ПОПРАВКА

До статті ,,20-ти літній ювилей першого педагогічного журналу на В. Україні'' автор просить додати: ,,перші два числа ,,Світла» (вересень і жовтень 1910 р.)підписала, як редактор-видавець М. Старицька, а дальші (починаючи з листопаду 1910 р.) редакторъ-видавець Л. Шерстюк''.

Українським дітям - Рідне Військо

Великий аркуш бристольського картону в фарбах що представляє піхоту, кінноту, гармати то-що — армії УНР з 1920 р.

Постатті козаків до витинання
робота маляра-баталіста Л. Перфецького

Видання — «Тризуба». Найкращий подарунок нашим дітям.
Добра розвага — малим, дорослим — гарна оздоба до хати.
Ціна аркушу — 2 фр. (пересилка у Франції — 15 с. за кордон — 30 с.).
При гуртовім замовленню значна книжка. Замовляти в адміністрації «Тризуба» 42, rue Denfert-Rochereau, Paris 5-e.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris(V)
Tél. Danton 80-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.

Редагує —Комітет. **Адміністратор : Іл. Косенко.**

Le Gérant : M-me Perdrizet.

Imp. de Navarre, 5, rue des Gobelins. Paris XIII.

Число 35 (243)рік вид. VI. 21 вересня 1930 р. Ціна 2 фр. (Prix 2 fr)

Париж, неділя, 21 вересня 1930 року.

Появилася нова культурна установа українська — Український Науковий Інститут у Варшаві. Потреба в такій установі наспіла, — поява її відповідає життевим потребам часу.

Українські високі школи закордоном — Український Університет у Празі, Господарська Академія, Педагогичний Інститут, Студія Українського Мистецтва, виконавши свою безпосередню мету, давши високу освіту українській молоді, що опинилася по-за межами своєї батьківщини, викликали до життя організовані кадри наукових сил, серед яких лише самий професорський персонал налічує до півтора сотні люду. Праця тих наукових сил не може припиниться без тяжких наслідків для справи нашої культури. Між тим, за вичерпанням контингента учнів для українських високих шкіл, існування сих останніх що-далі все більше загрожене. Тому доцільним вже стає, щоби й існуючі високі школи українські перетворилися в наукові установи характера не шкільного, а науково-дослідчого, де могли б продовжувати свою працю і дотеперішні професорські сили, і ті молоді пагони науки, що витворилися із найбільш здатних елементів українського студентства по школах українських, чеських, польських, французьких, німецьких. Тому ж дійсно на часі стає створення нової наукової установи, що ставила б собі завдання дослідчі та спомагала б дослідчій праці численних українських наукових сил.

Таку працю з нагальною необхідністю ставлять на чергу дня найживотнійші потреби наукові нашої батьківщини.

Загально відомо, які виняткові умови наукової праці по той бік кордону. Не може продуктивно розвиватися наукова праця там, де немає вільної думки, де висліди наукові наперед уложено у прокрустове ліжко утопійно-партійної програми, де через те свободу наукового досліду поставлено під контроль елементів, що з наукою не тільки нічого спільного не мають, а з засади одкидають її, як одіозну буржуазну вигадку. До яких наслідків доводить таке трактування науки, бачимо з тої чистки, яку на здивування усього культурного світу переводили комуністичні анальфабети в усіх наукових установах, зокрема в Українській Академії Наук. Врешті на протязі довгого часу, під тиском більш, ніж суворого режиму, під загрозою найтяжчих репресій навіть старі, досвідчені діячі науки, як бачимо, ламають свої усталені наукові традиції і йдуть у слід вимог, що ті традиції в основі руйнують. А молодші ґенерації наукових сил, одірвані непроникальною завісою од культурного світа, вже й не потрібують і навіть не уявляють инших методів наукових крім тих, що диктуються через диктатуру певної, в даний час міродайної, партійної ґрупи. Існування огнищ вільної наукової думки по-за межами досяжности і впливів з боку сторонніх для науки чинників має в таких умовах значіння, якого ми й збагнути тепер не можемо. В тих незалежних установах наукових плекатиметься істина, правда наукового досліду, несхибленого далекими од науки і ворожими її методам тенденціями. Висліди вільної наукової праці, що мала б на оці життєві інтереси батьківщини, й стануть тим необхідним корективом, якого бракуватиме однобічно чи й хибно скерованій праці робітників поневоленої і тим самим обезплодженої науки. І що-довше потріває стан тієї неволі, тим більша стає потреба в таких коректівах, бо тим більші й тяжчі будуть наслідки режиму, тим нагальнійше вимагатимуть вони поправи на основі дознаних у культурному світі засобів наукових.

В світлі і під кутом тієї конечної потреби і знаходить собі найбільшу рацію повстання нової наукової установи української на Заході Европи, під охороною її культурних традицій.

Український Науковий Інститут у Варшаві.

У Варшаві повстав Український Науковий Інститут. Нова наукова установа має своїм завданням студії з ділянки господарського життя, культури й історії українського народу, а також підготовання сил для наукової праці. В тих цілях Інститут улаштовує відчити, в мовах польській чи українській, у вищих школах, за згодою відповідних влад, рівно як у наукових товариствах та инших установах наукових, уряджує систематичні курси в українській мові у Варшаві та в инших місцевостях Республіки, видає науковий орґан та оголушує друком оригінальні наукові праці, переклади на мову українську наукових праць і підручників.

До складу Інституту входять члени звичайні і надзвичайні. Членами звичайними можуть бути професори чи доценти і заслужені для науки вчені, членами надзвичайними — учені, що займаються студіями над минувшиною чи сучасністю українського народу. Перші творять колеґію Інституту, що провадить його справами.

В Інституті в даному часі існують відділи: а) українського господарчого і суспільного життя, б) української політичної історії та історії української культури (мова, література, духові течії), в) церковної історії. В міру потреби міністр освіти може утворювати инші відділи. З поміж звичайних членів міністр покликує, на двохлітній термін, директора Інституту на внесення колеґії Інституту, а секретаря — на внесення директора; перші директор і секретарь покликуються міністром освіти на три роки. Директор керує Інститутом, репрезентує його навні та керує одним з його відділів; секретарь редаґує праці Інституту та під доглядом директора керує справами господарчими і канцелярією.

Наукова колеґія керує діяльністю науковою і адміністративною Інституту. До її компетенції належить вибір кандидата на директора, вибір членів звичайних і надзвичайних, вибір кандитатів на стипендії, опрацювання плану наукової праці та плану фінансового.

При нституті існує бібліотека, зложена головно з творів, що належать до ділянки українознавства, і власний орґан під назвою: «Праці Українського Наукового Інституту в Варшаві;» має Інститут печатку в мовах польській і українській.

Інститут подає до затвердження міністрові стипендії подвійного характеру: а) вищі, призначені передовсім для українців, що бажають посвятити себе науковій праці під проводом одного із звичайних чи надзвичайних членів Інституту; б) низші, для стипендіятів українців, що студіюють як спеціяльність один з предметів, обнятих яким будь відділом Інституту. Стипендіяти обов'язані давати з своєї праці звіт в кінці року.

Діяльність Наукового Інституту вже роспочалася.

На Директора Інституту покликано проф. О. Лотоцького, на Секретаря — проф. Р. Смаль-Стоцького. Провадиться орґанізація

наукової праці, — запрошується до участи в тій праці українські наукові сили; на ближчий час забезпечено науковий матерьял для видавництва; в друкарні вже набірається перший том «Праць Українського Наукового Інституту у Варшаві»; орґанізуються публічні виклади.

Д. Р.

Замісць пошани — ненависть до книжки.

(До питання про досягнення видавнично-книгарської справи на сов. Україні).

Харьківський монстр-процес проти 45-ти учасників орґанізації «Спілка Визволення України» закінчився, на погляд аранжерів цього процесу, повною дискредитацією «контр-революціонерів» в очах всього населення сов. України, бо цей процес урочисто заманіфестував, що лише совітська влада забезпечила належний розвиток української культури. Навіть самі «контр-революціонери», що сиділи на лаві оскаржених, на дозвіллі під час перебування у в'язниці до суду знервірилися у своїх поглядах на ролю сов. влади в справі будівництва української культури, в чому вони прилюдно покаялися на самому процесі.

Нехай хто хоче вірить в моральну перемогу большевиків над 45 «контр-революціонерами», але як зв'язати з цією «перемогою» ту гарячковість, з якою ведуть переможці однобічну полеміку з засудженими, які позбавлені можливости взяти собі слово в цій полеміці, лише для того, щоб навести ілюстрації на доказ нечуваного культурного поступу за час панування сов. влади на Україні?

Одним з таких борців, що б'є «лежачого», являється відповідальний редактор часопису «Радянський Книгар» М. Аґуф, який виступив у ч. 9 цього часопису з передовою статтею проти С. Єфремова «запеклого ворога пролетаріяту й прибічника капіталістичної реставрації за всяку ціну, навіть ціною розпродажу інтересів українського народу першому ліпшому фашистському пройдисвітові...»

В своїй статті М. Аґуф задається метою дощенту розбити ту оцінку українського письменства за сов. влади, яку дав С. Єфремов у передмові до Ляйпціґського видання своєї «Історії українського письменства»: «Настала знов цензура. Але, що найгірше, настала нечувана, мабуть, у письменстві річ — монополія на друковане слово де-яких гуртків, канонізація певних формулок, підмінювання літератури спекуляцією самореклама, чалне мистецтво й т. и.».

Добре розуміючи, що одним з головних покажчиків української культури може служити книжкова продукція на Україні, М. Аґуф і будує свій контр-наступ на С. Єфремова — на зрості продукції української книжки за сов. влади в порівнянню з тою ж продукцією... за царської влади. «Пригадаємо лише, — так пише М. Аґуф, — що за 118 років української книжки (з випуску «Енеїди» Котляревського до 1916 р.) було видано в царській Росії книжок українською мовою коло 3.000 назв, а за 10 років радянської влади на Україні видано книжок українською мовою 16.000 назв. Останніми роками видається що-року назов вдвічі більш, ніж за 118 років царату» (3 ст.).

Розуміється, ніхто не стане заперечувати, що сов. влада в порівнянню з царською владою зробила великій крок наперед що-до продукції книжок українською мовою але, по перше, чому замовчується продукція української книжки за період існування самостійної України — до окупації її російськими большевиками, по-друге, одне признання цього твердження ще не вирішує питання про українську культуру, бо в більшій мірі її визначує не кількість випродукованих українських книжок, а їх якість, а також ступінь поширення й споживання цих книжок.

Отже виникає потреба звернутися до цих питань, щоб правдиво оцінити досягнення сов. влади в справі книжкової продукції. Необхідні для цього дані я навмисне буду наводити виключно з того матеріялу, який подає «Радянський Книгар» за редакцією того ж таки М. Аґуфа. Не стану тут докладно зупинятися на розподілі 10-ти річної продукції книжок українською мовою за їх змістом, — візьму лише дані за останній 1928-29 р.

З наведеної в ч. 8 «Радян. Кн.» таблиці, що класифікує видану в 1928-29 р. українською мовою масову літературу за їх змістом, видно, що з політики було видано за цей час 176 книжок, тоді як з точних знань — 18, з географії — 2 (дві) (32 стор.).

Серед видань книжкової продукції одне з головних місць скрізь і завжди напежить учбовій літературі.

Про те, як задовольняється на сов. Україні потреби, напр., шкіл соціяльного виховання, знаходимо відповідні дані в ч. 7 «Р. К.»: в 39-ти підручників українською мовою, визначених по друку на 1930-31 шк. рік, на 15. III ц. р. здано до друку лише 11 підручників. «Отже стан із виданням підручників соцвиху до наступного навчального року занадто напружений і загрозливий» (30 ст.). В тій же хрониці «Стан підручникової літератури» знаходимо відомості, що ДВУ (Державне Видавництво України)видає тепер масові популярні книжки в справі колєктивізації та серію дешевих книжок в зв'язку з процесом СВУ. Це теж «підручники»?

Що-до поширення книжок, то цією справою на сов. Україні займаються книгарні, переважно при кооперативах, кіоски при залізничних станціях, книгоноші та аґенти, накінець бібліотеки.

Перш за все звернемося до того матеріялу, який подає дані про те, що саме поступає на книжковий ринок та що купує селянська маса.

ДВУ видало, між иншим, малий Кобзар Т. Шевченка ціною в 50 коп. Однак Кобзар, як видно з кореспонденції — з Дніпропетровського, не знаходить споживача, бо ДВУ випустило цей Кобзар лише в оправі, ціна якої дорожче від самої книжки (60 коп.). Правдиво каже кореспондент, що «ДВУ, замісць просування такої масової книги, як Кобзар, дорогою ціною відштовхує споживача» (ч. 7 «Р. К.» 21 стор.).

А ось вам живий малюнок «просування» книжки через кооператив.

«Райспілка привозить, щоб ви думали — хоч одну книжку, що цікавила б селянина? Ні одної. Хоч би який десяток з сільського госпо-

дарства — теж ні. Навезла вона про фізкультуру, казки для дітей, иншої парталі (бо инакше не можна назвати). І до того ж дорогі. Хоч фізкультура — діло й не погане, але селянин настільки ще непідготовлений що йому про сільське господарство, і то не все зрозуміло, а з фізкультури — нема що й казати.

Полежали й фізкультурні біля 3.-х місяців, і тут, щоб вилізти з такої біди, кооператори порішили давати книжки в навантаження до дефіцитного краму. Бере, наприклад, селянин мануфактуру — сунуть йому про фізкультуру. Дядько в протест — дайте мені про догляд чи годівлю худоби, про буряки, дайте хоч Остапа Вишні, що я буду фізкультуритися?

— Не можемо, хто ж ці забере? Нам же треба їх продати, — запевняє кооператор. І що ж, бере дядько й про фізкультуру, бо коли не візьмеш, не дадуть мануфактури, гасу — будеш сидіти без штанів, а світити очима» (ч. 2 «Р. К.» 14 ст.)

В Лохвицькій книгарні при кооперативі є література, але для села не підходить, за дорога і нецікава... «Заскочить селянин в книгарню, гляне на порожні полички і побіг, може, до речі, забіжить до монополь-ки, де полиці повні горілки, а монополька міститься поруч з книгарнею» (ч. 6. «Р. К.» ст. 15).

В с. Будне (Харьківщина) «надіслано 50 книжок, по одному примірнику кожної назви. Всі — видання Держвидаву РСФСР і всі видання 1925-26 р. Жадної книжки українською мовою... І, звичайно, що селянин такої книжки не бере, а як бере, то вже тоді, коли дають в нагрузку до дефіцитного краму» (ч. 3. «Р. К.» 14 ст.).

В с. Ріпне (Проскурівщина) «навезли книжок на 36 карб. таких «Королева Ізабо», «Мармурова Жінка», «Індійський лікар», журнал «Червоний Шлях» за 1924 р. » (там же).

«Празління кооперативу с. Макишин (Чернігівщина) вважає, що торгувати книжками не варт, бо вони не дають прибутків, замість цього перед кожним святом празління понавозить горілки, вин» (там же).

«Де-які правлінці» з с. Ясиново (Першотравенщина) замість книжкової полички завели... поличку карт» (там же).

В цій же статті «Кооператори ще погано торгують книжкою» автор її Б. Карбівничий вказує на ті наслідки, які дає продаж нікому непотрібних книжок в нагрузку до дефіцитного краму: «селяне вороже ставляться до книжки...» «Коли ж і візьме селянин небажану йому книжку, то вона йде: на цигарки, на покривання глечиків то-що. Книжка, на яку затрачено стільки коштів, стільки праці, йде марно і з нею йде й праця, і лише через те, що до цього довели головотяпи, яких ще тисячами сидить під марками «кооператорів» і инших професій» (там же).

Цю характеристику кооператорів слід перш за все віднести також на адресу всіх тих видавців, що продукують нікому непотрібні книжки, замість того, щоб уділити зайво витрачені кошти на пожиточну літературу.

Не краща оцінка кіосків, яку знаходимо в статті під цією назвою в ч. 5. «Р. К.»: «В більшій частині кіосків сидять цілком безграмотні продавці, які тільки й цікавляться тим, щоб продати більше «Вечернего Киева» та нового нумера «Огоньок» та подібних журналів» (17 ст.).

Нема чого казати про те, що й агенти зовсім не зацікавлені в просуненню здорової літератури до відповідних споживачів, бо, як каже автор статті в ч. 3 «Р. К.» — головна мета агентів — «гнать монету, тоб-то одержувати найбільше відсотків, і агенти часто нахабними методами нав'язують на периферії, головне на селі, зовсім непотрібне». Свою статтю автор закінчує такою абетковою істиною, яка для сов. влади є, мабуть, новиною: «культурну роботу що-до поширення літератури треба проводити культурними методами» (ст. 18). Чи не цим «нахабним» методам агентів слід приписати те, що на руках у селян виявлено такі книжки, як «Маркіза де-Шевалье», «Хороший тон», «Как держать себя в обществе», «Искусство нравиться» (ч. 7 «Р. К.» ст. 22).

Ось, напр., в Охтирській бібліотеці кореспондент запитує бібліотекаря: «А як з українською літературою? — Да, здається, «Вишня» є... І не дивно, — оповідає кореспондент, — що молодь тікає з бібліотеки, бо нема чого читати» (ч. 9 23 ст.).

Наведені тут витяги із статтей «Р. К.» дають нам право прийти до висновку, що та оцінка, яку дав у свій час С. Єфремов, залишається й по цей день непорушною, а тому даремні всі зусилля М. Аґуфа зганьбити цю оцінку та виставити сов. владу, як творця української національної культури.

Творець української культури, який спричинився в наслідок своєї діяльности до того, що «селяне вороже ставляться до книжки» та шукають відпочинку в горілці та картах! Такий жахливий підсумок підводять діяльності сов. влади на полі будівництва української культури ті культурно-освітні діячі, які безпосереднє працюють серед українського народу.

Тяжко уявити собі, яких зусиль доведеться прикласти новій владі на Україні після упадку там окупаційної влади, щоб знищити наслідки її праці на полі продукції та поширення книжок, а натомість знов пробудити в українській масі любов і пошану до книжки.

Свідомість тої великої праці, що може припасти на долю української еміґрації, покладає на неї обов'язок тепер же зайнятися підготовою здорової літератури замість того сміття, яке тепер продукується на сов. Україні для поширення серед широких верств українського народу.

Ст. Сірополко.

До процесу 45-ти у Харькові.

Інтерес, який викликає у кожного з нас найдрібніша звістка про перебіг процу 45, цілком зрозумілий. Особливо цікавими повинні бути відомості, які випадково доводиться мати од безпосередніх свідків цього процесу, а тому, з цікавістю прочитає кожний цих пару рядків, які я подаю на підставі персональної розмови з робітником-

чехом, який оце недавно виїхав з України (Харківщина) і поділився з нами своїми враженнями од процесу, на який його разом з иншими робітниками відповідної майстерні возили на «казьонний рахунок». Не буду описувати подробиць, які він переказував про зовнішню обстановку процесу. Вони добре відомі кожному, хто читав большевицькі газети, а передам лише два епізоди, які з незвичайним захопленням і видимим зворушенням переказав мені мій співрозмовник, тим паче, що ні в одному з большевицьких часописів вони не були зареґістровані.

Чех розмовляв мовою російською. Української він не знає. Відношення його до українського національного руху байдуже. Захоплення большовизмом що правда, також невелике, особливо після всього пережитого та тих просто жахливих обставин, в яких перебуває зараз населення в УССР.

Отже переказуючи про враження про процес мій співрозмовник з особливою експресією підкреслив два моменти:

1) «Падлецы, они хотѣли убѣдить нас в том, что на скамьѣ подсудимых сидят враги украинскаго народа... Но развѣ можно повѣрить этому послѣ того, когда главный подсудимый Ефремов на другой же день процесса в рѣшительной формѣ отказался от имени всѣх подсудимых от тѣх бутербродов, которыми их кормили на судѣ, при чем сказал об этом так: (он говорил, конечно, по украински) — «Товарищи судьи, в то время когда украинскій народ голодает, вы нас, его врагов, кормите здѣсь прекрасными бутербродами. Вы дѣлаете это для демонстраціи. Мы это понимаем, а потому от имени подсудимых я отказываюсь от этих бутербродов. Если уж угодно так предлагайте нам обыкновенный чай».

И вот этот протест произвел на цѣлую аудиторію неотразимое впечатлѣніе. Вѣдь мы очень хорошо знаем, что только смѣлые люди рѣшатся на протест против совѣтской власти...»

2) «... А вот допрашивают обвиняемых по медицинской секціи. Всѣм хочется доказать, что врачи украинцы травили своих больных. Особенно настаивал на этом общественный обвинитель Любченко. И вот встает один из обвиняемых (Грабар или Подгаецкій) и обращаясь к Любченко говорит: «Товарищ Любченко, если бы это была правда, то очевидно я, который лечил вас от сифилиса, в первую очередь примѣнил бы свой метод по отношенію к вам и таким образом не дал бы вам возможности обвинять нас здѣсь на этом процесѣ. Вѣдь правда-же?»

— И вот, продовжував мій співрозмовник, — нужно было видѣть вам настроеніе аудиторіи, когда в отвѣт на это т. Любченко отдѣлался только молчаніем...

Вот эти и подобные моменты произвели совершенно обратное впечатлѣніе на всѣх нас. Нѣт не враги народа были судимы большевиками. В этом я глубоко увѣрен».

Так закінчив своє оповідання мій співрозмовник, не заперечуючи проти того, щоб я опублікував його цю розмову в часописях, що я з приємністю і виконую, не подаючи одночасно жадних коментарів. Гадаю, що вони цілком зайві.

О. Миколаєнко.

З життя і політики.

— Офіціяльний оптимізм і песимістична дійсність. — Ускладнення в кам'яновугільній промисловості. — Становище в транспорті. — Перебої в металурґії. — Серьозність сучасного господарського становища.

Ще так недавно на XVI з'їзді ВКП виголошувалися гучні промови про успіхи і досягнення п'ятирічки. Ще так недавно Сталін і Ко обіцяли здивувати Европу нечуваними і небувалими результатами соціялістичного будівництва. А вже тепер, через півтора місяці після з'їзду ми маємо низку нових фактів, які свідчать про надзвичайно загрожуючий стан совітської господарки, фактів, які, може, являються симптомами наближення повної господарської катастрофи. На протязі липня і серпня ми маємо цілу низку відомостей про важкі ускладнення, які мають місце в кам'яновугільній промисловості залізнодорожному транспорті і почасти в металурґії. Ми думаємо, що всі ці відомості про ускладнення власне в цих галузях совітської господарки не являються випадковими. Ці галузі народнього господарства по своїй структурі є найбільш складними; отже с природним, що безладдя й перебої совітської господарської машини мусіли в першу чергу відбитися власне тут на цих найбільш складних частинах господарського орґанізму, які для свойого правильного функціонування вимагають максимальної докладности.

* * *

Праця Донбасу на протязі цілого 1929-30 року господарського йшла з значними перебоями. Перший квартал був закінчений з значним недовиконанням плану — його було виконано на 94,8 відс.; прорив першого кварталу большевикам частинно вдалося ліквідувати, але все таки за перших 9 місяців дефіцит здобутку вугілля проти плану складав 735.000 тон. В липні стався різкий поворот на гірше; план на протязі липня був виконаний лише на 78,8 відс. й Донбас за один місяць не додав вугля відповідно до плану 750.000 тон, отже за один місяць більше, як за всі дев'ять. Не зважаючи на всі заходи, яких вживає совітська влада, зниження здобичі в Донбасі продовжується; завдання за перший п'ятиденник серпня виконано лише на 67,3 відс.; має отже місце нове погіршення в порівнянню з липнем («Ком.» ч. 212 з 3. VIII і ч. 217 з 4. VIII).. Основна причина катострофичного упадку здобичі кам'яного вугілля, як деликатно формулює її совітська преса, це «плинність робочої сили», по-просту кажучи той факт, що робітники розбігаються з Донбасу, що число їх зменшується не зважаючи на спеціяльні мобілізації, які для того переводяться. «Ленінський комсомол, відгукуючися на заклик партії про формування сталих кадрів для вугільного Донбасу, а насамперед кадрів вибійників, мобілізував для вугільного Донбасу 10 тисячну армію. Але місцеві орґанізації Донбасу не спромоглися використати і закріпити ці кадри через недозволене ставлення до цих молодих кадрів, мобілізованих комсомолом. І чимало їх від хлинуло з Донбасу. Далі було мобілізовано 15.000 наймитів. Однак, господарські та профспілкові орґанізації Донбасу грубо, по чиновницькому, по бюрократичному зустріли ці нові кадри і в наслідок маємо відплив і цих кадрів з вугільного Донбасу» («Ком.» ч. 197 з 19. VII). Головна причина того, що втеча робітників з Донбасу, не зважаючи на продовження мобілізацій, йде далі, розуміється, не тільки в бюрократичному ставленню совітських орґанізацій до цієї справи, як це хоче запевнити комуністична ґазета. Причина втечі робітників лежить в загальному незадовольняючому стані робітництва в Донбасі, передовсім в колосальному погіршенню продовольчих умов. Оскільки кошмарним являється сучасне продовольче становище на Україні, ми можемо уявити тільки приблизно, бо совітська преса на ці інформації надзвичайно скупа. Але ось, наприклад, надзвичай-

но красносмовний уривок з докладу секретаря ЦКб КПбУ на об'єднаному плєнумі ХОПК і ХОКК, який освітлює становище з постачанням: «М'яса в нас замало, але ми маємо змогу дати робітникові овочі, а в нас ганьба: баклажани — 80 коп. фунт, яблука 1 карб. 20 коп., кіло, картопля мало не в одній ціні з яблуками, а картоплі стільки вродило, що невідомо, як бу-демо вивозити» («Ком.» ч. 214 з 5. VIII). Коли сталінська господарка довела до того, що на весь місячний заробіток (середній заробіток в Дон-басі 60-80 карб.) робітник не може купити й двох пудів картоплі й не може нічого дістати по картках з-за вічних перебоїв по постачанню, не диво, що він кидає роботу, що має місце «велика плинність» робочої сили.

А ось картинка, яка показує, в якому становищі опиняються мобілі-зовані для роботи в Донбасі. 9 серпня до Харькова прибула проїздом до Донбасу партія мобілізованих наймитів з Кременчуччини, прибули го-лодні й без харчів. «Що наймити приїзжають до Харькова о 6 год. вечора знали і в синдикаті Вугіль і в ВУК'у гірників і ВУК'у СГЛР. Здається, неважко було влаштувати, орґанізувати на вокзалі мітинґ, нагодувати наймитів, а головне подбати, щоб ваґони, якими їдуть наймити причепити до першого потягу, що йде до Донбасу» — резонно міркує «Комуніст» (ч. 219 з 10. VIII). Розуміється, нічого зроблено не було. Потяг вдалося дістати, після безуспішного ходження по всіх залізнодорожних інстанціях, лише за допомогою ДПУ. А харчів так таки зовсім не вдалося добути. Робітники поїхали далі голодні. Представник ВУК Мирошниченко, у яко-го наймити в цій справі інтервеніювали, потішив їх заявою, що і він сам, мовляв, зранку нічого не їв. Комуністична ґазета тішить себе надією, що таке ставлення до наймитів не погасить ентузіязму молоді, що їде допомогати Донбасові. Факти говорять про щось инше. Число робітників зменшується, кількість здобичі падає.

Переводячи мобілізації в цілому союзі — встановлюючи фактично примусову працю — совітська влада одначно змагається залучити для пра-ці в Донбасі закордонних робітників. В липні і серпні до Донбасу на-правлено дві партії німецьких робітників. З цих партій так само є вті-качі, які на сторінках «Vorvaerts'y», центрального орґану німецької с.-д. оповідають про ті жахливі умови, в яких вони опинилися і в яких перебу-ває тамошнє робітництво.

* * *

Не менша, коли не більша, розруха має місце на залізницях. З тої величезної маси фактів, які подає про становище в транспорті совітська преса ми виберемо лише незначну частину. В кінці липня відбулася в Харькові в НК РСІ спеціяльна нарада керовників залізниць України, екстренно скликана в зв'язку з надзвичайно напруженим становищем транспорту, що загрожує осіннім перевозкам. «На нараді з цілковитою очевидністю внявилося, що небезпека здійснення осінніх перевозів на Ук-раїні дуже зросла... До 40 відс. ваґонів непридатні до вантаження. Ремонт паротягів вельми незадовільний. Залізниці цілком не виконують тих ви-мірників, що їх визначив уряд. Недисціплінованність, цілковита розхля-банність, занепад трудової дисципліни — явища, що набірають остан-німи часами в транспорті України загрозливого характеру» («Ком.» ч. 203 з 25. VII). Про те, як конкретно виглядають ті факти, на підставі яких нарада зробила свої висновки свідчать хоч би заголовки під якими подають відомості про теперішній стан на залізницях. Заголовки взято лише з одного числа «Комуніста» (ч. 199 з 21. VII): « З вузлових залізних пунктів сиґналізують: залізниці ще не готові прийняти потоки хліба; союзхліб і промисловість зривають роботу транспорту; стоять ваґони в тупику; п'ятиденник перешкод од клієнтури; з київського вузла сема-форять: складське господарство в небезпеці, союзхліб не дає планів перево-зок. У Кременчузі без змін; 36 паротягів, що не вийшли на колію»... Відомості такого роду подаються на протязі останніх двох місяців майже в кожному числі кожної совітської ґазети. Для поліпшення і налагодження

справи совітська влада призначила нового директора південних залізниць тов. Лівщица, який, не зважаючи на те, що має лише 33 роки, має за собою довгу чекістську кар'єру; з 1919 по 1924 рік він був головою чека в Харь-кові, Чернігові, Київі і Житомирі; техничної освіти тов. Лівщиць не має жадної; так само нема у нього жадного знайомства з залізничною справою, але очевидно він є правовірний сталінець, отже налогодження залізнич-ної справи є забезпеченим. Поки ж що останні дані з початку серпня малюють становище так: «У липні перевозки на Українських залізни-цях, зменшилися проти червня на 9 відс., тим часом передбачається, що вони збільшаться на 10 відс. Місячний план перевозів виконано на 86 відс. Що-до окремих видів вантажів план виконано так: хлібні перевози ви-конано на 64 відс., руди на 72 відс., вугля на 75 відс.» На початку серпня становище з перевозами не змінилося. Навпаки недовантаження вугілля навіть збільшилося («Ком.» ч. 215 з 6. VIII).

* * *

В українській металурґії становище тим часом ще не є таким ката-строфальним. Але й тут проте ми маємо в липні значне недовиконання плану й тут ми знаходимо тривожні заяви про те, що металурґія йде слі-дом за Донбасом, що металурґичні заводи України здають кількісні і якісні досягнення («Ком. ч. 199 з 21. VII).

Отже на фронті основних ділянок українського господарського жит-тя становище дуже небезпечне й поважне. Самовпевнені заяви на партійно-му з'їзді про успіхи п'ятилітки лишаються тільки заявами. А дійсність свідчить про все далі наступаючий господарський розвал, про все більш утруднене господарське становище.

Чи вдасться совітській владі і на цей раз залатати чергові діри, знай-ти якісь паліативи, які часово поліпшать і налагодять господарську си-туацію. Судячи по тій метушні, яка керує в совітському таборі в зв'язку з цими новими проривами, по несистематичності й непогодженості окремих заходів, треба думати, що становище дуже серьозне. Одержується вражін-ня, що ті, що стоять на чолі, не знають що робити, що вони стратили голо-ву, так ніби за незнанням инших засобів для допомоги переходять до ме-тодів Керенського — до «уговаріванія»; до покликань на пролєтарський обов'язок, пролєтарську честь — всі ті речі, реальне значіння яких для налагодження господарського життя, розуміється, краще всього знають ті, які виголошують ці голосні фрази. Є в цьому всьому нові симптоми, які підкреслюють сугубу серьозність становища.

Серьозність ситуації в промисловості в великій мірі утруднюється становищем на селі. Раніше можливості і шляхи для полагодження прори-вів в промисловості в остаточному рахункові провадили на село. Мож-ливість одкриття все нових і нових кредитів для промисловости, за допо-могою яких латалися діри, завжди існувала, бо був селянин, на плечі яко-го ці кредити насамкінець переносилися. Тепер Сталін зарізав курку, яка несла золоті яйця. Переведенням колєктивізації селянство зруйноване. Ліквідувавши індивідуальні господарства, влада має на селі тепер кол-госпи, які самі потрібують щедрих і великих кредитів. Для полагодження теперешніх проривів, для здобуття тих коштів, які вони потрібують, лишається лише один сугубо небезпечний засіб — дальша інфляція. Але цей засіб вже довший час використовується совітською владою.

Тим то сучасне становище є надзвичайно поважним і таїть в собі можливості всяких несподіванок. Можливо, що близиться час, коли наявність повного господарського розвалу, повної господарської ката-строфи встане очевидною для найбільш засліплених, навіть для найбіль-ших совітських оптимістів.

* * *

В світлі цих грізних фактів наростання господарського розвалу од-ходить на задній план та чергова «реформа», якою большевики мають

ощасливити весь СССР і в тому числі і Україну. З 1 жовтня на Україні мають бути зліквідовані всі округи з цілим своїм урядовим і адміністративним апаратом і функції округ мають бути передані районам. Реформа ця переводиться «по большевицькому». З початку видано постанову про ліквідацію округ і тільки після цього приступлено до вияснення питання, як зорґанізувати державно-адміністративний апарат з переведенням цієї ліквідації. Саме тепер відбуваються наради і дискусії відносно способів і методів цієї реконструкції. До цієї справи, яка містить в собі цілу низку цікавих моментів, ми вернемося в майбутньому. На разі обмежуємося лише нотуванням самого факту переведення цієї реформи.

В. С.

Лист з Женеви.

— Асамблєя Ліґи Націй. — Европейська федерація. — Український виступ.

Як і передбачилося з'їзд політиків і дипломатів всього світу є цього року дуже великий. Асамблея Ліґи Націй розпочала свої засідання при переповненому залі. Але це вже не зал Реформації, де протягом 10 років душились делеґати і публіка. Це дім женевського уряду: величезний зал з чудесною акустикою, де всі дуже добре змогли розміститися. Є чим дихати. Легше слухати. Прекрасно працює мікрофон, але його пускають в хід, коли говорять делеґати з слабим голосом. Для сильних же промовців, мікрофон тільки псує, бо одночасно чути і промовця і мікрофон і це тільки завважає. Цього року під час промови Бріана, мікрофон не працював і всі могли чути безпосереднє оксамитний приємний баритон першого промовця світу.

Відчиняє Асамблею черговий голова Ради Ліґи Націй, на цей раз п. Зюмета, делеґат Венецуели, відомий вже як друг українців, бо це він перевів резолюцію в українській справі на засідання Ради Ліґи Націй в Лугано в 1928 році.

Промови при відкриттю досить трафаретні. Те що відзначало цьогорічну промову від попередніх, була згадка про великого основника свободи південно-американських республік, Болівара, століття якого святкується цього року. Обрали головою одинадцятої Асамблеї п. Титулеску, першого делеґата Румунії, бувшого міністра закордонних справ. Це дуже популярна постать в дипломатичних і спеціяльно в женевських колах. Прекрасний промовець він без записки виголошує свою привітню, але все ж відвічальну промову. Говорить ясно, виразно. Його зовнішність більш ніж оригінальна, ще більше спричинилася до його популярности: карикатуристи дуже люблять його малювати на всі лади. Обличча його досить зморщене, безвусе і безбороде, жовтоватого коліру, але по над усе панують маленькі блискучі, молоді очі, які видають не аби який розум і волю. Колись в німецькому ілюстрованому журналі було уміщено фотоґрафію покійного Штреземана поруч з Титулеску, але підписано було так: пан рейхсміністр говорить з японським делеґатом... Дійсно часом щось далекосхідне уявляється в постаті цього дипломата.

На передодні Асамблеї збірались представники 27 европейських держав, де обмірковувалися найбільш пекучі справи цієї сесії—европейська федерація. Властиво після цього засідання про федерацію, як таку, вже навіть тяжко говорити. Ідея ця зустрінута була загалом кажучи досить холодно, що дуже хвилює Арістіда Бріана. Відомо що він порушив цю справу на минулій Асамблеї в самій блискучій своїй промові, яку тільки чули від нього в Женеві.

Европейські держави йому минулого року доручили разробити анкету в цій справі і розіслати всім 27 державам. Так з'явився меморандум Бріана, що виготував він в травні місяці біжучого року. Тут вже ідея Бріана знайшла більш конкретні форми. Хоч він і підкреслював, що европейський союз має залишитись в кадрах Ліґи Націй, але він пропонував створити окремий орґанізм, чисто европейський, що дуже нагадував собою саму Ліґу Націй. Але це найбільш переполошило прихильників останньої. З'явилося побоювання, що така установа ослабить саму Ліґу Націй. Ця критика відчувалася і у відповідях відповідних держав на запитання Бріана, але особливо ясна була сформована міністром закордонних справ Анґлії, п. Гендерсоном, який прямо сказав, що, симпатизуючи ідеї Бріана що-до співпраці европейських держав, він проти отворення орґанізму, паралельного Лізі Націй. Гендерсона підтримала низка держав, між иншим особливо твердо на цьому стоїть Швейцарія Кінець кінцем приняли одноголосно резолюцію, яка мусіла задовольняти всіх, а значить не містити нічого крім дуже загальних ідей. При цьому говорилося не про союз держав, а про їх співробітництво, що є не одно і те саме.

Цю резолюцію мусів одстоювати сам Бріан перед Асамблеєю. Промова його притягла як завжди всіх, хто тільки мав право увійти в цю колосальну залю. Коли Бріан сходив на трибуну, оплески були дуже сильні і довгі, але не відчувалося того вогню, який спалахнув минулого року в залі Реформації, коли зійшов на трибуну той же Бріан. Може це тому, що минулий рік було тісно і душно, що сама атмосфера залі спричинилася до піднесення настрою, який розхолоджувався цього року зручними кріслами, приємною атмосферою спокою. Але по-за цим зовнішнім відчувалося, що бракує ще чогось — можливо віри в реальність тої справи, за яку от-от почне говорити Бріан. Як і завжди почав він свою промову спокійним чисто діловим тоном з тою легкістю думки і слова, які властиві тільки великим промовцям, які в такій мірі властиві тільки одному Бріану. І далі переходив він, як завжди від чисто річевих уступів, до ліричних нот, до підвищення тону, майже до пафосу, який зміняється іронією, юмором направленим на цей раз на його ж самого. Словом, той самий Бріан, якого чули вже й раніше і разом з тим зовсім иншим: люде переглядаються між собою, де-хто навіть щось говорить сусіду, хтось позіхнув. Той же Бріан, але разом з тим чогось йому бракує, він не захоплює, він не хвилює, він не приваблює на цей раз своїм маґнетичним голосом не тільки своїх противників, але і друзів. Все зовнішнє є, але не має того глибокого майже містичного єднання між ним і нами, між великим промовцем і його слухачами. Здавалося, що сам він, сам Бріан не має тої віри, яку мав минулого року і через це може у відповідних моментах, він старається більше підняти голос, грізніше робити оклик супроти тих, що досі ще вважають війну можливою. Він знов говорить про значіння Ліґи Націй, про Локарно, про Паризький пакт і т. д., але все це вже чули, все це вже знають це не захоплює. Він гаряче доводить, що його европейський проєкт не йде всупереч з завданням самої Ліґи Націй. Він хоче пояснити не-европейцям, себ-то головним чином американцям, що він хоче орґанізувати Европу тільки через те, що вона найбільш розбита, найбільш роз'єднана, найбільш постраждала од війни. Але найбільш влучні і тонкі місця його промови це те, де він виявляє свою іронію, іронію до себе самого, до свого проєкту, який «носив вже шапку філософа« і був вигадний поетом, а тепер взявся за нього якийсь мрійник — політик — він сам.

Властиво промова була чудесна, але вона всіх розчарувала, бо це був Бріан, а Бріан мусить всіх хвилювати і чисто театральна потреба в цих хвилюваннях в цьому піднесенню залишилася незадоволеною. Від цього виграв Гендерсон, міністр закордонних справ Анґлії, який дуже ввічливо поставився до проєкта Бріана, разом з тим обмеживши його, як ми вже згадували вище, простим порозумінням в де-яких справах між европейськими державами. За те він говорив без кінця про розброєння і на цьому виграв в очах авдиторії. Для всіх ворогів Франції, чи властиво

Версальського і других повоєнних договорів, це одно з маґічних слів: розброєння. Як можна говорити про европейську федерацію не поставивши наперед цієї радикальної проблєми, — меланхолично зауважує один делєґат з стану переможених. Як можна говорити про дружбу і приязнь народів Европи, коли в основі лежать трактати, які продиктовані нам не дружбою, не приязню, а зброєю. Договори не вічні, їх теж треба міняти, коли змінився той самий настрій, яким вони були продиктовані. Але десь з за куліс чується авторитетний голос великого француза — Пуанкаре: тільки торкніться договорів і знов в Европі почнеться хаос...

А нейтральні і найбільш безсторонні говорять ще так: натурально розброєння мусить стати основною передумовою проєкту Бріана про европейський союз, але... як можна говорити про розброєння західньої Европи, коли на сході є совітський союз, є III-ій Інтернаціонал, є вся небезпека майбутньої війни, у яку червоні владики Москви можуть ще втягнути і величезні маси далекого Китаю...

З трибуни про це не говорять. За перші 4-5 день дебатів в Асамблєї ні один промовець не згадав ні слова про совітський с юз, або про Росію. Про них забули? Ні, але в домі повішеного не говорять про мотузок. Краще не згадувати про ту червону мару, яка у всіх в голові, але з якою не знають що робити.

Через це чималу увагу делєґатів і журналістів звернули слова українського делєґата, голови Місії в Парижі, проф. О. Шульгина. В «Journal de Geneve» цьому орґані, що має таке величезне значіння в часи Асамблєї, бо його читають буквально всі делєґати і журналісти, з'явився лист проф. Шульгина до Арістида Бріана. В другому числі нашого журналу ми подамо його текстуально. Надрукований він був в тому ж номері, де був звіт про промови самого Бріана і Гендерсона під характерним заголовком: «Ті, що не мають права голосу на Асамблєї».

Виявилося, що тільки останні можуть вільно сказати правду, бо їм не треба ввічливо скидати капелюхаперед червоною Москвою. Загубивши все, ми маємо принаймні право і привилей через наших дипломатів говорити в світі правду. Правда зробила враження. Та хіба може не хвилювати нагадування про те, що совітський уряд і III-ій Інтернаціонал підривають і Лїґу Націй, і майбутній европейський союз і саму цівілізацію? Хіба це не правда, що революції і колоніяльні війни в Мароко, в Індії, в Індокитаю, не є у великій мірі ділом рук совітів? Хіба це не веде до ослаблення самої Европи супроти совітського союзу, бо маленька Европа була сильна тільки багатствами і єднанням своїх колоній. «Нищиться, — говорить український делєґат, — та рівновага, яка існувала колись між просторами царської Росії і західньою Европою. Нищиться на користь спадкоємців царів, бо вони зберігають свої найбагатші колонії, а Европа завдяки їм їх тратить».

Де ж порятунок? Порятунок є в тому, щоб Україна, Кавказ, Туркестан, Карелія і инші країни, які тепер є колоніями Москви, стали вільними й незалежними державами.

Цей лист до Арістида Бріана був тільки супроводним листом до мемуару уряду Української Народньої Республіки в справі европейської федерації, який так само був переданий проф. Шульгиним Бріанові і в копіях всім делєґатам. Мемуар цей теж буде надрукований на сторінках «Тризуба». Коли лист п. Шульгина до Бріана освітлює проблєму українську і проблєму сходу, виходячи з погляду інтересів західньої Европи, то мемуар уряду говорить про західню Европу і европейську федерацію, виходячи з поглядів інтересів України. Отже Україна, на думку уряду УНР, «належить до европейського світу своїми історичними традиціями, своїми економичними інтересами, своїми політичними принціпами, які є ті самі, що панують в західній Европі». Уряд УНР нагадує, що Україна вже в1920р. подавала заяву про своє бажання увійти до союзу народів. Від того часу вона є окупована і не може ставити своєї кандитатури, але ясно, що коли прийде час визволення її, вона знов заявить про своє бажання належати до Ліґи Націй, до европейської федерації, до всього цівілізованого світу. Україна є завеликий економичний фактор і без нього не може повстати мир і нормальні відносини в Европі. Нині ж багатства України не йдуть їй на користь, бо большевики одбірають їх у голодного народу і за безцінь продають за кордоном, щоб тим дезорґанізувати міжнародню торговлю і поглибити економичну кризу від якої страждає Европа.

Мемуар нагадує, що так званий Харьківський уряд є тільки наймитом Москви, що народ український є скутий терором і що тільки уряд УНР, що ніколи не складав своїх повновластей, може тепер вільно і авторитетно сказати своє слово в імені України. Мемуар нарешті нагадує европейським державам, що коли будуть вони обмірковувати свої справи, справу майбутнього союзу, голос України мусить бути вислуханий. Отже на цей раз уряд УНР в слушний час нагадав про Україну. Влучна підтримка «Journal de Geneve», дала широкий розголос листу п. Шульгина і привернула до українського питання на мент увагу всього світу.

В Женеві на цей час крім проф. Шульгина був також і проф. Р. Смаль-Стоцький. Обидва українські делєґати провадили чимало розмов з відповідними політичними чинниками та журналістами.

13 вересня в суботу українські делєґати були запрошені ґенеральним секретарем Унії Товариств для Ліґи Націй представлятися Голові Асамблєї п. Титулеску. О 3 год. відбулася авдиенція і потім засідання, де виступив з промовою п. Титулеску і Голова Унії п. Лімбурк. Разом з другими і українські делєґати віталися з п. Титулеску і сером Ериком Дрюмондом, ґенеральним секретарем Ліґи Націй. Здоровив також проф. Шульгин і нашого старого приятеля п. Зюмету, що займає тепер, як згадано вище, високе становище Голови Ради Ліґи Націй.

З наших кавказьких приятелів приїхали до Женеви п. Чхенкелі, посол Ґрузії в Парижі і від Туркестану п. Чокаєв, найвідатніший діяч цієї великої країни.

В Женеві вже не так душно, як тиждень перед тим, працювати зручно, часом йде дощ і втихомирює, прибиває людські пристрасті. Але вибори в Німеччині і їх результати чимало хвилюватимуть і хвилюють одинадцяту Асамблєю. Не можна сказати, щоб політичні горизонти були дуже чисті.

Женевець.

З міжнароднього життя.

— Ще про европейську федерацію

Закінчується велика політична сенсація, що довгий час хвилювала світову опінію, викликаючи в одних гарячі надії, у других такі ж самі гарячі занепокоєння. Величний проєкт европейської федерації з площини міжнародньої активности переходить до стадії канцелярсько-дипломатичної обробки й формування — инакше, кажучи, з ґазетних шпальтів до міністерських канцелярій.

Сталося це у Женеві на передодні відкриття сесії Ліґи Націй, а саме 8 поточного місяця, на який день французький міністр закордонних справ скликав конференцію представників усіх европейських держав, що входять членами до Ліґи Націй та яким свого часу висланий був відомий меморандум що-до европейського об'єднання.

На конференцію з'явилися делєґати всіх 27-ми вказаних держав і засідання тривало якихось три години. Учасникам було роздано кожному по книжці майже в десять друкованих аркушів, зміст якої складається з документів, що викладають історію акції, а саме: 1. протокол дипломатичного «сніданку» в Женеві, що стався рік тому з ініціятиви Арістида

Бріана та на якому вирішено було розпочати справу; 2. відомий меморандум французького міністра, що його було викладено свого часу на цьому місці; 3. одповіді всіх держав, що їм було той меморандум вислано і 4. французькі зауваження що-до вказаних одповідей.

Засідання конференції було таємне. Головними промовцями, як подає преса, були, як того й треба було сподіватися, — з одного боку, ініціятор цілої справи, французький міністр закордонних справ, а з другого — Гендерсон, анґлійський міністр тих самих справ, себ-то представники протилежних поглядів на саму суть справи, бо ж як відомо анґлійська політична опінія висловилася проти якої будь европейської федерації, хоч і не одкидає принципу тої чи иншої орґанізованої спільної европейської політики в межах світового об'єднання — Ліґи Націй.

Точного тексту промов не опубліковано; відомо лише, що після довшого дискутування конференція прийняла таку резолюцію:

Представники европейських держав, членів Ліґи Націй, зібрані в Женеві 8. IX. 1930 р., ознайомлені з анкетою що-до орґанізації режиму федерального европейського об'єднання;

переконані, що тісна співпраця европейських урядів в усіх площинах міжнародньої чинности має для утримання світового миру першорядне значіння;

однодушні, з другого боку, в тому, що ціла справа вказаної співпраці має бути зважена у повній згоді з Ліґою Націй та переводится з повагою до всіх принціпів, що лежать в основі її статуту;

постановлюють — перенести ціле питання на денний порядок загального засідання Ліґи.

Резолюцію прийнято на конференції одноголосно, але, як справедливо зауважують з приводу цього швейцарські ґазети, ця одноголосність зовсім не означає згоди між тими, що подавали свій голос. Резолюція така загальна і така неясна, що може бути витолкованою в який хочете спосіб, а тому за неї й голосували всі присутні, бо вона не вадила нікому й дозволяє на майбутнє кожному з них думати, говорити й робити в цій справі в ,е, що йому здасться відповідним.

Перенести цілу справу до Ліґи Націй конференція доручила ініціятору її, тому ж таки Аристиду Бріанові, який виконав це в одному з ближчих засідань Ліґи, переказавши з властивим йому красномовством цілу справу й боронячи її тези. Цей блискучий виступ не дістав однодумної оцінки в пресі; розбилася на два стани навіть преса французька. З одного боку французам лестило, що їхній міністр закордонних справ боронить таку високу ідею і то не лише в імені Франції, а як представник 26 инших европейських держав перед зборами, де були представлені 51 держава з цілого світу. Картина справді велична, і французи мають право пишатися Аристидом Бріаном. Але друга частина преси вказує на те, що на дорозі французької ініціятиви знаходяться великі перешкоди, які годі переступити принаймні в ближчий час. Проєкт европейського об'єднання, мовляв, без сумніву переданий до комісії Ліґи Націй, заведений до її денного порядку. Але на тому денному порядку єсть багато прекрасних річей, як наприклад загальне розброєння, економичний европейський союз і т. и., що чекає і довго ще чекатиме на свою реалізацію. Чи не така сама доля судилася й прекрасному проєкту европейської федерації?

* * *

А перешкоди ті безперечно великі. На цьому місці почасти було перекázано про них з нагоди розісланого державам французького меморандума. Виявилися вони й на засіданнях у Женеві. Цілком рішуче й неґативно до европейської федерації поставився там британських міністр закордонних справ, вказавши, що коли справа йде про федерацію Европи, він голосуватиме — проти. Цього одного було б уже досить, але Гендерсон не самотній в цій справі; його настроїв притримується багато так званих

«нейтральних держав», особливо на півночі Европи. З инших причин, але так не сприятливо ставляться до проєкту федерації й такі держави, як Німеччина або Италія, яка і на цей раз знову висунула на члена майбутньої федерації свого нового друга — СССР і т. и.

* * *

Та неґативне становище до федеративного европейського проєкту зайняли не тільки де-які держави, але й опінія тих національних уламків, які одрізані од свого народу, ставши частиною чужонаціональної держави під поширеною зараз назвою меншостей. А европейські меншості — це не аби-що. Їх на суходолі, не рахуючи СССР, понад сорок мілійонів населення, незадоволеного, активного, що спірається не лише на свої сили, але й на сили своїх народів, що по їх живому тілі поставлено багато з після воєнних державних кордонів. І перед їм веде сьогодня начеб то не хто инший, як Німеччина з тої причини, що німці зараз в значній мірі опинилися у межах чужих держав на становищі меншостей.

Меншості европейські орґанізовані, і та орґанізація що-рік і місяць поширюється далі. Так на останньому їхньому конґресі, що відбувся як раз у Женеві під час росправи про европейську федерацію, з'явилися навіть баски з Іспанії, народ, що здається, ще ніразу не виступав на міжнародній арені за весь час многотисячелітньої історії своєї. На цьому конґресі меншості продискутували також проєкт европейської федерації і прийшли до цілком неґативної оцінки його. А то з тої причини, що проєкт цей цілу справу ставить у державній площині, минуючи нації і оддаючи меншості на поталу державі. Проти такого становища висловився лише представник одної новітньої категорії меншостей, а саме росіянин. Що його привело до такої опінії, не знати, але можна здогуадуватися, що була та затайна наївна надія, що , мовляв, після занепаду большевиків знову стане много-національна російська держава з меншостями, які треба буде потроху придушувати.

* * *

Справа меншостей взагалі значно спричинилася до тої несприятливої атмосфери, серед якої переходить зараз акція проєкту европейського федеративного об'єднання. Досить для того, хоч би й без коментарів навести два-три свіжих факти.

Так, Німеччина, як вказано вище, наче б то має волю вести перед меншостям. А в тім націоналістичні німецькі елєменти ще в тих днях дозволили собі погромити в польському селі польську школу, збити дітей та жінок в тому числі і вагітних, і зробили це орґанізовано, бо приїхали туди на спеціяльних автомобілях в той час, як там одбувалося шкільне свято. Сталося це майже того самого дня, коли німецький представник у Женеві гаряче боронив національні права меншостей.

Далі — Італія. Відомо всім, з яким запалом фашистський уряд боронить права італійської національної меншости, скажемо, в межах Франції, хоч там їм, як здається, ніщо не загрожує. А коли в самій Італії невеличкі національні меншості допоминаються про свої права, уряд одповідає їм арештами, тюрмами, судом і розстрілами, як це сталося в тих днях у Трієсті, де розстріляно — через кільки годин після судової росправи — кількох молодих хлопців-словінців. І не тільки розстріляно. Фашистська преса, а иншої Італія не знає, загрожує, і то в цілком поважний спосіб, що у фашистських пороховницях вистарчить олова, аби спрямувати його в спини (словінців розстріляли, поставивши їх спиною до фашистських стрільців) всіх, хто в італійській державі не хоче бути італійцем.

Явна річ, що цей факт викликав не аби яке справедливе обурення перше за все в сусідній з Італією слов'янській державі — в Югославії, а за нею в усіх слов'янських і неслов'янських країнах. Але... ось що знаходиться в меморандумі, висланому представниками болгарського народу до Ліґи Націй в справі болгарської меншости в сербській Македонії.

Всупереч Сен-Жерменському договору югослов'янський уряд знищив усі болгарські культурні установи в Македонії, закрив сотки болгар-

ських шкіл, конфіскував церкви, повиганяв єпископів, священників та учителів, закрив усі бібліотеки, заборонив не тільки всі болгарські книжки й ґазети, але навіть і «користування рідною мовою, читання болгарської євангелії» і т и.

Звичайно в такого роду меморандумах завжди щось трохи може й перебільшено, але коли й частина того відповідає дійсності, то й цього вже досить для нашого наче б то цівілізованого часу...

* * *

Такого роду фактів можна було б навести більше, і то із практики майже всіх континенатальних європейських держав. І всі вони свідчать про те, що не настав ще час святого замирення націй, що народ народові зараз ще — вовк, що проект європейської федерації ще цілий — у майбутньому.

Observator.

З життя української парафії в м. Харбині

(Лист з Китаю)

В 1922 році з ініціятиви Українського Свято-Покровського братства в м. Харбині о. протоієрея Пекарського, д. д. Г. Пестича, С. Кукурузи, Апостола, Опадчого і инших був заснований й відкритий перший на Далекому сході український храм св. Покрови. 26 листопада цього-ж храм освятив архієпископ Харбинський і Манчжурський преосвященный Мефодій. І зараз він є митрополітом.

Українська парафія находиться під юрисдикцією Митрополита Харбинського й Манчжурського (б. стара російська церква), який лагідно відноситься до української церкви, дав свою згоду на службу на українській мові і, навіть, в розмові з нашими парафіянами сказав, що в його мати була українка. В своєму внутрішньому життю українська парафія управляється зовсім самостійно.

Вищим орґаном парафіяльного життя є загальні збори, які обірають парафіяльну раду та ревізійну комісію. В парафіяльну раду увіходить весь церковний причт.

Першим настоятелєм українського храму був п-о. Гордзієвський. З Покрови 1925 р. Парохом став о. протоієрей Микола Труфанів, що й виконовує свої душпастирські обов'язки й по сьогодняшний день.

З 1926 року служба Божа провадиться на українській мові. хор співає по українські, парох говорить проповіді також виключно по українськи. Для найдення коштів для хору існує комітет допомоги хорові, який працює під проводом голови к-ту Апостола. При церкві існує жіночий гурток, який працює під проводом Рогози і д-ки Жаго. Ціль гуртка жіночого є доглядати за чистотою церкви, прибрання церкви рушниками то що. І дійсно українська церква виглядає чепурно й чисто, особисто в свята, тільки дякуючи турботам жіночого гуртка. Ікони завішані вишитими рушниками прибрані живими квітами і т. п.

Обслуговується церква о. протоієреєм М. Труфановим, дияконом Ільчуком, який служить в церкві зовсім даремно), д'яком Сліщенко і тарєм Бад'яновим.

Містилася церква спочатку в будинку Українського клюба. Коли-ж члени клюба розбились на дві ворожі ґрупи, одна — большевизанів, які служили на залізниці (половина залізниці юридично належить до большевиків, а фактичний вплив вони мають багато більший, ніж хинці) і одні під впливом аґітації комуністів, а другі щоб вислужитися перед «паном», почали провадить ленінізм в українському клюбі. Друга ґрупа — націоналісти, стала рішуче проте цього. Почалася сварка і в решті хинці будинок забрали собі. Будинок має три поверхи, стоїть в центральному місці і зараз має вартість на місцеву валюту не менше ста тисяч, на американський доляр по над тридцять тисяч. Через де-який час по закриттю

Молебен підчас закладин Української церкви в Харбині.

клюба хинці пропонували українському пароху перенести українську церкву й заборонили відправляти службу Божу. Помешкання українського клюбу Хинці зайняли під департамент народньої освіти. В компенсацію церкві предложили участок на старих могилках. Церква українського приходу мусила наймати помешкання і зараз міститься в підвальному мешканню Цей випадок розворушив українське громадянство. Воно рішило використати участок і побудувати на йому українську церкву, але скажу про це нижче.

Українська парафія об'єднує 136 сімейств юридично, а морально всіх українців в Харбині і в Манчжурії. Треба зауважити, що тут в Хінах дуже тяжко працюзати на українській ниві. З одного боку незнання хинців українського національного руху, з другого боку ворожне відношення москалів всіх відтінків, а їх є тут до біса й великі,— бувші «шишки» (білі) й сучасні (червоні). Всеж треба віддати належне, як попереднім, так і сучасним діячам української церкви та побажати їм повного успіху в праці.

Одна українська церква на Далекому Сході, заслужено виконовує свою духовно-культурно-національну місію. Вона об'єднує усіх українців та стоятиме, як ґраніт, серед чужого бурхливого океану, бо дійсно непереможною силою є єдина рідна церква.

Для українця служба і співи на рідній мові підносять його молитовний настрій, задовольняють національне почуття, переносять думками на Україну і, особливо, коли п.-отець стає навколішки перед престолом і читає молитву за У к р а ї н у .. Все це надає віри в то, що ми ще звільним нашу батьківщину від окупації ворогів.

Ще треба одно додати, це те, що на протязі кількох років свого істнування українська церква завоювала між чужими й своїми, як то кажуть право горожанства. На неї тепер дивляться не з іронією, як з перших днів, а навпаки з повагою. Ходить до церкви багато більше, як по первах. У свята не вміщає молящих. Приємно бачити на переді дівчаток і хлоп'ят.

Як я вже згадував, що українське громадянство після того, як церква опинилась на вулиці стало жвавіше думати про те аби збудувати свою власну церкву. Для більшої ясности в цій справі я йду поінформуватись у пароха української парафії протоієрея п-отця Миколи Труфанова. Він же є і головою будівничого комітету.

Притч Української Церкви в Харбині з п.-о. М. Труфановим на чолі.

Невеличка кімната, де мешкає о. Микола говорить за те, що тут живе українець. Великий портрет Т. Шевченко, Франко і ин. свідчать про це. Бачу стару фотографію-хор в українському одязі це—пояснює отець Микола — коли я працював на Україні на Чернігівщині, то керував цим хором. На столику бачу між иншими книжками стару євангелію на йому напис «дорогому Миколі і инше», дата 1913 р. З'ясовую ціль моєї візити. П-о. Микола радо оповідає.

Думка про будову церкви була вже давно, ще коли ми мешкали в українському клюбу, але обставини примусили і спонукали нас всіх взятися за будову, коли ми опинилися, як говориться, на вулиці. Зараз наша церква міститься в підвальному помешканню, яке не відповідає нашому і особисто мойому погляду і завданню.

Мій погляд на нашу церковну працю такий: наша одинока українська церква на Далекому Сході мусить не тільки обслуговувати релігійні потреби українців, але вона мусить відогравати в житті українців ту роль, яку відогравала українська церква на Україні в старовину. Тоб-то наша церква повинна бути й культурним розсадником української державної ідеї. Церква наша повинна дбати про те, аби наша молодь підростаюча була об'єднана біля церкви й виховувалось в дусі православної віри і любови до своєї батьківщини. Для реалізації мети у нас є біля церкви участок під школу і дві тисячі мексиканських долярів (таянів), для будови помешкання. Я гадаю, що слідуючого року при широкій допомозі громадянства ми з'уміємо справитися із завданням будови школи. В цьому-ж році ми всі заняті будовою церкви.

До будови церкви ми приступили без одного цента, тільки надіючись на жертви громадянства. Місце під будову церкви ми отримали мов-би в компенсацію за те що нас «попросили» з будинку українського клюбу. Участок нам одвели на старих могилках. На цих могилках поховані перші переселенці і військові в Манчжурії. Між написами на хрестах більшість стрічаються українські призвіща. Старі могилки розположені недалеко від центра міста. Через дорогу стоїть польський костел, поруч через вулицю протестанська кірка. На цих старих могилках зараз нікого не ховають. Всі могилки заросли великими деревами так що наша церква буде виглядати гарно, стоятиме, мов в великому садку. Між иншим, ко-

ли давали участок під будову церкви, то в договорі зазначено, що церква має бути тільки українського приходу, що нас застережує на випадок наступу з боку хоч-би тих же самих москалів.

До провадження в життя будови церкви є складений будівничий комітет. Ціль і завдання комітету винайти кошти для будови і слідкувати за будовою і все те, що зв'язане з будуванням церкви. Будівничий комітет складається з 14 осіб. В його входить весь причт, парафіяни і фаховці. Будівничний комітет є затвержений загальними зборами.

Як я вже згадував, що до будови церкви ми приступили без одного цента. От же-ж нам пощастило найти підрядчика такого, який взявся будувати церкву в розсрочку. Підряд здали за 26 тисяч єн японських, що на місцевий доляр виносить 60 тисяч. Закладка церкви була 1-го червня. По договору підрядчик повинен закінчить будову до Покрови ц. р. В цьому році ми повинні заплатить 13 тисяч єн і на другий рік 1931 останні 13 тисяч єн. На ці 13 тисяч будем платити 14 відс. Крім 26 тисяч єн у нас ще будуть видатки на оборудування електрики, іконостасу і др. видатки.

Одне українське громадянство м. Харбина не може спромогтися на таку суму грошей. І от дякуючи тому, що наш український Храм будується на могилках, де є поховані і другі національности, навіть католики і инші, — пожертви поступають од москалів, вірмен, грузинів навіть від хинців. До сього часу нами заплачено підрядчику 6 тисяч єн. І на сей день каса будівничого комітету майже порожня і тільки віра в наше святе діло дає надію, що ми все таки при широкій допомозі громадянства справимося з нашим завданням.

Кладка цегли вже закінчена, бані готові, як ще погода не перешкодить, то на Покрову наше храмове свято будем справляти в своїй власній церкві. Крім престола в і'мя св. Покрови у нас ще буде приділ в і'мя святого чудотворця Інокентія Іркутського, святителя Сибірського. В Сибіру його дуже поважають, він неначе-б то національний сибірський святий. Між иншим Інокентій Іркутський в миру Кульчицький був висланий в Сибір за українофільство.

Стиль української церкви у Харбині — візантійський. Церков візантійського стилю є багато по Великій Україні і в Галичині.

Моє особисте прохання є таке: — аби цю мою інформацію передруковали другі українські часописі. До українського громадянства всього світу, всіх земель звертаюсь з щирим проханням поможіть нам збудувати українську церкву в м. Харбині на Дальному Сході. Нехай наша Церква на чужині гуртує дітей нашої батьківщини, учить бути їх християнами, любити свою батьківщину й стояти на сторожі своєї рідної культури. Чужинцям би нагадувала що українська нація є жива й стремить до своєї держави. Жертви прохаю слати по адресі: Very Rev.Trufanoff. P. O. Box 5. Harbin, China.

Дякую п-о. Миколу за інформацію і мене обхоплює радісне почуття. Людина в таких літах з зовсім сивим волоссям має так багато віри в свою працю і визвольний рух українського народу.

Зелений.

Завтра мусить бути инакше.

В ґазеті «Діминяца» ч. 8505 від 26 серпня 1930 року, надруковано статтю п. Л. Насти: «Чи готуються нові рухи в Совітській Росії». в якій автор статті підкреслює домінуюче значіння в цих рухах національної України.

Закінчуючи свою цікаву статтю, п. Л. Наста каже:

«Конче потрібно, щоби наші офіційні та компетентні чинники думали над цими справами і щоби вони виробили сталу провідну політичну лінію що до Росії».

Відповідальні діячі Совітського Союзу, на чолі з канонізованим апостолом комунізму Ленінин, одверто заявляють: «Існування Совітського Союзу поруч з державами капіталістичними на протязі довшого часу єсть неможливим. Або совіти знищать держави капіталістичні, або навпаки».

І треба признати , що большевики, ігноруючи найелєментарніші норми міжнароднього права, з ціничною одвертістю і з упертою послідовністю, роблять все, щоби підготовити внутрішні вибухи в країнах, які ще не мають совітів та щоби в потрібний мент ці вибухи підтримати збройними силами Совітського Союзу.

З цією метою мілітаризується все населення, починаючи з дітей і кінчаючи жінками, переводиться лихорадкове озброєння, заарештовується, розстрілюється і висилається на примусові роботи весь той елемент, який, на випадок будь-яких ускладнень, може бути небезпечним для большевиків і нарешті переводиться підготовка громадської опінії до того, що капіталістичні держави ніби-то готують новий хрестовий похід проти Совітського Союзу.

При чому в цьому, в цій песевдо-пацифістичній большевицькій пропаґанді, як це не пародоксально, найбільшу прислугу большевикам роблять вороги большевицької ідеології і большевицьких методів праці.

Як одну з ілюстрацій цього наведу витяг з інтерв'ю п. міністра закордонних справ Румунії Г. Г. Міронеску, надрукованного в парижській ґазеті «Ексцельсіор» і 18-го липня передрукованного всією румунською пресою:

«Я, каже кореспондент «Ексельсіора», запитав п. Міронеску, що він думає про ситуацію Росії, про яку у нас багато пишуть і якою ніби-то дуже заклопотані прикордонні держави.

— Не маю певних відомостів, — відповів мені п. Міронеску. Гадаю, що взаємовідношення між Румунією і Росією на шляхові до нормалізації.

— Чи звертаєте ви увагу на чутки, згідно з яким Росії ніби-то загрожує голод.

— Не знаю — чи існує така небезпека, бо країна ця така велика і посідає таку силу багатств, що я не бачу причин, які мусіли-би викликати неспокій, як у мешканців Росії, так і в сусідніх країнах. З другого боку, мені здається, що інтереси Росії примушують Совіти до мирної політики так само, як і инші країни».

Загально відомо, що існування Совітського Союзу єсть головним джерелом неспокою на всіх просторах земної кулі. Але для держав, які межують з Совітським Союзом, він, з його виразно аґресивною політикою, уявляє собою загрозу не тільки для спокою, але й для самого існування цих держав, яко незалежних державних орґанізмів, особливо, коли ці держави думають, що вони борються з большевиками, а по-суті ім допомагають.—

Большевики не такі міцні, як це здається тим людям, які не знають правдивого стану річей, а через те для великої нервозности не має підстав, а тим більше для паніки, ширення якої не тільки шкідливе, але й злочинне. Але не менш шкідливий і благодушний оптимізм, бо загроза збройного конфлікту з ініціятиви большевиків без сумніву існує. Цього можуть не бачити лише ті, хто бачити цього не хоче.

Фраза в устах міністра закордонних справ: «Не маю певних відомостів» про життя своєї найбільш небезпечної сусідки згучить дивовижною несподіванкою. На жаль вона щира. Бо з того, що далі говорить п. міністр Міронеску можна зробити висновок, що він не тільки не має певних, але взагалі не має ніяких відомостів про Совітський Союз.

Бо навіть Україна, яка уявляє з себе один з головних резервуарів по постачанню харчових продуктів для цілого Союзу, на протязі останніх років переживає перманентний голод, а нині він набрав остільки гострих форм, що став реальною загрозою для самого існування большевицького режиму.

Видачу цукру на селах цілковито припинено. Такі предмети першої потреби як м'ясо, молоко, товщі і яйця — стали предметом роскоші, бо достати їх можна лише випадково і то не в совітських кооперативах, які не в стані задовольнити навіть партійців.

Отже Совітський Союз стоїть не перед загрозою голоду, а переживає голод в самій гострій його формі.

Ці факти давно вже загально відомі. Правда большевики намагаються всякими комбінаціями, всякими правдами, заховати це перед Европою, бо така їхня безнадійна економична ситуація ставить під загрозу можливість роздобути для себе ті кредити, яких так горячково пошукують в капітілістичних країнах комуністичні «вороги капіталу».

Завдяки відсутности «певних інформацій», п. міністр Міронеску, беручи під сумнів можливість голоду в Совітському Союзі, робить большевикам велику прислугу, бо своїм авторитетом допомагає їм — в найбільш потрібний для них мент — спростовувати за-кордоном відомості про розстріли голодних робітничих демонстрацій в Одесі.

Не менш важлива й друга прислуга, а саме:

Большевики, ведучи у себе шалену антирумунську кампанію, включно до формування псевдо-молдавських частин, одночасно за-кордоном весь час кричать про те, що найбільш миролюбивими на світі єсть большевики. Більше того — вони намагаються витворити в громадській опінії світу переконання в тому, що Совітський Союз тільки тим і заклопотаний як-би врятувати світ від збройних та аґресивних намірів капіталістичних держав і в першу чергу Румунії, яка ніби-то готує напад на країну совітів.

При такому станові річей, говорити міністрові закордонних справ Румунії, навіть в такій обережній формі, про миролюбиву політику Москви — означає допомагати цій останній поширювати свої явно неправдиві чутки про підготовку нападу на Совітський Союз. Бо висновок з цієї заяви, особливо большевики, зроблять лише один: оскільки неспокій за мир в громадській опінії ріжних держав існує й оскільки інтереси Совітів диктують їм політику мира, то причини цього неспокою треба шукати не в Москві, а десь в иншому місці, очевидячки в Букарешті, бо як раз в цьому саме напрямкові обробляється громадська опінія світу всім величезним апаратом большевицької пропаґанди.

Не підлягає сумніву, що наколи-би п. міністр Міронеску мав певні інформації про Совітський Союз та про Україну, то заяви його мали-би зовсім инший характер.

Але певних інформацій не має не лише п. міністр закордонних справ Г. Міронеску, але їх в першу чергу не має вся преса Румунії. І тут — у відсутности систематичних інформацій про те, що діється в Совітському Союзі в першу чергу на Україні треба шукати найбільшої небезпеки для Румунії.

Це приводить до таких курйозів, які систематично спостерігаються навіть по нинішній день. Вся преса Румунії ідентіфікує Росію з Україною і майже постійно, друкуючи відомості про ту героїчну боротьбу, яку без-

переривно веде українське населення з московськими окупантами (з росіянами), розглядає їх як події, що відбуваються не на Україні, а в Росії.

Візьміть ґазету «Ультіма ора» ч. No 221 за 19 вересня 1929 року і там ви знайдете такі наголовки, надруковані великими літерами: «Російські селяне проти Совітів. Кривава боротьба в Росії»,. А прочитавши те, що під цими наголовками, ви переконаєтеся, що повідомляється про боротьбу України проти Росії, проти її колоніяльної політики у відношенню до України.

Таке саме протиріччя змісту з наголовками знайдете тако-ж і в инших ґазетах: : в «Ля Насьон Румен» від 19 вересня 1929 р. ч. 220 («Цівільна війна в Росії»), в «Курентулі» від 17 січня 1930 року («Небезпечна ситуація Совітської Росії»), в «Ордіня» від 17 січня 1930 року, ч. 333. («Повстання селян в Совітській Росії»), в «Кувинтулі» від 22 серпня 1930 р. ч. 1916 («Боротьба за знищення диктатури в Росії»), в «Цара» від 22 серпня 1930 року ч. 166 («Революція в Росії») і т. д.

Пояснити ці нісенітниці можна лише відсутністю добре поставленої інформації про свою найблищу сусідку Україну. А тим часом боротьба на Україні та її наслідки мають для Румунії значіння першорядної ваги. Бо відродження України не тільки остаточно ліквідує питання про Бесарабію, але як цілком слушно підкреслює шанований п. Л. Наста:

«утворить надійний і певний заслон, який забезпечить кордони Румунії від будь-яких несподіванок».

Добре поставлена інформація про те, що діється на терені Совітського Союзу взагалі, а на Україні з окрема, значно утруднила-би не тільки рекрутування совітських агентів, але й працю їх серед місцевого населення. Крім того це сприяло-би витворенню як в громадській опінії, так і серед керуючих чинників Румунії сталої політичної і тактичної лінії у відношенню до України, до української проблєми взагалі і до сучасного Совітського Союзу з-окрема.

А саме головне — Румунія не була-б тоді заскоченою тими подіями, які вже назрівають і наслідки яких зараз дійсно тяжко навіть обчислити.

Тепер кілька слів про чутки в справі орґанізації революційного руху на Україні російськими еміґрантами, при фінансовій допомозі нафтового короля Генрі Детердінґа, якими зацікавилася громадська опінія Румунії та які послужили канвою для статті визначного публіциста п. Л. Насти.

В 1918-1919-му роках українська національгна армія боронила зі зброєю в руках свою державну незалежність як від большевицьких армій Троцького, так і від антибольшевицьких російських армій ґенералів Денікина і Врангеля.

Денікін і Врангель, вважаючи Україну російською провінцією, ігнорували національні прагнення українців, большевики навпаки — обіцяли їх задовольнити і це привело до того, що найтяжчі удари арміям російських ґенералів Денікина та Врангеля було нанесено не на передових позиціях фронту і не большевиками, а українськими партизанами в запіллю. Партизанські відділи формуються переважно з українських селян.

Тепер коли українське населення мало можливість переконатися в тому, що і національні і соціяльні обіцянки большевиків протирічать їхній практиці, прагнення до державної самостійности на Україні стали ще більш виразними і активними.

Характерно, що найбільш гострий анти-большевицький рух спостерігається не в етноґрафичній Росії, а на Україні, в Ґрузії, в Азербейджані, в Туркестані і взагалі на територіях тих народів, які борються за відродження власного національного державного життя.

Антибольшевицькі заворушення на Україні носять перманентний характер, не зважаючи навіть на те, що тут росташовано більшу частину совітської армії та що на Україні застосовується большевиками найбільш

На Військовому хуторі під Парижем. За роботою.

жорстокий терор. За останній рік вислано з України — за спротив проти колєктивізації рільництва—коло двох мілійонів селян. Крім цього на протязі останнього року на Україні заарештовано коло 10-ти тисяч інтеліґенції і коло 50 тисяч селян (при чому більшість з них розстріляно) за те, що вони пропаґували вихід України зі складу Совітського Союзу і прагнули до відродження суверенної української держави.

Про те, що українські партизане йдуть на смерть, співаючи свій національний гимн, який починається словами : «Ще не вмерла Україна» не так давно (17-го липня) повідомляла між иншим і вся румунська према.

Тисячі відозв, які росповсюджуються по всій території України, закликають населення до боротьби під прапором законного Уряду Української Народньої Республіки, який вів збройну боротьбу за незалежність України, як з большевиками, так і з арміями ґенералів Денікина і Врангеля і навколо якого єднається зараз вся орґанізована українська еміґрація.

Мало цього — в останній час відбулася на Україні ціла низка урядженних большевиками політичних процесів, я яких всім оскарженим закидалася співпраця з українським національним урядом на еміґрації і підготовка збройного повстання на Україні з метою повороту цього уряду на рідну землю.

Таким чином, коли на Україні панують революційні настрої, яким в значній мірі сприяє большевицька політика примусової колєктивізації рільництва, то настрої ці мають виразно український національний характер і підтримуються українськими, а не російськими революційними орґанізаціями та діячами.

Для України, яка має свій законний національний Уряд, Росія являється смертельним ворогом, незалежно від того, в які вона кольори нині пофарбована — чи в червоні большевицькі, чи в монархичні російські.

Україною заключено формальний союз з національними урядами тих територій, які були завойовані Росією і нині окуповані большевиками.

Отже припускати можливість орґанізації революційних рухів на Ук-

На Військовому хуторі під Парижем. За обідом.

раїні російськими еміґраційними орґанізаціями, яких до речі дуже багато та які й до нині не мають єдиного об'єднуючого їх центру, можна лише тому, хто не знає правдивого стану річей, а через те помилюється.

Тим часом належить сконстатувати, що правдиву силу росіян, як і силу національних рухів на території Совітського Союзу, в Европі нині дуже добре знають і через те не знайдеться нині ні Уряду, ні поважних фінансистів, які-би ризикнули підтримати абсолютно безнадійну справу реставрації старої Росії.

Через те чутки про фінансування російського еміґраційного центру Генрі Детердінґом для орґанізації революційного руху на Україні ми вважаємо фантазією, яку пущено большевиками, щоби залякати українське населення і зменшити його опір під час хлібозаготовок, до яких ними уже приступлено.

Пан Л. Наста добре розуміє вагу української проблєми і слушно підкреслює, що

> «Національна українська держава, яка повстане замість Української Совітської Республіки, сфедерованої з Росією, утворить надійний і певний заслон, який забезпечить кордони Румунії від будь яких несподіванок».

Тим часом, оскільки він в своїй статті, оперуючи «фактами» з нарад російської еміґрації виразно не зазначив, що творення національної України може бути переведено лише українцями, а не росіянами, стає ясним, що навіть п. Л. Наста, для якого українська проблєма не є чужою, не зовсім орієнтується в тому, що діється на терені Совітського Союзу і в тих еміґраційних таборах, які ведуть активну боротьбу з большевизмом.

Ця дезорієнтація може мати і для України і для Румунії фатальні наслідки, а тому тисячу разів має рацію пан Л. Наста, коли він каже:

На Військовому хуторі під Парижем. Миють посуд.

> «Ми далекі від думки вмішуватися в такі справи. Тим часом маємо незаперечений обов'язок з усією увагою слідкувати за подіями, які можуть бути, або які підготовляються, бо вони можуть мати для нас такі наслідки, яких ми не в стані навіть обчислити».

До цього часу належної уваги тому, що діється по той бік Дністра з боку Румунії виявлено не було.

Хочемо вірити, що завтра буде инакше.

А може бути инакше лише тоді, коли — повторюємо це знову, громадська опінія Румунії буде мати не випадкові сенсації, а систематичні відомості про те, що діється в Совітському Союзі, а особливо на Україні.

Дмитро Геродот.

З широкого світу.

— В Букарешті підписано комерційний австро-румунський договір.

— Ірландія приєдналася до договору 17. VI. 1926 р., що забороняє хемичну і бактеріолоґичну війну.

— Нечуваної сили ціклон в Караїбському морі знищив місто Сан-Домінґо і околиці; вбитих біяльше 5.000 душ. Матеріяльні збитки несчислимі.

Українська колонія в Рейовцю (Польща).

— Арбітражний суд в Лондоні приговорив большевицький уряд до виплати Т-ву Лєна Ґольдфільдс — 1.620.000.000 фр. збитків по концесії, яку свого часу Т-во Лєна одержало від большевиків.

— Відбувся сьомий конґрес Антикомуністичного Інтернаціоналу. Брали участь представники орґанізацій: Австрії, Бельґії, Болгарії, Еспанії, Америки, Франції, Анґлії, Греції, Голандії, Угорщини, Польщі, Румунії, Швейцарії, Чехії і російських еміґраційних орґанізацій. Конференція зупинилася особливо над совітським «думпінґом».

— У наслідника бельґійського трону Леопольда народився син. З цього приводу по всій Бельґії відбулися прихильні до корони маніфестації. Одержано багато привітань з закордону.

— По ініціятиві кількох наукових товариств на швейцарські гори Юнґфрау має повстати велика астрономична обсерваторія.

— Манджурський диктатор Чанґ-Сю-Ліянґ офіційно заявив Нанкинському урядові про свою відмову приєднатися до повстанського пекинського уряду і свій нейтралітет.

— Большевицький уряд купив у Парижі коло Порт Сен-Клу будинок, в якому мають примусово жити всі совітські урядовці. Мотив — уможливити ҐПУ легкий догляд за хистким елементом.

— Німецький дирижабль «Ґраф Цепелін» зробив подорож до Москви і повернувся до Фридрихсгафена.

— На півдні Франції в Провансі відбулися свята століття поета Ф. Містраля.

— Південно-африканська анґлійка Дункан перепливла Ляманш.

— В Анамі знов дійшло до часткових розрух і повстання проти французької і місцевої влади. Заколот має комуністичний характер.

Хроніка.

З життя укр. еміґрації.

У Франції.

— З життя військового товариства. — Інвалідний фонд. До 1 серпня 1930 року поступило всього в інвалідний фонд — 31.448 фр. 15 сант. Виплачено за ґрунт та барак — 19.920 фр. Витрачено на посадку дерев, загороду, ріжне приладдя та инш. — 9841 фр. Залишається в інвалідному фонді — 1687 фр. 15 сант.

Таким чином за ґрунт залишається заплатити 4540 фр.

За останні півроку пожертви поступають дуже помалу. Управа Т-ва прохає громадян і членів Т-ва не забувати своїми пожертвами на інвалідний фонд, та тим спричинитися до скоршого закінчення роспочатої праці.

— На хуторі. Навіть в сучасному примітивному вигляді, хутор Т-ва починає виконувати ролю — служити містом спочинку. Так за минуле літо хутор відвідало до 200 чоловік, з яких кільки десятків чоловік провели в ньому свої вакації, Кільки разів хутір відвідали українські пластуни, які були завжди дорогими гостями Т-ва.

Присутність р. Марни, чудового лісу, дало змогу розважатися катанням на човнах та прогулками по лісі.

Дерева фруктові всі добре прийнялися та деякі вже принесли плоди, алеж для того, щоб незаважити розвитку молодих дерев, їх прийшлось обірвати.

В минуле літо, була спроба посадити на ґрунті де-що з городини. Не-дивлючись на те, що люде які провадили цю операцію володіли дуже примітивним знанням все ж городина вдалася, алеж завдяки відсутности сталого догляду-поросло травою. Взагалі по досвіду минулого літа виявилось, що для правильної експлоатації ґрунту, необхідно мати сталого робітника.

— Посадка дерев. В осені та по весні відбувається нова посадка фруктових дерев. Всього передбачається посадити до 50 дерев. Управа прохає всіх, хто хоче, мати своє дерево, повідомити її та вказати, яке дерево бажано посадити. Ціна дерева 30 фр. Кожне дерево має свого господаря, призвіще якого зберегається в архивах Т-ва та крім того зазначено на особій блящці, що прикріплено до дерева. Найліпший спосіб увіковічити своє ім'мя— це посадка дерева на хуторі. Управа закликає всіх до цього доброго діла.

— Заходи Управи, що до позички на будівлю. Завдяки прийняттю Т-ва до Федерації фр. комбатантів, сьогодня справа позички, стає на реальний шлях.

Управа, при діяльній допомозі фр. комбатантів, звернулася до відповідних чинників фр. Уряду з проханням про позичку на будівлю «дому відпочинку». Вже одержано відповідь, що така позичка може бути уділена Т-ву, та що українські комбатанти прирівнюються до комбатантів бельґійських. Зараз відбуваються розмови про суму позички та ріжні зобов, язання, які виникають з сього.

— Закон Люшера і українські комбатан-

т и . По закону Люшера дається право французьким громадянам одержати позичку у держави на будівлю, причому комбатанти мають перевагу. Управа Т-ва порушило клопотання аби таку позичку могли б одержувати і комбатанти українські.

— До смерти Командира 3 Кінного полку Полковника М. Фролова. Всіх хто бажає набути фотографію М. Фролова, цього незабутнього вояка, чесного товариша і друга України, прохається звертатися до Управи.

Ціна фотогр. картки 3 фр. Гроші пійдуть на будівлю пам'ятника.

— Журнал «Табор» і Огляд Совітської Преси. Управа повідомляє членів, що ці два орґана надалі будуть висилатися безкоштовно тільки для філій Т-ва-.

— По філіях. Крезо. Велике значіння має, коли на чолі тої чи иншої орґанізації поставлено солідних та поважних людей, які в своєї роботі вміють відкидати набік дрібниці, та дивитися на справу в цілому.

м. Крезо є великий промисловий центр, алеж збоку культурного— глуха провінція. Звичайно відсутність культурного життя завжди негативно пливає на людей, але не дивлючись на це в м. Крезо сами українці дають собі раду, та не забувають, що по-за межами буденого еміґрантського життя, маються великі завдання, як з боку політичного, так і громадського. Уповноважений Військового Т-ва старий вояк укр. армії сотник Романюк,та Голова Громади сотник Бакум, не тільки провадять роботу, кожний в своїй галузі, в порозумінню, алеж і провадять її вміло.

Такий контакт в роботі проводирів, звичайно впливає і на людей. Громада допомагає Т-ву, останне Громаді. Дійсно, за останній рік, життя в Крезо значно пожвавилось, як внутрі так і назовні. Не будемо нагадувати про те, що вже зазначалася на сторінках «Тризубу», алеж характерною відзнакою відживлення національного життя, це завжди атака з боку ворогів.

Що воно є так, то про це свідчить провакаційне звідомлення в «Укр. Голосі» про життя в Крезо. Алеж видко, що в Крезо люди розбираються в політичних обставинах еміґрантського життя, та вміють дати відсіч та спокійну відповідь, бо свідомі своїх чинів. Філія військового Т-ва в м. Крезо виявляє послідовний розвиток свого життя, та свою жертвенність. Так на протязі останнього року філія Т-ва зуміла зібрати на інвалідний фонд до 2000 фр. Зараз знов з вистави, всі знають як тяжко влаштувати виставу, зібрано до 700 фр. Жертвенність залежить від свідомости та орґанізації, — і перше і друге в Крезо є. Члени Т-ва з їх Головою сотником Романюком, як рівнож і все громадянство, доказали життєвість Військового Т-ва, спільність і розуміння загальної української справи. Безперечно у п. Сотника Романюка були і помішники в його роботі, їх є багато, але переконані, що крім тих, хто близко стоїть до роботи філії Т-ва в м. Крезо, є найстарший як по рокам, так і національной праці — наш славетній козак М. Лузанів.

— 9 серпня Товариством б. вояків Армії УНР вКрезо-Моншанен було влаштовано виставу-баль на фонд інвалідів війни і праці. Було виставлено «Куди вітер віє» та «На перші гулі» (обидва водевіля Васильченка).

В дивертисменті були хорові співи, сольові та дует. Акомпанімент — піано. Вечірка закінчилася танцями до ранку. В перервах танців була лотерея. Чистого прибутку від вечірки на фонд інвалідів 306 фр. 55 с. і по підписним листам 73 фр., разом 379 фр. 55 с.

Всім учасникам, які охоче помагали філії Військового Т-ва по влаштуванню вечірки та по збору пожертв по підписним листам, належить велика подяка.

— Філія в Оден-ле-Тіш. З відїздом Уповноваженого Т-ва п. полковника Нетреби обов'язки зв'язкового перебрав на себе член Т-ва п. Іванюта. 24 серп. ня з ініціятиви п. Іванюти в помешканню клюбу Громади, було скликано збори членів Т-ва на яких п. Іванюта повідомив про призначення його зв'язковим. Далі був обмін думок. Майже всіма присутніми було висловлено бажання леґалізувати філію військового Т-ва. З боку Управи Т-ва вже надіслані вказівки що зав'язані з леґалізацією, як рівнож і рекомандаційні листи до Фр. влади.

Початок праці п. Іванюти є дуже добрий.

— Шалет. 13 липня б. р. в помешканню Української Громади відбувся концерт хору Громади під керуванням відомого дириґента п. Ковгана. Концерт складався з трьох відділів багатого репертуару, в які входили народні й історичні пісні уложені старими й новими українськими композиторами.

Не дивлячися на те, що концерт було дано на сімейній вечірці громадян, саля була переповнена гістьми з колонії. Хор своєю дисципліною, вбранням і виконанням чарував присутніх, які після кожного номера нагороджували хор рясними оплесками.

— 26 липня в Громаді відбулася родинна вечірка, збір якої мав поступити на користь дитячої екскурсії до Парижу. Програм складався з образка на 1 дію «Одної ночи» — Животка, виконаного дітьми під режисурою п. Шульги і сольових співів п. Матєнка. Після закінчення програму розпочався баль, який затягнувся до ранку.

— В суботу 16 серпня Мистецьким Товариством під режисурою п. Маслюка виставлено було комедію на 4 дії Б. Грінченка — «Нахмарило». У виставі брали участь панії Є. Омельченко, Є. Свєнціцька, Л. Горяча, Н. Чистосердова та пани Г. Маслюк, Т. Нетреба, В. Світличний, В. Реган, В. Іщук, Я. Калюта, М. Шульга, П. Бушило, В. Колтунов. Гра старих аматорів, як завжди, пройшла добре, відповідні декорації доповнювали гру. Варто відмітити появу нового аматора п. Нетребу, що в трудній ролі С. Левчукова, показав не аби яким артистом. Що до жіночих ролів то пані Свєнціцька, Омельченкова та Горяча провели ролі добре. Особливо одмітимо прекрасно виконану ролю Орисі п. Н. Чистосердовою, яка легкістю гри дала тип веселої і безтурботної дівчини.

Виконавців публіка нагородила рясними оплесками. Після вистави, як завжди, одбувся баль до ранку.

— У неділю 31 серпня в помешканню Громади, відбулися чергові загальні збори членів Мистецького Товариства. За скінченням терміну уповноважень Управи Товариства і ревізійної комісії, обрано новий склад, в який увійшли: до Управи — пп. П. Вержбицький (голова) Світличний і Маслюк (члени), до ревізійної комісії — пп. Щербина (голова) і Будзя (другий член із складу Управи Громади по її призначенню).

За минуле півріччя Мистецьким Товариством були влаштовані такі вистави: «Назар Стодоля» на Шевченківське свято, «Степовий гість» у Парижі, «Мартин Боруля» і «Нахмарило» в Шалеті.

Треба сказати, що зараз Громада в Шалеті посідає дві сили, які можуть розвинутися у велике діло, що може принести не аби яку користь для нашої національної пропаґанди. Це — Мистецьке Товариство, яке вже виходить з меж аматорського гуртка, і хор, що під керуванням п. Ковгана набуває вже почесне місце. Опанувавши місцеві умови, ці дві сили повинні тільки розвиватися. При сприятливих умовах перед ними велика будучина.

— Ґренобль. Життя Ґренобльської Громади йде потроху і за час з 16. VI відбулося 4 засідань Ради Громади і двоє загальних зборів. Громада виявила допомогу своїм хворим пп. Гамалії та Кушниреві. Орґанізовано хор, що відбув уже дві співанки. Є надія виставити чи «Запорозький клад» чи «Сватання на Гончарівці». Вживаються всі можливі заходи збогатити бібліотеку Громади

і надбати часописів, яких дуже громадянам бракує. По змозі Громада веде і національну пропаганду. Так 31 серпня по запрошенню українців Ля-Мюр Рада Громади вислала туди членів Ради пп. Вонарху і Рогатюка щоб по згоді з місцевими українцями вирішити форму орґанізації в тій місцевості. В Ля-Мюр таки організовано філію Гренобольської Громади, але орґанізаційні збори ледве не кінчилися траґічно, бо знайшлися провокатори, які на них привели італійських, польських і инших комуністів, що увесь час перешкоджали зборам і навіть примусили їх перенестися в инше помешкання.

В Югославії

— Вечір пам'яти М. Кропивницького. Присвятивши де-кілька своїх вечорниць старим і новим українським поетам, Українська Громада у Білгороді упорядкувала 6 вересня вечорниці присвячені пам'яті батька українського театру М. Кропивницького. В докладному цікавому рефераті п. О. Зіверт, зупиняючися на життю та заслугах М. Кропивницького перед українським театром і українською культурою, дав і огляд історії театру взагалі, а українського з окрема. Щирим був вірш присвячений пам'яті М. Кропивницького, якого продекламував сам автор полк. Цвітанович. У виконанню дальших точок проґраму котрих було з 10, узяли участь пп. Андрієвський, полк. Цвітанович, Зіверт, полк. Нога, Козлов, поет Кондрюнков та молода панночка Віра Крисутська, яка на загальне задоволення гарно протанцювала на кінці гопака.

— Розшукує Пономаренка Федора Г. із Павлограда на прохання його брата Українська Громада в Білгороді, Звістки про нього прохаємо слати на таку адресу: «Ukrajinska Hromada». Cica Ljubina, 5-a. Beograd. Yougoslavie.

Зміст.

— Париж, неділя, 21 вересня 1930 року — ст. 1 — Д. Р. Український Науковий Інститут у Варшаві — ст. 3 — Ст. Сіро полко Замість пошани — ненависть до книжки — ст. 4. — М. Миколаєнко. До процесу 45-ти в Харькові — ст. 7. — В. С. З життя й політики — ст. 9 — Женевець. Лист з Женеви — ст. 12 — Observator. З міжнароднього життя — ст. 15. — Зелений. З життя укр. парафії в Харбині — ст. 18. Дмитро Геродот. Завтра мусить бути инакше — ст. 22 — З широкого світу — ст. 27. — Хроніка: З життя укр. еміґрації: У Франції — ст. 29 — В Югославії — ст. 32.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris(V)

Tél. Danton 80-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.

Редагує — **Комітет.** Адміністратор: **Іл. Косенко.**

Le Gérant: M-me Perdrizet.

Imp. de Navarre, 5, rue des Gobelins. Paris XIII.

Число 36 (244) рік вид. VI. 23 вересня 1930 р. Ціна 2 фр. (Prix 2 fr)

Париж, неділя, 28 вересня 1930 року.

Праця Уряду, що протягом багатьох років мусить перебувати за кордоном, не є легка. Не завжди в умовах напів революційних можливо сбмежуватися суто офіційною, урядовою діяльностю і доводиться багато сил і часу присвячувати чисто громадський, а то й чисто революційній праці.

В цих умовах уряд УНР є не тільки урядовим чинником, він є одночасно свого рода центром національної акції, що відповідно до традиції встановленій ще блаженої пам'яти Симоном Петлюрою, прагне впливати на всі галузі нашого національного життя, як за кордоном, так і, по можливості, на самій Україні. Відомо скільки зусиль приклали за останні роки члени Уряду УНР і близькі до них люде на цю не суто урядову діяльність, відомо, що уряд став джерелом нашої національної ініціятиви навіть в таких ділянках життя, які дуже далекі є від чисто політичних відносин.

Але це не заважає Урядові УНР виконувати і свою чисто урядову політичну працю. Треба багато такту і політичного досвіду, щоб при цих ненормальних умовах довгого перебування за кордоном найти відповідну хвилю, нагоду і відповідні слова, щоб з ними виступати або перед самим українським народом або ж перед чужинцями.

Беручи тільки останні роки, ми нагадаємо собі, що Уряд УНР виступив з маніфестом до народу з нагоди смертинеза бутнього вождя народу Симона Петлюри, випустив свою відозву з приводу ганебного процесу у Парижі, дав дві деклараціі широкого політичного змісту,

одну з нагоди десятиліття Центральної Ради і другу, цього року, в зв'язку з процесом СВУ, що був спеціяльно організований для боротьби з величезними впливами Уряду УНР на Україні. Не потрібно довго говорити, яку ролю відограли ці акти, як потрібно було те слово для нашого громадянства на Україні, так само і закордоном. Ці акти дають загальний напрям, дають ідеї, навколо яких розвивається далі боротьба нашого народу за свою державність.

Але поруч з цим потрібні і другі акти, що звернуті до чужини. Міністерство закордонних справ УНР так само, як і Уряд в цілому, не може обмежити себе при теперішніх умовах суто урядовою дипломатичною працею. Наше міністерство закордонних справ — це теж є певний центр акції, що має тільки більш обмежене поле: пропаганду нашої ідеї закордоном, як серед урядових кол, так і серед громадських кол ріжних европейських і по-за европейських держав. Наше міністерство закордонних справ мусить провадити боротьбу з впливами наших ворогів, з їх наклепами, з їх інтригами, мусить знаходити ті симпатії і викликати той інтерес до України, що в слушну годину можна буде широко використати для справи. Але так само як і що-до загально урядової праці, поруч з цією ширшою акцією, наше міністерство закордонних справ мусить у відповідні хвилі виступати і з суто урядовими актами.

Таких актів за останні роки можна нарахувати чимало. Згадаємо тільки найважніші: нотифікація всіх держав про смерть Голови Директорії Симона Петлюри і заступництво його, відповідно до тимчасових законів УНР, Андрієм Лівицьким; меморандум про загальне становище України з року 1928, відповідний меморандум року 1929 і нарешті, поминаючи менш значні виступи з ріжних приводів, ми маємо два документи, що містимо їх в цьому числі нашого журналу. Це мемуар Уряду що-до проєкту европейського союзу разом з листом нашого представника при Лізі Націй до Аристида Бріана. Справді Уряд не міг мовчати в час, коли порушено таке ґрунтовне, таке важливе питання, як творення европейського союзу. Україна дійсно — і тут здається мало знайдеться українців, щоб з цим не погодилися, — мусить належати до заходу, до культурної Европи.

Лист проф. О. Шульгина так само торкається цієї теми, але він особливо використовує нагоду, щоб звернути увагу творців нового ладу в Европі на ту небезпеку, яка загрожує їм із сходу, на той факт, що доки не розрішена буде справа України — нормальне життя у Европі встановлено не буде.

Не можна не визнати доцільности обох актів: вони були написані у відповідну хвилю у відповідному дусі і, як це вже знають наші читачі від женевського кореспондента (в попередньому числі «Тризуба») акти ці звернули на якусь хвилю загальну увагу в Женеві.

Це вже добре, бо мета нашого міністерства закордонних справ саме і полягає в тому, щоб скрізь, де можна порушувати нашу справу. Коли ж це робиться перед таким ґрандіозним форумом, як асамблея Ліґи Націй — тим краще.

Але по-за цим міжнародні офіційні виступи Уряду УНР мають ще другу і не менш поважне значіння: вони нагадують, що існує національний центр який не перестає діяти. Ці акти мають той сенс, що коли значно пізніше нас спитають чужинці: «де ви були, коли ми підписували такі, а такі умови, чому не заявляли тоді своїх претензій?». Тоді політичні чинники відновленої України зможуть відповісти:

— Ми сказали своє слово в час. Ми дали знати про себе, що ми існуємо, чого ми хочемо.

Два документи.

В минулому числі нашого журналу наш женевський кореспондент подав відомості про виступ Уряду УНР з приводу проєкту европейської федерації. Нині уміщаємо ми автентичний переклад з французької мови цих двох документів: листа проф. О. Шульгина до п. Бріана і самого меморандуму в справі европейської федерації і України.

1.

Лист О. Шульгина, Голови Місії УНР в Парижі, представника Української Народньої Республіки перед Лігою Націй — до п. Аристида Бріана, Голови французької делеґації, міністра закордонних справ:

Женева 10 вересня 1930 року.

Пане Голово,

Маю за шану передати до Вашої Ексцелєнції короткий мемуар про відношення України до Вашого проекту Европейської федерації,

Я мушу зазначити тут, що, як наш Президент п. А. Лівицький, так і члени Уряду УНР перебуваючого на вигнанні з подивом ставляться до тих зусиль для закріплення миру в Европі і в цілому світі, які Ваша Ексцелєнція переводить з такою упертістю і послідовністю.

Алеж всі відвічальні політичні діячі України переконані, що як

європейський мир, так і будуча федерація держав нашого континенту, не будуть остаточно установлені аж доки не буде розв'язана проблема Сходу Европи і зокрема справа України.

Як зазначено в мемуарі, що я маю за шану вам подати, Україна сама по собі являється великим економичним чинником і доки вона знаходиться під окупацією і в стані руїни, дотоді життя в Західній Европі не прийде до нормального стану. З другого боку ми звертаємо Вашу увагу на те, що уряд СССР переводить політику, намір якої є зорганізувати економичне життя цілого світу. Посідаючи величезними богатствами, які дістались їм в спадщину від царської імперії, вживаючи примусову працю сотен тисяч в'язнів, совітські керовники мають повну можливість випускати на европейський та світовий ринок продукти свого експорту по цінам по-за всякою конкуренцією.

Працюючи в згоді з III-ім Інтернаціоналом, Совітський уряд вживає більшу частину грошей одержаних від торговлі закордоном на підготовку світової революції, на утворення горожанської війни, яка загрожує виникненню страшного міжнароднього конфлікту. Використовуючи сепаратистичні тенденції певних колоній европейських держав, Совітський Уряд підбурює всіма своїми силами ці рухи, викликаючи повстання та колоніяльні революції, і ослаблює таким чином саму Західну Европу.

Раніше існувала певна рівновага між величезною царською Росією та західними Державами, завдяки тому, що останні володіли великими колоніями. Тепер ця рівновага має тенденцію схилитися на користь нащадків царів, на користь совітів, бо, зберігаючи свої власні великі колонії вони систематично нищать тісні зв'язки, які зднають чужі колонії з їх европейськими метрополіями.

Єдиним засобом для відновлення цієї рівноваги в сучасний мент є звільнення України, Кавказу, Туркестану і Карелії, цих країн, які стремлять до національної незалежности, і які являються в сучасний мент лише колоніями червоної Москви. Таким чином свобода України, вступ її до Ліги Націй і потім до Европейської федерації становиться важливою проблемою не тільки для України, але тако-ж для Европи.

Нині Україна жорстоко страждає під окупаційним режимом. Але наш ворог загрожує рівно-ж тій великій й прекрасний будові, яку готує Ваша Ексцеленція для Европи й для цілого світу. Ця будова підточується в самій своій основі політикою найбільшого ворога Ліги Націй, ворога будучої Европейської федерації, і нашої цівілізації взагалі,— підточується урядом Совітів, який ховає часом своє обличчя за фікцією III-го Інтернаціоналу.

Прийміть запевнення... і т. д.

Олександер Шульгин.

2.

Мемуар Уряду УНР в справі европейської федерації та України.

Проєкт Й. Е. Пана Арістіда Бріана, Міністра Закордонних Справ Франції, про створення Европейської федерації викликає живий інтерес у національного Уряду УНР.

Вигоди тіснішого зближення европейських Держав, що находяться вже в складі Ліги Націй є очевидним і можна надіятися, що при добрій волі всіх націй можна уникнути, прачучи добра для Европи та цілого світу, певних труднощів, які помічаються в сучасний мент.

1. Те що найбільше цікавить Україну, це встановлення меж будучої Европейської федерації. В своїм меморандумі міністр Закорд. Справ Франції дає тільки одну вказівку що до цього питання, а саме він говорить що Европейська федерація має включити лише представників держав, які вже є членами Ліги Націй. Таким чином республіки Совітського союзу, себ-то і совітська Україна, мають бути виключеними згідно з проєктом п. Бріана. Таке рішення не викличе жадних заперечень з українського погляду. Совітська Україна, що юридично є незалежною державою, в дійсності являється тільки колонією Москви, мілітарно окупованою цією останньою. З огляду на це, так званий, Харьківський уряд є креатурою Москви і не є кваліфікований представляти інтереси України. Край знаходиться під політичним терором окупантів і не має жадної можливости вільно висловити свою волю. При нинішніх обставинах інтереси окупованої України можуть оборонятися з відповідним авторитетом лише Урядом Української Народньої Республіки, що мусів залишити свій край разом з частиною армії під натиском переважаючих сил ворога і який ніколи не зрікався від свого легального титулу...

Отже національне Правительство УНР вважає у згоді з публичною опінією цілої України, що цей край належить до европейського світу і своїми історичними традиціями, і своїми інтересами економичними, і своїми політичними принціпами, що є ті самі, якими живе західня Европа.

Українська Народня Республіка, що була проголошена 22 січня 1918 року і була визнана Францією, Великою Британією, Німеччиною, Австрією, Угорщиною, Болгарією, Туреччиною, Польщею, Фінляндією, Естонією, Латвією, Литвою, Грузією, Аргентиною і т. д., поставила була свою кандитатуру до Ліги Націй ще в 1920 році. Критична ситуація в якій спинилася Україна саме в момент розгляду українського прохання привела до того що прийняття України, як і кількох других нових держав, було одкладено. Але самий факт подачи такого прохання з боку України і її Уряду виявив, що ця країна має бажання належати до цівілізованого світу, до заходу. Цілком ясно, що Україна, як тільки звільниться від окупантів, відновить своє ба-

жання бути прийнятою до Ліги Націй і побажає так само належати до Європейської федерації, яка нині є саме в стадії організації.

2. Меморандум пана Бріана так само, як і відповіді на його анкету з боку ріжних європейських урядів доводять, яке значіння надають творці майбутнього союзу економичним проблемам. Отже доцільним є звернути увагу делегатів від европейських держав на ролю, яку Україна покликана відогравати в життю Европи.

Ця країна одна могла продукувати 275.000.000 квінталів хліба, не рахуючи наших хліборобських культур.

Країна хліборобства і скотарства, Україна посідає великим вугільним басейном і більша частина копален антрациту на Донцю належить їй. Продукція України що-до вугілля майже рівняється по розмірам французькій продукції. Україна має також дуже поважні копальні залізної руди і займає третє в світі місце по богатству марганцю. Маючи такі природні богатства, а разом з тим індустрію, що починала вже широко розвиватися, Україна уявляє з себе великий економичний фактор, що мусить мати дуже поважний експорт до західньої Европи. З другого боку Україна сама є великий ринок для збуту виробів західнє европейської індустрії, маючи населення досить густе (в межах совітської України кількість населення згідно з совітською статистикою досягає 29.000.000 душ), що при нормальних умовах має велику споживчу силу.

На жаль, під совітським окупантським режимом, економичний стан України є дуже кепським і Україна переживає протягом довгих років страшну кризу.

Природні багатства України, попавши до рук совітських, не можуть принести більше користи Европі, як самому населенню краю. Використовуючи кріпацьку працю в'язнів і взагалі своїх підданих, нехтуючи тим, що населення само голодує, вони роблять вивіз у Европу по цінам таким низьким, що жадна конкуренція з ними не є можливою. Цим намагаються вони поглибити сучасну економичну кризу в Европі.

Тільки відновлення нормальної економичної політики на Україні, увільнення цього краю від окупантів дозволять скористуватися богатствами України на добро самому населенню краю і всій Европі.

3. Цей мемуар має своєю метою:

а) нагадати в час творення союзу між европейськими народами про ролю, яку Україна покликана відогравати з погляду економичного;

б) виявити бажання національного Уряду УНР і всіх відповідальних політичних кол України до европейського світу, до союзу, що має бути нині створеним,

в) притягнути увагу організаторів цього союзу на той факт, що голос України мусить бути почутий і що тільки Уряд Української Народньої Республіки має право і можливість вільно виявити думку України з приводу таких поважних проблєм, які обмірковуються нині в Жкеневі.

Женева 8 вересня 1930 року.

Відповідь на відповідь.

(П-зі Наріжному)

Так дуже гнівається пан Наріжний за мої уваги про публіцистику Л-Н Вістника, гнівається і на «Тризуб» і на мене, що мені аж шкода його робиться, чисто тратить людина рівновагу.

Насамперед ганьбить він мій «метод» критики, докоряє, що я не переказую змісту статті О. В. «Дрібні замітки», не критикую її цілості, а лише «висмикую з неї чотирі рядки» і на тих рядках спіраю мою характеристику. Але я розглядав одразу понад десять статей Вістника, «висмикнув» з них понад двадцять цитат, з яких більшість значно показніші для зробленої мною характеристики і коли вони її с т в е р ж д у ю т ь, то навряд це можна пояснити необережністю у висловах авторів, а треба визнати мої уваги вірними, тим паче, що і ввесь зміст тих статтей це доводить.

Дрібні замітки» О. В., як пише сам Наріжний, «говорять про виховання молоді». На цю тему я писати не збірався, писав про особливості публіцистики Вістника, той не мав рації розглядати ту статтю вокрема та переважно перед иншими.

Не більше досконалим є і друге обвинувачення п. Наріжного, наче я безпідставно накидаю п. Донцову прихильність до деспотії героїв. Тішучися, мовби вже вловив мене п. Наріжний посилається на статтю п. Донцова про американську демократію, в якій той висловлює хвалу американському демократичному ладу.

Але насамперед п. Наріжний не зрозумів моєї думки, бо, пишучи про замилування Донцова в підлеглості загалу героям, я мав на увазі не тільки державне упокорення, а всяке несвідоме та мимовільне упокорення керовникам, хочби воно спіралося не на їхній владі, а на неосвідомленім захопленні їхніми особами або їхніми промовами, коли загал, розз'явивши рота, йде за чужою думкою, не розуміючи її. Висловлювався ж я так тому, бо вважаю такий послух загалу дуже непевним ґрунтом для якого будь ладу та дуже шкідливим для розвитку індивідуальности.

Найголовніше, не я ж вписав в статті п. Донцова хвалу Мойсесві за те, що він «не любив випускати батога з рук» та инші не менше красномовні вирази, які я цитував в тій статті, що її критикує п. Наріжний і яких він чомусь не згадує, написав їх сам п. Донцов і певне не хотів ними сказати нічого иншого, як те, що вони визначають. Нарешті ж річ відома, що ні парламентаризм, ні участь людности через представництво в державних справах, без відповідного виховання громадянства не гарантують не тільки меншість, а і більшість од деспотизму влади.

П. Наріжний пише, що я визнаю за головну вину Вістника те, що «улюбленною його ідеєю є ідея великого значіння волі», і а я писав: «Оскільки б мова йшла тільки про те, ще сильна воля видатної людини може мати на життя громадянства великий вплив, не можно було б такій думці заперечувати, але Вістник хоче сказати щось більшого,

доводить, що значіння сильної волі в житті громадянства є єдино бажаним, а разом виключним». Отже цим разом не я не згадав з статті Вістника те, що можно було і не згадувати, а п. Наріжний викинув з моєї статті те, чого йому не хотілося згадувати.

Ще дивніше чому образився п. Наріжний на мої слова, що публіцисти Вістника мають важать значіння розума. Нічим він не доводить, щоб я помилився і жадних спростовань з приводу наведених мною цитат з Вістника не робить, а тим часом в статті п. Донцова в тім таки числі, де і «Відповідь» п. Наріжного, Донцов, згадавши чиєсь порівняння між Европейцями та Американцями, а саме: «дітям старої нації справи людські видаються складнішими, ніж навіть геніяльному сину Америки, який силкується все звести до формул коротких, ясних, і рішучих... на жаль таких формул нема», пише: «Можливо, що немає, але без таких коротких... формул не можлива жодна успішна акція» (?)...«в акції виграють сторонники отих рішучих формул, а не вівісектори...» (?) Отже тут п. Донцов знову повстає проти всебічного освітлювання питанні, яке є завданням розуму.

Ще менше оправдання в п. Наріжного визнавати невірною мою увагу, що Вістник і до моралі ставиться вороже, і не тільки тому, що моїй увазі він нічим не заперечив, а і тому, що і сам п. Наріжний од самої згадки про мораль тратить рівновагу та в такій мірі лютиться, що з гніву слова йому не протовплюються, кидається він од одного гнівного вислову до другого, жодного не кінчаючи, викида їх на папір без зв'язку та без перевірки. Тут в його все самий пафос гніву і жодних доказів: «Істинно так! істинно і по яснополянському талмуду» ...«співробітники Тризуба перевертають емігрантів на євнухів»... «вміють тільки побожно промовляти»... Чому талмуду? Чому ясно-полянського? Хиба тільки і є ця єдина система моралі? Це зовсім недоречна думка, ніби мораль вимагає тільки пасивности. Там, де треба, вона так само вимагає активности, може в певних випадках (напр. на війні) вимагати і жорстоких вчинків. Але буде зовсім не однаково чи зробить людина жорстокий вчинок з почуття обов'язку, чи з пристрасти, з люті, бо в першім випадку і міра і кількість жорстокостів будуть значно менші та і громадянство не псуватиметься так, як під впливом жорстокостей з люті.

Особливо роздражнює п. Наріжного, що в статтях «Тризуба» часом подаються для ілюстрації думки вислови з Святого Письма. Цього п. Наріжний, яко моралегонитель та богоборець (це иноді сполучається), не гніваючись, стерпіти не може... А проте нерозуміло чому випадає ілюструвати свою думку реченнями з латинських та грецьких письменників, або і висловами народніх приказок, а не випадає зацитувати речення з Святого Письма? Тим, хто не визнає за ними релігійного авторитету, ніщо не заважає приймати їх, як речення звичайних жидівських чи грецьких письменників, або за вислови народньої мудрости Сходу. Це не змінить сенсу кожного з їх.

Ставлячись і сам до моралі неприхильно, здається не мав би п. Наріжний для чого обороняти Вістник од моєї уваги. Відповідніше було б йому доводити, що мої погляди на громадську вагу моралі та розуму помилкові, а погляди Вістника вірні. З того могла б статися цікава дискусія. Але од такої теми п. Наріжний ухиляється, а громичить на мене за посвідчення факту. Не познає тоб-то себе людина у дзеркалі?

Давній.

Із спогадів про Т. Г. Масарика *)

13.

З працею проф. Масарика про Росію та Европу у мене зв'язаний ще инший спогад, хронологічно, правда, пізніший, бо вже з часів всесвітньої війни, але проте можна, без замаху на логіку подій,— оповісти про нього тут, коли мова йде про цю монографію. Вона (власне перші два томи) спочатку вийшла по німецьки в Йєні На чеській мові виходила зшитками вже перед самою війною. Коли появився таким робом вступ до неї, дуже цікавий і взагалі характерний для цієї у своєму роді епохальної книжки (в Европі і на европейській мові до того часу не було питомої більш оригінальної та вичерпуючої праці про Росію) — я написав про перший їй том статтю для «Вѣстника Европы», переклавши між иншим цей вступ, де Масарик по суті вирішує питання про взаємовідношення між Росією та Европою у тому сенсі, як про це мова була вище.

Я послав рукопис десь у кінці весни 1914 р. Літом вибухла війна. Спочатку мене інтернували, потім конфінували. Я зовсім забув про цю статтю, зрештою з Петроградом поштові зносини перервалися. Десь зімою 1915 р. мене викликала празька центральна поліція з приводу якихось грошей з Петрограду. Прислані були вони грошевим листом. Лежали на головній пошті. У справу цю влутався військовий суд. Гроші з Росії підчас війни? Розуміється, могли бути послані тільки аґентові, або щпикові на послугах Росії. Врятував мене, сьогодня вже покійний, комісар поліції д-р Славічек, що весь час дуже добре ставився до мене і нераз мені допоміг викрутитися, коли його колеґи по фаху підставляли мені ногу, або хотіли зловити на якусь провокаційну вудочку.

Мене допитували про ці гроші. Від кого вони і за що? Я заперечував все і трактував це, як чергову провокацію з метою зробити з мене російського чи антантського аґента. Здається, що у де-кого з поліції було таке бажання запроторити мене кудись у фортецю після того, як на початку війни я заходами проф. Масарика, про що буде мова далі, був визволений з військового інтернування у Хебі (Eger). Власне та обставина, що Масарик інтервенював за мене, а потім виїхав закордон з політичною і антиавстрійською метою, здавалася де-яким ц. к. патріотичним урядовцям з поліції відповідною, щоб мене сцапати знову тим більше, що місцева поліція зводила зо мною де-які старі політичні порахунки у зв'язку з допомоговою акцією для революційних емігрантів, про яку згадувалося вище.

Словом, поліція хотіла цей пакет одержати у свої руки. Пошта не видавала, відстоюючи свою незалежність і хотючи його передати мені, на що знову не погодилася поліція. Кільки разів мене під конвоєм водили на пошту. Я здалека бачив цей пакет. Від кого він — я не довідався. Врешті, здається, заходами цього самого комісара Славічка, справа ця була наразі припинена. Він певно був au courant цих грошей і свідомо в моєму інтересі припинив цю справу, так само, як десь запроторив заарештоване у мене під час ревізії компромітуюче листування.

---

*) Див. «Тризуб» ч. ч. 20-30 (237-8) і 31-32 (239-40).

Вже після війни, коли до Праги приїхав послувати М. Славінський, я колись оповів йому про цю історію і довідався, що це були гроші за мою статтю про «Rusko a Evrora» у «Вѣстн. Европы», яка вийшла у червні чи липні 1914 року, так що гонорар мені вислали за кільки день до вибуху війни.

Я лише тоді зрозумів зацікавлення до цього грошевого пакету з боку поліції і військової влади. З ц. к. становища він дійсно був суто зрадницьким і коли б не доброзичливість комісара поліції Славічка, за нього не трудно було б автора інкримінованої статті — не лише що запроторити кудись в Арад, мовляв, мад'ярам на з'їдження, але при відомій експресності австрійських польових військових судів — висловлюючися по большевицькому — просто «поставить к стенке».

14.

Перед війною мені нераз доводилося звертатися до проф. Масарика з приводу ріжних питань, які мене цікавили науково чи публіцістично. Розуміється, завжди я отримував не лише добру фахову пораду, але і потрібні літературні джерела з його багатої і добірної бібліотеки. Читаючи ці книжки, я ознайомився з оригінальною його методою роблення ріжевих індексів з їхнього змісту, у самих же цих книжках. Метода мене зацікавила своєю доцільністю і економією часу. Я її засвоїв, переробивши відповідно своїм потребам і завданням. При її допомозі і після довшого часу беручи до руки якусь книжку — на основі цього річевого індексу з власними символичними скороченими означеннями для головних понять, можна протягом кількох хвилин пригадати її зміст і технично легко відшукати цитату на будь яку цікавлючу тему. Мені здається, що кожний, кому доводилося зустрічатися з проф. Масариком, мусів так чи инакше вивчитися у нього техниці і практиці. Під цим оглядом він був властиво великим раціоналізатором інтелєктуальної роботи за довго перед тим, як раціоналізація праці появилася у науці та стала модною серед громадянства. Ось чому його невеличка, але надзвичайно повчаюча брошура «Jak pracovat?» є свого роду шедевром популяризації головних підстав раціональної техники праці та заслуговує на те, щоб була перекладена на українську мову. Мало того — працювати і хотіти працювати, треба вміти працювати. Масарик був майстром у цьому тяжкому мистецтві. Можливо, що одна із найбільших таємниць його успіху полягає власне у тому, що він знав, як працювати.

15.

Одну з найбільших мені прислуг проф. Масарик зробив на початку всесвітньої війни, незадовго перед тим, як він в-останнє виїхав за кордон. Це було так.

Я вже згадував, що місцева поліція дуже мене не любила за ріжні революційні гріхи, а головне за те, що добачала мою роботу скрізь, коли з під її носу тікали або були визволені революційні емігранти з Росії, засуджені на видання царським жандармам. Зовсім природно, що вона мене сцапала за пару день після вибуху війни, докладно зревізувавши мою хату і забравши чимало ріжних матеріялів, де,на жаль,де-що було і дуже компромітуючого мене. З празького арешту при центральній поліції мене з иншими арештованими відправили до Хебу (Eger) та інтернували там у військовому ґарнізоні. Хоч офіцерський склад був переважно німецький, а на чолі стояв мад'ярський ґенерал Пап — не можу скаржитися, щоб нам інтернованим жилося там якось погано. За пару день після інтернування у Хебі до мене зголосився один офіцер, виконуючий обов'язки цензора і перепитав мене чи я той, що писав у «Slovanskem Prehlede» а иноді до «Часу» і чи знаю особисто проф. Масарика. Я підтвердив це все, не знаючи зрештою, на що йому це знати. Мене здивувало тільки, що він балакав зо мною по чеськи,а не по німецьки,як це робили всі инші з військових чинників, говорючи з нами. За де-який час, передаючи мені листування, він вернув знова до згаданої вище розмови, заявивши, що він чех, прихильник проф. Масарика і хоче мені допомогти, бо чув, що мене, як журналіста мають з Хебу послати до мад'ярської фортеці — Арад, де дуже тяжкі умови для політичних в'язнів. Ще за кільки день він інформував мене про те, що з приводу моєї долі була військова нарада, де більшість з ґенералом Папом не мали нічого проти того, як що на чиюсь інтервенцію мене заберуть кудись з Хебу і отже відпаде фактично потреба посилати мене до Араду.

Мій інформатор мені сказав, що коли б за мене інтервенював проф. Масарик, то з боку ґенерала Папа не буде заперечень що-до мого звільнення з Хебу. У нього було таке враження, що проф. Масарик дуже імпонував чомусь згаданому ґенералові—комендантові полку. Проф. Матейка так називався мій протектор у Хебі,запропонував мені при його допомозі, написати листа до проф. Масарика з проханням про інтервенцію у намісника чеського та з'ясувати йому всю справу та висловити побажання, щоб він написав листа ґен. Папові. Від нього я отримав папер і оливець. Було умовлено, що листа я йому передам, ідучи після обіду купатися, а він вже перешле його до Праги по-за військовою цензурою на хебській пошті. Я так все зробив, як він порадив. Через день прийшла листівка — відповідь від проф. Масарика, що сповіщав мене, що він написав вже до Хебу і негайно робить дальші заходи у цій справі та щоб я був спокійний. Дійсно за кільки день з мого приводу відбулася знову нарада, на якій ґен. Пап, покликавшися на інтервенцію проф. Масарика, дуже прихильно висловився за моє звільнення. Але справа затяглася трохи, бо празька місцева поліція робила всякі перепони. Між тим почалися арешти серед чеських політичних діячів. Був арештований відомий лідер національних чеських соціялістів — Клофач. В Хебі це переплутали і гадали, що арештовано проф. Масарика. Мій протектор Матейка дуже зхвилювався, що справа провалиться. Мої товариші по камері глузували з мене, жартом кажучи, що не тільки мене не випустять, але що і мій головний протектор, себ-то проф. Масарик, опиниться певно у тюрмі. Однак все склалося врешті добре. 17 вересня зранку після цілонічних проводів, з дозволу п. Матейки менепід сторожею «baïonnet auf»,отже дуже гостро на вигляд (але фактично мене конвоював один чеський журналіст також з реалістичного табору) — відправили через Марієнбад — Пільзен до Праги.

Тут мала вирішитися дальша моя доля, себ-то питання про те, де я мав бути конфінований на час війни. Я скористувався з цього побуту в Празі, щоб відвідати проф. Масарика та подякувати за його інтервенцію у моїй справі.

Він був саме вернув із Німеччини, де його захопила війна і збірався за кордон у нейтральні держави, щоб інформуватися про загальну ситуацію у з'вязку з війною.

Я застав його при праці. Він вираховував саме, як довго може протриматися Австрія з власних ресурсів без фактичної допомоги з боку Німеччини. Висновки були малоспріяючі для габсбурґської м нархії. Пригадую, що він звернув мою увагу на те, як Австрія зле забезпечена з боку медикаментів і санітарної служби на фронті. В побіду центрального блоку він не вірив, помимо перших великих успіхів німецької армії на західньому фронті, хоч не легковажив зов ім силу пруського мілітаризму. На його думку війна триватиме довго і зовсім безпідставні припущення, що вона скінчиться за кільки місяців.

У той час російська армія успішно сунула наперед. Це було перед святим Вацлавом (28 вересня),патроном чеської землі,—великим національним святом у Чехах. Ходили таємні чутки, дуже популярні зрештою, що до Вацлава москалі окупують вже Мораву. Пеклися вже навіть «бухти» на їх зустріч. Мене можливість російської окупації Чехії цікавила зокрема. Я не мав найменшої охоти потрапити знову у лапи царської солдатески, бо це означало б пряме сполучення ad patres.

Я запитав тому проф. Масарика, що він гадає про можливість такої російської окупації. Що-до російського «парового вальцю» він був скептиком, але проте не виключав можливість епізодичної окупації з боку царської армії і гадав, що перед такою евентуальністю мені краще б тікати кудись за кордон. Моя перша думка була про Італію, бо я саме вивчав італійську мову і гадав, що у найгіршому разі Італія лишиться нейтральною. Проф. Масарик рішуче це заперечив і висловив певне переконання, що Італія активно виступить по боці Антанти. Сам він мені радив тікати до Голандії, або якоїсь із скандинавських країн, заневнюючи, що ці держави безсумніво залишаться нейтральними. Я згадую тут про ці подробиці, що вони яскраво характеризують вірність соціологічної аналізи і передбачення проф. Масарика. Його прогноза військових подій протягом чотирьох років війни цілком підтвердилася. Не знаю бодай кількох політиків чи військових серед обох воюючих таборів, котрі у другому вже місяці всесвітньої війни так чудово зорієнтувалися у цьому жахливому катаклізмі, як проф. Масарик. В кінці моєї візити була ще згадка про активний виступ польських легіонів Пілсудського по боці центральних держав. Проф. Масарик вважав це політичною і тактичною помилкою з польського боку. На його думку Польща мала орієнтуватися на Антанту, в побіду якої він непохитно вірив, добачаючи у цім рівночасно побіду демократії над пруським автократизмом центральних держав

17.

Минуло чотирі роки від цього останнього мого побачення з проф. Масариком. Я був конфінований весь час на чесько-німецькому національному кордоні. 28 жовтня повстання самостійної Чехословаччини було для мене несподіванкою, про яку я довідався на пошті цього ж самого дня після полудня. Розуміється, я негайно вернув до Праги. Мене цікавило те, що робилося саме в Україні. У грудні (21-го) проф. Масарик вернув тріумфально до Праги, як перший президент Чехословацької республіки. Вже перед тим, я бачився з його приятелями і прихильниками, головне з д-ром Гербеном.

Я думав, що проф. Масарик буде особисто на мировій конференції, як президент Вільсон. Знаючи, його давніше прихильне відношення до українського питання, я думав, що він зможе і захоче допомогти Україні підчас мирових пертрактацій. Мушу зазначити, я нічого не знав про його побут на Україні під час війни та про зносини з українською владою, про що довідався згодом від нього ж самого.

На Україні було саме протинімецьке повстання, формувався новий уряд Директорії. В місцевій пресі годі було, як слід поінформуватися про це. Про українські справи взагалі писалося дуже сумбурно і не без тенденції. Безпосереднього зв'язку з Україною не було. Отже я рішив діяти на власну руку і написав листа до проф. Масарика ще перд його приїздом до Праги та попрохав д-ра Гербена особисто передати йому цього листа, в якому я апелював до нього, прохаючи своїм авторитетом підперти справу української держави на мировій конференції, де я передбачав чималі для неї труднощі й перепони.

Від д-ра Гербена я довідався, що президент Масарик на мировій конференції особисто не буде і що з моїм проханням слід адресуватися до чехословацького міністра закордонних справ д-ра Є. Бенеша, що я і зробив знову листовно на початку 1919 року вже після моєї авдієнції у президента Масарика.

18.

Про цю авдієнцію я досі не писав і не згадував з ріжних причин. Не все, про що під час неї говорилося, є до опублікування навіть сьогодні, але про де-що можна писати, не порушуючи індискреції. Конкретним мотивом для моєї цієї авдієнції було особисте вироблення побачення у президента Масарика для нашого віденського посла п. В. Ліпинського. Крім того, я знову хотів говорити з президентом Масариком про українську справу, що в наслідок успішного протигерманського перевороту на Україні починала активізуватися у міжнародньому аспекті.

Десь 15 січня 1919 року я телефонично звернувся до секретаря пана президента з проханням про авдієнцію для мене, подавши мотиви і зазначивши, що я звертаюся цілком приватно і без якого будь урядового доручення. У той час я вже був секретарем при західнє-українському дипломатичному представництві, у Празі, хоч мій шеф проф. С. Смаль-Стоцький, розуміється, знав про цю мою авдієнцію, але, оскільки мова мала бути про Велику Україну, з якою зв'язку не було і моїм заміром власне було промостити шлях для неї в Празі, мені здавалося більш відповідним робити це цілком приватно і на власну руку, щоб не могло потім виникнути непорозумінь.

Того ж самого дня після полудня я мав телефоничне повідомлення з канцелярії президента, що моя авдієнція призначена на 18 січня на 11 год. 30 хв. перед обідом.

Я згадую про одну комічну пригоду перед нею, яка мені допомогла у цей день бути прийнятим паном президентом. Це було десь за тиждень до замаху на тодішнього прем'єр-міністра д-ра Крамаржа, коли скрізь на Граді була посилена охорона. Я прийшов туди після 11 год. Лишалося чверть години до авдієнції. Коли я проходив біля військової сторожі при вході до апартаментів пана президента, її начальник зажадав від мене «пропуск», якого у мене не було, бо про авдієнцію я мав повідомлення телефоничне і в канцелярії пана президента не був. Виходила дуже незручна ситуація. Канцелярія президента була з другого боку і хоч не далеко, але все ж таки за десяток минут, які лишалися до авдієнції — неможливо було залагодити вже через неї справу мого «пропуску». Я не знав, що робити. Начальник охорони, також, але без «пропуска» впустити мене не смів. У цей момент на сходах, з'явився якийсь елєґантний пан в чорному. Побачивши мене, сказав — Ви, пане Бочковський,— до пана президента? — Так, відповів я, але на жаль не маю «пропуску», і пізно вже його одержати з канцелярії. — Це нічого, сказав він і звертаючися до начальника охорони каже — я пана Б. добре знаю і доведу до апартаментів пана президента.

Ми пішли довгими коритарами старого Градчанського замку. По дорозі я медитував, хто ж цей пан у чорному, котрий мене добре знає, а я собі жадним робом його не пригадую.

Вже перед самою салею авдієнційною — цей добродій, посміхаючися, з'ясував мені дивну таємницю. Виявилося, що це був детектив ще з австрійських часів, котрий мене добре знав з ріжних конфліктів з поліцією. В душі подумав я, які тільки знайомства не можуть бути иноді у пригоді, та був безмежно вдячний цьому панові в чорному за те, що він мене на час провів до апартаментів пана президента.

19.

Президент Масарик є надзвичайно точний, таким він зрештою був все своє життя. Пункт в 11,30 мене покликав його секретарь до кабінету. Я відразу пізнав стару бібліотеку у новому окруженню. Хата була инша, велика і гарна. Здається, етажерки були инші та нові. Зрештою, все залишилося так, як було колись у кабінеті проф. Масарика на Male Strane. За кільки хвилин він ввійшов, стрункий, як звичайно, помимо своїх 69 років, у сірому костюмі, такий він носив звичайно, коли послуваву Відню. Така сама стара і мила усмішка. Попрохав сісти, коли ми привіталися. Почалася жива розмова про Україну і нові події на Україні. Видно він симпатизував нам, хоч не раз в часі розмови підкреслював, що, як голова держави, він, розуміється, не може про все висловлюватися без застережень, і що не все, що він мені каже, є до оголошення. Я це добре розумів. Проте, розмова йшла вільно і безпосереднє.

Я увесь час збивався, скандально порушуючи ритуальний етикет, та називаючи його паном професором замість президентом. Вибачився, він посміхнувся і казав — аджеж я професор.

Від нього я довідався про його побут на Україні і про те, як він мав нагоду особисто познайомитися з українськими прямуваннями і з видатними діячами українського національного руху. Він назвав проф. М. Грушевського, С. Петлюру, В. Винниченка, О. Шульгина. Згадував про умову з українською владою і про те, що має її.

Що-до перспектив українського питання у найближчому часі, він гадав, що це буде справа мирової конференції, яка має її вирішити. Перед тим, Чехословаччина зможе визнати українську державу de facto і прийняти евентуально її дипломатичного представника у такій ролі аж до полагодження української справи на мировій конференції. Він цікавився чи вже є хтось призначений від уряду Директорії до Праги, я сказав, що не знаю, бо ще не маю безпосереднього зв'язку з Київом і що про це можливо поінформує президента віденський посол п. Ліпинський, призначити якому авдієнцію я власно прохаю.

Президент перепитав мене чи посол Ліпинський є представником Директорії чи гетьманського уряду? Я сказав,що тепер Директорії. Президент дав свою згоду на його прийняття, яке відбулося трохи пізніше.

Що-до допомоги на мировій конференції,він радив звернутися мені просто до д-ра Бенеша, який залишився в Парижі.

Потім він перейшов вже не на політичні справи і авдієнція закінчилася після 12 год. коли на черзі була якась делєґація.

Відходючи від нього, я мав враження, що у тяжких ментах українці завжди можуть рахувати на особисту доброзичливість з боку президента Масарика.

У новій,дуже відвічальній,ролі він лишився тим, чим був завжди: доброю і гуманною людиною. Людиною чистого серця і великого розуму. Людиною, що на все у житті дивиться sub speciae aeternitatis. Людиною, до якої без застережень можна застосувати відому гуманітарну девізу: Homo sum: humani nihil a me alienum puto».

Бочковський.

Memento.

Кожній культурній людині не може не кинутися нині у вічі заполонення сучасного книжкового ринку літературою військовою, особливож військовою мемуаристикою. Вітрини, виставові вікна та полиці книгарень вгинаються під грубшими і тоншими томами найріжноманітніших авторів, від маршалів почавши, на найпопулярнішому, певно, нині на світі солдаті-рядовикові Ремаркові, кінчаючи. Томи ці, очевидно, не довго очікують на своїх покупців, бо щораз в нових виходять виданнях, що-раз ширше коло читачів та симпатиків для себе з'єднуючи.

Не будемо зупинятися докладніше над причинами цього, до недавніх часів незнаного явища, скажемо лишень, що лежать вони в духовій та матеріяльній спадщині недавньої світової війни, є психичним її рефлексом. Явище це є тим більше цікаве, що з повною виразністю свідчить, що справа війни, яко така, мимо чинених урядами ріжних держав заходів до бодай формальної пациfікації міжнародніх стосунків, не тільки не стратила на своїй популярности в широкому суспільстві, а, навпаки, висковзнувши через голови патентованих політиків

з міністерських кабінетів та проскочивши в милійонах томів до суспільства безпосереднє, набірає її що-раз більше, починає суспільством ідеалізуватись, підноситись на щабель культу. При сучасній політичній світовій констеляції чимало більших і менших держав, більших і менших недержавних народів справою війни тільки й живуть, нею тільки й дихають, бачучи у війні єдину надію на свій порятунок: чи то визволення з обіймів тяжкої економичної скрути, чи то з поневолення духового й економичного, в яких, в наслідок констеляції тієї, опинилися.

Жорстока лекція недавньої світової війни переконала народи світу, що війна сучасного — це не бої колишніх кастових армій, що в одному-другому спітканні межи собою справу вирішували, а боротьба на життя і смерть цілих держав, цілих народів, боротьба, що ставить одночасно під зброю десять і більше відсотків чоловічого населення країни, та до орбіти своєї втягує, часами, значну більшість його до праці для цілей війни придатну, як це було, наприклад, під час світової війни у Німеччині. З того глибокого зацікавлення широких суспільних верств справою війни взагалі, випливає, нам здається, і саме зацікавлення їх військовою літературою, яке спостерігати нині на світі доводиться. Не знати для сучасної людини хоч би елєментарних способів самозахисту в часі війни перед ворогом: не вміти відповідно заховатись підчас налету ворожих літаків, ґазових атак, гарматного обстрілу, не бути підготованим до явищ війни психично і т. п., — значить в обставинах для життя та інтересів як одиниці,так і ширшого суспільства (народу, держави) найбільше загрозливих, бути безпорадним, безвартісним.

Тому то, нам здається, поруч з гартом людського тіла, що так гарячково провадиться нині на світі в ріжноманітних організаціях спортових, відбувається через нашпикування людського мозку змістом отих сотень тисяч, мілійонів томів військової літератури — глибокий процес мілітарного підготування людської психики, культивування в суспільстві військового духу.

Сотки й тисячі ріжних видавництв, наукових інституцій та закладів, як і окремих осіб, назустріч цій останній потребі йдучи, ще більш гарячково та уперто працюють над студіями військової історії, військової доктрини армій ріжних народів, над удосконаленням старих та винайденням нових середників війни, щоб висліди праці своєї в численних виданнях суспільству як найширше защеплювати. Ролю літератури такої що-до впливу на мілітарну міць держав та народів, як рівнож і важливість виховуючого її значіння для генерацій прийдешніх, — для майбутности нації, належно оцінили уряди культурних держав і виданню та розповсюдженню її всебічно сприяють, а, навіть, провадять — часто-густо капітальніші видання власними засобами та коштом.

Трапляючи до рук переважно верств культурних ріжних народів, література військова, разом з тим, провадить й вельми корисну роботу пропаґандову, розносячи по широкому світі в тисячах томів відомості про духові і матеріяльні вартості даного народу, вартости, що й

досі ще не перестали бути підставовими в об'єктивному понятті про націю, яко таку, про її спроможності до незалежного державного життя, головним чином. І, певно, найбільше завдяки цьому останньому своєму значінню видання її знаходить матеріяльне попертя з боку кожної культурної держави.

* * *

Серед широкого моря сучасної військової (та чи лише військової?) літератури, серед отих соток тисяч, мілійонів томів знайти щось про Україну справу взагалі, не кажучи вже про українське військо та його недавню (та й давню) боротьбу, є не лекше, аніж натрапити, приміром, в пісках Сахари на спасенную оазу. Чи не найбільше з усіх народів, що числять себе на десятки милійонів і брали участь у недавній світовій війні, ми й в цім, як і багатьох инших відношеннях, є упосліджені долею. Мимо того, що життям двох з гаком мілійонів кращих своїх синів приплатив нарід український Молохові світової війни, мимо того, що в р. р. 1917-1920 грудьми своїми заслоняв цивілізований Захід Европи від навали червоних варварів Сходу, що несла з собою руїну, нещастя і кров, — про нього мало, або й нічого не знає не тільки широкий світ, а, навіть, найкультурніші з його народів. Ба, що більше, про себе мало знаємо ми самі, ота сорокмілійонова нація українська.

Чи багато, справді, знає, наприклад, навіть пересічний український інтеліґент про дві українські великі еміґрації — Мазепину і Надунайську — що нашу добу попереджували? Чи багато знаємо ми про численні, повні лицарських пригод, військові походи прадідів наших, опріч того, що переказали про них чужі люде, не завжди безсторонні? Деж ті перекази безпосередніх учасників, творців минувшини нашої, де документи, де наша українська література співчасна, зосібна література військова?

Майже кожен з нас, інтеліґентів українських, сумний стан культурности народа нашого звик звалювати на фатальні історичні умовини, в яких народові жити доводилось. Що правда, умови ті не були найкращими, бо-ж в атмосфері фізичного і духовного гніту, в якій, на протязі історії доводилось йому часами на довгі століття опинятись, тяжко, а навіть, неможливо було дбати про щось більше, аніж окраєць хліба з рук всевладного пана. Поспільство, отже, ота широка маса народня, розуміється, не могло в таких умовинах творити духовних, ані жадних вартостей. Навпаки, при всій своїй відпорності, воно затрачало з часом й ті питомні свої вартості, які досі мало. Суспільство ж українське, тодішня інтеліґенція наша, що складалася майже виключно зі шляхти, про творення вартостей національних не то що не дбало, а, завдяки становому нахилові до ренеґації шляхти взагалі, української ж особливо, непомірно швидко само розтоплювалося в морі чужої, пануючої культури.

Але, чи лише в соціяльному лихові минувшини закопані всі причини історичної недолі народу нашого, яку й нині він так гірко покутує?

Чи не лежать вони, причини ті, по-де-куди, а може і в значній мірі, в духовій вдачі самого народу, — в бракові у нього почуття обов'язку та відповідальности перед своїми нащадками, в бракові пошани до свого минулого та цілковитій байдужності до майбутнього, в отім історичнім курер'янизмі нашім, з його характеристичним «якось-то буде». Аджеж в історії народу українського, всеж таки, бували часи, коли в тій, чи иншій формі посідав він і власну державність, і чимало інтеліґенції власної, і коли сприятливі мав об'єктивні умовини до творення національних вартостей. Однак, навіть і в ті, щасливіші для України часи, роблено було аж занадто мало, бож слушний для визволення з чужинецької неволі час, р. р. 1917-1920, застукав його не тільки до боротьби не підготованим, а й на широкому світі майже зовсім незнаним та в масі несвідомим навіть своєї окремішности національної, свого імени. Неосвічений і темний, з інтеліґенцією, вихованою на лавах чужої школи в омані сакраментального російського «православія, самодержавія і народности», маючи про себе поняття, в найліпшому випадку, з «казьонних», царям та королям присвячених «історій» ріжних Бопланів, Карамзинів, Бантишів-Каменських, Іловайських, Равітів-Гавронських та їм подібних, він не тільки не спромігся в слушному часі, виділити з себе та на фронт боротьби поставити численнішої континґенти маси, а навіть дати для боротьби поважніші власної інтеліґенції. Про виховання національне народу, про отой дух, що надає імпульсу нації в боротьбі її за вищі ідеали, поминаючи несприятливі для того об'єктивні історичні умовини, попередники наші не дбали. Заповнення тієї порожняви духової, що на протязі многовікової недбайливости в народі нашому, на слушний для визволення день, створилася, — защеплення масам свідомости національної, культивування в них духа ненависти до свого гнобителя та заохочення до боротьби з ним, припало на долю нечисленних, свідоміших національно елєментів української інтеліґенції, що першою за зброю вхопилися, вже в самім процесі боротьби. Не дивно, отже, що повільне, бо вже під грім скерованих гармат ворога та кулеметів проваджене, з'єднання для боротьби отих мас, уємно відбилось й на самому висліді боротьби, висліді, який, вже близько десять років, покутуємо ми, скрізь розкидані по чужині, а нарід наш там, на рідній, не своїй землі.

* * *

Є досить мудре, наше ж таки, українське прислів'я: «яблучко від яблуньки не далеко відкотиться». Народжене, може перед століттями, психольоґичним змістом своїм воно й сьогодня може бути чудовою ілюстрацією нашої української вдачі, в застосованню до дбайливости про завтрашній день свого народу, про його долю майбутню. Чи-ж далеко, справді, відкотилися ми, ще недавні українські вояки, від своєї «яблуньки», отих пращурів наших, шибайголів запорізьких, що, за одним шаблюки махом «з голови, аж до самих ракотиць» на двоє ворога розтинали, по Синьому морю на байдаках з Синопу, аж до Стамбулу та Трапезунду «гуляли», славні в ліцарськість вояцьку

походи на ворогів одбували, та незабаром про це... забували. Чи-ж не є ми, сучасники, що співтворцями історії недавньої доби народу нашого були, та є ними ще й нині, чи-ж не є ми історичним дзеркалом отих знаменитих рубак, але менш щасливих політиків, які на всілякі «майбутності» завжди хотіли «з високого плота чхати», а «дипломатія» яких зводилася, в більшості, до доброї бочки оковитої, «метелиці», гопака, а, в ліпшому випадкові, вкладалася в рямці добре знаної, хоч і легендарної може, але досить характеристичної відповіді запорожців турецькому султану. Що-ж зробили ми досі в напрямі видання власної військової літератури, запізнання світу з нашою недавньою боротьбою, з військом нашим та для переказання традицій тієї боротьби наступникам! Чи багато зробили, бодай в рямцях емігрантських можностей, для того, щоб іскру, що до боротьби нас запалювала, перекинути в душу і серце прийдешніх наших поколінь?

Коли перецідимо через сито своєї пам'яти події, що в межах тридцяти років, які ділять нас від започаткування визвольної боротьби, відбувалися, споглянемо на те, що досі зроблено нами в напрямі популярізації їх як перед чужими людьми, так і власними народніми масами, споглянемо на оті, що в кільки десятків вбгатись дадуться книжки і книжечки на сотку-другу журнальних та газетних статтів, — все, що про велику в житті нашого сорокмілійонового народу добу на світ Божий в друкові з'явилося, переконаємося, що в сучасній військовій літературі не займаємо не тільки місця гідного тих подій, а, не займаємо в ній майже жадного місця. Трудно сподіватись, що займемо його ми, сучасники, й коли небудь, бож навіть й дотеперішня, нужденна літературна продукція наша з кожним роком маліє: невблаганий час проріджує ряди свідків подій, самі події вивітрюються з пам'яти, а вожені по світі де-ким з нас, дивом ще не з'їдені шашелем, або не продані «на оселедці» документи, підпадаючи немилосердному процесові нищення часу, гинуть також для історії.

Минуть ще роки, десятиліття і, хто знає, чи й наша доба не буде чужими та ворожими народові нашому «істориками» окрещена на добу нової «безідейної гайдамаччини», бандитизму, а ми, творці її, — на бандитів та розбійників з «Дикого Поля», а то й зрадників свого народу. Вже навіть й нині в де-яких чужих енунціяціях про нас і визвольну нашу боротьбу така тенденція виразно проглядає. Що-ж статися може в майбутньому, коли покоління наші пізнаватимуть з цих чужих, а не своїх, джерел минувшину власного народу? Чи-ж не будуть й наші, поросли бур'яном непам'яти, могили, як і могили прадідів наших лишень з «вітром в полі розмовляти», а для поколінь — німі?

Ольховський.

(Кінець буде)

З міжнароднього життя.

— Німецькі справи.

Вибори до німецького рейхстагу, що відбулися 14-го поточного місяця стали сенсацією европейського політичного дня, бо значіння їх перекинулося далеко по-за межі внутрішніх справ німецької республіки.

* * *

Як відомо, повоєнна Німеччина ще й досі не стабілізувалася остаточно з середини, ні назовень. Внутрішня її політика повна різких змін справа наліво і навпаки; закордонна — не виробила якихось традиційних ліній, за якими свідомо та щиро стояла б значна більшість народу. Причин тому багато і головніші з них: з одного боку незадоволення німців тим становищем переможеного народу, в якому вони опинилися після великої війни, і зв'язані з тим становищем фінансові труднощі, а з другого — певні особливості державної конституції німецької республіки.

Економично зараз цілий світ переживає велику кризу, і то в усіх площинах народнього господарства, в хліборобській і в промисловій. Але Німеччина до того має ще й свої причини. Війна та її наслідки позбавили її колоній, обмежили закордонні ринки, а в середині — поглинули її рентовий капітал, такий необхідний для розвитку й посилення індустріяльної сили країни. Для творення ж нового капіталу в Німеччині немає відповідних умов. Воєнні платіжі,— тепер у формі відомого Юнґового плану щось біля двох міліярдів золотих марок річно, — одбірають цілий лишок, що міг би продуктивно зоставатися в народньому господарстві, а замість того переходить у площину мало рентабельних державних боргових зобов'язань. Так само на індустрію, крім цього тягару, припав ще новий; скісно, у вигляді податків то-що, вона примушена утримувати не тільки тих робітників, що реально в ній працюють, але й в значній мірі тих, що знаходяться в стані безробіття. А таких в Німеччині зараз по-над два з половиною милійони людей.

Таке становище річей невтішно відбилося й на державних фінансах Німеччини; її бюджети, за останні часи, рік що рік, зводяться з дефіцитом, а той дефіцит не може бути инакше перекритий, як новими боргами, і то закордонними, бо своїх вільних капіталів для того немає. Можна було б правда, як то й радив увесь час німецьким державним людям міжнародній фінансовий аґент американець Гербірт, — значно зменшити ріжні відатки, особливо на військові потреби та на покриття з імперських сум дефіцитних бюджетів окремих держав федеративної Німеччини. Але того досягти було годі. Першого не дозволяють зробити патріотичні настрої майже всіх німецьких партій, а для другого треба було б міняти основну державну конституцію, згідно з якою центральний імперський уряд обов'язаний перекривати бюджети місцевих держав, але не має жадного контролю над їх складенням.

Може й можна було б покласти край такому становищу й налагодити державне життя на твердих основах праці, покою та ощадности, але для того потрібна сильна влада, що спіралася б на орґанізовану, концентровану волю, коли не цілого народу, то принаймні значної його більшости. Та для того знову ж таки в Німеччині немає відповідних умов. Старі командні верстви, що могли накидати свою волю, цілому народові, розторощені подіями останніх дванадцяти літ; нові верстви на їх місце не стали. А виявити волю просто населення, без розділу його на класи, перешкоджають особливості німецького парламентаризму.

Веймарська конституція зробила з Німеччини країну теоретичного демократизму. Встановлено в ній не тільки все те, що виробила в історії

європейська демократична практика, але також майже все те, що було поки-що лише кабінетним винаходом і майже ніде не було прикладене до життя, — принаймні на такий великий штиб, яким являється велика німецька республіка. Одним із таких винаходів, що стали законом у Німеччині, являється теорія пропорційного виборного права і зв'язана з нім система єдиного імперського голосування партійних списків, складених центральними комітетами на цілу державу. Голосують таким чином не округи, а ціла країна зразу і при тому не за тих чи инших знаних в окрузі людей, а подають свій голос до спільної імперської суми голосів, поданих за партію. На певну кількість поданих голосів припадає один депутат, і таким чином голоси подані за партії не розпорошуються і не пропадають, але одночасно з тим голоси подані скажемо в східній Прусії, можуть спричинитися до того, що до рейхстагу буде обраний депутат, що кандидує десь на Рейні, в Баварії то-що.

Як то констатовано практикою, ця система дуже добре виявляє настрої населення, аж до найдрібніших, даючи , так мовити, точну стабільну їх фотографію, але вона зовсім не виявляє волі населення. Бо ж на голосування ставляться не ті чи инші конкретні потреби дня, а програми партій, голосуються не ті чи инші означені люде, з волею яких той, що голосує, може ототожнити свою волю, а партійні кандидати, себ-то люде не зв'язані безпосереднє з населенням, які не можуть творити його волі, ні своєї, бо їх воля топиться у гуртовій волі партійних комітетів. Ця система одриває депутатів од населення, бо депутат не завжди навіть знає чиї голоси спричинилися до його обрання, а населення, у певних випадках може просто не знати свого депутата, який він з обличчя. З другого боку вона може здеформувати саму ідею парламентаризму, бо між парламентом і населенням ставить партійні комітети, які впливами своїми сильніші за партійні парламентські фракції, а взяті всі разом — сильніші за самий парламент.

У Німеччині так і сталося. Якихось старих парламентських традицій країна ця ще не має, бо її парламентаризм датується всього лише з року 1918, а нових встановити вона ще не встигла та й не може, маючи на увазі особливості своєї конституції. Її парламентське життя тому майже зразу стало механізованим. Парламент німецької республіки лише формально — найвища і всемогутня установа в державі. Але в дійсності це тільки, трибуна для промов та апарат для голосування, бо все по суті вирішується не на загальних його зборах, навіть не в комісіях і не на фракційних засіданнях, а впрост по-за його стінами — партійними комітетами.

Партійні комітети— велика політична сила не тільки в одній Німеччині, але ніде вони так не заступають самого парламенту, як тут. Країни старого парламентаризму мають проти того свої ліки, і один із них, що охоче практикується, наприклад, в Англії, — складається з того, що там дуже часто роспускають парламент, аби на виборах виявити, чи не розійшлася воля партії з волею народу. Німеччина так само часто бралася за цей спосіб, але їй то не помагає, бо має вона надто багато партій (на останніх виборах було їх 24), і ні одна з них на пропорційних виборах дістати не може. Німецькі уряди зречені тому на многопартійну коаліцію, де волю до урядування заступає компромісова згода численних партійних контрагентів. Теоретично це, як і пропорційна система, може бути виправданим, але практично вона приводить до перманентних криз, до партійного розвалу, і до деформації системи самого парламентаризму.

* * *

Остання урядова криза німецької республіки викликана була формально труднощами економичного порядку, але фактично була вона виявом повної несили німецького парламенту знайти яку-будь спільну лінію внутрішньої політики. На порядок дня стала необхідність винайти засоби для покриття чергового дефіциту державного бюджету, — справа, яку треба було вирішити негайно, бо державна скарбниця стояла порожньою, а видатки з неї не могли чекати, поки партії зговоряться між собою. Партії не зговорилися, і рейстаг було розпущено, аби дати президентові можливість використати спеціяльний порядок урядування в час відсутности парламенту для опублікування тимчасових законів фінансового порядку і тим уникнути державного банкротства.

Таким чином, здавалося, що цілий інтерес виборів має бути зосереджений на справах внутрішнього порядку. А в тім він дуже швидко перекинувся до площини закордонної політики, під знаком якої і перейшла вся виборна кампанія. Сталося це цілком логічно і природно, бо де-де, а в Німеччині зв'язок між справами внутрішніми і закордонними наочний і безсумнівий навіть для самого недосвідченого політики.

Незадоволення міжнароднім становищем Німеччини — річ загальна. Немає мабуть такого німця, який не хотів би привернути Німеччини її довоєнні кордони, колонії, впливи на світових ринках і т и. Німецькі політики в закордонній політиці поділялися на два табори лише в тому відношенню, що одні з них зазначеної мети хотіли б досягнути зараз, вже сьогодня, а другі, більше обережені, откладали її на завтра, — до слушного часу, бо на сьогодня вони тої слушности не бачили. Представником цього останнього напряму політики і був міністр закордонних справ д-р Штреземан, що використував для того на заході — Локарнський пакт та наближення до Франції, а на сході — дружбу й союз з СССР. Штреземан вів справу методично, з великою майстерністю і досяг був значних наслідків, але торік він помер, діла свого не закінчивши. Спадщина по ньому попала до рук д-ра Курціуса, людини без міжнародніх зв'язків, без талантів його попередника, без його гнучкости й персонального авторитету. І лінія Штреземана сщухла, а на її місце встала боротьба, як вести справу надалі.

За напрямом Штреземановським стояли: найбільша німецька партія — соціял-демократи, католицьке уґруповання (центр) та велика частина демократичних буржуазних партій, що й давало достатню парламентську більшість, яка забезпечувала вільну руку міністру закордонних справ. Проти нього були: з лівого боку — комуністи, а з правого — всі численні уґруповання націоналістичні, монархичні, фашистські (гакенкрейцери, инакше — націонал-соціялісти), і. т. и. ці дві сторони й звели між собою боротьбу на виборах 14 вересня.

В Німеччині, а за нею в Европі, сподівалися, що вибори не дадуть якихось кардинальних змін що-до складу німецького парламенту. На перешкоді тому стояла начеб то пропорційна система та орґанізованність партійних впливів на населення. Але в Німеччині, властиво єсть лише дві старих усталених партії, одна з них — чисто класова партія соціял-демократів, друга конфесійна — католицький центр. Решта з них — чи то нові уґруповання, чи реформовані, не сцементовані традицією й дисципліною. Групи ці підлягали роскладу ще за часів Штреземана, а на виборах майже всі вони розкололися.

І в наслідок того сталося явище, якого ніхто не чекав. Минуючи партійні перегородки і пропорційну систему, на виборах прорвалася воля народу. Найбільший, нечуваний в історії пропорційних виборів мала найменша з парламентських партій — національні соціялісти, що з 12 депутатів зразу ж скочили до 107; успіх з ними поділили комуністи, які з 54 дійшли до 76, та де-які дрібні правіші уґруповання, близькі до націонал-соціялістів. Втратили ж всі буржуазні ґрупи справа на ліво, втратили навіть і соціял-демократи, правда, небагато, всього тільки десять мандатів, і зостався непорушеним, навіть здобув кільки нових мандатів, лише католицький центр. Німеччина цілком наявно вказала, що для неї годі вже Штреземановської закордонної політики, і що в цій площині вона готова йти прямо протилежними шляхами.

Ця перемога крайніх крил не означає ще негайного перелому офіційної німецької політики. Склад нового парламенту такий, що при певних

комбінаціях в рейхстазі може утворится урядова коаліція, яка буде продовжувати попередній закордонний напрям, але це продовження може бути лише штучним механичним і не твердим; бо не матиме за собою ні великої, широї більшости в парламенті, ні — що особливо важливо — всенародньої опінії за собою, яка наявно ухилилася в другий бік.

До чого змагаються нові переможці, що можуть, коли не зараз, то в недалекому часі прийти й офіційно до влади? Їх фактичний вождь, відомий Гітлер, виявив це недвозначно в своєму інтерв'ю до одного з закордонних журналістів.

Хочемо, аби пута Версальського договору й Юнгового плану були зламані.

Хочемо, аби всі обмеження що-до нашого озброєння були анульовані, щоб ми могли утворити велику національну армію.

Хочемо знаціоналізувати наші трести, викинувши з громадського життя Німеччини впливи елєментів і рас не германських (справа йде головне — про жидів).

Німеччина має 20 мілійонів безземельних, які не мають можливости закласти своє родинне вогнище. Хочемо утворити для тих 20-ти мілійонів можливість, аби вони могли збудувати своє життя в людський спосіб. Для цієї мети використаємо схід, а в першу чергу — Росію.

Явна річ, що такого роду заява схвилювала політичну опінію цілої Европи, на сході, заході і у середині її. Сусіди Німеччини говорили вже про можливість негайного збройного виступу німців, а в одній із середньоевропейських держав, як переказують, навіть скликані були з того приводу екстраординарні наради із представників політичних і військових кол. Непокої поки що, як здається, передчасні, але настрої в Европі тривожні, бо втрачені зараз ґарантії миротворної праці, — принаймні, на ближчий час.

* * *

Для насъ українців найважливішим являється заява Гітлера про Росію. Чи включає він до неї й Україну? Було вже для нас одно таке нещастя — мати діло з німцами, й повторення того — річ не бажана. Тому нам треба особливо придивитися до того, що твориться зараз у Німеччині, бо на випадок, коли там вибухнуть несподівані події, наша роля стане тяжкою й відповідальною і перед нашою батьківщиною і перед цілим світом.

Observator.

З преси

Скільки крику у совітів навколо знаменитої п'ятилітки. «Перегнати Европу», «догнати Сполучені Штати», — такі гасла не сходять з уст комуністичних промовців на з'їздах, зборах, нарадах то-що. Але що ж виходить з цього скаженого бігу. А ось що:

> «Протягом багатьох років поруч із великими досягненнями що-до збільшення випуску продукції ми маємо с и с т е м а т и ч н е в і д с т а в а н н я я к і с н и х п о к а ж ч и к і в (ростріл ориґіналу. Ред.). Правда, є в нас досягнення і в цій ділянці, але вони занадто малі й не забезпечують виконання завдань наступного господарчого року, цього вирішального року виконання п'ятилітки за 4 роки. Не меншу загрозу являє і кепська якість продукції, що останніми часами має навіть тенденцію до погіршання». («Пр. Пр.» ч. 204 з 5. IX).

Так пишуть большевики самі, «перегоняючи» Европу і майже «догоняючи» Сполучені Штати.

* * *

Як переводилася кампанія колєктивізації, — нам відомо. Про це писала европейська преса, про це говорили уривки листів та вістки, що доходили з України, минаючи совітську цензуру. Большевики ж таралися замовчувати, ба навіть писали увесь час про «добровільність». Аж тільки тепер в совітській судовій хрониці може подибати факти, що їх вже сама влада приневолила витягати на світ Божий, бо занадто вже вони вопіющі. Ось що пише «Пр. Пр.» ч. 199 з 29. VIII в рубриці «Червоний Суд»:

> « У Васильківському районі справі Савчука й Шакшуєва дали популярну назву «Варфоломіївська ніч». А справа така. Обох їх — уповноваженого РВК, члена партії Савчука і аґронома Шакшуєва — прикріпили до с. В.-Вільшанки, Васильківського району.
>
> Працюючи коло колєктивізації, Шашкуєв на зборах заявляв, що найближчого часу вся Україна колєктивізується на 100 відс., і щ о г о р е б у д е т и м в і л ь ш а н ц я м, х т о н е в с т у п и т ь д о к о л г о с п і в : к у р к у л і в і

Українське Мистецьке Т-во в Шалеті.

Український хор при Громаді в Шалеті.

експертників зашлють на Соловки, (розстріл наш. Ред.) а иншим дадуть «Вільшанські Соловки», себ-то дадуть їм по О,13 десятини землі найгіршої й найдальше від села.

Селяне плавом пливли до колгоспу. До району й округи полетіли найоптимістичніші реляції. На колєктивізацію господарства в Васильківському районі Київ дивився з радісною надією. Проте хоч і «великі були успіхи» колективізації в с. В.-Вільшанці, там зовсім не усуспільнювали насіння, про що з'явилася замітка в «Прол. Пр.», з зауваженням, що винних притягатимуть до відповідальности за млявий темп мобілізації насіння.

Савчук і Шакшуєв вирішили «негайно виправити помилку». Савчук зробив розпорядження закінчити усуспільнення насіння за 24 години. Негайно взялися виконувати це розпорядження. Пашню увесь час збірали протягом 16 годин, аж до 2 години другого дня. Цілісеньку ніч ходили по дворах, будили селян, заставляли їх везти насіння до комори, залякуючи штрафами. Перелякані селяне корилися й везли. У селі стояв шум і галас. Мобілізовуючи насіння, разом записували до колгоспів 80 хазяїнів, що не вступили. За 16 годин усуспільнили 8.000 пуд. пашні. Число це яскраво доводить ті «темпи», з якими відбувалося це усуспільнення, під безпосереднім проводом Шакшуєва, по цілісеньку ніч їздив селом і підгонив бригади. За цю ніч він змінив три пари коней.

Ця «Ворфоломіївська ніч» в справі усуспільнення насіння, зазначено у вироці суду, спричинила небажані настрої в селі до колєктивізації».

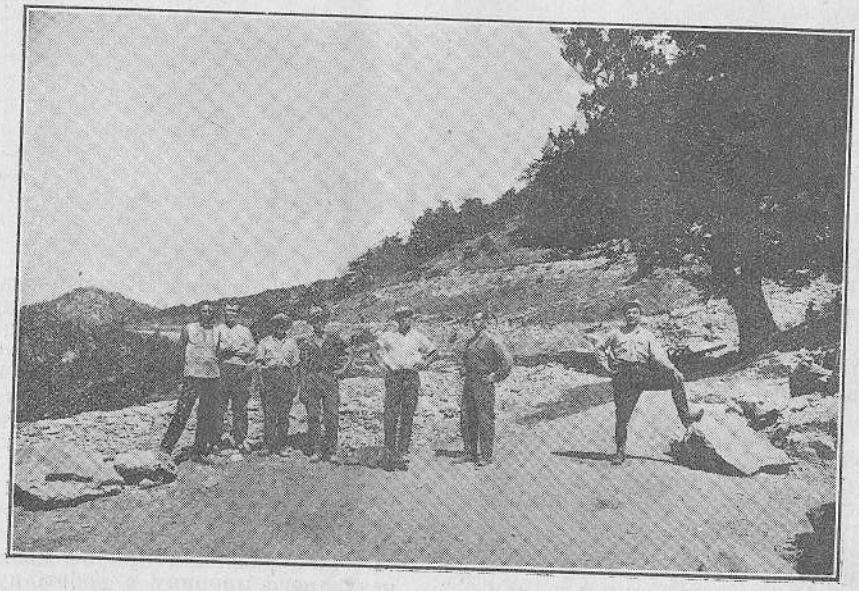

Український Гурток в Шато-де-ля-Форе (Савоя).

І цілком справедливо, що такі

> «перекручення Савчука і Шакшуєва тільки відштовхнули вільшанців від колгоспу і стали вирішальним фактором його життя і смерти.
>
> А наслідком цього масовий вихід вільшанців з колгоспу» (рострїл наш. Ред.).

Це було в одному селі. А що було і як було в инших? В десятках, в сотнях, в тисячах? Чи ж ці «перекручення», запякування «Соловками» та переведення «Варфоломіївських ночей» були одинокими фактами?

Хроніка.

З Великої України

— Навчальний рік у Київі. З підручниками справа зовсім кепська, як що не сказати більше, — каже «Пр. Пр.» ч. 222 з 2. IX. Навчальний рік розпочався, а ДВУ жодного підручника для міста не дало. Катастрофичний стан з приміщеннями для шкіл, а також і з орґанізацією харчування для дітей.

— Кільки цифр про КПбУ. На XI з'їзд (цьогорічний) КПбУ нараховувала приблизни коло 300.000 членів і кандидатів. Зростає КПбУ за рахунок пришлого елєменту, як говорять цифри: по 35 округах України до кандитатів КПбУ за півріччя прийнято 61.225 чол., які складаються за соціяльним станом — робітників 84 відс., селян — 14,6 відс., службовців — 1,2 відс. і инших 0.2 відс. Склад прийнятих кандитатів за видом роботи такий: робітників і наймитів — 80,3 від, селян — 13,9 відс., з них селян-колгоспників — 13, 4 відс., службовців і инших — 5,8 відс. Характеристично одмітити — кому одмовлено в приймі до кандидатів; із всіх заяв одмовлено тільки 20,8 відс., але з цього числа робітникам — 13 відс., селянам — 33,4 відс., службовцам та ин. — 53,8 відс. («Комуніст» ч. 232 з 23.VIII).

— Осіння сівба під загрозою зриву. Колєґія Наркомзему України визнала, що друга декада готування сівби не дала ніякого зламу в темпах підготовної роботи. Тепер становище по всіх округах України ще загрозливі ще ніж було на 20 серпня. Колєґія зазначає, що обмін сортового насіння перебуває в такому стані, що загрожує повним зривом сортозміни («Пр. Пр.» ч. 204 з 5. IX).

— По похилій дорожці. Передовик «Комуніста» (ч. 231 з 22 серпня) б'є на сполох що до упадку добутку вугілля і стану в Донбасі. «Лише за 15 день серпня борг вугільного Донбасу збільшився на 500 тис. тон. Одною з основних причин цього нечуваного прориву в роботі вугільного Донбасу, є відплив робочої сили. Нині вугільному Донбасу бракує 45 тис. робітників». І надій на покращання не видко.

— Видобуток чавуну впав не тільки проти липня, але й проти першої декади серпня. Лише завод ім. Петровського почав працювати краще. Кепсько виконують програму з чавуну заводи ім. Томського, Дзержинського й Ворошилова («Ком. ч. 233 з 24. VIII).

— Що-до останнього заводу ім. Ворошилова в Алчевському «дає що-далі більше зразків ганебної роботи — розвал соцзмагання, занепад труддисципліни, безладдя в цехах призвели до того, що завод що-дня з великим напруженням дає ледве понад 50 відс. програму». І тому «Комуніст» вимагає позбавлення цей завод права називати іменем Ворошилова (ibidem).

— «Мобілізація» наймитів на шахти. «Плинність» мобілізованих наймитів на шахтах Луганвугілля набула загрозливого характеру. За відомостями Кадїївського окружкому гірників за декаду серпня на шахти тресту Луганвугілля прибуло 1.634 і вибуло 446 наймитів. До плинности спричиняється шахрайське вербування наймитів. Багатьом наймитам, вербуючи, обіцяють неплатно годувати протягом місця, добовий заробіток що-найменше 4 карб., постачання взуття, мануфактури тощо. («Ком.» ч. 239 з 30 серпня). Яка влада, такі і методи. Дивуватися нема чого.

— Нова форма Чека в господарстві. Союзний совнарком визнав за потрібне орґанізувати в системі Наркомторгу СССР державну інспекцію якости продукції. Ця інспектура буде провадити експертизу продуктів, а також братиме участь в обсліді врожаю («Ком.» ч. 227 з 18. VIII).

— Пошесті. Не диво, що при сучасних умовах життя під большевиками, пошесті поширюються, особливо, дезинтерії та черевного тифу. З окрема загрожений стан є в Донбасі. Большевики пояснюють це тим, що «велика плинність робочої сили посилює небезпеку» («Ком.» ч. 227 з 16. VIII).

— Шкарлятина. Цього року пошесть шкарлятини куди більша проти минулого року. Торік в серпні захоріло на шкарлятину 217 дітей, цього ж року за серпень зареєстровано майже 500 дітей («Ком.» ч. 243 з 3. IX).

— Хлібозаготівлі. Серпневий план на Україні виконано лише на 77,7 відс. Большевики ремствують на свою адміністрацію («Ком.» ч. 243 з 3. IX).

— Безладдя в большевицькому господарстві. «Комуніст» ч. 233 з 24. VIII протестує проти безгосподарности Дніпропетровської кооперації. Ось факти. «Городина не потрапляє до робітничого споживача. Приміром на заводах ім. Петровського та Лєніна, де є близько 33 тис робітників, нема городини, а тим часом на базах вона гниє цілими ваґонами» «В крамниці ч. 88 згнило у підвалі 40 пуд. картоплі і 2.000 огірків. На кооперації лежить і гниє після дощу 10 ваґонів викопаної цибулі. На центральній городинній базі вже з тиждень лежить ваґон картоплі, що почала гнити. У другому складі гниє щось із 200 пуд. цибулі». Не краще і в крамницях, де зберігають городину в антисанітарних умовах, у бруді, серед гнилі. В крамниці ч. 38 знайдено піввідра гнилих кавунів, що в них вже завелася черва. Завелася черва і в синіх баклажанах у крамниці ч. 68. Оттакі веселі сторінки большевицького щоденного життя.

— Наказ Москви. Союзцукор звернувся до ЦК КСМ України і крайового комітету КОМ центрального чорноземельного краю з «проханням» негайно мобілізувати 3.000 комсомольців на приймальні пункти за вагарів і приймальників буряків («Ком.» ч. 240 з 31 серпня).

— Непередбачені наслідки адміністративної реформи. В зв'язку з скасуванням округ та розбиттям України на райони, большевицька влада «розгружає» центральні апарати й надсилає їх урядовців — комуністів до району в «ударному порядкові». Ці комуністи їхати з насиджених місць не хотять і уникають всіляками способами. Останні ґазети большевицькі повні відомостями про виключення з партії. Їх називають дезертирами.

— Рай... для псів. «У Слов'янському із складу міської залізничої станції вивезено на смітник понад 1.500 кіло ковбаси. Невідомо чи довго лежала ковбаса, але вона зіпсувалася. Може б ніхто про цей випадок і не знав та робітники, ідучи з роботи, помітили, як на смітнику собаки їли ковбасу», — так повідомляє «Ком.» ч. 241 з 1 вересня. Отже, як нема раю для людей, то хоч для собак.

З життя укр. еміґрації.

У Франції.

— В Президії Головної Еміґрацій ної Ради. 18 вересня відбулося за-

сідання Президії Головної Еміґраційної Ради, на якому було заслухано звіт делеґатів (проф. О. Шульгина і ґен. О. Удовиченка) на засідання Дорадчого Комітету Високого Комісара 25 серпня), обмірковано справу скликання чергової конференції Головної Ради; висловлено де-які побажання в справі збірання національного податку; обмірковано питання утворення допомогової благодійної орґанізації і инші дрібніші біжучі питання.

З окремих постанов президії Головної Ради слід відмітити постанову в справі звіту делеґатів у Женеві. Вона звучить так: «Заслухавши звіти українських делеґатів у Женеві Президія Головної Ради ухвалила: з огляду на те, що міждержавна комісія по справам біженців дала роз'яснення, що кожна держава має право примінювати вільно систему нансеновських паспортів, себ-то також зазначати в них нашу українську національність — вважати, 1. що часткова намічена Головною Радою акція є й виконана, 2. що разом з тим необхідно домагатися в майбутньому повного і загального виділення української еміґрації в окрему національну ґрупу, 3. що еміґрація на місцях в ріжних державах повинна використати роз'яснення комісії в Женеві і добитися, щоб скрізь зазначалася в паспортах наша національність, 4. доручити проф. Шульгину, що провадив цю справу в Женеві від початку дати ширше повідомлкення про перебіг справи нашому громадянству».

— По союзу. Укр. Еміґр. Орґанізацій у Франції. 20 вересня відбулося засідання Ґен. Ради в повному складі. Заслухано було повідомлення про лекцію п. Довженка в Шалетській Громаді, лекцію інж. М. Єреміїва в Ліонській Громаді, стан Громади в Ґренобліі, орґанізацію Гуртка в Ля-Мюр і т. л.

Постановлено доручити скарбникові вжити рішучих заходів що-до стягнення позик членам Союзу.

— Ґенеральна Рада дуже рекомендує всім еміґрантам у Франції читати часопис «Український Еміґрант», орґан Т-ва Опіки над українськими еміґрантами у Львові (Львів, Городецька 95). Згаданий часопис подає докладні відомості про правний, матеріяльний і духовий стан української еміґрації у всіх країнах її розселення; дає він також об'єктивні відомості про умови праці, способи переїзду і всі необхідні вказівки зв'язані з еміґруванням.

— Шалет. В суботу 13 вересня б. р. в помешканню Громади відбулася лекція п. Довженка, що завітав до Шалету. Темою докладу було: «Політична орґанізація українського народу в його визвольних змаганнях та сучасна українська політична еміґрація». Повна цікавого змісту лекція була вислухана з великою увагою. Після лекції одбувся обмін думками. На закінчення Голова Громади в імені всіх присутніх подякував п. Довженкові. Бажано було б щоби подібні лекції відбувалися частіше.

— В Містецьким Т-ві провадяться чергові репетиції. Ґотовиться до постановки драма на 4 дії Ванченка-Писанецького «Катерина (мужичка)». Вечір намічається дати 4 жовтня с. р.

— Український хор реґулярно одбуває співанки. Ґотується новий репертуар. В недалекому майбутньому буде нагода дати концерт, який так майстерно справляється із своїм завданням і дає приємність слухати шалетянам наші пінсі.

— Відновила працю навчання школа для дітей при Громаді; учнів розбито на 3 ґрупи. Судячи по тій праці, яка йде та й тому складові навчителів, які дали згоду викладати в школі, можна гадати, що поставлене собі завдання — школа виконає.

— Дамарі-ле-Ліс. 23 серпня на запрошення Українського Т-ва «Просвіта» в Дамарі, хор Шалетської Громади під орудою п. Ковгана дав великий концерт. Після концерту відбувся баль, що затягся до ранку.

Українська колонія в Дамарі складається виключно з українців з Галичини, нараховується їх поверх двох сот душ. Всі вони поприїздили на заробітки з глухих сел та міст Галичини, більшість з них навіть неписьменна і національно мало розвинена, а майже абсолютна відсутність інтеліґентних сил не дає спроможности об'єднати їх всіх коло існуючого Т-ва «Просвіта». Само Т-во це нараховує в своєму складі кільки десятків членів молодих людей, яким дуже тяжко вести роботу серед своїх земляків. Потрібна поміч, і то поміч національного усвідомлення і культурних розваг, яких вони не мають. Поява там великого Українського Хору в національних убраннях мусіла зробити не аби яке враження. А сам концерт, що з художнього боку був особливо на цей раз вдалим і складався з колядок, історичних та патріотичних пісень, певно зворушив приспане національне почуття.

Самі хористи та дириґент В. Ковган — що вклали стільки безкористної праці на підготовку цього концерту заслуговують на висловлення почуття признання.

В Польщі

— Архив М. П. Драгоманова. Український Науковий Інститут у Варшаві набув у дочки М. П. Драгоманова, вдови проф. І. Д. Шишманова, архив її батька.

Архив уявляє велику національну цінність. Складається він головно з двох частин: з рукописів самого М. П. Драгоманова та з листів численних кореспондентів до його.

Рукописи Драгоманова — найріжнороднійшого змісту і характеру: університецькі його викладди, черняки, плани і конспекти праць наукових і публіцістичних. На основі цих рукописів можна установити авторство багатьох його анонімних та псевдонімних статтів; помагають сьому знайдені в архиві вирізки і цілі числа періодичних видань, в яких ті статті друкувалися. Для оцінки літературної діяльности та політичної ролі Драгоманова ці рукописи подають досить нового матерьялу. Багато нового матерьялу для біоґрафії Драгоманова дають листи його до дружини (біля сотні) та до де-кого з близької рідні його, — кореспонденція та щасливо знайшла собі місце в архиві.

Спис кореспондентів Драгоманова надзвичайно великий. Серед кількох тисяч листів до нього знаходяться численні автоґрафи українських громадських діячів, російських учених, публіцістів і головно-революціонерів, а також досить голосних імен закордонного світа.

Єсть багато рукописів, що прислано їх для видань Драгоманова, головно для його женевської «Громади». Серед тих рукописів єсть, напр., оригінал повісті П. Мирного (П. Рудченка) «Хіба воли ревуть, як ясла повні». На основі цього оригіналу можна буде дослідити певний текст сього класичного твору української літератури.

Архив Драгоманова має бути старанно описано й досліджено Інститутом.

При архиві Інститут засновує бібліотеку, де має бути зібрано все, що належить до життя й діяльности Драгоманова, — бажано, щоб громадянство допомогло переведенню сього плану.

При архиві ж положено початок драгоманівського музею. Основу того музею складають речі, подаровані Л. М. Шишмановою: срібні вінки, складені на труну небіжчика, деякі бюрові його речі і великий фотоґрафичний альбом, подарований Драгоманову земляками р. 1894-го; в сьому альбомі, крім крайовидів і типів, що мають, особливо тепер, цінне значіння етноґрафичне, єсть фотоґрафії місцевости, де народився М. П. Драгоманів.

— В Головній Управі Українського Центрального комітету в Польщі. В чергових засіданнях Головної Управи Ук-

раїнського Центрального Комітету в Польщі в днях 5 й 16 вересня затверджено новобрані керуючі орґани для Відділів У. Ц. Комітету.

В Познані: підполковник Варфоломій Євтимович — голова Управи Відділу, інженер Іван Котлярів і хорунжий Іван Сторожук-Возняк — члени Управи, хорунжий Іван Оліфер — секретар і скарбник.

В Іновроцлавлі: хорунжий Володимир Корженіовський — голова Управи Відділу, Василь Кушнір — секретар, Кіндрат Сабатаж— скарбник.

В Рипині: сотник Микола Денисенко призначений представником ґрупи на Рипінський повіт.

В Бидгощі: інженера підполковника Федора Рибалко-Рибальченка призначено уповноваженим Українського Центрального Комітету на місто і повіт Бидґощ.

В Плотичному: Пресовський Всеволод — голова Управи Відділу, Вовк Ів'я — заступник голови, Застело Василь — секретар, Свинаренко Марко — скарбник і Тесаревський Олександер — член Управи.

Лист до Редакції.

Хвальна редакція,

Прошу не одмовити умістити на сторінках Вашого часопису нижче поданого листа.

На сторінках часопису «Український Голос» з 31 серпня с. р. уміщено подиву гидний допис з Крезо. Весь допис побудовано на неправді та провокації з метою забрудити і скомпрометувати Українську Громаду та зродити серед членів української колонії відразу і знеохочення до своєї національної орґанізації.

Не забув дописувач пом'янути не злим тихим соловом і Генеральну Раду в Парижі, яка, на його думку, служить інтересам «полонофільського» уряду — «центру УНР і дає відповідні директиви активно поборювати Відділ ОУН». Сміх та й годі! Дописувач, як видно належить до категорії «дешевеньких примітивів», які наскоро фабрикуються Проводом націоналістів для роскладової пропаґанди серед бувшого вояцтва і які не мають, певно, і уяви, що таке уряд УНР, Генеральна Рада в Парижі, і Українська Громада в Крезо та хто її складає. Дописувач болїє душею над непродуктивністю громадської праці та над її нечисленністю членів. Здавати звіт про діяльність Громади та про її здобутки будь перед ким, крім членів, нам не приходиться, а дбати про збільшення її складу коштом несталого елємента не гадаємо. Головну ролю в життю орґанізації відграє не кількість, а якість її членів.

Неправдиво характеризуючи склад Управи Громади з поглядів моральних та політичних, а рівнож роблючи мені безглузді закиди у підпоюванню «малоросійського» елємента для пропаґанди «рєзать і вєшать націоналістів», дописувач тим самим мимоволі стає в ряди провокаторів, якими так охоче послуговується Провід націоналістів для своєї ганебної праці. Що-до Відділу ОУН в Крезо, то треба сказати правду, що він користується невеличкою прихильністю серед несвідомого елємента та серед приєднаних ними суґуфовців та шаповалівців. Ця мізерна ґрупка націоналістів дійсно в свій час замірялася підготовити сприятливий ґрунт для руїни громадського апарату, але заміри її не вдалися, не дивлючися на велику кількість чистопартійних брошюр, якими пакували вони всіх і всякого.

Громадянство, яке складається з б. вояків Армії УНР, відразу зрозуміло цих панків та їх заміри.

Що-до створення орґанізації української колонії, то націоналісти в Крезо про це і гадки не мали з причин дуже поважних. По-перше, — це не входило в їхнє завдання, а по-друге вони не відчували для цього в собі ані сили, а ні здібностей. Вся праця їх полягала і полягає зараз лише у вузько-партійній пропаґанді та в ріжних провокаційних наклепах подібних до допису з Крезо у Франції — «Не так тії вороги»...

Надалі полємізувати з ОУН не гадаємо, бо це є річ даремна, а подекуди і не робить нам чести.

На закінчення зостається лише побажати ОУН успіху в спільній праці та в соборності їхніх думок з присними їм ворогами української нації, а нас бувших вояків з нашими ідеями залишити в спокою.

Справді, бо, «не так тії вороги», як оці «націоналісти» розгублюють і намагаються розбити українські сили.

Що торкається особи самого дописувача, то останній настільки був переконаний в правдивості свого допису, що навіть не рахував потрібним підписати його правдивим прізвищем, а потім, надіславши свого дописа, сам наскоро перетранспортувався до Парижа.

Кость Романюк.
був. вояк Армії УНР.
Крезо
5 вересня 1930 р.

P. S. На конто редактора «Українського Голосу» відношу всю моральну вину перед свідомими верствами цілого українського суспільства, без ріжниці політичних переконань за бруд і провокаційніні наклепи, яким він дає місце на сторінках свого часопису.

Сором і ганьба за іудину працю, яка провадиться в інтересах наших ворогів.

К. Романюк.

Зміст.

— Париж, неділя, 28 вересня 1930 року — ст. 1. — Два документи — ст. 3. — Давній. Відповідь на відповідь — ст. 7. — Бочковський. З спогадів про Т. Г. Масарика — ст. 9. — Ольховський. Memento — ст. 14. — Observator. З міжнароднього життя — ст. 19. — З преси — ст. 22. — Хроніка. З Великої України — ст. 26. — З життя укр. еміґрації: У Франції — ст. 27. — В Польщі — ст. 29. — Лист до редакції — ст. 30.

Пластунки й пластуни.

Перші повокаційні сходини Українського Пластового Відділу ім. С. Петлюри в Парижі відбудуться в неділю дня 5 жовтня 1930 р. о год. 2 по обіді в помешканню на 42, Rue Denfert Rochereau. Paris 5-e.

Всі являться обов'язково.

Рівно ж на ці сходини можуть прийти і не-члени Пластового Відділу — хлопці і дівчата від 12 літ, які бажають належати до Пласту.

За пластовий Відділ — І. Попович (—)

До відома Української колонії Парижа і околиць

Провід Українського Пластового Відділу в Парижі — орґанізує Відділ Наших Найменших», щоби дати змогу дітям у віці від 6 літ до 12, сходитися разом раз на тиждень, провести кільки годин в товаристві своїх ровесників, серед гомону рідньої мови, наших пісень та ріжнородних гуртових забав і несподіванок.

Оцим провід закликає батьків явитися із своїми дітьми на перші цього роду сходини в неділю 12 жовтня о год. 3 пó обіді в помешкання 42, Rue Denfert Rochereau. Paris 5-e.

Діти перший раз стрінуться, а батьки обговорять дальший програм праці в такому дитячому Відділі.

Провід Українського Пластового Відділу.

ТРИЗУБ

тижневик політики, культури, громадського життя та мистецтва, заснований, Вяч. Прокоповичем, виходить в 1930 році по старому що-неділі в Парижі при участі тих самих співробітників.

Умови передплати на 1930 рік.

У Франції на рік — 80 фр., на півроку — 40 фр., на три місяці — 20 фр. на один місяць — 8 фр., окреме число — 2 фр.

	1 рік.	1-2 року	3 місяці	1 місяць	окр. чис.
ЧЕХІЯ	80 к. ч.	40 к. ч.	20 к. ч.	10 к. ч.	3 к. ч.
ПОЛЬЩА	25 зл.	15 зл.	8 зл.	3 зл.	1 зл.
РУМУНІЯ	500 леїв	300 л.	150 л.	50 л.	20 л.
НІМЕЧЧИНА	12 мар.	6 м.	3 м.	2 м.	0,50 м.
СПОЛ. ШТАТИ П.А.	3 дол.	1,5 д.	1 д.	0,40 д.	0,10 д.
КАНАДА	3 дол.	1,5 д.	1 д.	0,40 д.	0,10 д.

У Парижі набувати в книгарні В. Поволоцького, 13 rue Bonaparte, Paris VI.

За кордоном журнал передплачувати й набувати можна у представників «Тризуба»: 1) В Канаді — W. Sikewich, 512 Bannermann av. Winnipeg, Man 2) В Румунії — Dm. Herodot, Strada Delea Veche, 45. Bucarest. 3) В Чехословач чині — П р а г а: Pl. Filonovic. Horni Cernosice u Prahy, c. 107; П о д є б р а д и — у п. inz. Prokopovica. Ukr. Hosp. Akademie Podebrady. 4) В Польщі — J Li powecki, Podwale 16, m. 15. W a r s z a w a для грошевих переказів — пошт рахунок 13.435 Warszawa, Jan Lipowecki. 5) В Спол. Штатах «Surma Book», 103 Av. A. New York, N. I., U. S. A. 6. В Царьгороді : M. Zabello. Posta kuturu № 224. Beyoglu. Istamboul. Turquie

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris(V)

Tél. Danton 80-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.

Редагує —Комітет. **Адміністратор : Ів. Косенко.**

Le Gérant : M-me Perdrizet.

Imp. de Navarre, 5, rue des Gobelins. Paris XIII.

Число 37 (245) рік вид. VI. 5 жовтня 1930 р. Ціна 2 фр. (Prix 2 fr)

Париж, неділя, 5 жовтня 1930 року.

В хроніці з совітської України цього числа читач знайде дивне речення: «мобілізовано для Донецького басейну тридцять тисяч колгоспників».

«Мобілізовано», — «тридцять тисяч», — «колгоспників». В чому річ?

А річ дуже проста. Большевики в своїй окупаційній політиці на Україні довели до того, що здобич вугілля і продукція тяжкої індустрії, що зосереджена на Україні в Донецькому басейні, почали катастрофично падати останніми часами. Ближчими причинами тому, минаючи взагалі найголовнішу — самий совітський окупаційний режим, — були загострення продовольчої кризи, що вже не має надій на покращання, а навпаки тільки на погіршення, страшна дорожеча, неможливі умови праці, які можливі лише в країні «інтегрального соціялізму», катастрофичний спад вартости грошей, і як наслідок цього, неможливість прожити навіть тиждень за отриману за місяць праці заробітню платню,—себ-то всі ті умови системи «комуністичного раю», що так одріжняє їх од системи економичної «гнилого» заходу.

Це все разом взяте привело до того, що в Донецькому басейні робітники, опора і основа влади совітів, почали тікати звідти світ за очі. Ця «плинність» робочої сили, як пишуть большевики, і спричинилася до того, що шахти й заводи мусіли скоротити свою продукцію в неймовірний спосіб.

Наслідками спаду продукції в Донбасі та здобичі вугля вже сама влада перелякалася. Брак вугілля на заводах примушує ці останні ще далі зменшувати свою продукцію, а брак вугілля для залізниць дезорганізує транспорт, чим ще більше поглиблює і так гостру продо-

вольчу кризу. Нема вже що говорити, але їхня легендарна «п'ятиліт
ка», находиться вже встані банкрутства, як вони самі вже констатують.

Але не це нас зараз цікавить. Коли об'явився ота «плинність ро
бочої сили», то совітська влада рішила «по большевицькому» її ліквідувати: на місце «плинних» робітників поставити «неплинних». І тому переведено було «мобілізацію» спочатку в лавах комуністичної партії, а далі серед комсомолу. Але умови праці для цих «мобілізованих» од того не покращали, і ці робітники теж стали «плинними». А здобич вугілля та продукція заводів ще впала.

Кинулися большевики тоді по других. «Мобілізували» кільки десятків тисяч т. зв. наймитів (у совітів есть і така категорія підвладних їм істот). Напообіцювано їм було золоті гори: харч даремний, помешкання, взуття, убрання, курси, ше й по 4 карб. денного заробітку... Звичайно, нічого з обіцяного не сповнено було Отже й наймити «поплювли» назад.

А продукція впала до катастрофичних розмірів.

Тепер влада совітів «мобілізувала» тридцять тисяч колгоспників для потреб Донецького басейну. Чи буде цей елемент неплинним, то покаже ближче майбутнє. Але не трудно одгадати, що людей, яких силоміць заганяли до колгоспів, одірвавши од власного шматка землі і яких зараз одривають од тої вже усуспільненої землі знову і засилають на шахти і заводи, до роботи, яка абсолютно не знайома їм і яка не забезпечує прожиття, — там довго влада не зможе утримати. В кожнім разі вже 29 вересня ризький кореспондент «Morning Post» повідомляє, що з Донецького басейну втікло з праці ще т р и д ц я т ь с і м т и с я ч робітників.

Большевики зараз рушили останній резерв людської сили, над яким посідають сяку таку владу. А далі що?

Але що привертає увагу, це ті способи, якими оперують окупанти на нашій землі. Ця система «мобілізації» — є не чим иншим, як системою заслання, системою Сибіру і Соловків, примусової праці, що доводить, що ще раз «вільні горожане» у совітів є тільки звичайними рабами.

Але одночасно ці методи показують і инше. А саме, що це вже є процеси гальванізації мертвого організму, мертвих систем, мертвих ідей.

Най же наші земляки самі пороблять висновки з тих можливостей, які показує сучасність і які з залізною логикою самі проступають із тла совітської дійсности.

Бо ж с правді — такі методи і такі наслідки їх — чи ж це не початок кінця?

«Трудшкола» та «політосвіта» на службі колективізації сільського господарства

Школа повинна бути зв'язана з життям. Ця безсуперечна істина знаходить своєрідне здійснення в умовинах совітського ладу. Будуючи всю політику державно-суспільного управління на вимріяній теорії, з повним ігноруванням реального життя, совітська влада підпорядковує тій же теорії й свою політику народньої освіти.

Як відомо, в даний момент совітська влада захопилася ідеєю колективізувати сільське господарство на просторі всього союзу соціялістичних республік і з цією метою виробила, т. зв., п'ятирічний план. Для здійснення цього плану сов. влада мобілізує увесь свій апарат, а в тім числі, розуміється, школу і політосвітні установи.

Окупаційна влада на Україні ретельно принялася за реалізацію п'ятирічного плану, не рахуючися ні з традиціями українського народу, призвичаєного до індивідуального господарства, ні з його волею, яка виявляється в формі рішучого протесту проти примусової колективізації.

Народній комісаріят освіти на сов. Україні услужливо виконує волю окупаційної влади і намагається за всяку ціну втягнути школу й політосвітні установи до участи в реалізації п'ятирічного плану.

В цьому відношенню показовим є обіжник НКО, де подається директива — проробити по всіх групах трудшколи питання про політичні та господарські завдання весняної кампанії цього року, про суцільну колективізацію господарств та участь в ній школи.

Згідно з цим обіжником, всіх учнів, починаючи з 3-ої групи, на час, вільний від теоретичних занять, мобілізується для праці в колгоспах, а години навчального плану відводиться виключно (!) на підготовку учнів до практичної роботи в околишніх колгоспах. Той же обіжник ставить в упривилейоване положення дітей робітників, що переїжають на село для постійної участи в колгоспному будівництві, а саме, такі діти забезпечуються навчанням по-за всякою чергою. З того ж обіжника довідуємося, що є ще нова категорія упривилейованих дітей, які нарівні з дітьми робітників приймаються в першу чергу й безплатно до всіх начальних установ, — це діти осіб, що їх забили чи покалічили «глитаї»...

Проте, що саме має принести з собою масова колективізація, знаходимо щире признання в совітський педагогичній пресі. «Процес масової колективізації не тільки ламає межі на полях, а й по новому організує і самі маси трудового селянства... Цей процес є один з найбільших чинників, що руйнує дрібновласницьку основу цілого селянського світогляду, ламає стародавні традиції і звички в побуті, старі прадідівські забобони. Вже один хоча б масовий рух за закриття церков, передачу дзвонів на індустріялізацію є яскравий покажчик цього»*).

*) Лукашенко, П. »Трудшкола в соціялістичній реконструкції села». «Радянська Освіта» ч. 2 1930 р. ст. 17.

Отже, як видно з цього, колєктивізація сільського господарства провадиться зовсім не з тою метою, щоб поліпшити добробут населення, та й таке поліпшення й не зв'язується з колєктивізацією. В цьому також щиро признається той же автор: «Питання про вступ учителів до складу колєктиву, як фізичних членів, вимагає окремого опрацьовання. Треба тільки категорично застерегти принціпову засаду: вступ учителя до колєктиву аж ніяк не повинен спричинитися до погіршення його трудового, правного і матеріяльного становища» *). Дивно, що ця «основна принціпова засада» не береться на увагу, коли до колєктивізації притягається «простий» український народ... Педагогічна преса подає також вказівки, як саме може школа допомогти реалізації п'ятирічного плану.

«Насамперед (в особі вчительського колєктиву) повинна взяти на себе обов'язок популяризувати п'ятирічний план серед місцевого населення. А найголовніше, кожна школа повинна взяти низку завдань з цього плану за зміст своєї праці» **).

Весь навчальний програм трудшколи заново переробляється в напрямі пристосування його до п'ятирічного плану колєктивізації. Крім годин навчання в школі, поизначених «на підготовку учнів до практичної роботи в околишніх колгоспах», учні повинні працювати в колгоспах, а до того ще, і у власному господарстві своїх батьків.

Щоб не було цього подвійного навантаження учнів практичною роботою, висувається проєкт організації окремого житла для учнів-підлітків по-за родинною хатою.

В парі із школою має працювати й політосвіта на користь колєктивізації. Відповідно до цього нового завдання пристосовується організація, зміст та методика політосвітньої роботи.

Так, до цього часу в системі народньої освіти основним центром культурної роботи та культурно-політичного впливу на доросле населення був, як відомо, сельбуд (селянський будинок) або хата - читальня. Тепер таким центром має стати «будинок колєктивіста».

Як і в школі, так і тут — в політосвітній роботі — антирелігійна пропаганда повинна стати в центрі цієї роботи. «Запеклою повинна бути боротьба з релігією, з церквою, з сектантством, з усіма релігійними забобонами. Рішуча боротьба з вінчанням, хрестинами, церковними похоронами, з оздобленням квартир речами релігійних культів то-що. Політосвітні установи повинні агітувати за закриття молитовних будинків, за провідне гасло в цій справі повинно бути: «молитовні будинки в селах суцільної колєктивізації — під культурні установи»***).

Політосвітні установи повинні дбати про колгоспне будівництво, втягуючи до колгоспів усе населення... за вийнятком куркулів.

«На обов'язку політосвітніх установ — всіма засобами перешкоджати куркулям пролазити до колгоспів, а як вони попролазили, викривати їх, виявляти всі прояви куркульського елєменту, допомагати бідняцько-наймитським елєментам за підтримкою середняків виганяти куркулів з колгоспів» *). Тут політосвіта перебірає на себе завдання, яке належить иншому органові, а саме ГПУ.

Розуміється для цієї «політосвітньої» роботи потрібується відповідний персонал, який намічається комплєктувати лише з робітництва та з бідняцько-наймитського ж елєменту.

Правда, вже й тепер політосвітні кадри майже цілковито позбавилися небажаного для совітської влади елєменту.

За виборочним обслідуванням політосвітробітників (у 8-ми округах) одержано такі відомості: за віком — до 20 років є 35 відс., до 25 рок. — 45 відс., до 30 р. — 15 відс., вище — 5 відс.; за освітою — з нижчою освітою — 72 відс., з під вищеною — 12 відс.., з середньою — 13 відс., і менш як 3 відс. — з вищою освітою; із стажем — меншим від року — 52 відс., з річним стажем — 24 відс., з двохрічним — 10 відс., з 3-х річним — 10 відс., вище 3-х років — 4 відс. В де-яких випадках є і зовсім без стажу, і зовсім малописьменні **).

Вже не один раз совітська влада накидала школі й позашкільним освітним установам завдання, які розходяться з правдивим духом освіти й просвіти.

Не треба бути пророком, щоб провістити повну поразку чергового експерименту, який проробляє сов. влада на Україні над школою й політосвітою, бо цей експеримент йде на сполучення школи не з життям, а з хорою уявою.

Ст. Сірополко.

Про організацію війська***)

II.

Артилерія. Організація артилерії від року 1914 дізнала багато змін й притім ріжних. У світову війну війська всіх воюючих держав виступили переважно з артилерією польовою — пушками 75-77 мм і гавбицями 120 мм, причім батареї складалися з 6 гармат. На кожну польову гармату малося 1000-1800 набоїв. Лише батареї калібру 155 мм й більшого складалися з 4-х гармат, а пересічна норма амуніції для них була значно меншою.

Артилерійські бригади, а в инших державах відповідні їм артилерійські полки, були здебільшого організаційно цілком автономними, себто організаційно до складу більших одиниць, як приміром дивізія, не входили й тільки з метою підготовки до тактичного співділання з піхотою відбували артилерійські частини спільні вправи, головним чином в окресі літніх маневрів. На час війни ці вищі організаційні одиниці додавалося до піхотних дивізій, для того й носили вони нуме-

---

*) Там же 22 ст.
**) Ілейко, М. «П'ятирічний план і масова школа». «Рад. Освіта» ч. 2 1930 р. ст. 44.
***) Константинівський, М. «Політосвітробота та колєктивізація сільського господарства». «Рад. Освіта» ч. 2 1930 р. ст. 32.

*) Там же ст. 31.
**) Там же ст. 26.
***) Продовження з ч. 29. 1930 р.

рацію дивізій. Щоправда, справа ця инший дещо характер мала в Німеччині, де, як знаємо, завжди в порівнянні до инших держав, брали гору засади практичної потреби—все у військовій справі, а в тім і організаційні проблєми підпорядковувалося вимогом війни і бою.

Перші місяці світової війни досвідчили, що всі держави, крім знов же таки Німеччини, мали насамперед зовсім невистарчаючу кількість артилерії тяжкої та що існуюча норма забезпечення амуніцією була до смішного малою; що в дуже рідких випадках може мати місце навіть таке масування артиллерії, як курінь (дивізіон) під безпосередньою командою одного начальника. Разом із тим бойові вимоги піднесли конечність передавати до диспозіції командирів полків, а навіть курінів принаймні батареї. Виникла з того потреба мати більше батарей та зробити їх більше рухливими і це поставило питання про зменшення кількости гармат в батареях. На підставі добутого досвідчення, починаючи з зими року 1914, почато переформування батарей легкої польової артилерії в 4-х гарматні а тяжкої в 2-х гарматні.

З усталенням фронтів напочатку на заході, а потім і на сході, прийшла черга на масування артилерії, що допровадило до прикріплення артилерії до певних відтінків в той час, як піхоту змінювано. Хоч вже в окресі маневровому виявилося значіння артилерії тяжкої, але з хвилею закопання в землю питання забезпечених військ у цього роду артилерію, як також справа збільшення артилерії ближнього бою для боротьби з кулеметним вогнем, для нищення фортифікаційних споруджень, набрало великої ваги й,так би мовити, нагпости. Разом з тим повставала иноді необхідність робити масові пересування артилерії, коли річ ясна, в таких випадках дуже залежало на швидкості — переобтяжені залізниці виконати таке завдання не були в силі, через що прийшло до створення для артилерії власної механичної тяги. Вплинула на це у певній мірі необхідність заступити машиною коня й на самім полі бою.

Отже вимоги до артилерії характеру тактичного й оперативного так в окресі війни рухової, як і в часі устабільнення фронтів, вплинули на її організацію в напрямі створення нового виду артилерії — окопової, збільшення кількости гармат тяжких і найтяжчих, збільшення амуніційних норм, надання артилерійским частинам більшої рухливости й в зв'язку з цим самостійности господарчої. А крім того для боротьби з літництвом виявилося необхідним створити артилерію протилітничу.

Знов же инші вимоги до організації артилерії поставили війни революційні, наша війна з москалями і війна польсько-московська. Скільки вимоги тактичні в порівнянні з вимогами світової війни що до кількости гармат в батареї не змінялися, а навпаки пішли в напрямі дальшого зменшення складу батарей, на що вплинули рівнож і можливости економичні, то зате зникають з поля бою майже цілковито гармати тяжкі, уступаючи своє місце найбільше гавбицям 120 мм. Гавбиці 155 мм. встають впрост люксусом. Наш під цим поглядом досвід може бути певним постулятом. Наша піхота дуже тішилася, коли мала при собі власне 120 мм. гавбиці, або 105 мм гармати; звичайно і гавбиці 155 мм. піхота радо бачила, але були вони затяжкі й до них бракувало амуниції. І для боротьби з ворожою артилерією, зокрема з бронепотягами, і для боротьби з піхотою 120 мм. гавбиці й 105 мм гармати, були відповідні, давали належний ефект, єдиною лише їхньою хибою була замала далекосяглість.

Отож минулий досвід каже, аби організаційні проблєми артилерії розв'язувати в керункові передовсім вироблення універсального типу гармати — далекосяглої, влучної, з великим руйнуючим ефектом; диференціяція артилерії є конечною, випливає з завдань бойових, однак треба під цим поглядом обмежитися, щоб не створювати труднощів з продукцією ріжноманітної амуніції. Нарешті необхідно розв'язати завдання належного забезпечення амуніцією.

Студіюючи сучасну організацію артилерії бачимо: склад її в усіх військах зріс з 12-15 відс. до 22-40 відс.. По-за артилерією дивізійною є артилерія полкова й курінна, через що питання співділання артилерії з піхотою, поборювання автоматичного піхотного вогню, можна в хвилі біжучій вважати розв'язаним. Артилерія курінна, що в часі світової війни називано її окоповою, органично входить до складу куріня і або творить самостійні відділи, або належить, як чота до складу курінної кулеметної сотні. Враз зі зростом літництва росте й артилерія протилітична. Скрізь батарея складається з 4 гармат, а у москалів навіть з 3-х. Що до матеріяльної частини, то,поминаючи загальний зріст для всіх видів гармат далекосяглости, звернено увагу на її скорострільність і витревалість. Непомірно зросло забезпечення амуніцією, причім необхідно підкреслити що змінився стосунок шрапнелів і гранат на користь останніх. Набої спеціяльні, як газові запальні, до освітлення тощо складають досить значний відсоток даної амуніції.

Цілком зрозуміло, що організаційний досвід чужоземних військ, як рівнож хоч і невеликий наш, в питанні доцільної організації в майбутньому повинно використати в повній мірі. Найбільш трудною в цім випадку буде проблєма матеріяльної частини й належного забезпечення амуніцією. І, нам здається, що під цим поглядом справа якости мусить мати перевагу перед кількістю, бож кількість вдасться надолужити вмінням, спритом і відвагою наших артилеристів, ці якості, як знаємо з минулого,в достатній мірі посідаючих. Разом з тим необхідно буде взяти під увагу наші майбутні оперативні й бойові завдання. У відношені оперативнім матиме значіння більша самостійність менших одиниць, у зв'язку з чим повстає питання господарчого унезалеження батарей від власних вищих організаційних одиниць та питання артилерійского транспорту. Мабуть треба визнати конечною потребу мати подвійну норму амуниції на самій батареї, то значить стільки, скільки містили старі дві набійні скрині зі своїми й гарматним передками для одної гармати. Тут же мимохіть хочеться зупинитися над доцільністю набійних скринь. Чи не можна було б замінити тяжку, малорухливу набійну скриню з 6-ти кінним запрягом двома відповідно пристосованими двохкінними возами? — економія в людях і конях при можливості повжно збільшити кількість амуниції є очевид-

ною. Звичайно, так звані «форшпани» були б для цієї мети цілком не на місці. До цього питання ми ще повернемо при розгляді орґанізації обозів.

Доцільне розв'язання всіх повищих проблем вимагає ґрунтовного перестудіювання всіх обставин, що впливати можуть на справу орґанізації того чи иншого роду війська, й використання чужого досвіду. Можливі бойові й оперативні завдання в майбутній війні, дані ґеоґрафичні, економичні можливості нашої держави — останнім перший періоді відновлення боротьби будуть очевидно, тісно зв'язані з акцією дипломатичною — все необхідно зважити.

III.

Частини техничні. А.) Відділи бойових возів *) (танки). Не слушно говорять, що бойові вози є винаходом світової війни, бо ж воєнна історія знає про них ще з часів старожитних. Можна натомісць вважати, що світовій війні завдячувати маємо застосування модерного бойового возу з механичним двигуном, плазуновими колесами й притім опанцерованого.

Безперечно масове вживання бойових возів у липні — жовтні 1918 року дало антанті перевагу над німцями. Так само бойові вози відіграли поважну ролю у війни білих москалів з червоними (офензива Деникіна, ліквідація Врангеля), та у війні польсько-московській. Ми, в часи нашої війни з москалями, не мали змоги користатися бойовими возами, але трудно всеж не згадати з вдячністю чинів наших автопанцерників у році 1918, в часі наступу Запорожців на південь і схід, та у війнах з рр. 1919-1920, хоч так мало ми їх мали.

Може справді не так вже фізично-ефективними є чини бойових возів, як дуже морально-ефективним є їхній вплив на психику вояка. Очевидно річ, що це подекуди й через те, що вони й до цього часу є ще бойовою новиною, для протиділання якій ще і досі пошукування відповідних засобів продовжується. Однак лехковажити цей новий, а скорше новітній рід зброї **) не випадало б.

При шаленім розвиткові техники з одного боку, при обережнім ніні відношенні до шафування людським життям з другого, нема сумніву, що бойові вози в майбутніх війнах матимуть першорядне значіння. Розвиток цього роду зброї, як і удосконалення його властивостей дає підстави військовим письменникам у своїх логичних висновках заповідати в недалекому майбутньому битви «танкових армій». І треба погодитися з тим, що таке заповідження є на кожний спосіб менше фантастичне, ані ж фантазії Jules Verne'a обо Pierre Giffare'a.

Орґанізація частин бойових возів не має за собою великого досві-

*) В деяких західних державах бойові вози трактується, як рід зброї піхотної, однак з огляду на обмежену можливість забезпечення ними нашого війська як і користання ними в наших умовах ґеоґрафичних, вважаємо, що буде більш доцільним однести їх наразі до техничних частин війська.

**) Ми свідомо називаємо бойові вози родом зброї через те, що вони мають самостійну властивість безпосереднього нищення власною масою і сполочують в собі рух і вогонь.

ду і певних, з того досвіду випливаючих, засад, але всеж вже існують подекуди усталені норми. Насамперед, тактичні завдання, які мали місце в минулому і, річ очевидна, матимуть місце в майбутньому, висунули орґанізаційну проблему поділу бойових возів на 1) тяжкі — співпраця з піхотою при завданнях проломових, 2) легкі — праця з кінною, праця самостійна у великих населених пунктах, можливо при захопленні важливих тактичних обєктів, як приміром переправи, залізничні вузли тощо і 3) найлегші, так звані танкетки, які призначається: для зміцнення вогневої сили піхоти для боротьби з ворожими вогневими засобами.

В цьому короткому інформаційно-дискусійному огляді не можемо зупинятися над розглядом досить великої вже тепер кількости систем бойових возів і, відсилаючи читачів до спеціяльної літератури, перехом димо впрост до питань орґанізації частин бойових возів.

Найменша орґанізаційна одиниця бойових возів повинна складатися з 2-3 принаймні возів, завжди ділаючих разом. Вона повинна посідати належно функціонуючу службу забезпечення амуніцією і службу з'вязку, конкретно кажучи, ця одиниця потрібує для сталого обслуговування одне тягарове авто і один мото. Найбільш відповідним булоб назвати її чотою. Кілька чот — тут належить взяти під увагу можливі тактичні вимагання й тактичне приділення та орґанізаційну відповідність инших родів війська — творили б сотню. Коли мати все на увазі наші потреби й можливості в майбутній війні, принаймні у першім її періоді, то мабуть сотня була б найвищою орґанізаційною одиницею. Сотня бойових возів, крім бойової части, то значить крім відповідної кількости бойових возів, повинна мати: рухомі варштати для направи менш значних ушкоджень, транспорти — амуніційний й господарський і нарешті службу зв'язку. Було б найбільш утяжливим і, скажемо, непродуктивним накидати сотні бойових возів нормальний господарчий апарат, вже хоч би через те, що в цілому він був би безчинний, бо цілу свою енергію й засоби мав би віддати на обслуговування команди сотні. Бо ж бойові вози в найменших орґанізаційних одиницях завжди будуть знаходиться при инших родах війська, себто лише у виняткових випадках ціла сотня може бути вкупі. Наразі у цій справі подаємо засадничу думку, бо до справи зорґанізування господарських орґанів ще повернемо при обговоренні засад орґанізування служби забезпечення.

Лишається сказати ще пару слів про відповідний для нас у майбутній війні рід бойових возів. Можна вже згори твердити, що розвій воєнних подій на Вкраїні, хочби напочатку при відновленні боротьби з окупантом буде мало подібний до так званої регулярної війни, або докладніше до війни між двома державами чи ґрупами держав — ні, то буде хаос, в якому зіллються всі можливі способи збройної боротьби, боєвих чинів. Так буде принаймні напочатку. В такій ситуації найбільш відповідними для нас будуть, нам здається, вози легкі й найлекші.

Б. Бронепотяги. *) Цілком окремим видом бойових во-

*) Залишаємо цю назву з огляду на традицію, хоч уважаємо її не с тислою.

зів є бронепотяги, що мають дуже відмінні властивості, однаково тактичні, як і технічні, й через те власне відносимо їх до осібного виду частин технічних.

Насамперед бронепотяги є прив'язані до залізниці, що значно обмежує можливості тактичного затосування їх, надаючи їм скорше, в умовинах війни на Вкраїні, значіння оперативне. Крім того бронепотяги при сучаснім стані техники можуть бути правдивими, так би мовити, фортецями—узброєні тяжкими далекосяглими гарматами, десятки кулеметів , забезпечені вистарчаючою кількістю амуниції, конструктивно не обмежені (до певної міри) тягарем броні, посідаючи можливість застосування радіового зв'язку, власне рухоме ремонтне депо, при відповідній добраній залозі, бронепотяги надаються до виконання найбільш важливих, але лише оперативних завдань. Їхня вада — можливість руху лише на торі не є для них так вже небезпечною — в цьому випадкові ділають, скорше, елєменти людської психики —, коли залога не буде перестрашена тим, що з тилу висадять тор; більш небезпечним є мінування тору. Відповідне виховання та вишколення персоналу обслуги й залоги бронепотягів, відповідне забезпечення засобами для направи ушкодженого тору, належна орґанізація частин бронепотягів, а над усе віра залоги в силу своєї машино-зброї, можуть зробити бронепотяги одним з найповажніщих бойових аргументів в руках, звичайно, армійського командування у війні, переважно руховій.

Так у певних періодах світова війна, як і инші по ній, а в тім і наші війни 1917-1920 рр. надто виразно підкреслили значіння бронепотягів досить того, що при всякій нагоді їх монтовано навіть з найбільшою імпровізацією.

Отож, говорючи про належну орґанізацію частин бронепотягів, мусимо мати на увазі перш за все оту їхню властивість — залежність від тору. Цілком ясно, що кожна бойова одиниця, себ-то один бронепотяг, не повинен боятися за свою спину, повинен знати, що щось забезпечує йому шлях відвороту. Це входить в обсяг орґанізаційних завдань. Щоб бронепотягові забезпечити тил, треба для цього призначити один або кілька бронепотягів значно, з огляду на їхне завдання — курсувати по залізниці в цілі її охорони — менших, можливо лекше озброєних. Можуть це бути звичайні залізничні авта, уживані в своїм часі на Україні німцями власне для охорони залізниць. Матимуть крім того бронепотягові частини свої варштати і, з огляду на потребу й доцільність, власний господарчий апарат. Здасться, що найбільшого одиницею орґанізаційною, при тім і найменшою мала б бути бронепотягова батарея в складі: 1-2 великих бойових бронепотягів, 1-2, (приділюваних в залежності від завдання і ситуації), малих бронепотягів, чи залізничних панцерних авт, або навіть опанцерованих дрезин. Для всіх бронепотягових одиниць необхідно було б мати центральні варштати.

Напрошується увага відносно роду гармат на бронепотягах. Сподіваємося що слово у цій справі заберуть наші артилеристи, однак досвід минулого дає підстави твердити, що далекосягла гавбиця була б найбільше відповідною.

Р. С.

В обороні нашої чести і національного імени.

I.

Хід боротьби.

Вже більше двох років пройшло, як розпочали ми свою боротьбу за наше національне ім'я перед Лігою Націй.

Здавалося, що принаймні наша назва — українці, завоювала вже повне право горожанства на цілому світі. Скільки в свій час довелося битися за слово Україна, скільки кривих усмішок викликала ця «вигадана» назва з боку наших ворогів, які доводили скрізь на чужині, що такої назви, як і такого народу не існує взагалі на світі.

І от тепер слово Україна вживається постійно цілою світовою пресою і самі росіяне залишили вже, як здається, свої міркування про штучність цього слова, а в своїй пресі користуються ним раз у раз без жадних «лапок».

Дивного звичайно в цьому всьому немає нічого, коли згадати ті великі події, що пронеслися над Україною, ту боротьбу, яку наш Уряд, наше військо, — весь нарід, вів і веде за свою незалежність.

Леґації, дипломатичні місії Української Народньої Республіки були на протязі багатьох років розкидані по цілій Европі і по-части в Америці. Наші паспорти, видані в імени Уряду УНР, були загально прийняті, загально визнані всіма урядами і консулатами, аж доки не прийшло до признання СССР і совітської України. Але й після цього в місцях скупчення нашої еміґрації, як в Польщі, Чехословаччині, Румунії і по другим країнам, де вже перестали приймати наші паспорти — видавали нам натомісць свої паспорти, або ріжні посвідки, де виразно зазначали наше національне походження. Нарешті самі большевицькі влади видають закордонні паспорти громадянам совітської України, в яких пишеться, що паспорт цей є виданий «громадянину Української Совітської Республіки».

Тим більше дивним є те, що в Нансеновських паспортах, що почали видавати Лігою Націй, українців, як таких, не визнають і попросту пишуть їм «Russe». Властиво реґулямін, що утворив ці паспорти відноситься до 1922 р. і потім до 1926 р., розпочали ж ми свою боротьбу в цій справі тільки з 1928 року. Чим це пояснити? Звичайно перш за все тим, що було кільки років, особливо від 1922 до 1925, коли наше громадянство закордоном переживало час повної прострації, коли його сварки, інертність байдужість і ворожість перешкоджали навіть Урядові УНР будь-що зробити для нашої еміґрації. Звичайно треба було посилити до Женеви, слідкувати за всіма справами, які можуть нас там цікавити, і в першу чергу за біженецькими справами. Але настільки була розбита наша еміґрація, що тяжко було не тільки з матеріяльного боку, але й з морального післати в той час представника нашої еміґрації: спершу треба було оздоровити її в середині, а потім вже думати про її репрезентацію. По-друге, коли українське громадянство досить пасивно ставилося до того, що робилося в справах біженських в Женеві, то через те, що воно практично мало було в тому зацікавлено. Справді, ми мали в багатьох країнах аж до 1925 року ще свої паспорти, а потім, як вже згадувалося вище, ріжні держави давали нам паспорти з зазначенням нашої національности. Хоч вже декому і доводилося брати Нансеновські паспорти, хоч це вже і викликало протести (що приводили часом до полагодження справи в поодиноких випадках), але не могло зацікавити всього громадянства. Нансеновські паспорти тільки за останні два роки стали ширше примінюватися по ріжних країнах і робитися обов'язковими, як наприклад, в Чехословаччині.

Так чи инакше, але в час, коли вироблювалася система Нансеновських паспортів (1922-1926) нас не було в Женеві. Справу цю розпочали

росіяне та ріжні їх орґанізації, і на їх вимогу створено було всі еміґрантські установи при Лізі Націй: Високий Комисаріят, біженську секцію при міжнародньому бюро праці, Дорадчий Комітет приватних орґанізацій. Вони розробили і підготували ріжні статути і проєкти що-до правного забезпечення еміґрантів. Вони натурально спричинилися і до встановлення системи Нансеновських паспортів. Треба було з'ясувати, кому ж давати Нансеновський паспорт, і відповідь дана була цілком певна, і паспорти давали «російським біженцям». Пізніше до них приєдналися вірмени.

На перші ж протести українських еміґрантів їм заявили, що оскільки вони походять з території бувшої російської імперії, їм так само належиться бути під протекторатом Ліґи Націй і мати рівні з росіянами права на користування всім тим, що може дати біженцям високий комісаріят.

Самі росіяне теж доводять, що термін «refugié russe» означає тільки юридичний момент. В рапорті складеним росіянами в імені підкомісії для студіювання умов, в яких знаходяться діти еміґрантів, є така цікава примітка:

> «Щоб уникнути всіх непорозумінь, треба зазначити, що слово «refugié» (біженець) і поділ на росіян та вірмен буде вживатися нами згідно термінології конвенції 12 травня 1926 року, себ-то розуміючи це, як юридичне зазначення приналежности до старої державности р о с і й с ь к о ї, або т у р е ц ь к о ї, а не на їх етничне походження. Отже до ґрупи російських біженців, крім росіян в правдивому розумінню слова, зараховува тимуться також українці, жиди і т. д.».

Само собою, що таке роз'яснення ні в якій мірі не може задовольняти українських еміґрантів, бо факт зостається фактом: на підставі цих определень, нас стали трактувати в Нансеновських паспортах, як росіян.

Нагадаємо тепер в час, коли ця справа перейшла до нового етапу свого розвитку, загальний хід подій, які зв'язані з цією нашою нашою боротьбою.

Отже вперше запротестувати проти ігнорування нашого національного імени довелося мені досить несподівано для самого себе. Коли вперше року 1928 в травні місяці, прийняли до Дорадчого Комітету Український Центральний Комітет в Польщі і я мав його там репрезентувати, я цілком природно мав на меті спершу ознайомитися з цією установою і не виступати відразу з ріжними заявами. Але вже чверть години після того, як я ввійшов до залі засідань, розглядалася справа про юридичний статут для російських і вірменських біженців. Мені стало ясно, що коли я промовчу на цей раз, то тим самим я санкціоную з свого боку, як представник української еміґрації, існуючий стан річей. Отже, не дивлючися на повну непідготованність справи, я відразу ж вирішив виступити з пропозицією додати до назви цього статуту і слово-українські біженці. Счинилася ціла гаряча перепалка, за яку в свій час писалося в «Тризубі». По формальним причинам Дорадчий Комітет приватних орґанізацій, як це роз'яснював Альбер Тома, що головував в той час в Комітеті, не має права вносити зміни в порядок, що заведений був міждержавними конвенціями і санкціонований вищими орґанами Ліґи Націй. Таким чином цей перший протест був чистою демонстрацією, що не могла мати жадних практичних наслідків.

Слідуючий раз наше питання було порушено на міждержавній конференції 29 червня 1928 р. п. Мальомом, представником Польщі. Саме обмірковувалися справи прийняття під протекторат Ліґи Націй біженців асирійських та асиро-халдейських. Не заперечуючи проти прийняття цих нових ґруп біженців п. Мальом заявив, що існує инша категорія біженців, а саме біженців українських, яких в попередніх конвенціях залічують цілком несправедливо до ґрупи російських біженців, хоч вони і не належать до цієї національности. Це питання так само мусить бути полагодженим і то на користь українських біженців. Голова конференції швейцарець Делакі підкреслив, що все ж українські біженці знаходяться під протекторатом Ліґи Націй на рівні з росіянами, щож до питання порушеного п. Мальомом, то він пропонує одкласти на пізніший час роз'в'язання його. Цей виступ був зроблений польським делеґатом властиво теж без попередньої підготовки і навіть при відсутности нашого представника. Але значіння його полягало в тому, що питання все було виразно поставлено.

В-осени 1928 року в імені цілої низки центральних орґанізацій еміґрації, які дали мені всі мандати,я виступив з двома листами на ім'я Голови Ради Ліґи Націй. В одному листі (від 30. VIII) я домагався виділення української еміґрації в окрему ґрупу, в другому (від 31. VIII) применення до нас юридичного статуту для біженців, а також того, щоб представники (свого рода консули) Комісаріяту Ліґи Націй призначилися б з посеред нейтральних осіб, які б самі не були біженцями. Треба сказати, що Асамблея 1928 р. прийняла резолюцію, що задовольнила останню вимогу і при тому мотивування було дане майже в тих самих виразах, в яких написаний був мій лист.

Це дало привід росіянам вважати, що ця резолюція була прийнята під моїм впливом і вони страшенно злостяться за це на мене і досі: вони мріяли (і вірмени, звичайно, цілком пристали на це), що п. Маклаков буде, наприклад, призначений представником Ліґи Націй для всіх біженців, в тому числі, звичайно і для нас. З огляду ж на нову постанову Асамблеї Ліґи Націй, призначили до Франції п. Паона, людину цілком нейтральну.

Щоб дати офіційний хід моїм листам треба було, щоб докладчик Ради Ліґи Націй по справам біженецьким, або хтось инший з посеред Ради поставив мої листи на порядок денний цієї установи. Докладчиком в-осени 1928 року був саме Авґуст Залєський, міністр закордонних справ Польщі, що і зробив відповідну заяву на підставі якої ґенеральний секретарь Ліґи Націй надрукував мої листи і роздав всім членам Ради Ліґи Націй. На засіданню останньої 12 вересня п. Залєський мав запропонувати, щоб наша справа була віддана офіційно на заключення Високого Комісаріяту, але в останню хвилю з огляду на те, що сама допомогова акція біженцям стала під знаком запитання, справу нашу вирішили теж одкласти до слідуючої сесії, а п. Залєському було доручено,згідно з його ж таки пропозицією,вказати Раді Ліґи Націй шлях до розрішення порушеного нами питання.

Слідуюча сесія Ради Ліґи Націй зібралася в Лугано в грудні 1928 року. Тим часом докладчиком по біженським справам був визначений на цей раз п. Зюмета, представник Венецуели. З перших же розмов з останнім я з'ясував, що ми маємо в його особі справжнього приятеля, що абсолютно є переконаний в правоті нашого діла. п. Залєський з свого боку виконав припорученння, що взяв на себе і після попереднього порозуміння з иншими делеґатами і з нами, пропонував передати нашу справу на розгляд Дорадчої Міждержавної Комісії,що саме була створеною в Лугано. В такому дусі була складена резолюція п.Зюметою і одноголосно прийнята Радою Ліґи Націй. Було цілком ясно, що на самій Раді Ліґи Націй розрішити наше питання було не можливо, з огляду на де-які заперечення, що вже починали з'ясовуватися: представник одної з великих держав, просто заявив мені, що рішати нашу справу на Раді Ліґи Націй вони не можуть, бо це надасть рішенню занадто політичного характеру.

Отже нарешті справа перейшла до Комісії, яка зібралася на першу свою сесію в травні 1929 року. І тут виявилося, що, коли Рада Ліґи Націй передала цю справу до Комісії, бо вважала себе саму занадто політичною установою, щоб розглядати наше еміґрантське бажання, то навпаки Комісія вважала себе занадто не політичною, а гуманітарною орґанізацією, щоб розрішувати таке «політичне» питання, як наше. Тут же з'ясувалася і рішуча ворожість до нашої справи, нині вже покійного, д-ра Нансена. Ситуація створилася така, що залишалося одно: тимчасово зняти справу з порядку денного. На це пристали всі делеґати, але д-р Нансен, не дивлючися на те, що всі його одговорювали від того, таки порушив справу

і рішуче виступив проти нас і нашого бажання, як суто політичного. Разом з тим виявив д-р Нансен виразну ворожність до української справи. Йому гаряче одповів обороняючи нас п. Антоніяде, румунський делєґат, а далі голова, французький делєґат, де Навай сказав де-кільки речень і справу зняв з порядку денного, не довівши її до жадного рішення. Виступ д-ра Нансена і справоздання про цей виступ, що відбувся у закритому засіданню в російській пресі, дав мені привід виступити з відповіддю в формі одвертого листа, що був потім надрукований окремою брошюрою Головної Ради разом з низкою других документів. («La Societe des Nations et les refugies ukraïniens» Paris. 1930.).

В цьому листі вже можна було ширше і докладніше зупинитися на всіх аргументах, які підтверджували наші домагання, ніж це я міг зробити в офіційних листах.

Тепер вже більш менш відомо, що на д-ра Нансена вплинули росіяне, які зосталися дуже задоволені його виступом. Д-р Нансен, з огляду на свої совітофільські симпатії, стратив був всяку популярність серед російських еміґрантських кол, але його виступ проти нас, знов привернув до нього росіян. Останні весь час вели уперту боротьбу проти нас. Їх аргументи формульовані ними в мемуарі від 12 квітня 1929 року нам добре відомі. Крім цілком брехливих відомостей, що-до самої України, що-до подій року 1917 (перший хто підписав цей мемуар є п. Рубінштейн, бувший мійський голова Харькова, отже йому, як людині, що вийшла з України тим менше можна подарувати те, що він говорить в цьому дивному мемуарі), намагаються вони вигадати цілком практичні перешкоди що-до задоволення нашого жадання. Вони говорять, що для того, щоб виділити українців і писати їм в паспортах «українець», треба було б зробити «нечувану» анкету серед еміґрації і т. д. Цікаво, що десять років давали еміґрантам паспорти, напр., в Чехословаччині, зазначаючи одним українську, другим — російську національність, і справа обходилася без жадних анкет. Отже аргументація росіян була на диво не серьозна, але зв'язки їх в де-яких країнах ще чималі, і вони з великою завзятістю використували їх проти нас.

Звичайно, слухають їх все ж одним вухом, і самі по собі вони б не змогли нам так заважати. Але на поміч їм приходить людська інертність взагалі і надзвичайна консервативність такої ліберальної і модерної, здавалося б, установи, як Ліґа Націй. Кожне рішення, до якого приходять її комісії, і вищі орґани, довго поволі розглядаються в великим трудом приймаються, але коли вже вони прийняті, змінити їх ще в десять раз тяжче, ніж провести у перше. Як парадокс, припускаю цілком серьозно, що коли б ми, з'явилися раніше росіян і добилися б року 1921-22, щоб всі біженці з України мусіли писатися, як українці, то і п. Рубінштейн з Харькова і п. Гулькевич з Поділля писалися б і досі в Нансеновських паспортах українцями, щоб вони там не робили. Крім того, що майже по всім питанням вимагається одноголосність, крім того, що взагалі не легко зговорити між собою представників стількох держав, тут ще помічається те явище, що кожен Уряд є значно сміливіший у себе вдома, ніж в Женеві: те, чого не трудно добитися, скажемо в нашій справі, в столиці якої будь держави, то значно тяжче одержати від делєґата самого уряду в Женеві на відповідній комісії.

Що ж до нашої справи, то тут діяли ще мотиви спеціяльного характеру: як не доводили ми в своїх виступах і заявах, що справа, яку ми порушуємо не є політична по суті — це була основна тема мого одвертого листа д-ру Нансену, що ми не добиваємося при цій нагоді визнання України, як такої, все ж це не заспокоювало ні де-яких делєґатів, ні Генеральний Секретаріят Ліґи Націй, що має рішаючий вплив на хід всіх справ. В секретаріяті ворожости ми не бачили, а тільки страшенну обережність; як би розрішення нашої справи не викликало якогось міжнароднього ускладнення прикрого для Ліґи Націй.

Українська проблєма є остільки велика, остільки значна, що вона лякає і без того полохливих політиків Ліґи Націй. Справа біженецька,

право на своє національне ім'я, що тільки зачіпає українську проблєму, все ж їх непокоїть. Вони знають, що українська справа їх не мине, що Європа матиме таки перед собою це питання до розрішення у всьому його обсязі. Отже на цій нашій порівняючи дрібній справі ми, як в мініятюрі бачимо всі ті труднощі, які чекатимуть нас і в час більш поважний, в час більш рішучий. Наша кількість, богатства нашого краю, політичне значіння України, — це наш великий плюс, але це і велике утруднення при боротьбі за наше право на міжнародньому ґрунті.

Як не прикрі всі ці затяжки при розрішенню нашого еміґрантського питання, в цьому є і своя позитивна сторона, і коли на протязі двох років і до тепер ми далеко не осягли повного задоволення своїх вимог, то все ж ми де-що придбали: створилася справжня «Женевська справа», ведемо ми справжній процес перед людством за своє національне ім'я, за свою честь.

І ця боротьба викликає у всіх безсторонніх людей повагу і співчуття до України взагалі. Ми зверталися до таких авторитетів міжнароднього права, як Шарль Дюпюї і знайшли повну апробату своїм аргументам. Ми же згадували, з якою симпатією поставився до нашої справи п. Зюмета, що нині є Головою Ради Ліґи Націй, і якого, як американця, навряд чи хто може запідозрити в пристрасності до нашої справи.

Наші вороги і женевські страхополохи, проволікаючи вирішення нашої справи з року на рік, примусили тим самим мене і цілу низку моїх співробітників побувати багато разів у ріжних визначних політичних діячів Европи і у всяких урядових установах. Самий факт, що наша справа з'явилася двічі перед Радою Ліґи Націй, двічі перед міждержавною Дорадчою Комісією, що всі делєґати і їх уряди примушені були нею займатися, говорить сам за себе.

Одмовляючи нам, чи одволікаючи нашу еміґрантську справу вороги наші тим самим несподівано для себе зробили величезну пропаґанду українській справі в цілому, зробили пропаґанду, якої вже кільки років в такій мірі ми не мали. В цьому є величезна позитивна сторона Ліґи Націй взагалі, і вона дає змогу кожній нації за короткий час знайти безпосередній контакт трохи не з цілим світом. Від цього дуже виграють самі члени Ліґи Націй, алей ми, що стоїмо осторонь, завдяки нашій біженській справі, все ж змогли ці якості нової женевської установи використати в дуже широкій мірі. З другого боку справа боротьби за наше національне ім'я за нашу честь, має ще й инше не менше значіння: вона зворушила всю еміґрацію нашу, вона зблизила нас між собою, вона примусила всю еміґрацію до акції. Але про це иншим разом.

Олександер Шульгин.

З життя и політики.

— Зріст хаосу і роспаду на всіх ділянках совітського життя. — Своєрідність теперішньої кризи. — Як думають рятуватися большевики — Перспективи.

Одноманітні, все ті самі звістки приносить совітська преса на протязі останніх тижнів. Звістки, що виразно і наочно ілюструють той процес загального розвалу і роспаду, який відбувається на совітській Україні. Процес розвалу і роспаду, який охоплює всі ділянки життя, який відчувається однаково і в сфері господарських відносин і в сфері культурної і адміністративної роботи; процес розвалу і роспаду, який обертає цілу країну в становище повного хаосу.

Трудно вичерпати весь той матеріял, який дає совітська преса для характеристики повного хаосу, що в нього обернено цілу Україну. Трудно вибрати в цьому матеріялі більш характеристичне, більш яскраве, бо скрізь і всюди бачимо ми ознаки того самого процесу.

На прикінці другого року п'ятилітки, в останні рішаючі місяці господарського року большевикам доводиться констатувати рішучу і повну

невдачу виконання намічених ними планів, все поступаюче погіршення в основних ділянках господарського життя. Вугільний Донбас за 11 місяців другого року п'ятирічки не додав 2,5 мілійонів тон вугля; за липень він виконав програму на 78,8 відс., а за серпень лише на 53,2 відс. Це погіршення мало місце після того, як на протязі двох місяців всі совітські урядові і громадські установи вживали найбільш енергійних заходів для поліпшення ситуації. За десять місяців другого року п'ятирічки українська металургія виконала програму витоплення чавуну на 96 відс., а сталі на 95 відс. Відсоток виконання на одинадцятому місяці — в серпні і для сталі, і для чавуну лише 80 відс. Українські заводи с.-г. машин за перших десять місяців виконали план на 88 відс , а в серпні відсоток виконання знизився до 77 відс. («Ком.» ч. 246 з 6. IX). «Безладдя в транспорті триває далі» — свідчить в тому ж таки числі «Комуніст». «Навіть південно-західня залізниця, яка давно вже стоїть на першому місці своєю роботою, почала дуже відставати. Планово запобіжний ремонт поганий і паротяги що-дня пачками вибувають з ладу... Крива пригод з вини залізничників швидко йде в гору й досягає 64 відс., а в окремих випадках, як напр., на Катеринінській залізниці становить 77 відс. від загального числа».

Є дуже проречисті вказівки на те, що цей розвал промисловости і транспорту, цей прорив плану, як делікатно висловлюються большевики, набрав таких розмірів, що полагодження його вже стало неможливим, що в зв'язку з тим розвал буде набірати все більших темпів. В зв'язку з розвалом Донбасу вже виразно відчувається брак вугілля в металургії. За даними на 21 серпня запаси вугілля для коксування на металургічних заводах не перевищують 1-2 денної норми. Загальний білянс палива порушено («Ком.» ч. 239 з 30. VIII). Залізниці в зв'язку з браком вугілля вже змушені перейти на спалювання низькосортного вугілля («Ком.» ч. 246 з 6 IX). Що в результаті подібного роду фактів може наступити лише дальше погіршення роботи промисловости й транспорту, не треба доводити.

Однаково невтішне становище на сільсько-господарському фронті, не зважаючи на осягнені «успіхи» в переведенню колєктівізації. Підсумок серпневих хлібозаготівок на Україні дає лише 77 відс., виконання плану («Ком.» ч. 243 з 3. IX). «Відомості з округ про підготовну роботу до осінньої кампанії на 1 вересня свідчать, що райони, не зважаючи на фактичний початок сівби, зовсім непідготовлені до осінньої сівби. Окремі заходи підготовної роботи — лущіння стерні, засів озимини, обмін сортового насіння, збір насінних фондів, чищення, — в катастрофичному стані», — заявляє в своїй радіопрамі заступник голови совнаркому Сербиненко. І дійсно на 1 вересня, коли за нормальних умов сівба уже близька до свого закінчення, на совітській Україні її лише розпочинають: за даними Наркомзему на 1 вересня розпочато сівбу лише в 16 округах, при чому площа дотеперішнього засіву складає тільки 1,4 відс. плану («Ком.» ч. 244 з 4. IX). Копання буряків лише розпочалося з 1 вересня, а уже президія ЦК НС обговорює питання про ліквідацію проривів і на цьому фронті («Ком.» ч. 247 з 7. IX).

Поруч з хаосом в господарському життю панує такий самий хаос на всіх инших ділянках. Нещодавно оголошено урочисто urbi et orbi про заведання в совітських державах з цього року обов'язкового навчання. Цю «реформу» широко розрекламовано по цілій европейській пресі. На ділі виявляється, що ця «реформа» є тільки порожній блеф. Початок шкільного року застає совітську Україну в такому становищі, коли вона не може урухомити навіть існуючи школи, не кажучи вже про заведення тих нових шкіл, які потрібні для того, щоб забезпечити ними цілий континґент дітей шкільного віку. «Навчальний вік, який мав розпочатися скрізь 1 вересня», — констатує «Комуніст» ч. 246 з 6. IX, — зірвано. Стара шкільна сітка почала навчання лише на 60 відс. Нові шкільні комплекти відкрито лише на 50-60 відс... Поруч инших перешкод почати навчання по всіх школах заважає брак підручників... У наслідок бездіяльности Книгоспілки ми маємо на сьогодня те, що першу і другу ґрупу шкіл першого концентру задоволено підручниками на 73 відс. що-до назв і 64 відс. що-до тиражу. Гірше з забезпеченням ґруп 3 і 4, але Дву таки сподівається до 15 вересня задовольнити всі ці 4 ґрупи. Зовсім зле з постачанням підручників для ґруп старших (5, 6, 7,). У вересні підручників вони ще не одержать».

Ці ілюстрації з обсягу теперішнього совітського хаосу можна продовжувати до без кінця. Їх можна брати з тих самих ділянок, про які мова вище, можна знайти цілу низку нових. Можна говорити про хаос і розвал в новому будівництві, в постачанню, в росподілі, в театральній справі, у високому шкільництві і т. д., і т. д.

* * *

Ми боїмося, що існує небезпека того, що читач, який пробіжить наведені нами вище ілюстрації і факти з обсягу сучасного большевицького хаосу, поставиться до всіх них, як до чогось давно відомого і знаного, побачить в них лише повторення того, що довгі роки нотує і відзначає ціла антибольшевицька преса. Думаємо, що таке відношення до фактів з обсягу теперішнього розвалу, така їх оцінка була в високій мірі помилкова.

Само собою в обсягу большевицької господарки і керування завжди було, аж надто багато фактів застрашаючого безголов'я, безладдя і безглуздя; завжди большевики, виявляючи свою енергію, мали здібність творити довкола себе хаос і руїну. Проте теперішній хаос в УССР є з'явище sui generis, яке заслуговує особливої уваги і оцінки. В господарстві УССР є дві частини: так званий усуспільнений сектор — та частина народнього господарства, яка складається в першу чергу з підприємств, промисловости і транспорту, і підлягає безпосередньому керуванню і плануванню совітських чинників і індивідуальний сектор, що його в головній частині складає селянство і що керування ним належить індивідуальним підприємцям. Усуспільнений сектор, яким керує совітська влада завжди давав несчисленну кількість фактів дезорґанізації її безгосподарности; він був полем найбільш диких експериментів, які вели за собою повне безладдя і роспад. Але поруч з ним існував індивідуальний сектор, який не зважаючи на всі скорпіони, скеровані проти нього, сяк так міг існувати і розвиватися. Він — цей індивідуальний сектор — давав совітській владі засоби і можливості для переведення всяких експериментів в усуспільненій господарці, він покривав її дефіцити, він давав можливість врятувати її від розвалу. Тим то раніше збільшення дезорґанізації і розпаду на тій чи иншій ділянці совітського фронту в останньому рахункові означало збільшення натиску на індивідуальний сектор для того, щоби здобути засоби для ліквідації проривів.

Факти теперішнього розвалу мають місце при цілком иншій ситуації. З результаті колєктивізації усуспільнений сектор в господарці УССР зайняв рішуче переважаюче місце. Тепер большевики в межах совітських держав по-за усуспільненим сектором не мають можливости знайти засобів для ліквідації своїх дефіцитів, для виправлення своїх помилок. Адже індивідуальний сектор, який рятував їх раніше, зведено тепер до мінімума. Через те факти теперішнього розвалу мають цілком відмінний характер; через те являються вони спеціяльно загрозливими; через те є дуже важним слідкувати за етапами розвитку теперішньої господарської кризи.

* * *

Чи усвідомлюють большевики всю серьозність сучасної ситуації, яка в своєму результаті веде не тільки до господарського занепаду, але загрожує атрофією цілого совітського адміністративного папарату. Відповісти на це питання на підставі даних совітської преси є важко. Річ у тому, що переводити аналіз сучасного становища, шукати з нього вихід — це значить в остаточному рахункові займатися виясненням доцільности теперішнього господарського і політичного курсу совітської влади — зай-

матися тим, що при сучасних умовах є абсолютно виключеним. Цих міркувань годі шукати в совітській пресі. Можна там знайти лише матеріял з тих розпоряджень і наказів, які видає совітська влада для ліквідації теперішніх так численних проривів. І той матеріял говорить, що совітська влада не розуміє чи не хоче розуміти всієї серьозности сучасного становища. Вона хоче полагодити теперішній розвал завідомо безнадійними засобами, які, як показує двохмісячний досвід з тих часів, коли прориви набрали особливо грізного характеру, і не дають й не можуть дати жадного ефекту. Те, що вона робить тепер для ліквідації проривів, зводиться до дальшого поширення системи державної панщини, до все далі йдучої заміни системи вільної праці системою примусової панщизняної праці.

Елєменти збудования системи державної панщини вже виразно зазначилися торік під час переведення колєктивізації, самостійного господаря селянина загнано до колхозу для того, щоб підпорядкувати його працю державному керовництву, залишаючи продуцентові, як винагороду за працю лише мінімальний прожитковий мінімум. Що далі, то виразніше особливо в зв'язку з сучасними проривами система панщинних відносин починає охоплювати робітничу класу. При цьому, само собою, переводиться ліквідація всіх законодавчих норм про охорону праці, бо поєднання їх з системою панщинних відносин є виключеним. Заводиться, як система, мобілізація робітників для потреб промисловости — те, що її офіціяльно звуть добровольною, розуміється, може одурити лише повних анальфабетів в сучасних совітських відносинах. В липні і серпні була переведена мобілізація 15.000 с.-г. наймитів для Донбасу, тепер переводиться мобілізація 30.000 колгоспників. Проєктується завести прикріплення робітників до підприємств. ЦК ВКПб в своєму обіжникові з приводу нового господарського року зазначає: зважившись на невідповідність ряду законодавчих норм і з окрема положення про біржі праці в теперішній господарській обстановці, негайно переглянути ці норми з погляду потреби, скасувати ту їхню частину, що утруднює боротьбу з «літунами», дезертирами виробництва і т. и. Поруч з цим цей самий обіжник «щоб боротися з плинністю в підприємствах» наказує провести систему заходів, що забезпечили б закріплення робітників в виробництві, відповідно розвиваючи пролєтарську громадськість, проводячи самозобов'язання робітників перед пролєтарською громадськістю про роботу на даному підприємстві не менше, як на певний термін і застосовуючи всі заходи громадського впливу аж до бойкоту злісних дезертирів («Ком.» ч. 244 з 4. IX). Що всі ці заходи, а передовсім «громадський бойкот», зв'язаний з позбавленням продовольчих карток є не що инше, як встановлення примусової панщини робітників на підприємствах, про це не може бути двох думок.

Встановлюючи прикріплення робітників совітська влада разом з тим уживає всіх заходів, щоби можливо збільшити степень експлоатації робочої сили. В надзвичайній степені збільшується вживання і експлоатація неповнолітніх робітників. Адже ж не що инше, як це, означає використання в найширших розмірах для всяких «ударних кампаній» комсомолу, таке поширене тепер. Збільшується робочий день і поширюється» нічна праця. Саме тепер в совітській пресі ми стрічаємо цілу низку загроз з приводу того, що молотарки не працюють згідно з наказом двадцять годин на добу («Ком.» ч. 246 з 6. IX). Погіршення умов праці йде поруч з погіршенням її реальної оплати. Повна руїна продовольчого апарату, низькі розміри пайків, які видаються, все це веде до необхідности прикупати продукти з під поли по високим цінам і знижує реальну заробітну платню до розмірів голодної платні. Запрягти у кріпацьке ярмо селян через заведення колєктивізації, тепер в зв'язку з проривами совітська влада екстреним темпом змагається обернути в панщинний стан робітників. примусової праці можна досягти позитивних господарських результатів. Але це є повною і цілковитою утопією. цими заходами годі думати врятувати совітську господарку од повного розвалу. Вона мусить йти і буде йти в провалля повної катастрофи.

* * *

Ми говоримо про неминучість катастрофи совітської господарки, як що вона буде продовжувати йти по теперішньому шляху. Мусимо дати собі відчит про те, що означає цей термін за умом совітського господарства. Треба виразно відріжняти розуміння господарської катастрофи в пристосованню до умов західнє-европейського нерегульованого і совітського монопольного господарства. Движучим нервом західнє-европейського господарства є зиск, й сотворення в господарстві умов, коли підприємець не має можливости одержувати зиску, веде до масових крахів, масового припинення продукції, загального розладнення господарського орґанізму — катастрофального стану народнього господарства. Не те в совітських умовах. Втратність окремих підприємств, навіть втратність цілих галузів народнього господарства за совітських умов, коли продукційний процес провадить держава, ще не являється підставою для їх спинення через те, що момент прибутковости не являється тут рішаючим при веденню підприємства. Ми за весь час совітської господарки мали довгу низку фактів існування цілої низки дефіцитних підприємств, недобори, з яких покривалися в першу чергу вкладами коштом індивідуального сектора. Хворобливий стан народнього господарства при цих умовах виявляється не в очевидних формах спинення продукції, а в явищах зв'язаних з зменшенням кількости тих продуктів, які виробляє національне господарство для цілей як особистого, так і продукційного споживання. Зростає і загострюється товаровий голод. Утруднюється продовольче становище. Знижується добробут населення. В наслідок зниження добробуту зменшується відпорність до хвороб, зростає смертність, передовсім смертність серед дітей. Глибше і ширше погіршення стану народнього господарства за совітських умов виявиться лише в більшій і дальшій загостренності цих явищ, але катастрофальний стан народнього господарства, як що не буде таких додаткових обставин, як скажемо неврожай 1921 року, ніколи не набере таких яскравих форм, як за обставин нерегульованого господарства.

Та катастрофа, до якої ведуть Україну совітські чинники є шлях дальшого загострення тих злиднів, які панують тепер, шлях вимирання і виродженнянаселення, які неминуче наступають, коли життєвий рівень понизиться нижче певної норми. Це є шлях, який може завести Україну на глухі й безнадійні манівці, як що українська людність буде далі до безкінця терпіти і далі все нижче хилити шию під ярмо аракчеєвсько-сталінської соціялістичної панщини.

З цих можливостей і перспектив господарської катастрофи, до якої ведуть Україну, мусимо здавати собі справу цілком виразно і ясно.

В. С.

З України про Україну.

Нам, яким судилося жити на чужині, але в тих країнах, які можують з нинішньою Совдепією, щастить знати про життя на Україні не лише по закордонній та совітській пресі, але й по тих численних листах, які отримуються нашою еміґрацією з України, а тако-ж і по розмовах з тими людьми, які переборюючи всі перепони, систематично поповнюють кадри старої української еміґрації в Румунії.

Не так давно мною отримано великого листа з Одеси. Зважаючи на те, що послано його було не звичайним шляхом, не по пошті, то лист спізнився. Тим часом він не губить на своїй цікавости. Датовано його 20-м травня. Лист цей цікавий тим, що він з України й говорить про Україну устами одного з тих українців, який виховувався на большевицьких дріжках, з якого Москва препарувала для себе комсомольця, а отримала «гайдамаку».

Отже в цьому листі таке читаємо про Україну:

«Особливих новин і цікавих відомостей за останні часи у мене, чи-то-пак у нас, немає. Хочу подати лише де-які інформації загального характеру. Раніш, чим що-небудь написати перекинув у верх дном усю Одесу поки найшов один нещасний зошит.

У нас усі перейшли до писання на цигарковому папері, а через те, що Совдепія стала самою пишучою державою у світі, треба думати, що скоро не стане і цигаркового паперу — будемо писати вугіллям на землі, як за часів військового комунізму.

В першу чергу скажу де-кілька слів про продовольчий стан Одеси. Справа з постачанням міста майже катастрофична. Картоплі з осени навезли страшенну силу й заповнили нею усі підвали Одеси, але, не провітрюючися, вона майже уся зогнила й прийшлося її викинути. Користуючися цим, приватники продають свою картоплю по 7-8 карбованців за пуд і то коли-б була. Це «по нашому» називається заготівкою.

М'ясна справа стоїть ще гірше. На початку зими давали якусь солонину дуже сумнівого походження. Це робилося два рази на тиждень, потім перейшли на раз, а зараз немає й разу. Публіка, що не могла їсти солонини зараз вимагає її, але не дають.

Після солонини Церобкооп, під виглядом гов'ядини, почав давати конину, але поскільки таємне підмінювання гов'ядини кониною могло викликати поважні непорозуміння, «робоча кооперація» мусіла лєґалізувати продаж конини, дати їй право громадянства і тепер на вивисці можна бачити «конина». Це-ж ми лише на дорозі до соціялізму, а коли зайдемо вже в самий соціялізм — прийдеться землю їсти.

Не краще справа стоїть й з иншими продуктами. Публіка, що мешкає в Одесі, починає відновлювати, богзна коли пірвані зв'язки з селом і звідтіля доставати борошно, м'ясо, картоплю та инше, як що все це і там є, але робиться таке постачання з великими труднощами, бо на залізницях рознюхують і конфіскують. До схочу зараз можна наїстися тільки редьки та цибулі. Днів два тому в місті заведено тверді ціни на приватньому ринкові на продукти першої потреби, особливо привозні, в наслідок чого базар став цілковито порожнім. Це каже за те, що можна буде обідати раз в три дні, бо Церобкооп немає спроможности задовольнити потреби міста.

Не далеко втікла й справа з мануфактурою, взуттям то-що. Купити що небудь в Церобкоопі — це значить пройти тяжкий шлях: бути членом-пайщиком, треба десь працювати, дістати з місця роботи заявку, причім самої заявки треба очікувати кілька місяців і нарешті в Церобкоопі дадуть не те, що треба, а те, що їм хочеться.

Ясна річ, що при такому стані річей, значна частина робітництва та й взагалі суспільства настроєна не на користь совітській владі, не дивлячись на те, що все робиться ім'ям робітниче-селянського уряду. Серед робітників давненько уже ведуться балачки про вихід з Церобкоопа, при умові повернення їм внесених паїв, але поскільки це підписує вирок загибелі кооперації, то, очевидячки, такий номер не пройде. Усі дані й навіть підготовка до того, щоб учинити страйк безумовно є, про це можна почути скрізь, але побоювання за жорстокі наслідки ускладняє справу, бо в царстві свободи, мовляв, не може бути страйків.

Неймовірна дорожнеча продуктів першої потреби остаточно убиває всіх, а з окрема — робітництво, бо заробітня платня хоч і зростає, але дуже і дуже відстає від життєвих потреб і це примушує більшість робітників, крім прямої своєї роботи, пускатися ще на побічні заробітки й займатися якимсь кустарництвом. Щоб запобігти своєму лихові, секретарі партійних осередків, ці пройдисвіти з усіх країв, ведуть скажену роботу по втягненню як можна більше робітництва до партії, причім ставлять людей в таке положення, що або партія, або — за ворота. Завербовану публіку беруть у довгу шліфовку, надають багато обіцянок і тоді вже випускають у світ душити поза-партійних. Кожний завербований, чи взагалі член партії є вже фактичним шпигом ІПУ і доносить не тільки про розмову, але навіть й про те, що думає людина. Позапартійний ніколи не може висловити своїх навіть невинних думоук, бо непевний, що коло нього не стоїть комуніст і взагалі між позапартійними та комуністами панує страшенний антаґонізм і при найблищій нагоді розвяжеться гаслом: «бий комуністів».

Що до студентства, то влада, ураховуючи його ролю та значіння, поставила його в самі тяжкі умовини. Щоби відвернути студентство від політичних і революційних подій, повернено його на зовсім инші рейки, відтягнуто його від академичної роботи й замість прямої мети, обвантажено його ріжними громадськими справами. Дається змога бувати лише на лекціях і то не всім. Про практичну роботу та про готування до лєкцій не може бути й розмови. Тим часом, не дивлячись на такий утиск, студенство, як барометр, яким вимірюється громадська думка й настрої, нахиляє свою стрілку в бік заходу та села і гадає, що ці два чинника мусять спричинитися до повалення диктатури ІПУ.

Під час процесу «Союзу Визволення України» студентство все-ж таки виходило по-за межі контролю інститутських шпигунів, усякими можливими заходами реаґувало проти судової інсценіровки й немає сумніву, що при маленькому заворушенню було-б у перших лавах. Зараз, коли процес СВУ закінчено й для наших умов, можна сказати, благополучно, підвищенний настрій студентства та інтеліґенції взагалі, трохи охолонув.

Ураховуючи настрої, голос майже всесвітньої думки, а тако-ж і те, що розстріл так званих учасників СВУ може стати вихідним пунктом заколотів на Україні, вищий суд, як відомо, нікого не присудив до розстрілу, багатьох звільнено й вислано за межі України й незначну частину ув'язнено на ріжні терміни.

Щоби виправдати себе, прокуратура повернула справу на суді так, що м'ягкий присуд буде визначати те, що мовляв, ми їх не боїмося і тому не розстрілюємо. Словом, як не є, але усе промовляє за те, що«милостивий народній кодекс», а особливо приписані учасникам СВУ статті є ніщо в порівнянні з голосом громадської думки. Багато з висланих уже дістали працю і не так давно приїздили до Одеси у відпуску.

Що до колєктивізації, то в сучасний мент справа дорівнюється зеро. Попікши руки на стовідсотковій колєктивізації, зараз все-ж таки продовжують переводити її, але зовсім иншими шляхами. Загалом-же питання колєктивізації треба вважати проваленим, усю невдачу віднесено на «рахунок викривлення на місцях». Побачимо ще, що дасть нам урожай й «хлібозаготівля». Де-які колєктиви залишилися й зараз, але більше як 90 відс. колєктивізованих селянських господарств геть розлетілося.

Вислані «куркулі» назад не повернулися, але члени їх родин, як, наприклад, діти , частково повернулися. Ремонент, забраний у «куркулів» залишився для громадського користування й хоронився в спеціяльному помешканню й зараз, що не день, то нові відомості, що в такому-то селі згоріло помешкання з сільсько-господарськими знаряддям. Такий-то апотеоз колєктивізації.

Для успішної боротьби з наростаючою небезпекою зараз ставиться питання про збільшення кадрів міліції; вартові на підприємствах касуються а замість них набираються й ставляться промислові міліціонери. В стадії вирішення знаходиться тако-ж справа про заведення в міліції воєнізованого касарнянного життя, а не так як досі, що кожний міліціонер міг мати помешкання там, де хотів.

На софійському узвозі тиждень тому трапилася трамвайова катастрофа. Під гору йшло кілька навантажених службових ваґонів. Перед виходом на рівну дорогу, ваґони повернулися назад до низу і зі всього розгону налетіли на два пасажирських ваґони та на площадку, в наслідок чого до десяти ранених і кілька душ забитих. Катастрофу вважають за шкідництво й призначили комісію для розсліду.

Не дуже давно пішов у далеке плавання великий пароплав «Трансбалт» з коштовним вантажем. Комісія, що випускала цей пароплав з Одеси, знайшла, що пароплав уже застарілий й не зможе плавати. Тим часом,

«Трансбалт» усе-ж таки пішов і в Червоному морі, потрапивши у тайфун, розсипався. Загинуло до 200 душ команди та учнів. Тут те-ж вбачають шкідництво.

Треба сказати, що за останні часи система так званного шкідництва прийняла широкі розміри й кожний день преса повідомляє про шкідництво то в тій, то в иншій галузі «нашого господарства».

Лист цей остільки красномовний, він так яскраво, навіть з властивим нашому терпеливому народові гумором, малює той жахливий стан, до якого доведено Україну, не вимагає жадних пояснень.

Можна хіба лише додати, що зараз цей стан не поліпшився, а навпаки погіршився.

Масло, сметана, сир, молоко, м'ясо,яйця — все те, чим Україна завше була багатою — стало нині предметом роскоші. В кооперативах зараз можна дістати лише одне яйце в тиждень на душу (само собою зрозуміло, що купити може лише член кооперативи).

Навіть цукру, якого в довійськові часи виробляла Україна коло 100 мілійонів пудів, нині тако-ж бракує. Селянам зараз видається сто ґрамів цукру на місяць на цілу родину.

Не зважаючи на те, що в-літку люди могли відживлятися яриною, на ґрунті голоду почали ширитися пошесні хвороби і в першу чергу черевний тиф.

Коли уважно приглянешся до того, що діється на Україні, приходиш до висновку, що Москва завдалася метою физично винищити все населення України.

Для цього пускаються в ход — масові висилки, арешти, розстріли, руйнування господарства й виснаження голодом.

На 16-му Комуністичному Конґресі, що відбувся в Москві, були виставлені картоґрами совітських досягнень.

Для нас особливо показою була картоґрама X, що мала ілюструвати досягнення в галузі перебудови сільського господарства та орґанізації рільничих комун. По цій картоґрамі кількість селян, покараних конфіскацією майна і висилкою за спротив колєктивізації перевищувала два мілійони.

Розстріляно по приговору совітських судів 10.000 душ.

А скільки розстріляно в льохах ҐПУ, скільки забито карними експедиціями й скільки вимерло, опинившися на вулиці з голими руками — особливо під час зими. Про це немає жадних статистичних матеріялів.

Тим часом серед цих двох мілійонів, офіційно зареєстрованих, без сумніву більшість українців, бо на Україні переводилася сама гостра колективізація з бажанням перевести її на всі сто відсотків.

Автор листа з Одеси каже: «Вислані «куркулі» назад не повернулися, але члени їх родин, наприклад діти, частково повернулися».

Отже повернулися сироти, щоби збільшити кадри безпритульних дітей, якими зараз переповнені особливо великі міста.

Це два мілійона покараних лише на протязі одного останнього року. Коли подати до цього всіх розстріляних за 12 років большевицького панування на Україні, а також і ті кілька мілійонів, які вимерли від голоду в 1922-му році, то можна сказати, що на Великій Україні большевиками винищено більше населення, ніж має ціла Галичина й Волинь.

Винищуючи українців, Москва в той-же час провадить систематичну колонізацію українських земель неукраїнським елєментом.

Постійні розрухи на Україні говорять про безперервну боротьбу, яку безбройне населення веде з озброєним до зубів окупантом.

І коли, тепер після 12-ти років большевицької господарки знаходиться українці, які пропаґують большевизм, в більшості ті, які не були під большевиками і 5-ти хвилин, то про таку людину можна з певністю сказати, що вона або ненормальна, або платний большевицький аґент.

Раніше такі добродії малювали казкові дива про життя під большевиками. Факти-ж, які суперечили цим казковим мріям часто дуже щирих людей, називали злобною брехнею і на цьому заспокоювалися.

Нині-ж в казкове життя під большевиками ніхто не вірить.

Нині всі знають правду, яка виглядає значно гірше, ніж пише про неї автор листа з Одеси, бо всього та ще в одному листі не скажеш.

Той лад, який завели большевики, те физичне і моральне рабство, в якому перебувають навіть такі особи,як автор азбуки комунізму Бухарин, може викликати лише обурення, а коли-б говорити про співчуття, то лише до жертв комунізму, а не до тих, хто во ім'я комунізму (а по суті во ім'я властолюбія) веде Україну до господарської руїни, до морального здичавіння і до поступового винищення українського населення.

Дмитро Геродот.

З міжнароднього життя.

— Анґлійські політичні настрої, — Італія та Індія. — На франко-італійських кордонах

З Анґлії йдуть чутки, що наближається час нових виборів до парламенту, а одночасно з тим і можливої радикальної зміни британської влади.

Як відомо, Labour Party минулого року була покликана до влади не тому, що вона дістала на виборах більшість, а тому, що мала найбільше число депутатів у парламенті. Влада Мак-Дональда була, зостається і зараз владою меншости, існування якої увесь час залежало й залежить од того, як ставиться до неї опозиція.Сучасний прем'єр,складаючи свій кабінет, мав би, на континентальний погляд, одночасно з тим скласти і якусь парламентську коаліцію, яка давала б йому більшість, себ-то можливість спокійно урядувати. Він того не зробив. По-перше, це не відповідає анґлійській традиції, бо британська влада, як норма, складається з представників одної партії. По-друге, він сам того не хотів, не хотіли ій представники тої єдиної анґлійської партії, яка до того начеб то надавалася, а саме — ліберальної.

І обидві сторони мали на те свої причини. Labor Party сподівалася, що за той час, коли її представники стоятимуть у влади, збільшиться її авторитет у країні, і з нових виборів вона вже повернеться до парламенту з абсолютною більшістю цього сподіваного успіху ні з ким вона ділити не хотіла, а тому від якоїсь коаліції чи тісної навіть згоди ухилялася, хоч до певної міри й могла те зробити з лібералами.

Противники трудової партії чекали од майбутнього цілком протилежних наслідків. Вони, особливо консерватори, гадали, що не слід добиватися скорішого розпуску парламенту, що треба дати час робітничій владі, аби вона виявила перед світом свої урядові можливості й свою державну чинність. Вони сподівалися, що Мак-Дональд та його товариші по кабінету не зможуть зреалізувати ні одної з тих великих обіцянок, які давалися ними на виборах, що їх влада, як говорять французи, зноситься, зітреться на буденній праці, що авторитет їх спаде, виборці в них розчаруються і оддадуть свої голоси їх противникам.

Тільки цим останнім можна і треба пояснити той факт, що Мак-Дональд, не маючи за собою більшости, міг так довго утриматися у влади. Сприяла тому, правда, ще й та обставина, що в шеренгах його противників не все було гаразд, бо не тільки в ліберальній партії, але й серед консерваторів піднялися були внутрішні тертя, які не давали їм можливості думати про нові вибори, бо на вибори партії мусять іти консолідовано.

Коли Мак-Дональд став головою британського кабінету, противники його давали його владі рік життя, сам він розраховував на два роки. Перший термін уже минув, другий наближається. Змінилися і обставини.

Ліберали, які увесь час мовчки підтримували в парламенті Labour-Party, сподіваючися, що за ту допомогу, дістатануть вони корисну для них зміну виборного закону зреклися тих надій. Консервотори ж, які мають найбільші шанси заступити у влади місце трудової партії, перемогли, як здається свій внутрішній квас, й готуються до виборного бою. До того ж наче б то нема вже чого далі чекати, поки зноситься авторитет урядової партії. Часткові вибори до парламенту за останній час вказують на те, що число голосів Labour Party незмінно падає і політичний авторітет її йде далі. Популярність партії нищать тяжкі невдачі Анґлії в азійських колоніях, сприятлива політика що-до СССР, а особливо — той, властиво незалежний од Labour Party — факт, що за час існування влади Мак-Дональда число безработніх в Анґлії не зменшилося, як то було нерозважно приобіцяно, а подвоїлося.

Усі ті факти говорить за те, що наближається час перегляду, а може рішучої зміни цілої внутрішньої, а з нею і закордонної анґлійської політики, принаймні тих її ліній, які означені досі урядовою чинністю трудової партії. Коли точно настане той час, тяжко сьогодня сказати, бо можуть його де-що віддалити дві важливих події, що стоять на поряду анґлійського політичного дня. Це, по-перше, імперська конференція, скликана на поточний жовтень, а по-друге—трохи пізніша за нею так звана конференція круглого стола, за якимм мають сісти зібрані представники Анґлії та Індії, аби вирішити на спільній нараді взаємовідносини цих країн на майбутнє. Кінця тих конференцій, однак, Мак-Дональд може й не захоче очікувати, бо не можна сказати, що вони випадуть на користь його влади та його партії.

А втім, хоч дня виборів ще не видко, виборна кампанія наче б то уже почалася, бо представники всіх трьох анґлійських партій, немов, зговорившися, зробили публічні партійно-програмові виступи. Першим розпочав невгамований Ллойд-Джордж, лідер лібералів, виголосивши блискучу промову, спрямовану проти робітничого уряду. Характеризуючи внутрішнє сучасне становище, він вказав на те, що Анґлія зараз не п е р е ж и в а є кризи, а саме в с т у п а є до такої тяжкої кризи, якої вона давно вже не знала в історії своїй, що сучасні економічні труднощі, зневірря в майбутнє, індустріяльна й торговельна стаґнація та неперерив-не зростання безробіття, — це лише знаки страшної близької справжньої кризи.

Ллойд-Джордж вказав, що уряд не знає заходів, які треба вжити для боротьби з тою бідою. За півтора роки свого існування уряд Labour Party не виявив якихось нових методів, порівнюючи з тими, що за них бралися свого часу й консерватори, коли були у влади. Свою невдачу траваїсти випрадували увесь час тим, що економична криза й безробіття — явище світового порядку, а на останньому що-річному конґресі поставлена навіть під розвагу і на виправдання теза, що в капіталістичному суспільстві не можна боротися з безробіттям, хоч у сусідній, тож капіталістичній Франції безробіття як раз не існує.

Лідер лібералів має рацію, говорячи так про Labour Party, але його партія так само не має якогось точного плану, аби боротися з зазначеним сташною кризою, — принаймні, досі не виявила його. Виявлений план має поки що лише консервативна партія, од імени якої й виголосив його Невіль Чемберлен, видатний член попереднього консервативного кабінету.

План той зводиться до ряду цілком конкретних заходів в справі реорґанізації індустрії, раціоналізації системи допомоги безробітним і боротьби з самим безробіттям, і нарешті — до заміни традиційної анґлійської торговлі системою митної протекції й охорони анґлійського продуцента й споживача, переведеною за згодою представників усіх заокеанських частин Британської імперії.

Цікаво зазначити, що вказані програмові виступи партійних лідерів сталися на передодні згаданої вище імперської конференції, а промова Невіля Чемберлена навіть виголошена на многотисячних зборах новоутвореної Імперської Ліґи. Явна річ, що цього разу до виборної гри острівної Анґлії цілком виразно мають вступити впливи й настрої не тільки самої метрополії, Британської імперії, але й усі складові її частини, розкидані по цілому світі. Який наслідок матиме та гра, вкаже мабуть уже близьке майбутнє.

* * *

Згадана вище анґло-індійська конференція в Лондоні ще не розпочалася бо призначено її на листопад, — але її можливі, неґативні для Анґлії наслідки де-якими приятелями Британської імперії вже обраховуються на свою користь. Першими вступили на цей шлях італійці, що, як відомо, незадоволені своїм сучасним міжнароднім становищем та шукаючи усіх можливостей, аби поширити свою територію та примістити свої впливи де можна й де не можна. Передбачаючи одрив Індії од Анґлії та розпорошення її на окремі частини, одна з поважних фашистських ґазет — Corriere della Sera — спекулює в такий спосіб з того приводу:

> Ми, італійці, не думаючи про катастрофичні для Анґлії рішення, бо Анґлія, — приятельська нам нація, мусимо реально зважити проблєму можливого роспаду Індійської імперії в більш-менш близькому майбутньому. Саме тому, що, як ми знаємо, Індія єсть вираз чисто ґеоґрафичний, що єдність Індії не що инше, як, чудесний, але штучний анґлійський витвір, ми можемо передбачати, що одного дня азійський схід прибере одмінну од сучасної структуру, а частини Індії, як то було вже за далекої давнини, потягнуться до Европи та країн Середземного моря, сполучаючися з ними суходольними шляхами, що їх було утворено нашими предками за античної старовини та за середнєвіччя.
>
> Ми дивимося на схід, як на наш природній ринок. Сьогодня Індія сполучена з зовнішнім світом морськими шляхами, ключи до яких належать Анґлії. Політичний хаос, що його можна передбачати в Індії, коли вона стане незалежною, може спричинитися до того, що багато з тих шляхів підуть в инших напрямах, більше природних і придатних що-до нашої експансії та нашої торговлі. Наявно видко, що часом і хаос може мати свої добрі сторони.
>
> Конференція, правда, — закінчує італійська ґазета свої розваги, — може й скінчитися мирно, але як би вона не скінчилася, справа незалежної Індії зрушила з місця й припинити її вже годі. Італійці мусять використати цей момент, готуючися до того завчасно й поважно.

Анґлійська преса, — вона часто так поводиться, в аналоґичних випадках, — проминула без уваги цей італійський виступ, але чи не зареґістрований він британським міністерством закордонних справ?

* * *

Італійська експансія шукає собі шляхів не тільки за океанами, але і у самій Европі, і то не лише на сході її, — на Балканах, але й на заході. Як відомо, фашистам спати не дає той факт, що колишні італійські провінції, як Савоя, Ніца та Корсика з бігом історії й часу стали орґаничною частиною французької державної території. На цю тему написано сотки статей, проголошено стільки ж демаґоґичних промов італійськими активними політиками. Французька преса й французькі політичні кола досі ставилися до того цілком спокійно, трохи погордливо і дуже рідко що одповідали на те.

Але останні політичні події останніх часів не дозволяють вже й Франції так спокійно дивитися на італійські виступи і французький уряд, як здається, звернув на те зараз поважну увагу. Принаймні в «Journal de Geneve» читаємо:

Де-який час тому назад італійський уряд проголосив, що він прийняв рішення використати робітників, що стали безробітними для праці необхідної для військових потреб, для будування стратеґічних шляхів на кордонах Італії, а особливо — на кордонах альпійських. З другого боку, згідно з французькими інформаціями французький військовий міністр Мажіно в супроводі ґенерала Вейґана закінчив свою інспекцію фортифікаційної оборони приморських Альп і зробив заяву, що він ходом тої праці цілком задоволений.

Ґазета наводить воєнну історію вказаного району. З французького боку береги ті були укріплені лише за середньовіччя проти піратів, а також для боротьби з Карлом V у 16-му столітті. Пізніше цілі століття вони стояли цілком безборонні, аж до того часу, коли Італія пристала до відомого потрійного союзу з Німеччиною та Австрією. За часів великої війни їх знову ж таки обезброїли,а тепер, за часів фашистського режиму мусять поновити на спіх фортифікації на тихих берегах французької Рів'єри. Такі самі оборонні праці, як наводить женевська ґазета, перевидяться й на острові Корсиці, бо являється цей острів надзвичайно важливою комунікаційною базою Франції в її зносинах з африканськими колоніями.

Можна бути абсолютно певним, що ці французькі фортифікаційні праці не мають і сліду аґресивних намірів, — бо чого б таки республіканська Франція мала шукати на території Італії? Але чи можна мати таку саму певність що-до фашистського режиму? Неспокійно робиться в Європі.

Observator.

З преси

Як відомо, в зв'язку з новим районуванням України та із скасуванням округ, большевики висилають в райони урядовців окружних апаратів. Ті, звичайно, їхати не хотять з добрих місць, і всілякими способами одкручуються. Арґументів наводиться сила силена, але ось один арґумент, що гідний уваги:

«Чомуж не поїхати? Поїхати можна і навіть треба. От тільки з мовою в мене не гаразд. А як же ти поїдеш, коли не українізований...»

Виявляється, що українізація — це палиця з двома кінцями. І арґумент сильний..

* * *

Не раз підіймалося питання про те, що т. зв. «націоналісти» в своїй праці і в своїй пресі роблять прислугу ворогам нашим — большевикам. Щоб не бути голословним, то наведемо хоч такий приклад. «Пол. Пр.» ч. 209 з 11. IX вміщаючи допис «Ундівське багно» із Львова пише про всякі «злочини» в «Просвіті», в тім числі і про те, що в «Центросоюзі» вкрали,

«так просто вкрали урядовці-ундівці велику суму — 100-000 золотих. (Перемиський «Український Голос» подає чутку, що на справді вкрадено не 100, а 170.000 золотих).»

Отже виходить, що найбільш ймовірними для большевиків є відомості «Українського Голосу», орґана «націоналістів».Минаючи інші ґазети львівські, яких є не мало, большевики спиняються на... «Українському Голосі».

Най же «возрадуються» наші націоналісти з такого почесного вибору...

З широкого світу.

— Замісць святкувати національне свято 20 вересня — день взяття папського Риму — Італія має надалі святкувати 11 лютого — день підписання Латранського договору і примирення з папським престолом.

— Бувший большевицький радник у Стокгольмі Дімітрієвський розпублікував у пресі відомості про постачання московським урядом фінським комуністам зброї.

— В Буенос-Айресі поліція зрештувала 38 росіян-комуністів, що вели шалену аґітацію проти нового революційного уряду ґен. Урібуру.

— Турецький уряд сповістив про закінчення військових операцій роти курдів-повстанців.

— З огляду на провокаційне зволікання большевиками переговорів китайська мирова делеґація, що вже 4-ий місяць сидить без всякого діла в Москві, має ніби бути відкликаною.

— Коло Кронштадту відбулися морські маневри большевицької Балтійської флоти.

— Президентом італійської Академії Наук замісць Тітоні, що демісіонував з-за хвороби, намічено вченого винахідника Марконі.

— В Анґлії почалася пресова кампанія проти викидання большевиками на анґлійський ринок за безцінь їстивних продуктів і ріжного крамy.

— Шведські посередники по продажу дерева постановили бойкотувати всякий совітський лісовий крам.

ДО ЗАЛІЗНИХ

З огляду на часті запити, хто має право на хрест «Залізного Стрільця» пропонується всім зацікавленим в одержанню хреста звертатися до Голови орденської Ради по адресі: полк. Шестопал. Kalisz. Skrz. pocz. 61.

Хрести набувати можна у п. Мілоцького — 42, Rue Denfert Rochereau. Paris 5-e

Хрести висилаються за готівку. Ціна у Франції — 16 фр. 50 с., за кордон — 18 фр. з пересилкою.

Хрести залишилися в малій кількости.

Хроніка.

З Геликої України

— Пам'ятник Коцюбинському. Центральна комісія для увічнення пам'яти М. Коцюбинського зібрала вже 115. 242 карб. 57 коп. Проєкт пам'ятника-будинку, що вироблений Бородиним та Межибовським, коштуватиме 200.000 карб. і його мають будувати, як тільки дістануть решту грошей, у Винниці. Для зібрання решти грошей випущено ювилейні марки по 5, 10, 20 і 50 коп., а також 1 мілійон ювилейних значків. Так само випущено бюст М. Коцюбинського та статуетку, яку розповсюджують через Книгоспілку. («Пр. Пр.» ч. 214 з 17. IX).

— У зв'язку з 25-тиліттям з дня смерти М. Коцюбинського Наркомос РСФСР для увічнення пам'яти М. Коцюбинського доручив видати російською мовою збірник його вибраних творів. Вирішено також на Північному Кавказі назвати одну із шкіл іменем Коцюбинського. Українському театрові в Лєнінґраді «Жовтень» присвоєно ім я покійного (там же).

— На могилі М. Коцюбинського на Болдиних горах у Чернігові нарешті спорудили надгробок за проєктом проф. Кричевського. Надгробок складено з плит сірого лябрадориту («Пр. Пр.» ч. 208 з 10. IX).

— Українська Сільсько-Господарська Академія. Президія Всесоюзної Академії Сільгоспнаук імени Лєніна визнала за потрібне орґанізувати на Україні академію сільг.-госп. науки, що має входити до системи Всесоюзної Академії, щоб, мовляв, був безпосередній контроль Москви над роботою на Україні. На цю ціль асиґновано 17.600.000 карб. (там же).

— Новий медичний інститут на Україні. Не зважаючи на те, що приміщень і для старих наукових інституцій, і для студентів бракує, большевики все ж таки одкривають в Сталіному по рахунку 5-ий медичний інститут, до якого в грудні мають прийняти 200 студентів. При інституті відкриють роббфак («Ком.» ч. 242 з 2. IX).

— Нове літературне уґрупування. В Харькові за допомогою федерації совітських письменників утворилося літературне об'єднання ЛОЧАФ (літературне об'єднання червоної армії й флоти), що має завданням освітити минуле червоної армії та її побут. Мають святкувати 10-тиліття Перекопу, до якого скличуть конференцію червоноармійських письменників («Пр. Пр.» ч. 207 з 9. IX).

— Чужоземні журналісти в Київі. До Київа прибула ґрупа японських і китайських журналістів, що приїхали обізнатися з життям економічним та культурним на Україні («Ком.» ч. 254 з 14. IX).

— Чужинці на Україні. До Харькова прибув радиник міністерства внутріщніх справ Прусії п. Вайхман, який захотів докладно ознайомитися, як обслуговують на Україні національні меншості («Ком.» ч. 244 з 4. IX).

— Баланс місцевого бюджету УССР на 1930-31 рік. Затверджено баланс місцевого бюджету України на 1930-31 рік загальною сумою в 959.107.000 карб. Баланс зведено з дефіцитом в сумі 48.000.000 карб. Ухвалено просити союзний уряд покрити цей дефіцит, давши місцевому бюджетові УССР наступного року додаткові прибуткові джерела («Пр. Пр.» ч. 207 з 9. IX).

— Розподіл України що-до заробітної платні. У зв'язку з новим районуванням теперішній поділ України на смуги що-до заробітної платні застарів. Отже ухвалено зробити новий поділ України що-до смуги зарплатні. Такі великі міста, як Харьків, Київ, Одеса та Дніпропетровське будуть по-за смугами. До першої смуги залічено міста першої ґрупи, тоб-то міста Донбасу й Миколаїв, Запоріжжя та ин.; до другої смуги — міста другої ґрупи й райони першої ґрупи (за адміністративним поділом). До третьої смуги залічено решту районів. Вирішено дорівняти заробітню платню в містах Донбасу, до першої категорії («Пр. Пр.» ч. 210 з 12. IX).

— Зукраїнізацією без ладійно. Торік в Харькові на державних курсах українознавства лічилося майже 21 тисяча курсантів. Закінчили курси лише 6 тис. курсантів. Цього року на курсах перебуває 20 тис. чоловік. Помимо цієї безнадійности справи українізувати неукраїнський большевицький апарат, ці цифри показують, яка кількість москалів перебуває в Харькові на державних посадах, на услугах окупаційної влади. Як не намагаються окупанти хоч про око людське показати «українізований» апарат, з того нічого не виходить. Як звичайно до українізації ставляться суто формально. Загальне явище — коли службовці на роботі не розмовляють з відвідувачами та між собою українською мовою («Ком.» ч. 249 з 9. IX).

— Хлібозаготівлі за серпень пройшли дуже незадовільно, загальний план на Україні виконано лише на 74 відс. З того улюблена і укохана большевицька дитина — колгоспи — виконали лише на 46 відс. («Ком.» ч. 244 з 4. IX).

— На Сталінщині колгоспи виконали своє завдання на 57, 4 відс.. Скошений хліб з поля ще не звезено. По деяких колгоспах хліб починає проростати («Ком.» ч. 246 з 6. IX).

— Осіння сівба. На 10 вересня по відомостям Наркомзему УССР засіяно по всій Україні лише 1.377, 2 тис. гект., себ-то 13,2 відс. загального плану («Ком». ч. 254 з 14. IX).

— З вугіллям дуже зле. «Програми не виконала жадна шахтоуправа у Луганському», — пише «Ком.» (ч. 246 з 6. IX) «Серпневу програму по Шахтах Луганвугілля і Донбасантрациту зірвано».

— Боротьба з плинністю робочої сили в Донбасі. Справа дефіциту вугільної та металурґічної промисловости стоїть так зле, що большевики тратять голову. Мобілізували були комсомольців, не втрималися, порозбігалися. Мобілізували наймитів — і ті повтікали, бо справді страшні умови перебування на Донбасі та при роботі. Врешті вирішили большевики двинути новий людський запас — колгоспників, бо «резерви робочої сили в містах майже цілком вичерпані» — пише «Ком» ч. 242 з 2. IX. І тому до 1 жовтня цього року українські колгоспи повинні дати Донбасові 30.000 нових робітників на постійну роботу. Отже життя на Україні справді починає робитися страшним.

— Як ілюстрації наведемо за тим же «Комуністом» ті умови, в які ставлять мобілізованих на роботу в Донбасі наймитів. До шахтоуправи ч. 3 прибуло з округ України та Північого Кавказу 178 наймитів. Минуло небагато часу і тут залишилося вже тільки 59 наймитів, решта ж порозбігалася. Господарники розмістили прибулих наймитів у брудних казармах з блощицями, тараканами, без будь якої меблі. На сніданок давали компот та вінігрет... із червами та прусаками...»

«На шахтах «Червоного Профінтерну» побутові умови хоч і задовільні, але і тут із 134 наймитів залишилися на роботу лише 57

ол. Виявляється, що з новими шахтярами на роботі дуже брутально поводилися...»

«Вербувальники на місцях допускалися великих помилок та недозволеного перекручування даних директив. Де-які вербувальники наобіцяли наймитам, що їх зразу ж по приїзді відрядять на курси, даватимуть безплатно одяг, харчі то-що». («Ком.» ч. 242 з 2. IX).

— На сполох! Під таким заголовком пише «Пр. Пр.» (ч. 212 з 14. IX) про те, що вже в початку вересня повинні булиб цукроварні почати роботу, а й досі ні одна не розпочала. А планувалося виробити півтора мілійони центнерів цукру. Більше того, чимало цукроварень не можуть розпочати працю, і не можна передбачати коли й зможуть.

— Зразок господарки. Від початку серпня і до початку вересня (цілий місяць) на полях Корделівської цукроварні лежало кільки сот центнерів вівса, покошеного з площі 100 гект. і не забраного звідти. Розсипаний, під дощем, гнив та проростав цей овес на очах і робітників і керівників партпрофорґанізацій і господарників. На тій же цукроварні в такий самий спосіб висипався на землю врожай гороху з площі в 100 гект. («Ком. ч. 257 з 17. IX).

— Обважують селян. Користуючися з того, що селяне ще не звикли до метрової системи ваги, большевицькі апарати на засипних пунктах, де приймають дзерно, обважують селян. На ст. Буча трапилися такі випадки, що одному селянину видали квит на здачу 165 кіло хліба, в той час, як він привіз 250 кіло. Другого разу видали квит за два мішки на 79 кіло, коли там було 123 кіло. Коли селяне питають, скільки ж здано, одповідають «Почекайте, прочитаєте квитанції, коли буду всім одповідати, язик мій спухне» («Пр. Пр.» ч. 209 з II. IX).

— За переховування срібної монети визна сесія окрсуду засудила селянина Стрілецького із с. Струги на 3 роки увязнення з висланням до концтабору на північ, себ-то в Соловки («Ком.» ч. 242 з 2. IX).

— Суд В с. Митрофанівці на Зінов'ївщині виїзна сесія окрсуду засудила родину Кравцових Миколи, Сергія, Нестора й Гаврила за боротьбу проти совітської влади на вислання поза межі України на 5 років і позбавлення виборчих прав на 5 років («Пр. Пр.» ч. 212 з 14. IX).

— В Херсоні окрсуд засудив селянина Мудрого на 5 років «позбавлення волі в примусових таборах» (себ-то в Соловках) тільки за те, що підбурював наймитів зривати збори, аґітувати, щоб в селян не забірали землю то-що. («Ком.» ч. 252 з 12. IX).

— Селянський терор. В с. Дробишеві Лиманського району у члена созу Слєпцова підпалено свинарник та склад, де зберігався хліб, що належав созові Пожежу ліквідували, але дзерно пошкоджено. Тієї ж ночі у другого члена созу Чернікова підпалено клуню, де була солома, полова та віялка. Заарештовано селян Катасановича, Гаврила Івановича, Юркова та Євдокімова («Ком.» ч. 246 з 6. IX).

З життя укр. еміґрації.

У Франції.

— «Кума Марта» в Парижі. В суботу 20 вересня 1930 року в помешканню Salle des Fetes de Boulogne українськими аматорами театрального мистецтва було влаштовано виставу баль. Поставлено було «Куму Марту» п'єс у на 5 дій Шатковського під режисурою п. А. Світличного. Вистава пройшла дуже гарно, не дивлючися на те, що на сцені було багато аматорів лише починаючих. Після кожної дії публіка нагороджувала їх заслуженими рясними оплесками. Слід одмітити, що серед глядачів було дуже мало українців з Парижу (як це не прикро). По виставі відбулися танці, на які прийшло чимало чужинців, особливо, французів, які по закінченню залишилися дуже задоволені, висловлюючи бажання й надалі частіше улаштовувати подібні вечірки.

Аматорам можно побажати надалі такої ж праці на полі рідного театрального мистецтва.

— Що-до справоздання з вистави балю, то воно виглядає так: прибутків — 2. 237 фр. 30 с. — видатків — 1.905 фр. 41 с., залишається — 331 фр. 89 с.. Повернено боргу — 326 фр. 30 с. В касі товариства на 28 вересня мається готівки — 5 фр. 59 с.

Скарбник Морозовський (—)

— Ліон. 31 серпня с. р. проїздом до Риму відвідав Ліон інж. Єреміїв, який водав в клюбі Громади цікаві інформації про сучасні події. В цей же день Ліонська Громада урочисто згадувала десятиріччя останнього здобуття Київа військом УНР. Гучне «Слава» пролулало на честь героїв - вояків, які ще й досі не загубили надії, знову, але вже остаточно, здобути столицю України.

Після того інж. Єреміїв зробив доклад на тему «Міжнароднє положення України і становище України за кордоном». Після доклади відбулися дискусії на тему-докладу.

Ліонське громадянство провожаючи інж. Єреміїва заручилося його згодою на публичну лєкцію його в Ліоні.

На далекому Сході.

Тимчасом реальних змін у відносинах політичних сил на Далекому Сході немає. Є балачки про те, що великі держави ніби договорилися за всяку ціну вижити большевиків з Китаю, але чи це так сказати важко. Під впливом цих чуток договорюються між собою і московські сибірські орґанізації еміґрантські: Семенів, Детерикс, Хорват і т. д. Багато балакають, але толку мало.

В Приморщині є зараз багато партизанів, але не треба думати, що вони зв'язані з білими цареклонниками. Це ті партизане, що як раз виганяли б'лих москалів, а тепер ріжуть червоних. Це хлопці з селян загартовані в боях; не бояться вони ні холоду, ні дощу, ні смерти. Бувші офіцери білої армії на це не здатні. Ці останні тут в Китаю більше служать кельнерами, чи граються в політику і коли білим треба буде формувати армію, то вони з цих елєментів сформують хіба «кашеварські роти».

Між иншим, великий переполох роблять тут прокламації Українського Революційного протибольщевицького Комітету, що якимось чином дістаються з большевії і до Китаю. З цих прокламацій видко, що на Великій Україні є сильна революційна орґанізація, яка широко веде свою роботу і сягає навіть на Далекий Схід. На українське населення, на селян на Далекому Сході ці прокламації роблять великий вплив.

З инших новин — українці в Манджурії думають видавати свій орґан українською мовою. Вже 5 раз подавалося до китайських влад прохання про дозвіл, але й досі того дозволу немає. Чому? Невідомо. Мабуть, щоб не дратувати москалів еміґрантів і червоних.

По тих відомостях, які циркулюють дуже цікавляться українськими справами японці і збірають докладні відомості, інформуються про орґанізації і т. и.

Бібліографія.

У вересневому числі «Revue de Paris» проф. Рене Мартель і Ілько Борщак, бувший редактор большевицьких «Українських Вістей», умістили першу частину більшої статті «Життя Мазепи». Хоч обмежена очевиднов місцем, стаття подає реальні відомості що-до біоґрафії Мазепи, вірно змальовує на історичному фоні його діяльність і значіння для України і її національного життя. Віддають автори і належну данину тому, що притягало до особи Мазепи поетів, драматурґів і письменників.

Для українського читача стаття нового нічого не може дати, особливо тепер після Б. Лепкого, але для чужинців вона є безумов-

но вельми інтересною, тим більше інтересною, що своїми реальними фактами представляє дійсно го Мазепу ще більшим і цікавішим ніж його малюють складені вже анекдоти і фантазії.

Дуже приємним є те, що І. Борщак, бувший редактор большевицького орґану «Українських Вістей», орґану ворожого українській національно-державній ідеї, дає в статті патріотичне тлумачення ходу історичних подій часів Мазепи і характеристики тогочасних москалів, їхньої культурности і їхніх дуже подібних до сучасних московських поглядів на Україну.

Оскільки авторів статті варто осудити за їхні попередні зусилля робити дешеву рекламу большевикам, остільки тепер можна подякувати за патріотичну популяризацію української історії.

І. Заташанський.

Зміст.

— Париж, неділя, 5 жовтня 1930 року — ст. 1. — Ст. Сіропол-ко, «Трудшкола», і «політосвіта» на службі колєктивізації сільського господарства — ст. 3. — Р. С. Про орґанізацію війська. II і III — ст. 5. — Ол. Шульгин. В обороні нашої чести і національного імени. І. Хід боротьби — ст. 11. — В. С. З життя й політики — ст. 15. — Дм. Геродот. З України про Україну — ст. 19. — Observator. З міжнароднього життя — ст. 23. — З преси — ст. 26. — З широкого світу — ст. 27. — Хроніка. ст. 28. — З життя укр. еміґрації: У Франції — ст. 30. — На Далекому Сході — ст. 31. — Бібліоґрафія — ст. 31.

Книгарня Українського Центрального Комітету в Польщі

продає по нормальним книгарським цінам твори всіх українських і світових письменників і поетів,

портрети українських письменників і національних діячів, листівки з життя українського народу, його побуту, історії, культури.

національні відзнаки,

канцелярське приладдя.

Замовлення шліть на адресу: Warzawa. Podwale 16, m. 15.

„ШЛЯХОМ НЕЗАЛЕЖНОСТИ"

Орґан Головної Управи Українського Центрального Комітету в Польщі, що з року 1929 виходить замісць «Вістей УЦК».

Основним завданням ставить освітлення з погляду ідеолоґичного та популяризацію нашої державної традиції, до створена була на батьківщині українським народом в боротьбі за державну незалежність, а також розгляд важливіших питань державного будівництва на Україні.

Містить в собі статті політичного, економичного й культурно-освітнього змісту та відомості з еміґрантського життя.

Ціна ч. 1-го — 1 зл., а ч. 2-го — 3 зл.

Адреса редакції: Warszawa. Podwale 16, m. 16, m. 15.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris(V)
Tél. Danton 80-03.
Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.
Редагує —Комітет. **Адміністратор : Ів. Косенко.**
Le Gérant : M-me Perdrizet.

Imp. de Navarre, 5, rue des Gobelins. Paris XIII.

ТИЖНЕВИК · REVUE HEBDOMADAIRE · ТРІДЕНТ
UKRAINIENNE

Число 38 (246) рік вид. VI. 12 жовтня 1930 р. Ціна 2 фр. (Prix 2 fr.)

Париж, неділя, 12 жовтня 1930 року.

Сумні вістки надходять зо Львова. Стаються події, які не можуть не хвилювати кожного українця.

Система терору, яку так нерозважливо повели певні невідповідальні політичні чинники, дає ті наслідки, яких і можна було сподіватися. Зачалися гострі масові репресії, в яких, як і завжди в таких випадках буває, карається не стільки той, що справді мусів би нести відвічальність за свої вчинки, скільки люде, що, може, жадного до того відношення не мають, а головне страждають школи, терпить наша многострадальна культура. Загострюються і без того далеко не нормальні відносини між українською і польською людністю на радість отого tertius gaudens.

Ми осуджували і рішуче осуджуємо терор, що крім величезної шкоди, нічого иншого принести не може, але не можемо не боліти душею за всі ті утиски, що посипалися на українську людність в Галичині.

Відношення «Тризуба» до справи українських національних меншостей в ріжних державах є відоме і цілком ясне: виходячи з державно-українських інтересів, стоючи на ґрунті УНР, ми не вважаємо можливим втручатися в справи сусідних з нами держав, в яких живуть наші люде. Так само, ми ніколи не вважали і не можемо вважати себе за репрезентантів українських меншостей: ми одстоюємо в світі інтереси Великої України, державну українську ідею. Українська меншість в кожній державі має авторитетних оборонців в своїх парламентарних представниках.

Але, звичайно, ця проблєма не може нам бути байдужою, не може нас не хвилювати. Цілком природним є наш інтерес до долі українців під яким би небом і в якій би державі вони не жили. Інтерес до української людности в Польщі є тим більше оправданий, що там живуть мілійони наших людей і то поруч з самою Великою Україною, а в нинішніх обставинах поруч з совітською Україною.

Болюче відчуваємо події останніх днів в Галичині. Тим болючіше, що вони утрудняють і без того складні відносини. Коли обставини, чиста ґеоґрафія примушують жити поруч два народи — вони мусять найти між собою якийсь modus vivendi. Цього повинні прагнути представники т. зв. меншостей, за це мусить дбати і, може, ще в більшій мірі — пануюча в державі більшість.

Ми бажаємо, щоб прикрі події підказали і тій і другій стороні, що треба, не гаючи часу, створити таку атмосферу співжиття польської і української людности, в якій ексцеси сьогодняшнього дня стали б просто неможливими.

* * *

Останні часи, особливо, після німецьких виборів, на яких дуже виділилися т. зв. гітлеровці, нагнали хмари на обріях міжнароднього життя. Звичайно, сьогодня ще рано говорити, про те, чи буде з тих хмар який небудь дощ, але одначе атмосфера спокою і мирного розрішення сучасних політичних міжнародніх проблєм замінилася атмосферою вичікування. Той факт, що можлива зміна структури німецького рейхстагу, впливає на міжнародні стосунки, ще раз доводить, що европейське життя далеке ще від миру й спокою, про які так багато говорено. Так принаймні можна розуміти останній виступ міністра закордонних справ Франції Аристида Бріана в Женеві.

Те саме можна зрозуміти з недавньої маніфестації гітлеровців в Кобленці, куди з'їхалося сто шістьдесят три тисячі членів «Сталевої Каски» спеціяльно на те, щоб продефілювати по вулицях цього міста і тим показати, що войовичий дух Німеччини не вмер, а живе.

Не роблячи передчасних висновків із сьогодняшніх франко-німецьких стосунків, од яких залежить багато на мирному життю в Европі, а може і по-за її межами, — нам українцям, все ж треба мати на увазі, що між атмосферою на Заході Европи і на Сході її є нерозривний орґаничний зв'язок в силу тої політичної кон'юнктури, яка на сьогодня існує. І тому можливо, що всякі зміни стосунків на Заході одіб'ються на Сході.

Отже нам потрібно бути готовими, бо тепер ясно і очевидно всякому, що розрішення стосунків на Сході станеться тільки при чинній активній участі України і тих народів, що стреміли і стремлять до здійснення своєї незалежности.

Повторюємо, що сучасна атмосфера згущена в західній Европі ще не дає права робити ті або инші конкретні висновки, але вважаємо, що вона є і для нас нагадуванням про серьозну підготовку наших національних кадрів до, можливо, скорого розрішення і нашої проблєми.

Літературні спостереження

XVIII.

«Червоний Шлях» 1929 року.

У 1-ій та II-ій книгах совітського місячника «Червоний Шлях» за 1929 рік друковалися уривки з невикінченої повісти Ів. Франка «Не спитавши броду». До померлих письменників большевики зменшують свої вимоги і ставляться значне приязніше, ніж до живих. Не раз віддають вони хвалу, залічують до своїх однодумців тих з померлих письменників, кого, коли б вони були ще живі, залічили б до «соціалосоглашателів», а то і до контрреволюціонерів. Надто, якще письменник видатний, а ім'я його має авторитет. Розрахунок тут видимий: небіжчик вже нічого в супереч не напише, а якби в творах його і малося щось большевикам не миле, те можно викреслити або і переробити. Велика більшість читачів не дуже тямить розріжняти напрямки,і в такий спосіб утворюється ще один видатний прихильник большевизму. При тій мізерії духу, яку самі большевики прищеплюють сучасному совітському письменству, це таки знахідка, яку можно використувати на рекламу.

Повість «Не спитавши броду» не викінчена.В тих уривках, що маються, типи ще не остаточно окреслені, ідея твору теж ще не виявилася, але писані вони з звичайною для автора талановитістю і дають яскряві побутові нариси галицького життя. Читаються вони з такими заінтересованістю та легкістю,яких ніколи не відчувається од читання сутобольшевицької белєтристики, особливо за останній рік, яка прикро вражає перекручуванням життя за ради тенденції і то перекручуванням з обов'язку, що до нестями обридло і самим авторам та втратило вже і прикмети щирої помилки.

Саме через те, що перекручування з обов'язку стало сливе неодмінною прикметою совітської белєтристики, а малюнки з життя не совітської України дають менше приводів до рекламної брехні, легше та з більшою приємністю читається з усієї решти белєтристики «Червоного Шляху» за 1929 рік повість Козоріза з гуцульського життя

«Чорногора говорить», хоч автор далеке не вільний од большевицьких настроїв.

«Чорногора говорить» велика повість, написана досить яскраво, але читача за малим не ввесь час не покидає враження, наче вже читав те саме, чи щось дуже подібне і здається, що автор описує не те, що сам бачив, а лише перелицьовує розмови та події, які десь вичитав. Типи та взаємини між людьми, що їх подає Козоріз, були вже змальовані його попередниками, хиба тільки зрідка трапляється якась дрібна рисочка, може, ним самим спостережена. Навіть, як розмовляють дієві люде, здається, що це ті самі розмови і ті самі слова, які вже доводилося читати, тільки типи у Козоріза якісь спрощені, трафаретніші, менше в них свого питомого, своїх настроїв, думок, своєї повідінки, бо все, що не потрібне авторові для переведення своєї ідеї, він радо відкидає.

В повісті Козоріза Гуцульський селянин, і то не один, а ввесь загал селянської людности, показані надмірно безпорадними, невдатними до виконання якої будь справи і не через те, щоб увага їхня була звернута на щось инше,цікавіше, а тільки через якусь хоробливу знеохоту думати про своє діло чи роботу.

Хоч що року трохи не усі Гуцули йдуть заробляти, рубаючи ліси, і умови, які з того приводу робляться, а тому і способи, якими при тому ошукують робітників, є річ в тім краї загально відома, але Микола ловиться в пастку, яку становить на його Дзіндзель, зобов'язавшись платити великого штрафа, якщо не постачить умовленої кількости пил. Коли ж з цього приводу виникає позов і Миколі загрожує продаж майна з торгу, він не хоче обміркувати своє становище, прийти до висновку, що виграти справи не може, і сливе нічого не робить, щоб здобути грошей та оплатитися, хоч би спродавши ту частину свого майна, яка йому менше потрібна, а тільки ганьбить адвоката, що ніби не гаразд його обороняє та нарікає на несправедливість закону.

Могло б здаватися, що автор підходить до питання про лихі наслідки такого становища, коли праворозуміння людности і закони, яким вона підлягає, суперечать між собою, що особливо часто трапляється в державах не однонаціональних, але зміст твору ні в чим не показує такої суперечности, бо одні невиразні нарікання дієвих людей на «цісарські параґрафи» ще тієї суперечности не доводять. Навпаки, здається, що принаймні що до згаданих відносин і Гуцульська людність і сам Микола, якби видання законів і запежало від них не одійшли б далеко од «цісарських параґрафів». Отже, якщо Козоріз мав на оці підкреслити зазначену суперечність, він свого завдання не виконав.

Я певен, що Козоріз занадто пребільшує та узагальнює невдалість Гуцульського селянства. Неможливо, щоб ціла людність була такою. Але, якби так було справді, то вже не про невідповідність чи хиби законів треба б було говорити. Людей, що так неуважно ставляться до своїх справ, яким тяжко за них думати, ніяким законом захистити не можна і в їхніх бідах не закон винний.

У совітських письменників, от як в Нечая в повісті «Мухи» або в

Епіка в повісті «Зустріч» бачимо протилежну тенденцію. З очевидним нахилом зробити враження, начеб то коммунізм здіймає розумовий та моральний рівень селянства, вони своїм героям з селян (само собою тільки тім, що попристарали до комуністів, надають зацікавлення до теоретичних питань, знайомість з літературою (авжеж тільки партійною), уміння керувати громадськими справами, вдатність до військового керовництва і т. д. Та дарма на,усі зусилля авторів, саме ці герої їхніх повістей нагадують скоріше вивчених комуністичних папуг, ніж справді розвинених людей. В моральному ж відношенні вони після комуністичного вивчення помітно гіршають. Такий у Нечая Яків, що до комуністичної науки гидував грабіжкою, після ж неї самохіть іде грабувати фабриканта, тяжко його поранює, забиває варту, щоб здобути гроші на підтримку страйкуючих і йде на це виключне з роздраження, загостренного постійним підштрикуванням большевицьких аґітаторів, а не під впливом якихсь, хоч би і помилкових міркувань та хоч би помилкового переконання.

Ці комуністичні вихованці з селян, мимоволі авторів, вийшли в них типовими півінтеліґентами гіршого ґатунку. Напхані трафаретними комуністичними реченнями, вони не придбали справжнього резвитку, думка їхня не зробилася гнучкішою, тоншою, вони скоріше втратили на вдатності думання. Одночасно вони цілком відбилися від села, втратили селянські настрої. Вони і не люблять його, селянська праця для їх ненависна, важка, вона не викликає в їх жодних поетичних почувань, як в великої більшости селян. Щоб не казали вони про свої наміри, вивчившись, поробившись інженірами (це мріяння зробитися інженіром є типовим та дуже показуючим у селян комуністів, як їх малюють совітські письменники) повернутися на село з якимись, в значній мірі казковими машинами та працювати для свого села, в дійсності село їм вже чуже, психологічно вони вже робітники чи урядовці, а не селяне, і на село повернулися б хиба тільки, як би сільське господарство зробилося подібним до фабрики, а сільське життя до громадянського.

Такі зміни в психології селянської молоді під впливом комуністичного виховання помічені авторами, здається, вірно, але ж спостереження ті прийшли до них несвідомо, зазначили вони в своїх творах вгадані з'явища проти свого бажання і, коли Нечай або Епік говорять од себе, вони все плетуть свої теревені про те, як мовляв, працюватимуть на селі ці нові комуністи з селян та намагаються натурчати читачеві про їхні розвиток та інтеліґентність. Велика більшість серед комуністів, а в тім числі і комуністичних письменників люде без широкої освіти, люде в шорах, що нічого не бачуть наоколо себе і їм таки мабуть, справді, здається трафаретна большевицька балаканина за доказ великого розуму. Маленька ілюстрація з оповідання Епіка: — Чи могла б людина, що хоч трохи розуміється на справах урядування та обов'язках адміністрації узнати відповідними для ролі адміністраторів людей, які, стрівши незнайому людину, без жодної підстави узнають її підозрілою, арештовують і, не перевіривши її паперів, не навівши слідства, збіраються її розстріляти. А герой Епіка, Дем'ян

Неживий (з селян комуністів) посланий од повітового уряду в село Степанівку на посаду секретаря партосередку, якого саме при таких обставинах двоє дурних комуністів арештували і тільки випадково не розстріляли, врятувавшись бере цих двох небезпечних дурнів собі за помішників, визнавши їх «найнадійнішими» на ціле село через те, що вони тільки двоє у селі партійні, а добродій Епік, як видно, цілком вважая те нормальним.

В цім випадку, як і в де-яких инших, напр. в огидній сцені перевірки червоноармійцами документів у подорожніх, негдатність оцінити дійсну громадську — вартість переказанних подій чи вчинків дозволяє Еніку бути правдивим і подавати вірні образки з совітського життя, але частіше бажання показати його в кращому виглядї примушує його приписувати своїм героям вчинки та настрої, противні їхній природі, плутаючи враження та позбавляючи їхній образ виразности. Чи ж правдоподібно, напр., як це у Епіка в «Зустрічі», щоб людина в такій мірі свідомо антибольшевицька, що її посилають з армії УНР емісаром для зв'язку з повстанцями за три чотирі години захитатася в своїх поглядах, як менший Неживий, або, щоб дійсність большевицька мала в собі щось остільки принадного, щоб пояснювало таке захитання?

У Нечая сама будова твору потерпіла од тієї ж тенденційности. Повість його без жодної потреби переривається кільки разів вступними нарисами з минулого життя Василя Мухи. Василь не є головною дієвою особою повісти, в тих нарисах виступають на кон зовсім нові люде, які і далі не братимуть участи в подіях повісти. Ті нариси вплетені в повість, але чужі їй. Такого способу творення уживали подекуди і де хто з світових письменників напр. Достоєвський, але у його ті вступні, додаткові нариси були в тісному зв'язку з думкою та настроєм основної частини твору, а у Нечая такого зв'язку немає, а вплетені нариси хіба на те тільки, щоб похвалитися: ось, ми большевики, ще і на таке вдатні.

Менші оповідання «Червоного Шляху» за 29-й рік, за виключенням драми Ходкевича «Богдан Хмельницький» та його ж оповідання «Перун» так саме тенденційні, тільки тенденційністсь їхня ще дрібніша, усі вони писані для підтримки якихось чергових заходів большевицького уряду. «Голодний степ» Ле, «Пургаторіум» Золки, «Брудь» Голоти мають завданням ганьбити ненависних большевикам спеців, «У ночі» Жигадла, «Проти батька» Корженівського — ще більше ненависних куркулів. «Святий, анґел і Шлема» — повстанців, «Юбілей» Демчука має показати, що тих спеців, які совісне на большевиків працюють, вони таки шанують, «Прикре непорозумінне» Добровольського —, ніби уряд СССР і справді б хотів переводити українізацію, та заважає громадянство, і нічогісенько в них пріч такої дрібної, грубо переведеної тенденції немає. Хіба у Жигадла та Корженівського поблискують окремі цікавіші, хоч і дрібні спостереження.

Протягом 29-го року були ще надруковані у «Червоному Шляху» дві ніби казки на тему про визискування — «Про гніду кобилу» Ванченка та «Шкапа» Чайківського і три речі — так ніби гімни большевицькому, це: «Нас кличуть гудки» Романович — Ткаченкової, «Розвідка» Раїси Азарх, та «Зустріч» Сеника. От тільки ці автори, а особливо дві перші, мають такий хист чи смак, що що-дужче вони чимсь захоплюються, тім гидотнішим воно здається для морально здорової людини.

Тенденційність белетристики «Червоного Шляху» так обридає, що, здавалося б, читач мусів би відчути полегкість та задоволення, натрапивши серед моря тенденційної белетристики на дві речі Ходкевича — обидві з життя давно минулих часів, які через те і не чіпають гострих тем сьогодняшніх днів СССР. Та Ходкевич кохається у екстраваґантностях і мабуть любить покпити з свого читача. Тільки цим можно пояснити той спосіб друковати свій твір, яким надруковано його «Богдана Хмельницького». Сторінки нумеровані, як звичайно, одна по одній, але більшість з них поділено на три стовбчики і читати їх, як звичайно, один по одному на кожній сторінці не можно, натрапите на нісенітницю. Та немає і певности, щоб кожного стовбчика треба було читати окрема до його кінця по кількох сторінках, бо в пьесі незчисленна кількість дієвих особ, для розмов кожній з них наділив автор дуже мало місця, а ще подекуди під одним іменем є кільки речень, що починаються з окремих щилок і одно є ніби відповіддю чи увагою з приводу другого, а хто дав ту відповідь не знати, бо не показано, але ж і не той, хто зробив запитання. Через те не пізнати хто з дієвих особ з ким розмовляє, так ніби усі вони говорять кудись у просторонь. Зненацька три стовпчики уриваються, розмова далі провадиться вже на двох рівнобіжних стовпчиках, часом і на одному і знову несподівано переходить на три. Жодних пояснень немає і, каюся, я так і не певен, чи додлубався, як читати цю п'єсу.

Через те обмежуся тільки однією увагою. Дякуючи надмірній кількості дієвих осіб, окремих типів автор дати не міг. П'єса справляє скоріше враження образка схвильованого, розворушеного великого натовпу та його настроїв, що, мов вогнені язики, вихвачуються то звідти, то звідти серед кублів диму.

Давній.

«Українська Загальна Енциклопедія. Книга знання».

(Під редакцією д-ра Івана Раковського. Видання Кооперативи «Рідна Школа». Львів-Станіславів-Коломия. Зшитки I і 2).

Розпочато видання першої української енциклопедії «Книга Знання». Видання розраховано на 3 великих томи, що мають виходити місячними зшитками по 4 аркуші друку. Серед співробітників видання знаходимо імена українських вчених і спеціялістів в ріжних галузях знання, переважно з Галичини, хоч мається також немало імен емігрантів. Редактором мови є В. Дорошенко, мистецькою справою ві-

дає проф. О. Курилас. Ціна видання — 72 пол. зл. за том, отже за всі 3 томи — 216 зл., або 600 франц. фр., — дуже висока, як на звичайну норму, але, певне, місцеві умови не дозволяють понизити ціну до нормальної.

В передмові, адресованій до громадянства, видавці і редакція «Книги Знання» пишуть: «отсим передаємо українському громадянству перший випуск першої Української Загальної Енциклопедії... Видавництво, редакція й співробітники докладають усіх сил, щоби він (цей твір) був, як найліпшим і як найгарнішим та щоби стояв на вершку сучасних наукових і культурних вимог... «Книга Знання» є справді першою українською енциклопедією... Наша «Книга Знання» призначена для цілого українського народу, а не для одного його відлому чи гуртка».

Наведеними словами видавці й редакція окреслили мету й програм свого видання. «Книгу Знання» вони називають першою у к р а ї н с ь к о ю енциклопедією. Але для того, щоб «Книга Знання» дійсно була «українською», необхідно, на наш погляд, не лише вміщення в енциклопедії матеріялу з українознавства, ба й певного розду «українізація» енциклопедичного матеріялу. Особливо це треба мати на увазі при поясненнях, прикладах то - що. Необхідно, щоб читач знаходив всюди свою рідну українську стихію, життя й оточення. З цього погляду перші зшитки «Книги Знання» не дають задоволення. Наприклад, в поясненнях до літ. А (1,1) читаємо: «à=по, пр. à 4 зл. = по 4 зл.». Дивно якось читати в «українській енциклопедії» про «злотії», можна було б для прикладу взяти українську монетову одиницю — гривну. Бажано б було також бачити в «українській» енциклопедії більше матеріялу національно-українського, хоч би й за рахунок польського і московського (напр. за рахунок маловідомих польських та московських письменників, поетів то-що — Авґустинович, Авґустів, Авдеєв (ст. 12). Лише при таких умовах енциклопедія буде виглядати дійсно українською, а не перекладом лише на українську мову будь якої чужої енциклопедії. Нехай би редактори звернули увагу, напр., на енциклопедію Ляруса, яка справедливо називається французькою.

«Книга Знання» розрахована на довгий період користування нею. Це не є якесь видання часове, що відбиває на собі часові явища, факти й події. З цього погляду «Книга Знання» грішить тим, що редактори її вміщують матеріяли, які безперечно мають тимчасове і, з українського погляду, негативне значіння. Для редакції «Книги Знання» нсє не просто Україна, а УССР (див. мапу на ст. 19). Редактори всюди вживають адміністративного поділу України заведеного більшевиками й, до речі, вже реформованого цього року; уводять як окремі слова, такі «перли» совітської творчости, як: «агітпроп» (ст. 31) «адміністр» (ст. 39); вживають назв українських міст на Україні, вигаданих большевиками на честь їхніх вождів і т. д. Навіщо це все? Коли вже редакція бажає зберегти вияви большевицької творчости, то для цього досить буде поруч з давніми назвами згадати і новотвори, але не треба замовчувати старовинних попередніх назв.

Хочемо ще звернути увагу редакції «Книги Знання» на спосіб

розміщення матеріялу (слів). Нам здається, що незручно вміщувати слова з прикметниками в порядку першої літери прикметника, напр., «абсолютна більшість, абсол. висота, абсол. музика, абсол. блькування, абсол. лісовий ґрунт, абсолют. слух, абсолют. права, абсол. числа» (ст. 8), або «аґрарна політика, аґр. справа», «аґрарний соціялізм», «аґрарні кризи» (ст. 33-34). Незручно тому, що звичайно читач шукає в словнику предмету, а потім вже його прикметника, яких може бути й багато. З другого боку, коли прийде черга до предметів означених вже з прикметниками, то знов треба буде повторювати те, що вже вміщено в иншому місці (більшість, висота, музика і т. д.). Знов же таки, напр., більшість є не тільки абсолютна, але й відносна, посилена; музика народня, камерна і т. д. У великих енциклопедичних словниках, як напр., у Ляруса, прийнята система розміщення по предметах, а не по прикметниках.

Переходячи до детального перегляду матеріялу вміщеного в І і 2 зошитах «Книги Знання», мусимо сказати, що ці зшитки не дають підстави для того, щоб можна була признати, що «Книга Знання» стоїть «на вершку сучасних наукових і культурних вимог». Багато в ній неясного, неточного а иноді і помилкового, хибного. Не видно об'єднуючої й контролюючої редакторської праці. Поминаючи численні неясні і спірні приклади, яких особливо багато серед правничих, музичних та инших слів, наведемо тут де-які найбільш яскраві неточності і хиби:

«А б о н а м е н т (фр.) — передплата» (ст. 6). Чому «абонамент», а не «абонемент» (фр. abonnement)?

«А б с е н т и з м (лат.)—неприсутність» (ст. 7). Хибно, бо «неприсутність» —«а б с е н т е і з м», а «абсентизм»—це хвороба від зловживання «абсентом» (фр. горілкою з полинню).

«А б с о л ю т н а б і л ь ш і с т ь — така більшість голосів, коли за якимось внесенням голосує більше, як 50 відс.» (ст. 8). А «посилена більшість» хіба не є більшість, як 50 відс.? Точніше було б сказати: «більшість, як половина + 1, 2, 3,... голосів».

«А б с т р а к т» пояснено більш менш правильно, натомість слово

«а б с т р а к ц і я» (ст. 9) пояснено хибно в протиріччі з поясненням «абстракт».

«А в а н с» (фр.) — підвищення в урядовім становищі» (ст. 10). Ніколи, бо підвищення по фр. буде «avancement».

«А д р е с (а) (фр.) — напис на листі або посилці». «А д р е с у в а т и» — виписувати на листі, посилці адресу» (ст. 40). А що ж таке «адрес», так і лишилося невиясненим. Треба було б сказати «адрес (а) — точне означення на листі імени і прізвища адресата й місця перебування його (країни, міста чи села, вулиці, дому і т. д.)». Таке пояснення особливо необхідне для людей, що рідко висилають кореспонденцію, а таких у нас ще багато.

«А д у т (фр.)— козирь» (ст. 41). Чому «адут», а не «атут», адже ж по фр. «atout»?

«А з и л ь» (фр).— захист, притулок» (ст. 44). Говориться в пояс-

ненню про злочинців, проступників, а про політичних еміґрантів не згадано. (Тут до речі було б вияснити, що сучасні українські еміґранти — жадні «проступники», навіть політичні»).

«А к у с т и к а — наука про голос» (с. 62). Хіба ж можна таке писати в «Книзі Знання»? Слово «акустика» має два значіння: 1. наука про з в у к и (про все, що приймається слухом, в тому числі и звуки голосу) і 2. властивість будинку, салі передавати звуки.

«А к у с т и ч н и й» — такий, що відноситься до голосу» (ст. 62). Знов помилка не до «голосу», а до «звуку» і до «слуху». Звуки подаються не лише голосом, але й иншими способами.

«А л е к с а н д р о в с ь к» (ст. 66). Згадано про А. на Мурмані, про А. в Ставропольщині і про третій якійсь А., а забули про Александровськ (Олександрівський) на Дніпрі, на Катеринославщині. Чи не тому, що його большевики переїменували?

«А л ґ е б р а (араб.) — наука про рівняння, взагалі про числення загальними числами (буквами, літерами)»(ст. 78). Неясно і неточно. Треба сказати: «наука про числення величин, означених не цифрами, а літерами».

«А л ь к о ґ о л і з м — п'янство, уживання алкогольних напоїв і спричинені ним наслідки» (ст. 81). Неправильно, а треба : «алькоголізм — хвороба, спричинена зловживанням алькогольними напоями.»

Обмежимося наведеними прикладами помилок. Вони свідчать, що редакція видання орґанізована ненормально, і, коли не буде переведено відповідних змін, то «Книга Знання» не принесе слави ані редакторам, ані співробітникам, серед яких маються дуже поважні імена, ані українській справі взагалі.

За всім тим, як справедливо зазначають редактори «Книга Знання», це — перша спроба видання Української Енциклопедії і, додамо, перші зшитки першого тому. Тому будемо сподіватися, що в слідуючих зшитках зазначені хиби будуть виправлені.

Зовнішній вигляд видання та ілюстрації справляють добре вражіння.

А. Яковлів.

Листи з Чехословаччини.

VIII.

Не писав давно..., бо ж, що — у нас? Ліквідації та похорони. Школи доходять, люде вмірають. Та останнє — й не диво: бо ж саме ті школи и позбірали увесь наш учений антикваріят до ЧСР. От він тепер і самоліквідується , немов боїться спізнитись та лишитись на роздоріжжі (певніш — на повному бездоріжжі) по ліквідації шкіл. От, і не писав, бо ж смутно росповідати все про жалібні академії...

Та одного — справді — гарного ранку видались ми на роверах

з одним знайомим до більшого міста, що лежить вже в німецькій частині ЧСР. Треба було землякові по справі, а я скористав з нагоди, щоб побачити красне місто та зазнайомитись з одним пан-отцем, що чимало сприяв нашій справі, як завзятий «українофіл».

По довгій дорозі (коло 50-х кілометрів), досить втомлені в'їздили ми в місто, що стоїть на горбку над річкою й дивилися на мальовничі околиці. Аж зненацька впав наш погляд в инший бік — ми й очам своїм не пойняли віри: мало не на кожному домі мають, аж усміхаються, жовто-блакитні прапорі! Та скільки їх!.. Особливо на величезному майдані — центральній площі — так таки буквально кожен дім прикрашено велетенськими, по 6-10 метрів завдовжки, н а ш и м и , українськими прапорами... Аж серце заграло: бо ж таки рішучо мушу ствердити, що таку силу наших національних прапорів н а - р а з довелося побачити вперше в життю: в Київі їх ніколи ще не було стільки!..

Ходимо ми — зачудовані — площею, аж тут, не знать відкіль, сипнуло люду — сила! І знову — з прапорами жовто-блакитними, дівчата — в білих суконках, а через плече, як у наших бояр рушник , жовтоблакитна стьожна, юнаки — так само з т ими ж двохкольоровими стьожками через плечі... Орхестра гремить (мало мало не — «Гей ну, хлопці»...), над площею голуби, як на Софієвській, вертунів дають... Що за чудасія, чи сон-чи дійсність?!.. Почали ми до людей незнайомих чіплятися, роспитувати. Виявилось, що святкується мійське свято, а жовто-блакітні барви — з давних давень — барви того міста. Ну, нехай! А все ж таки стало нам на серці радісно, хоч і від чужого свята, бо ж коли тут жовтосині прапорі мають, то чом же вони не замають згодом і там, де вже нас про них чужинці будуть роспитувати?!..

Знайшов мій камарад свою знайому, що до неї тут справу мав. Оповідаємо їй, як втішили нас прапорі, бо ж такі, як наші, українські. А вона:

— Тут і українців є чимало.

— Та не вже? Ну, і як же до них місцеві люде ставляться?

— Дуже добре. «Суть то годні люде и завжди по-громаді тримаються»! відказує вчителька.

Морснули ми з камарадом один на одного так, трохи зизом, мовляв, «зарапортувалася» чужиночка. Певне що перемішала когось з нашими землячками. Бо ж, коли ще там — «Годні» — ну, те може бути, але щоб «по громаді» та ще й «завжди трималися»... Це ж бо таки не Париж, і не «Союз укр. еміґрації»!..

І хоч ми по своєму про це кількома словами перекинулись, та вчителька-чешка зрозуміла де-що:

— Коли ж, говорить, мені не вірете, то поспитайте он того пана — тако ж є то українець, торговець.

Подивилися ми: такий бравий чоловяга, голосно щось росповідає, а довкола його кілька людей уважно його слухають та тільки на знак згоди головами хитають. Аж ось той пан витяг з кешені блакитну широку повязку й почав її пришпилювати собі на рукав.

— Здоровенькі бувайте, земляче, — промовив я тихенько, як підійшли ми до того пана з повязкою, —

— Добридень і вам! — озвався весело й приязно по-нашому. Зазнайомились. Росповіли і йому, як нас нарадували наші барви

— Почекайте, ось за годину й земляків побачите: сьогодня у нас збори нашої громади. Саме от тут, в цій ресторації. Тут маємо сталу хату. Прошу, ходіть подивіться.

Велика заля, на стінах «стало» висять портрети Шевченка, Франка на жовто-блакитних прапорцях.

— Це один з наших товаришів малює, так ми йому замовили, щоб побільшив з листівок,—пояснював наш новий знайомий, що був в управі громади, а також і в управі товариства місцевих торговців, що саме сьогодня теж мали своє рокове свято, перебігом якого мусив керувати цей земляк.

— Так пообідайте тим часом, а я «заряджу» там, а потім-сюди.

Справді, за годину зійшлися земляки. Було їх коло 50 люд. Скаржилися, що мало зійшлося, бо були це збори «екстренні», не чергові. Того ж дня мала громада відбути сумну урочистість — відслонити пам'ятника,що поставила вона громадським коштом на могилі кількох померлих товаришів. На чергові ж забори, що бувають раз щомісяця, приходить чоловіка до 60. Дехто приїздить досить здалека, бо громада об'єднує українців на чималій території, де наші люде познаходили собі працю, не від кого не побірають жадних «підпор», мають добре і'мя у працедавців і населення, а дехто вже й зовсім почуває себе незалежно матеріяльно. Громаду збили, бо «треба ж своїми людьми і своєю мовою хоч раз на місяць поговорити».

— А хіба не читаете української преси? Певне ж, громада щось переплачує?

— Та передплачує одну ґазету, тільки ж важко з неї користати. Багато з нас вдома читати не вміли, а тут не вчилися вже латинки. То ж читають чеські або німецькі ґазети, а своєї невтнуть. Подруге: ми всі розпорошені, то ж ґазету можуть прочитати лише ті, що сидять у цім місті. Ну, та на зборах вони й усім росповідають, що начитали, як живеться на наших землях...

— Є, громада наша — добра річ, — втрутився инший. — Як би не вона, то я б,наприклад, вже б цілком «потурчився» бо ж з 24-го року живу поміж чужих людей і свого слова, окрім, як тут, ніде не почую. Жінку ж вчу-вчу, так нездібна. Ще — «борщть» чи там «варженики» якось скаже, а далі — тпру!.. Воно, правда, я цілий день — на праці, а вона — знов — коли говорить або читає, то ж тільки по своєму...

— А як же діти? — спитав я.

— Та оце ж і горе моє, — зітхнув мій співбесідник. — Нема в мене дітей. Так би кортіло, щоб плуталось щось та по нашому щебетало, — так не смію, дарма що вистачило б утримати родину.

— Чому ж? — не розумів я.

— Не хочу годувати чужинців. Бо ж, коли я цілий день на праці, а з дітьми буде тільки мати, то навчить вона їх і мови своєї, і думок своїх, і свого патріотизму... То, зрештою, буду я їм, а вони мені — чужі. Жінка — то инша річ. Дружина вона мені, то — правда, але ж не донька, й не сестра. І, як правду казати, то я на неї й не роблю,

бо ж ми спільно працюємо. А вже на дітей, що були б мені змалечку чужі, а , повироставши, й знать би ні мене,, ні моєї України, з-за якої я тут опинився, не схотіли б, — я працювати не хочу... так от, бачите, які трапляються нашому братові нагоди в Чехословаччині!

Гр. Кущенко.

В обороні нашої чести і національного імени*).

2.

Чергове завдання.

Увесь час, борючися за наше право носити своє нац ональне ім'я, мусіли ми доводити, що, властиво, це не є питання політичне, як це твердили наші вороги а в першу чергу, так мовити, проблєма громадської етики. Коли весь світ (принаймні теоретично) визнав право кожного народу на самоопреділення, то як може навіть виникнути питання про те, чи може нарід носити своє власне ім'я? Це право найбільш елєментарне і найбільш, так мовити, природнє, і саме через це так обурюється людське сумління, коли нам в тому можуть одмовляти.

Чи політична є ця справа? Звичайно, в певній мірі, так, але і саме допомога політичним біженцям, чи то вірменам, чи росіянам, чи українцям в самій істоті своїй є перш за все політичною і вже потім гуманітарною справою. Коли росіяне, чи хто инший говорили, що виділення нашої еміґрації або вимога звати нас українцями, це політика, то ми завжди одповідали, що звати нас проти нашої волі росіянами є теж «політикою»,але тільки иншою протилежною нашій, протилежною і тим принціпам, які покладені в основу самої Ліґи Націй.

Коли справа наша є все ж в першу чергу громадсько-моральна, то з того моменту, коли офіційні установи почали її одволікати, а д-р Нансен назвав її «політичною», вона стала дійсно такою.

Ми вже підкреслювали в попередній статті те загальне значіння, яке має для нас «женевська справа», але найголовніше її значіння полягає в тому, як реаґувала на неї вся наша еміґрація. Ми знаємо, що скептицізм до української справи взагалі, посіяний російською антиукраїнською пропаґандою, ще живе подекуди в Европі. І ніщо його в такій мірі не розбиває, як зустріч чужинців з українцями і виявлення ними твердої волі бути за всяку ціну такими. Я знаю одною професора чеха, близького до крамаржистів і колись великого скептика до нашої справи, який цілком змінив тепер свої думки і то під впливом своїх зносин з нашими студентами, які твердо і переконано заявляли себе перед ним українцями.

І цілком ясно, що твердість і непереможність свого національного чуття, які виявила нині вся наша еміґрація не могли не вразити чужинців: коли еміґранти так рішуче одстоюють своє національне обличчя — питання про те, чи існує Україна, як національний фактор, так мовити, одпадає само собою.

Українська еміґрація, ще раніше, напр. у Франції, проводячи боротьбу за місцеву carte d'identité (нині видають у Франції ці останні з написом: «був. підданий Росії, українського походження», вимагаючи при тому по-

*) Див. »Тризуб» ч. 37 (245).

свідки про приналежність до української нації від нашої Місії), вивляли велику завзятість. Подавалися колєктивні протести, але доводилося вести гостру індивідуальну боротьбу, яка не могла не вражати французьких урядовців. Були випадки, коли, одержуючи carte d'identité з написом «russe», наше люде рвали її на очах у урядовця, платили штраф і... врешті одержували документи із зазначенням їхнього українського походження.

Але перше загальне масове втручання еміґрації в боротьбу, що вже велася в Женеві, відноситься до весни 1929 р. Всі читачі, звичайно, придгадують собі, що з ініціятиви Ґенеральної Ради у Франції збиралися підписи під петіцією до Високого Комісара Ліґи Націй, в якій висловлювався протест проти порушення найелєментарніших прав людини, що-до нас і цілковито підтримувалися ті заяви і ті арґументи, які зроблені були мною у Женеві.

Ця петиція (дублікати надсилалися мені) уявляє з себе в високій мірі цікавий документ, як перший однодушний виступ нашої еміґрації. Надіслано було безліч окремих друкованих листів вкритих підписами і печатками. Всі центральні орґанізації і більше сотні місцевих приєдналися до петиції, кільки тисяч поодиноких осіб побажали ще й індивідуально подати свій голос у цій справі. Петицію надіслано було з трьох континентів (Европи, Азії, Америки) і з 21 держави. Ясно, що такий виступ еміґрації, за який ми повідомляли закордонне громадянство, як найширше, не міг не заімпонувати. Звичайно, не вся еміґрація, розкидана по дрібним містам і селам по всім країнам і державам, могла реально відгукнутися, але й те було дивно, що за 3-4 тижня вдалося зібрати таку силу підписів.

Підпирали петицію і ті кола еміґрації, що стоять на ґрунті визнання УНР і ті, які стоять в опозиції, і ті, що вважають себе республіканцями, і переконані монархично-гетьманські кола. Єдиним дисонансом була заява Громади п. Галагана, підтримана гаряче в «Розбудові Нації» — «націоналістами». Але треба сказати, що цей виступ викликав такі протести з боку ширших кол еміґрації, що сам автор їх, п. Галаган, постарався радикально змінити свої позиції, а «націоналісти» навіть самі стали виявляти охоту спробувати свої сили на женевському ґрунті. І коли минулого року їхній porte-parole був п. Сціборський, якого статті проти мене з таким захопленням цитував п. Керенський в «Днях», то тепер виступає в їх імені п. Д. Андрієвський в тоні цілком иншому, коректному, а наміри його ті самі в цьому відношенню, що і у нас. Шкода тільки, що п. Андрієвський для чогось (див. «Укр. Голос») хоче звузити коло тих міжнародніх чинників, що нас підтримували у Женеві і говорить, що буцім то ми спіралися тільки на польську делєґацію. Невже так тяжко перечитати де-кільки номерів «Тризуба», щоб знати правду? Але тепер ми полегшимо завдання націоналістів: перечитавши тільки мою попередню статтю, вони побачать, що в нашій справі крім польської делєґації, яка на початку особливо нас підтримала, виявили своє велике співчуття п. Зюмета, міністр Венецуели, а також п. Антоніяде, делєґат Румунії. Крім того ціла низка представників инших держав в тій чи иншій мірі давали нам свою підтримку. Але це між иншим; добре то, що тепер ми можемо говорити, що в «женевській справі» існує єдиний український фронт. Без ріжниці думок і напрямків кожний український еміґрант одстоює своє право зватися українцем в своєму паспорті.

«Женевська справа» була одним з головних імпульсів і що-до орґанізації Головної Еміґраційної Ради.

Коли наші найбільші центральні установи вже раніше дали одній і тій же особі, а саме мені, свої уповноваження, то по весні 1929 року вже остаточно назріла потреба створити цілий орґан, що мав би систематично репрезентувати еміґрацію і провадити всі ті справи, які можна подужати тільки ґуртом. Так зібралася в червні 1929 року — перша конференція української еміґрації, яка утворила Головну Раду і обрала її сталу президію. З того часу і «женевську справу» ми вже провадили колєктивно в імені більш, як 80 відс. цілої нашої еміґрації.

Тим часом в січні 1930 року піднявся дуже активний рух місцевого характеру, а саме в Чехословаччині. З'явився він почасти наслідком затяжки справи, головно ж через те, що чехословацький уряд, підписавши відповідну конвенцію, видав наказ, щоб всі еміґранти з бувшої російської імперії взяли собі нансеновські паспорти без огляду на те, чи зостаються вони в Чехії, чи ідуть за кордон. І от «прукази», де зазначалося завжди українське походження, наші еміґранти мусіли міняти на нансеновські паспорти, і там їм писали «росіяне». Це викликало протести таких орґанізацій, як «Об'єднання» (що входить до Головної Ради), але особливо активно взялися за цю справу в Подєбрадах, де створилася комісія на чолі з проф. Мартосом. Ця комісія стала розвивати досить активну діяльність, як серед нашої еміґрації в Чехії, так і перед місцевим урядом. Далі проф. Мартос в імені своєї комісії став розсилати листи і до ріжних орґанізацій, що існують по-за межами Чехії. При цьому на початку він цілковито ігнорував існування Головної Ради, звертаючися до неї тільки як до одної з орґанізацій, поминаючи те, що Головна Рада вже провадила «женевську справу» і то в імені що найменше 80 відс. цілої еміґрації. Проф. Мартос в імені комісії писав в своїх обіжниках в такому тоні, що буцім то центр боротьби цілої еміґрації створився в Подєбрадах. Але президія Головної Ради спокійно поставилася до цієї свого рода -«еміґрантської отаманії», не виступила з жадним протестом, а навпаки увійшла в безпосередній контакт з комісією проф. Мартоса. Дійсно, виявилося, що ми мали рацію і що жадної злої волі тут не було, що Подебрадська комісія повела паралєльну незалежну, але цілком координовану акцію з нами. Коли проф. Мартос в імені своєї комісії з'явився в Женеві і поруч за мною провадив працю, то вона ні в якій мірі не перешкоджала, а в багатьох випадках ставала мені ж у допомозі. На заклик комісії проф. Мартоса якийсь час в Празі збиралися представники цілої низки орґанізацій, де поруч з прихильними або нейтральними що-до Головної Ради орґанізаціями з'явилася і вся опозиція наша, що купчиться, як відомо головним чином в Чехословаччині. Були в цьому несподіваному єднанню і спроби використати нагоду в своїх ґрупових інтересах, але з того, здається, мало що вийшло. Для «женевської справи» вироблено було на спільних засіданнях величезний мемуар, досить цікавий по змісту, але за великий, щоб мати шанс дійсно вплинути у Женеві, бо там, крім справ, в яких люде самі зацікавлені, з більшою охотою читають короткі заяви. Але саме головне значіння роботи і проф. Мартоса з його Подєбрадською комісією, і цих спільних засідань полягає в тих протестах, які вони подали на місці в самій Чехії, в орґанізації масової боротьби на місцевому ґрунті проти кривди, яку роблять нам. І в результаті таки добилися того, що в Чехословаччині (як вже раніше в Румунії і почасти і в Польщі) стали нашим еміґрантам писати в паспортах і додаток «українського походження».

Отже і ця масова акція на місцевому, але важливому для нас терені відограє в історії нашої боротьби чималу ролю.

* * *

Тим часом надходив час другої сесії міждержавної дорадчої комісії для біженців. Ще починаючи з осени минулого року в Женеві, а потім в Парижі і в инших столицях старався я з'ясувати, як стоїть справа і вплинути на кого треба. З'ясувалася така ситуація, що для того, щоб добитися повного задоволення всіх наших вимог, необхідно перевести на засіданню комісії постанову, що має бути скликана спеціяльна міждержавна конференція, такої ж сили, як та, що затвердила в 1926 р. систему паспортів Нансена. Але разом з тим, інформації, які я зібрав, показали, що зараз це є абсолютно неможливо. З другого боку, я все ж з'ясував, що наші заходи де-що змінили в настроях головних членів комісії, яка мала зібратися 2 вересня. Коли минулого разу, себ-то в травні 1929 р., три держави, і серед них одна велика, ставилися цілковито негативно до нашого жадання, то тепер вони погоджувалися пристати до такої компромісової формули:

комісія не перешкоджає тому, щоб кожна держава сама, примінюючи систему паспортів Нансена, зробила би ті зміни, які вважатиме потрібним.

Ми згадували, що властиво це вже і робилося, але найбільший аґумент, який висувався проти нас, коли ми просили у того чи иншого уряду проробити відповідні зміни в паспорті, був той, що, мовляв, вони зв'язані постановою женевських конвенцій. Через це, навіть задовольняючи наші вимоги, вони робили, це так би мовити провізорично.

Обміркувавши ситуацію президія Головної Ради вирішила добитися принаймні компромісового рішення, чи роз'яснення комісії. Такої ж думки був і проф. Мартос, що стільки зусіль приклав саме до практичного полагодження справи і сам з'явився, як ми вже згадували, до Женеви. Отже зваживши всі обставини вже на місці, в Женеві, я вирішив справу поставити на порядок денний. Як вона там перейшла, про це читачі «Тризуба» вже знають з кореспонденцій нашого дописувача з Женеви.

Виступ Антоніяде, делеґата Румунії, підпертий п. Обрембським, делеґатом Польщі, був дуже влучним і тактовним. Опозиція проти не зважилася виступати. Мовчали навіть росіяне. Сам голова, француз де-Навай, підкреслив, що він не бачить в нинішній постановці (себ-то так, як то зробив п. Антоніяде) жадної політики і дав те роз'яснення, яке нам було потрібне. На жаль через прикре непорозуміння між п. Антоніяде і Головою, я не зміг там же на місці зафіксувати те, що ми здобули частково і заявити, що ми і на далі продовжуватимо домагатися повного задоволення наших жадань. Але на другий же день я це зробив в формі листовній.

Таким чином ми властиво добилися на цій сесії того, чого саме жадали від неї: ми знаємо, що кожна держава, кожний уряд, не питаючи Женеви, примінюючи на практиці паспорти Нансена, може зробити відповідні в них зміни. На це роз'яснення комісії ми можемо спіратися, переводячи свою боротьбу далі.

Сама ж боротьба переноситься тепер з центру на периферію. Властиво життя це зробило вже раніше. Так саме провадилася справа, як ми це згадували вище, у Чехословаччині. Так нині вона повинна переводитися скрізь, де ще нам пишуть в паспортах, що ми є «росіяне».

Наше чергове завдання, черговезавдання цілої нашої еміґрації — добитися за всяку ціну перед всіма державами і перед всіма урядами, щоб в паспортах так чи инакше зазначалося наше українське походження. Коли ми зможемо сказати, що нема вже такої країни, де б нам робили кривду, іменуючи нас чужим національним ім'ям, тоді про це доведемо ми, кому слід. Тоді до нас, як українців, будуть ставитися люде з повагою.

Отже центральні і місцеві наші еміґрантські установи мусять пильно стежити, добиватися, в разі потреби протестувати, щоби в Нансеновських паспортах писалося кожному нашому еміґрантові «d'origine ukrainienne». Про свої заходи, в імені Головної Ради, я дуже прошу завжди нас повідомляти, щоб ми були в курсі тої боротьби, що ведеться на місцях.

Але цього мало: необхідна активність і поодиноких осіб, кожного еміґранта нашого, що бере паспорт. Він, цей поодинокий еміґрант, своєю твердістю і упертістю найкраще зможе довести нашу гідність, нашу відданість своїй батьківщині і до поодиноких наших громадян звертаю я свій заклик: виконайте ваше чергове завдання, ставайте самі на оборону нашої чести і національного імени!

Те, що ми в самій Лізі Націй добилися тільки неґативного, так мовити, рішення (вони, мовляв, не перешкоджають), звичайно не йде на користь самої Ліґи Націй. Вона показує всю нерішучість цієї установи, що так затягує кожне рішення, що так боїться взяти на себе відповідальність.

Але ми мусимо приймати це, як факт, і йти тим шляхом, який вказує нам життя. До Ліґи Націй з цим питанням ми ще повернемося і в свій час доб'ємося не тільки одних неґативних рішень. Ми так само, як і другі народи, будемо боротися за своє право в цій світовій установі, значінням і ролем якої ми ніяк нехтувати не збіраємося.

Олександер Шульгин.

З України.

Маючи цілу низку надзвичайно цікавих листів в України, вважаю потрібними частиною матеріялу, що має загальний характер, поділится з читачами «Тризуба». На жаль вони з літа і де-що в них не має нині вже особливо актуального характеру. Тим часом ці листи цінні, як людські документи, як фотоґрафичні неґативи, що відбивають життя на Великій Україні.

Торкаючися суду над членами Союзу визволення України (коли писався лист, то вирок суду ще не був відомий) автор каже, що справа ця «набула у нас величезного значіння і на неї звернено громадську думку цілої України».

«ҐПУ, читаємо в цьому листі, бачучи міжнародні ускладнення, від яких тягне не зовсім приємний вітрець і бажаючи не дати змоги залетіти йому й зупинитися на Україні, вирішило ізолювати, а тим самим і паралізувати усі українські культурні сили, серед яких ще живе дух козацький і надія на незалежність України. Українських діячів, що були на Україні, не можна було усунути зі своїх місць якимось благовидним шляхом і ҐПУ утворює орґанізацію, пронизує її провокацією в квадрати, а потім, перевівши масові арешти українців, виступає з оголошенням про відкриття підпільної орґанізації».

«... Щоб тримати маси під напруженням і вдовбувати їм вголови кожний раз, що судять саму заядлу контр-революцію, скликаються мітинги, де ріжні мерзотники виливають на голови «підсудних» помиї і тут же вимагають складати всілякі протести. Всякий, що осміліться промовити хоч одне слово в захист обвинувачених, вважається контр-революціонером, членом Союзу Визволення України і кожної хвилі може сподіватися відвідин ҐПУ. Одного разу кільки студентів одягли на свято Шевченка вишиті сорочки — їм зараз-же припаяли причасність до СВУ...»

«... Між иншим на одному з мітинґів протесту проти СВУ в Одесі студентка (Х) крикнула: «Хай живе Ефремов».

Само собою зрозуміло, що автор цього листа не приносить нам жадних сенсаційних новин. Ми дуже добре знаємо ціну казьонним протестам і чудово знаємо механіку штучного творення громадського «обурення», але ці витяги ще раз підкреслюють умови того морального і фізичного кріпацтва, яке запроваджено комуністами.

Автор цитованого листа, стверджуючи, що серед селянства панують великі симпатії до підсудних, між иншими каже:

«Для того, щоб менше було прихильників для СВУ, ҐПУ і тут знайшлося: заарештувало велику силу українців і, продержавши їх пів року під замком, нарешті — лише за те, що не сподобалися обличча заарештованих — повисилали їх тим-же шляхом, що й царат — на глуху і далеку північ — до Архангельська та Вологди...»

«... ҐПУ, знаючи, що ідея самостійности України завжди буде жити, що українці ще сотні разів будуть вставати й класти усе найдорожче на вівтар незалежної України, що так чи инакше встануть постаті розстріляннних Че-Ка борців за краще майбутнє, що ріки крови, про-

литі українцями на протязі всієї історії, а особливо під час перебування під чоботом гнобительської Москви, врешті решт все-ж таки затоплять розбійників усього світу, що зійшлися розпинати Україну, вирішило унешкодити цвіт української нації...»

«... Громадський обвинувач понабирав силу якихось неіснуючих документів, весь час ними оперує і намагається довести, що українці хотіли... створити єдину неділиму Росію!? Що українці розстрілювали тисячами селян!?! Що українці запродали Україну західному капіталу. Що українці хотіли повернути Україну на колонію й т. ин. Пускаючи порох у вічі, червона професура по всіх ВУЗ-ах починає роспинатися і з катедр проповідувати та запевняти, що Україна зараз незалежна й самостійна республіка і що вона, по власному бажанню, може вийти з СССР. Студент, що запитав: «А за що-ж тоді заарештували СВУ», був заарештований і дістав назву — контр-революціонера, шовініста, члена СВУ, куркуля то що...»

Дуже-ж куцою мусить бути большевицька самостійность української совітської республіки, коли українське населення не відчуває цієї самостійности, коли її треба доводити і коли доводи ці узасаднюються аґентами ҐПУ. Тим часом, слід признати де-яку рацію й большевикам. Де в чому Україна дійсно має цілковиту незалежність: Україна — незалежна від українців, від волі населення України.

Далі в листі пишеться про другу болячку, про колєктивізацію. Про неї автор листа каже:

«Другим важливим моментом політичної ситуації на Україні є справа колективізації. Колективізація це єсть той поріг, на якому совдеп мусить зломити собі голову. Не ураховуючи того, що наш український селянин по своїй природі єсть власник, індивідуаліст і самостійник, совдепи галопом почали переводити колективізацію. Для цього були змобілізовані всі комуністи, комсомольці та инша братія й надіслані на села.

З'явившися на місцях, вони зразу взялися за аґітацію, але, бачучи що нічого не помагає, почали вживати инших заходів, а саме застрашування, арештів. Доки орґанізатори були на селі, колективи орґанізовувалися на папері, але з від'їздом «колективи» розліталися. Колективізація починалися з того, що всі зганяли до гурту курей, гусей, свиней, овець і все це залишалося без догляду. Зачувши про таку роботу, селянство почало вирізувати навіть велику худобу, не кажучи вже про овець та свиней. Дзерно стягалося з кожного селянина і зсипалося в спеціяльно призначене місце, крім того з кожного селянина стягали ще великий вступний внесок та инші побори. Місяць чи півтора тому обурення проти колективізації досягло кульмінаційного пункту, палиця перегнулася: селянство почало палити склепи з дзерном, вбивати голів тсозів (т-во сприяння обробленню землі), бити міліціонеров, забирати худобу і нищити всі знаки колективізації. В де-яких місцях селяне взялися за вила та за зброю. Совдепи почали хвилюватися і випускати з рук віжки. Підчас переведення колективізації, всіх, хто від неї відмовлявся, охрещували куркулем, виганяли з хат і, не даючи їм жадного майна, під охороною відпраляли разом з родинами на залізничний двірець і відсилали до Сибіру. Скілька було вислано, тяжко сказати, але мабуть не мало, бо в однієї тільки Одеської округи вислано кілька тисяч душ.

На цьому ґрунті в березні місяці на Одещині розвернулися досить тучні події. Почалися вони з сел Червоно-Повстанського району, де в селах Яськи, Троїцьке та в ин. значна частина селян почала розбирати худобу та сільсько-господарчі знаряддя з колективів. Начальство кинулося боронити колективи і на цьому ґрунті почалися справжні бої. В одному з сел Червоно-Повстанського району убили голову колгоспу та підпалили де-кілька колгоспів. Події скоро перекинулися і в инші райони. Для втихомирення було кинуто міліцію, а потім і військо, яке вчинило «суд і розправу» та перевело масові арешти ... В процесі цієї колгоспної завірюхи влада побачила, що справа не зовсім проста і становить велику загрозу. В ґазетах з'явився лист Сталіна: «Запаморочення від успіхів»,

а преса підняла крик про перекручування на місцях та про те, що надалі буде провадитися лише добровільна колективізація. Одночасно для заспокоєння пристрастей, почали ніби то притягать до відповідальности де-яких особливо гарячих колективізаторів, ніби то за викривлення партійної лінії. По сути ж була переведена перетасовка партійців з одної округи до другої».

Так большевицька влада, яка називає себе «селянською», заводить новітнє кріпацтво, не зупиняючися перед фізичним знищенням десятків тисяч трудового селянства.

Автор другого листа з Херсонщини дає ще більш соковитий малюнок життя під большевиками.

Він пише: «Як і слід було сподіватися, «роскулачення» не скрізь проходить так, як цього хочеться владі. На Зін в'ївщини (зразкова округа) спостерігаються випадки збройного опіру заходам влади в справі розкуркулення та суцільної колективізації.

В Ново-Миргородському районі де-які села повстали були проти влади, але рух цей було придушено, ватажків виявлено та знищено, а найбільш активний елемент вислано. Решта в зруйнованому селі змушена робити все, що вимагає від них влада. Були окремі заворушення і на Одещині. На базарах у місті нічого не можна було дістати, бо мудрі «колективізатори» дійшли до того, що конфіскували все те, що селянин віз на базар. Під загрозою голоду прийшлося піти на «зміну курсу», бо кооперативи тільки добре збірають гроші від пайщиків, але крім хліба та картоплі нічого не можуть дати. Правда, вина та горілки можна дістати скільки завгодно. Гасло, під яким провадиться колективізацію: «Знищити куркуля, як класу». В одеській окрузі це гасло переводилося особливо ретельно. В розгар колективізаційної гарячки набивали товарові ваґони людьми (скільки влізе), дозволивши кожній родині взяти обмежену кількість (не більше 15 пудів) вантажу та до 200 карбованців грошей. Вагони запломбували і в такому стані тримали людей запертими по 5-6 доб, а коли пломби познімали (звичайно далеко за межами Одещини), то в вагонах понаходили багато мертвих дітей, хворих жінок і чоловіків.

Одеську партію «куркулів» вислано під Вологду, оселили їх там у церкві, побудувавши в ній нари в 3 поверхи. Люди попали в жахливі умовини — жирів дістати зовсім не можуть, а звичайні продукти мусять купувати з надвишкою на 50-75 відс., як «нетрудовий елемент». Де-хто прислав листи своїм родичам, в яких благають про допомогу.

Сталінський лист вніс певну дезорґанізацію серед «щирих» проводарів роскуркулення та суцільної колективізації. Дрібна сошка тепер поплатиться за свою щирість, а з рештою провадиться те що і раніше, тільки може не в такий брутальний спосіб. Жадної зміни курсу на селі не відчувається. Очевидячки ці зміни тільки для Европи. Не зважаючи на те, що у нас переведено колективізацію на всі 100 відс. і вислано всіх куркулів, ґазети і зараз продовжують галасувати, що куркуль перешкоджає переводити колективізацію. Ця, на перший погляд нісенітниця, пояснюється тим, що ознаки куркуля ніякими декретами не стабілізовані. Той хто вчора вважався незаможником, нині переводиться владою в категорію куркулів. Як так будуть йти й далі, то в недовзі до куркулів будуть віднесені всі, хто ще не роспух від голодовки».

Наколи би ми не мали совітських ґазет, які після листів Сталіна почали наввипередки наводити факти так званого «викривлення партійних директив» підчас колективізації, то наведені в листах факти могли би викликати певні сумніви, навіть у тих, хто добре знає большевиків та большевицьку практику. Але ґазети переповнені такими жахливими фактами, яких не знає ні одна сама дика країна. Для ілюстрації візьмемо кілька фактів лише з одного числа ґазети «Чорноморська Комуна» (ч. 193). В цій ґазети читаємо:

«На хуторі Царегол, Петровської сільради, Березівського району, до бідняка, члена комітету незаможніх селян, Андрія Тимошенка прийшов промміліціонер Оберович та почав вимагати, щоб той негайно завів свою

корову на спільну обору. Тимошенко відмовився. Оберович наказав сільвиконавцям силою взяти корову, а за «опір» сільрада, при уповноваженому райвиконкому Грінберґові, склала акт, обвинувачуючи Тимошенка в ... «аґітаційній роботі проти усуспільнення корів». Тимошенка заарештували.

«Маріяно-Чегодарівська сільрада Цебриківського району заарештувала бідняка Тараса Бондаренка «за аґітацію проти вступу до тсозу». Що то була за «аґітація», видно з акту, який сільрада надіслала до раймілиції:

«Акт, складений ... і т. ин. При подачі заяв членами КНС у ТСОЗ, згідно постанові загальних зборів КНС, щоб увійти всім у колгосп, Бондаренко, в присутності громадян села сказав таку аґітацію:

— Я не піду до колективу, бо там палива не дають.

Такий виступ вважаємо за зрив кампанії стовідсоткової суцільної колективізації».

А чого-ж власне, запитує «Чорноморська Комуна», домагалися цебриківські головотяпи? Невже того, щоб Бондаренко прилюдно заявив, що «паливо, мовляв, дають»,хоч і не вірно? Чи гадали,що саме арешті є найкращий «доказ» корисности колективізації?

Надто відзначається гидотним, справді «держимордівським» адмініструванням Гросулівський район. Тут де-котрі уповноважені райвиконкому поклали, що найкращий засіб мобілізувати насіння це — арешти. Про масову роботу серед бідняцько-середняцьких кол забули, бо надто «захопилися» арештами.

Уповноваженний райвиконкому Лепік пише до міліції на бланках зі штампом «Держкіно ім. Фрунзе»:

— Надсилаю такого то, як особу, що не здає засівний матеріял. Прошу завести справу та тримати ... поки не скажу.

— Голова Бугайської сільради надіслав до Раймілиції заарештованого з таким папірцем: «При сьому надсилається заарештований громадянин Домбровський Ерофей, який злісно відхиляється здавати засів-матеріял. Господарство Домбровського середняцьке. Господарем з'являється Домбровська Палашка, але за її непрацездатністю, надсилаємо її сина». Це, правда, скидається на анекдот. Але анекдот цей надто прикрий. Тим більш, як-що додати, що Ерофей Домбровський, який навіть і не господарь, є демобілізований червоноармієць. Але... сільрада, видно, вирішила застосувати «родову запоруку».

Так пише тепер та сама «Черноморська комуна», яка за місяць перед тим люто накидалася на колективізаторів за мляве переведення праці та за потакання куркулям.

Але цитуємо далі теж саме число «Чорноморської Комуни»: «Уповноважений А.-Іванівського райвиконкому Андрусенко дуже «оригінально» зрозумів завдання масової роботи серед селян. На зборах селян с. Карасево він загрожував револьвером тим, хто не здасть на строк ярове насіння. 20 селян він тут таки на сході оголосив «заложниками», що «відповідатимуть за стовідсотковий збір насіння».

«...От приміром, каже далі «Чорноморська Комуна», на хуторі «Гросман», Романівської сільради, Троїцького району, градоначальники з партквитками в кишені здійснюють директиву партії у такий спосіб: «на хутір прибув уповноважений з району тов. Ігнат'єв — пише нам дописувач Москаленко, — працювати в колективізації.. Ігнат'єв почав з того, що зняв галас на зборах селян, тупав ногами, стукав по столі і переконував:

— Коли не підете до Тсозу — підете на Соловки. А як не вийдемо на Соловки, накладатимемо такі податки, що й не дихнеш, землі не дамо й вижинемо з хати на болото.

Мова Ігнат'єва «вплинула». Селяне потяглися до Тсозу з заявами про вступ.

Голова Тсозу, як повідомляє той таки дописнувач, — не відстав від

свого начальства і поглибив цю ганебну, мерзотну справу. Цей знаменитий голова Байбузенко, надавши своєй фізіономії що найповажнішого виразу, заявив:

— Давай до заяви 5 карбованців, а инакше й заяви не будемо розглядати.

Нічого робити. Біднота посунулася з заявами назад і пішла до куркулів шапкувати 5 карбованців, щоб уступити до Тсозу. Треба ж було задовольнити начальницьке серце покорою. Тим паче, що Байбузенко «переконував» колгоспників так:

— «Як не буде 5 карбованців,то я тебе з землі зітру. 5 хати на болото викину». Приїхав і представник РВК Котляров, але справи він не поліпшив, тільки облаяв селян найбрутальнішою лайкою і вкінець підірвав довірря до Тсозу.

— От, бачиш, що воно виходить, — казали жінки до чоловіків, А. ти мені брехав про Тсоз. Нас там, он каже Котляров, на котлєти різатимуть.

«Другий юродивий — з Овідіополя, пише та ж таки «Чорноморська Комуна», з партквитком у кишені і з мандатом уповноваженого від РПК — тов. Блажко — в с. Калаглії виконує свою роль куди курьозніше. Сталося це так: захотілося Блажкові, як повідомляє дописувач Олександер, пригостити своїх гостей, як порядний господарь. Для того він доручав трьом бандитам «купити» продукти на селі.

Як не подбати про доручення начальства. Ця компанія «купує». У ночі, як злодії, вдираються до бідноти та середняків у хати й вимагають продуктів для свого очманілого начальства:

«Не даєшь — роскуркулю!»

Знахабнілі бандити, що діяли за дорученням уповноваженого РПК Блажка, дійшли до найвищого зухвальства. Одного селянина, що не хотів давати сала, витягли силоміць з хати на двір і там таки «купили» — присилували дати, що чоловік мав.

Глибокої ночі, упоравшись з бандитською роботою, компанія принесла Блажкові сало, масло, яйця, вино, доповівши, що все це ... купили за 2 карбованця 25 копійок.

Наш юродивий не поцікавився, чому так дешево добули продукти. Він задоволений з того, що його наказ так блискавично швидко виконали і, зібравши компанію, попіячив і погуляв з ними».

Чи діється, щось подібне в будь якій иншій країні цілого світу? Чи може нормальна людина аґітувати за заведення такого ладу й за межами совдепії?

Ні! Пропаґувати комунізм—з його московською практикою—можуть тепер лише добре оплачені аґенти комуністичного інтернаціоналу, що не звикли, або не бажають заробляти хліб тяжкою працею.

«Чорноморська Комуна» нині, коли московське начальство наказало виявити обурення, щоби цим шляхом хоч трохи заспокоїти населення і відвернути небезпеку загального повстання, накидається з лайкою на своїх юродивих партійців.

Але ж населенню від цього не лекше, особливо тим, кого зруйновано до щенту і в запломбованих ваґонах відправлено на північ.

А саме головне, що наведені тут факти не єсть явищами випадковими. Вони творять совітську систему і мають всесоюзний характер.

Лише з одного числа 193 «Чорноморської Комуни» можна було би навести до двадцяти подібних фактів.

Тимчасом обмежуся ще лише одною цитатою:

«У с. Волкові, Тарасо-Шевченківського району, орґанізовано ударну бригаду весняної сівби. До бригади увійшли голова сільради Ніколас, член управи зернового товариства Вільгельм та громадяне Г. А. Вольф, Г. С. Вольф та Вірт. Частина з них члени колгоспа «Пример».

Оця компанія, начеб для «мобілізації насіння», почала нічні наскоки на господарства, на ділі вимагаючи продукти для гулянки. В одної вдови

забрали 18 відер вина. До вина треба закуску. Ця зграя вдерлася до другого громадянина і забрала в нього шинку.

За цим пішла «мобілізація» курей то що.

Упоравшись з «роботою», купка злочинців роспочала піячити, терорізувати селянську бідноту та далі робити незаконні конфіскації.

У ночі проти 2-го березня десятихатник Унгельмах, розставляючи охорону колгоспу, натрапив на цю компанію і хотів послати верхівця до району сповістити про це парторганізацію. Компанія, щоб запобігти, побила десятихатника. А щоб приховати огидні злочини, тої ж ночі викликали всіх покривджених громадян до сільради, щоб «ліквідувати». Нахабники викликали кожного зокрема і пропонували мовчати про те, що трапилося, загрожуючи Соловками. У вдови Геппер взяли росписку, що не брали вина, в инших, що не брали курей то що.

В Благоївському районі голова райвиконкому (член партії) Богуцький на зборах селянського активу казав таке:

«Через кепську мобілізацію насіння сьогодня підписую смертний вирок. Негайно пропоную відкрити ями та дати насіння, бо инакше почнемо відбирати все майно, аж до печеного хліба».

Про настрої населення говорити не доводиться. Вони кожному зрозумілі. Але про них нам можуть росповісти дописувачи большевицької ж таки преси.

Комуніст Рогачов, що приймав участь в хлібозаготовках, в ґазеті «Красний Черноморец» ч. 232 пише:

«Район Павловської сільради, де нам довелося довго працювати, день і ніч шумів на ріжні голоси.

Збірались люди і махали руками, не розуміли нових заходів партії та совітської влади. Приходили до селян кулаки, називали себе «комуністами», користувалися темнотою та забитістю бідноти, перекручували політику партії як ім хотілося.

— Багато землі у совхозів, треба віддати і селянам!

— Не дають розвиватися господарству, а вимагають хліба!

— Дали б трактор на два-три господарства!

Таким чином складалася ідея кулацького господарства і точилася зброя із арсеналу правого ухилу... Вигадували ріжні байки:

«В місті, на базарі сидить зажурений селянин, схиливши низько голову... Побачів те робітник, підходить до нього й питає: — Про що замислився?...

— Та як же його не замислюватися?

— Але про що?...

— Про що?... Про землю! При царі земля була царська, а хліб наш, зараз земля наша, а хліб ваш...»

Тепер після переведення колєктивізації, селянин не може сказати й цього, бо зараз він не має ні землі, ні хліба.

Дмитро Геродот.

З міжнароднього життя.

— Діялоґ двох міністрів у Женеві. — Інтерв'ю президента. — Зміна влади в Австрії.

Голосні успіхи гакенкрейцерів на виборах до німецького парламенту зачинають даватися в знаки в ріжноманітних площинах міжнароднього життя, часом навіть там, де того наче б то можна було й не сподіватися.

* * *

У Лізі Націй вказаний факт замутив атмосферу не тільки позакулісових розмов, так званих приватніх нарад, сніданків і т. и., але відбився навіть і на виступах ораторів у публічних засіданнях. Останній такий випадок стався на загальних зборах Ліґи, де дискутувався рапорт третьої комісії, що до її компентенції належить підготовне розроблення питання про обезброєння. Комісія, здавши звіт з своєї праці, зробила заяву, в якій висловила завірення, що вже в своїй листопадовій сесії вона зможе остаточно закінчити свій проєкт конвенції про розброєння, і що таким чином Верховна Рада Ліґи в найближчому часі зможе скликати міжнародню конференцію з того приводу.

Ця наче б то цілком формальна заява викликала, однак, велику дебату по суті цілого питання, виявивши перед світом ще раз наочно, що в питаннях розброєння европейські держави, як і в багатьох инших, не однодушні; що поділилися вони на два табори, які сполучити між собою тяжко, а може й зовсім неможливо. До першого з них належить Франція та її союзники сьогодняшні на континенті, до другого — Німеччина, Австрія й Угорщина, підримані Італією і до певної міри також Анґлією. Обидва табори в голос воліють довести Европу до стадії безпеки та розброєння, але не погоджуються вони що-до послідовности в досягненнях цієї мети. Перший табор стоїть за тим, що спочатку мусить бути утворена реально ґарантована забезпеченість од війни, і лише пот'м вже можна буде приступити до розброєння. Другий табор висловлюється навпаки: розброєння вже саме, фактом своїм дасть реальні ґарантії забезпеченности кожної держави.

Ці тези не нові. Вони зробилися одночасно з тим, як у Женеві кільки літ тому вперше було реально поставлено питання про розброєння. На трибуні Ліґи Націй їх позмінно боронили найвидатніші представники, — в першу чергу Аристид Бріан та д-р Штреземан, що його місце припало тепер д-ру Курціусові. Але до цього часу міжнародня атмосфера була спокійніша, і названі державні мужі, — по-за тим, що їх тези були протилежні, — знаходили ту чи иншу можливість не тільки словесної, але й чинної згоди. З тої згоди повстав Локарнський пакт, пакт Келоґа, передчасне припинення рейнської окупації, план Дауса, а потім Юнґа і т. и. Тепер же, коли над Німеччиною змарою занялося привіддя ультра-націоналістичного диктаторського режиму, чинна згода між ними перервалася, припинилася наче б то навіть і згода словесна. Принаймні такими рисами означений був словесний турнір двох закордонних міністрів, — французького й німецького, — що стався тими днями у Женеві на згаданому засіданню Ліґи Націй.

Аристид Бріан виступив там з гарячою промовою, яка де в чому була наче б то одміною від тих промов, що він їх багато виголосив з тої самої трибуни і на ту саму тему про розброєння та про наближення до Німеччини. Прихильник франко-німецького погодження та співпраці, він немов би подекуди втратив віру до цієї ідеї, і в його останньому виступі були такі моменти, що здавалося, як зауважує «Journal de Genéve», наче він сам одповідає сам собі, а не своїм противникам.

На початку своєї промови французький міністр нагадав про настрої, що були в Лізі Націй, коли перед нею встало питання про розброєння. Настрої ті, сказав він, можна характеризувати словами: «Всі за одного, один за всіх!»

> Коли б такого роду взаємне зобов'язання було прийняте й підписане, ні одна держава не мала б права одмовитися од широкого обмеження свого розброєння. Був навіть такий час, коли це взаємне зобов'язання, здавалося, от-от стане фактом, але цей пекрасний порив було розбито. І сьогодня треба визнати, що міжнароднє становище змінилося. Кожна держава пішла своєю дорогою і кожна з них повинна на свій раху-

нок взятися до заходів пересторо ги, аби не пошитися у дурні і не стати чиєюсь жертвою.

Промовець далі нагадує ту політику замирення, яку, з його ініціативи, вела Франція останні роки в міжнародній площині і спеціяльно в справі обмеження своїх збройних сил, хоч обставини для того й не були такі вже сприятливі. На сьогодня умови змінилися ще далеко на гірше, бо-ж, — вказує Аристид Бріан:

> Тими днями, коли тут з моїх уст падали самі тільки слова згоди, співпраці і замирення, — слова, що за них мені часом жорстоко докоряли, — в той самий час залунав у просторі гомін із німецьких виборних урн, і в одповідь собі почув я з них голоси ненависти й смерти.

Голоси ті з'явилися для французького міністра закордонних справ грізною пересторогою, і він з світової трибуни Ліги Націй рішуче проголосив, що тепер в його попередній політиці наближення, замирення і розброєння настала перерва, — принаймні на той час, коли не зникне з політичного обрію небезпечна гітлеровська загроза.

Висловив цю сентенцію Аристид Бріан з властивою йому, — коли він того хоче, — ласкавістю, завернувши її до ввічливих серпанків дипломатичної куртуазії, але від того вона не втратила своєї ясности і рішучости. Лінія франко-німецького наближення зламана, і не знати, як, коли і якими засобами можна буде її виправити.

Це дуже добре відчули всі в Лізі Націй, а особливо прикро відчули то німецькі делеґати, з д-ром Курціусом на чолі. Може, коли б на місці Курціуса був небіжчик Штреземан, той знайшов би відповідні слова, які б імпонували в Лізі Націй і на його батьківщині. Курціус тих слів не має в своєму репертуарі промовця, — мабуть тому, що не має зовнішнього, ні внутрішнього авторитету свого попередника. Його одповідь Ар. Бріанові була бліда і безбарвна. Він не боронив своєї концепції, а лише виправдував її, вказуючи на те, що з поглядами Франції не погоджуються, крім Німеччини, ще Італія й Анґлія. Була в його промові нерішучість, бо він не зважився обороняти гітлеровців ні виступити проти них, мабуть тому, що не знав ще, які течії візьмуть гору в Німеччині: праві чи ліві. І була в його тоні приниженність, така не характерна для німецьких дипломатів, особливо для представників Німеччини в Лізі Націй. Він говорив:

> Я не репрезентую тут політичної партії, я переконаний, що виступаю іменем цілого народу. Німеччина вважає, що утримання дотеперішнього озброєння являється більшою небезпекою, ніж його обмеження, яке при сучасних умовах цілком можливо... Недавно голова французької влади вказав, що сильні і спокійні народи — це ті, що найбільше працюють для справи замирення. Народи слабі й занепокоєні, як мій, так само мають гаряче блажання миру й волю жити в добрій згоді з усіма. Події, які сталися в Німеччині, не слід зневажати, але кризи бувають у всякого народу, і обов'язком уряду являється утримувати внутрішній порядок і працювати в міжнародній площині в напрямі анулювання тих причин, що викликали названі кризи. Для того треба поважати договори й обезброюватися.

Такий діалоґ відбувся у Женеві між двома міністрами закордонних справ. Який наслідок того буде в Німеччині, на час коли писано ці рядки, — ще не виявлено. У Франції ж вже заговорили про поворот до влади твердого й неуступного Раймонда Пуанкаре.

* * *

В анґлійській пресі з'явилося інтерв'ю президента чехословацької республіки. Його інтерв'ю й розмови часто трапляються в европейській пресі. і вони незмінно цікаві і поучні, бо завжди в них можна знайти несподівані, а часом і надто сміливі для президента, думки і оцінки сучасних громадських, національних і політичних подій. Чого не можна сказати йому в офіційних заявах чи президентських посланнях, то говорить він часто устами журналістів. Бо проф. Масарик — надто своєрідна, незалежна і видатна людина, аби йому не було тісно в межах чисто президентських можливостей. І його інтерв'ю, як правило, викликають дуже живий обмін думок, особливо на його батьківщині, де вони входять до інвентарю політичного виховання чеськословацького громадянства.

Так сталося і цього разу, але на цей раз президент Масарик у розмові з журналістом зачепив дуже гострі міжнародні питання, що торкаються сусідів його батьківщини. Говорячи про европейський мир, він мав вказати своєму бесідникові, що миру тому загрожують два факти, а саме польський коридор та панугорська політика. Німеччина не може замиритися з тим, що її територію розірвано, а Угорщина так само змагається привернути свої до-воєнні кордони. Відновлення тих кордонів, на думку президента Масарика не можливе, але можливе, при відповідних умовах, певне їх виправлення, явна річ, за згодою, як великої, так і малої Антанти.

Ці заяви викликали велике незадоволення з боку Польщі та Угорщини. В Польщі зрозуміли їх так, що Чехія нічого не має проти того, щоб коридор було повернуто до Німеччини, а Угорщина образилася взагалі на самий факт твердження, що її політика — фактор, ворожий замиренню. Польський та угорський посли в Празі звернулися за поясненнями до чехословацького міністерства закордонних справ, а ґазети витолковували вказані заяви президента Масарика, як скісну відповідь на польсько-угорський недавній договір, в якому вказано, що Польща цілком не заінтересована що-до тих чи инших угорських кордонів. Інтерв'ю президента Масарика мало наче б то бути вказівкою на те, що Чехословаччина так само не цікавится кордонами Польщі.

Справу з тим інтерв'ю закінчено було в чехословацькому парламенті. На запитання найбільше в тому заінтересованих словацьких депутатів голова влади дав такі пояснення.

> Розмова президента з представником «London General Press» сталася півтора місяця тому, і звертає увагу те, що вона лише тепер, і то в певних ґазетах, опублікована. Розмова була бесідою, але не інтерв'ю, і в звіті журналіста одбилися не стільки погляди президента, скільки думки автора статті; до друку ж все те пішло — без ухвали президента. Таким чином ціла справа йде про приватну бесіду, в якій неправильно викладено думки, висловлені президентом.

Треба думати, що заява голови чехословацької влади — не офіційне лише виправдання, якими часто закінчуються подібного роду справи, але й одповідав дійсності. Бо президент Масарик не з тих «бездоанних» і безбарвних президентів, що не мають своєї власної думки, чи не вміють її обстоювати. Од слів, що ним були колись і комусь сказані, він досі ще ні разу не одмовлявся, — навіть устами голови ради міністрів.

* * *

В Австрії успіхи гітлеровців одбилися впрост і безпосереднє. Впала влада канцлєра Шобера, що був представником буржуазної коаліції, але разом з тим користався певним авторитетом і в соціялістичних колах.

Шобер одзначився тим, що, будучи віденським поліцей-президентом, врятував австрійську столицю од бунтів ще за старого режиму, а потім року 1927 ще раз врятував її од комуністичних заколотів, до яких було втягнено і соціял-демократичну партію. Рік тому назад його покликали на пост канцлєра, бо Австрії загрожувала громадська війна, до якої невпинно готувалися озброєні загони, з одного боку — віденські соціялістичні, з другого — провінціяльні дрібно-буржуазні. Шоберу пощастило втре-

тє врятувати свою батьківщину. Він зломив с против обох ворожих сторін, встановив лад і спокій в державі, а для того, щоби й на майбутнє забезпечити її од загрози громадського братовбивства, перевів через парламент закон про розброєння, як соціялістичних, так і буржуазних союзів. Але перевівши закон, не міг Шобер перевести справу реально, бо зустрів тому спротив в рядах самого уряду, а то з боку військового міністра Фауґоїна (Vaugoin), правого прихильника озброєних верств, що опинився в шерегах приклонників австрійського геймвера, — місцевого видання німецького фашизму.

Цей Фауґоїн і заступив місце Шобера на посту канцлєра, але не його — зрештою мало відоме ім'я — характерне для нової австрійської влади. Характеризують її нові люде — кн. фон Штаремберґ, міністр внутрішніх справ, та просто Губер, міністр юстиції, — обидва представники геймверу, при чому кн. фон-Штаремберґ — навіть голова цієї орґанізації. Характерним являється і третій член нової влади, міністр закордонних справ прелат Зейпель, що був уже один раз австрійським канцлєром і використав своє державне становище для посилення того самого геймверу, проголосивши війну соціялістичним партіям і марксизму взагалі.

Нова австрійська влада цілковито знаходиться під впливами й контролем геймверу, — як вказано вище, — місцевого видання германського фашизму. Але австрійський геймвер де в чому одмінний од свого німецького ориґіналу. Він не має й натяку на ті радикальні соціяльні вимоги, що їх можна знайти в проґрамі німецьких націонал-соціялістів. Це — дрібнобуржуазна консервативна орґанізація, яка виросла в значній мірі на основі боротьби села і міста, Відня й провінції, робітництва і селянства. Вона змагається до того, аби знищити супрематію Відня в країні, розбивши віденську соціялістичну силу і поставивши на її місце силу провінціяльного консервативного населення. Добитися того представники ґеймверу бажають конституційною дорогою, діставши на ближчих виборах більшість мандатів у парламенті, і лише тоді, коли того не станеться,— взятися до методів прямої акції, себ-то до державного перевороту.

В якому напрямі підуть австрійські події, чекати вже недовго, бо вибори ті призначено на 9 число наступного листопаду.

Observator.

З широкого світу.

— Під час недавних засідань Ліґи Націй голова міжнароднього антибольшевицького комітету князь Ґоліцин розіслав усім офіційним делєґаціям заяву з п'яти пунктів, що зробили велику сенсацію. Вони зводяться до вимоги повної самостійности усіх народів був. Росії в тім числі і України, встановлення всюди на Сході режиму свободи і ґарантування власности і т. и.

— Большевицький посол у Парижі подав офіційний протест французькому урядові з приводу того, що російські військові орґанізації, отримавши дозвіл поновити вогонь на могилі Невідомого Вояка, зробили з того маніфестацію.

— До нового німецького рейстагу обрано 36 жінок.

— За час від 1-го червня по кінець липня с. р. на совітських залізницях під час катастроф убито 157 душ, ранено тяжко 453, розбито 112 паротягів і більше як 5.000 ваґонів.

— Припинено франко-італійські переговори в справі взаємного обмеження морських озброєнь.

— Італійський уряд закрив словенську школу в Трієсті.

— Під час великого шторму коло берегів Бретані пропало без вісти 50 рибацьких човнів.

— Совітським послом до Берліну замість Крестинського призначено Хинчука, що перед тим був заступником комісара народ. господарства.

— В Лондоні розпочалася імперська конференція, прибули прем'єри усіх домінів.

— Подався до демісії ґенеральний секретарь фашистської партії — Тураті.

— Московське ҐПУ приговорило до смертної кари совітського військового аташе в Швеції Соболева, що не захотів на виклик влади повернутися до СССР.

— В Москві відкрилася виставка картин відомого індуського письменника, поета і музики Рабіндраната Таґоре, що прибув туди разом з донькою знаменитого фізика Ейнштейна.

— Брюсельский суд засудив італійця де Розу за намір вбити італійського наслідника до 5 років в'язниці.

— Ісмет паша сформував новий турецький кабінет міністрів, до якого увійшли в більшості члени старого міністерства.

— З Іспанії вислано лідера каталонського національного руху полк. Масія, що був таємно з-за кордону повернувся до Барселони.

— Американський уряд зарядив ряд заходів проти большевицького демпінґа, себ-то викидання на ринок краму по крайнє низьких цінах. В першу чергу американці мають унеможливити большевицьку спекуляцію на дзерновому ринку.

— В Польщі арештовано видатних лідерів опозиції в тім числі Корфанті, Вітоса, кількох комуністів, депутатів і сенаторів українців і т. д.

В Галичині переведено численні труси і арешти серед українців. Арештовано більше, як 1000 душ.

— До Німеччини повернулося з СССР 14 німецьких робітників-спеціялістів, що були запрошені на працю на шахтах в Донецькому басейні і не витерпіли тих рабських умов праці, які там завели большевики.

— Частина Черноморської ескадри СССР на чолі з крейсером «Червона Україна» незабаром має відбути маневри в Середземному морі і відвідати Стамбул, Месину і Пірей.

Хроніка.

З Великої України

— У Всенародній Бібліотеці України при ВУАН відкрито виставку Коцюбинського. Експоновано твори письменників в оригіналах, літературу про Коцюбинського, бібліографичні покажчики та кілька автографів («Пр. Пр.» ч. 219 з 23. IX).

— Експедиція УАН. Із Києва виїхала експедиція УАН під керівництвом проф. Рудинського для розкопин славнозвісної всесвітньо-відомої палеолетичної станції в Мезені (на Чернігівщині). В експедиціяхъ беруть участь археолоґи та ґеолоґи. Розкопини здійматиме Укркультурфільм («Пр. Пр.» ч. 220 з 24. IX).

— Археолоґичні розкопини. Закінчилися розкопини в передмісті колишнього «Княжого Києва» «Гончарі» під керівництвом члена УАН Козловської. Підчас розкопин знайшли рештки мешкань — землянки, в яких знайдено багато фраґментів посуду. В иншому місці недалеко від цих розкопин виявлено рештки кузні. Землянки стосуються XI-XII стол. Знайдено також поховання великокняжої доби кінця XII стол. Через великий інтерес цих розкопин, їх продовжуватимуть і наступного року («Пр. Пр.» ч. 220 з 24. IX).

— Дослідження мозаїк. З ініціятиви київського краєвого комітету охорони пам'ятників культури та Всеукраїн. археолоґичного комітету влітку цього року почали великі роботи дослідження мозаїк у Софіївському соборі (11 стол.), що мають всесвітню історико-культурну цінність, щоб їх реставрувати. Роботи ці провадять під керовництвом члена академії проф. Сичова. («Пр. Пр.» ч. 218 з 21. IX).

— Заповідникім. Шевченка. Сім років тому за постановою колеґії Наркомзему поруч із заповідником НКО — «Могила Т. Шевченка» утворено великий комплексний заповідник ім. Шевченка, до складу якого ввійшли великі лісові (805 гект.) та польові ділянки. В цьому заповіднику передбачалося провести велику роботу дослідження природи Шевченківщини і культурну роботу серед населення. Так само відпущено було і одповідні кошти. Але ніякої роботи у заповіднику не було переведено. Пройшло сім літ після постанови, і постанова лишилася постановою, як завжди робиться у большевиків («Пр. Пр.» ч. 218 з 21. IX).

— Приїзд міністра закорд. справ Туреччини до Одеси. 22 вересня до Одеси прибув Тевфік Рушдібей, міністр закордонних справ Туреччини, що їхав до Москви. Візита турецького міністра є відповіддю на відвідування Караханом Туреччини. («Пр. Пр.» ч. 220 з 24. IX).

— Нові кадри на Донбас. Цими днями гірничий інститут у Сталіні відрядив 9 студентських ударних бригад на шахти для ліквідації вугільного прориву. Студенти залишаться на шахтах півтора-два місяця («Ком.» ч. 259 з 19. IX).

— Стан осінньої сівби. На 15 вересня з 11 мілійонів гект. засіяно лише 2.381 тисяча гект., отже — 23 відс. плану, причому на Лівобережжю засіяно — 42 відс., на Правобережжю 23 відс., на Поліссю — 23,7 відс., а в Степу — 15, 1 відс. З цієї площі — колгоспи, що всіляко протеґуються владою, спромоглися засіяти лише 762-7000 гект., тоді як індивідуальний сектор дав вже 1,618.300 гект. Большевицька преса кричить, що справа стоїть незадовільно («Ком». ч. 259 з 19.IX). На 20 вересня загальний відсоток збільшився лише до 35,5 відс. по всій Україні. («Пр. Пр.» ч. 221 з 25.IX).

— Арешти «шкідників» на Україні. ҐПУ заарештувало на Україні 9 чоловік, серед яких арештовано Стасюка, що служив в відділі інкубації Укркооптаху, колишнього ґенерального секретаря харчових справ та члена Центральної Ради, і Плюто, що був у Вукооспілці, колишнього члена повстанської орґанізації «Козацька Рада». На них совітська влада зриває злість за «прориви» у продовольчій справі. Не трудно вгадати, що їх чекає сувора кара («Пр. Пр.» ч. 221 з 25. IX).

— Земляне мило під Кам'янцем. На Кам'янеччині знайдено нові родовища земляного мила. Найбільше родовищ знайдено коло станції Старої Ушиці та сел. Лісковець та Мінковець. Якістю ці нові родовища земляного мила не поступаються перед Кам'янецьким та Китайгородським. («Ком.» ч. 258 з 18. IX).

— Таємно ріжуть худобу. Аби не давати за безцінь худобу на убій по багатьох селах приміської Київської смуги таємно ріжуть худобу. «Пр. Пр.» подає, що таке різання худоби відбувається у Вишгороді та в инших селах («Пр. Пр.» ч. 222 з 26. IX).

— Кінець порогів Дніпровських. Автор-оператор Голдабенко фільмує в останнє Дніпровські пороги, що незабором будуть залиті («Пр. Пр.» ч. 219 з 23. IX).

— Большевицьке «підхалимство». Недавно розстріляно було в Москві 48 людей, яких ҐПУ обвинувачувало в «шкідництві». Для оправдання цього нового вбивства, на фабриках і заводах ҐПУ переводить резолюції, що вихваляють цей акт. «Добровільність» цих резолюцій проглядає у їхній редакції. Вони майже всі однакові. Так, в Києві на тютюновій фабриці «робітники, робітниці й службовці вітають колеґію ҐПУ, постійного захисника робітничої класи» і «цілком приєднуються до вироку ДПУ — вищої міри кари, вимагаючи такого вироку і для українських шкідників». Таке саме вітання складають і робітники головних майстерень Затону, одночасно ще й ухвалюючи «піднести клопотання перед урядом про нагороду славного охоронця СССР — ҐПУ орденом Лєніна». Так само робітники і службовці Кіно-фабрики привітали «вартового соціялістичного будівництва». Не відстали робітники і службовці ґалантерійно-штампувальної фабрики ім. 8 березня, що так само домагаються цієї вищої кари і для українців. Одночасно клопочуться так само про «нагородження О ҐПУ — вірного вартового жовтневих завоювань — орденом Лєніна». («Пр. Пр.» ч. 222 з 26. IX).

З життя укр. еміґрації.

У Франції.

— Товариство б. Воякiв Армії УНР у Франції. На засіданню Управи Товариства від 27 вересня, обговорювалась низка питань, до яких належить: виключення і приойм членів Т-ва свято Св. Покрови, визначення для Військового Зізду та таке инш. Управа намітила час скликання 2 Військового З'їзду — кінець грудня або листопаду місяців. — На тому же засіданню Управа вшанувала пам'ять донського козака

і полковника укр. армії М. Ф. Фролова вставанням.

— Українські комбатанти і закон Лушера. Як відомо, Управа Т-ва, вжила заходів перед фр. урядом, аби останній дав можливість укр. комбатантам користатися законом Лушера, по якому можливо б було отримувати державні позички, на купівлю ґрунта і будівлю. Управа Т-ва одержала від Міністерства Праці позитивну відповідь, при чому при одержанню позички, українські комбатанти прирівнюються в правах до комбатантів бельґійської армії. Всіх членів Т-ва, що зацікавлені в цій справі, прохається звертатися до Управи Т-ва.

— Похорони фр. комбатанта. По запрошенню національної федерації фр. комбатантів, Управа Т-ва прийняла участь в похоронах шефа фр. комбатантів 8 і 9 ділянки Парижу п. Ено. Управа Т-ва командировала на похорони пп. сотн. Казіміpчука, Шмалія та Міщанинця, які разом зі стягом Т-ва віддали останню пошану померлому. Від родини померлого одержано подяку. Присутність представників Т-ва, викликало почуття вдячности з боку фр. комбатантів та велике зацікавлення з боку фр. суспільности.

— Сходини членів Т-ва в Парижу. 27 вересня в Парижі, відбулися сходини членів Т-ва, для обговорення ріжних справ. Голова Т-ва подав інформації з життя Т-ва, на які члени Т-ва висловили свої думки. Члени Т-ва висловили побажання аби з мотивів матеріяльного характеру, 2 Військовий З'їзд відкласти до кінця 30 або початку 31 року. День св. Покрови — свято Т-ва влаштувати урочисто 25 жовтня. Ухвалено в одну з неділь приїхати і спільними силами перекопати землю на хуторі.

— Журнал «Український Інвалід». Місячний орґан українських інвалідів на еміґрації чч. 28-30.

Ми вже звертали увагу членів Т-ва на цей гарний журнал. Останнє видання його дуже цікаве. Крім інформаційного матеріялу, який дуже вміло підібрано, можна знайти в ньому багато матеріялу літературного характеру. В журналі уміщено кільки фотоґрафій, серед яких треба відмітити нову фотоґрафію Головного Отамана С. Петлюри.

Кожний член Т-ва повинен передплачувати цей журнал та матеріяльно підтримувати його.

В Чехії

— З діяльности Українського Університету в Празі. 23 вересня б. р. розпочався запис звичайних і надзвичайних слухачів. Виклади розпочинаються 15 жовтня. Серед оголошених в зімовому семестрі курсів зазначаємо слідуючі:

На філософичному факультеті: прив.-доц. О. Чижевський «Історія української філософії», «Історія німецької містики та її впливи у слов'ян»; проф. Д. Дорошенко «Загальний курсу країнської історії», «Козацькі літописи» (спеціяльний курс); прив.-доц. Ф. Слюсаренко «Античні промови, яко джерело до історії ґрецької колонізації на південі Україні»; проф. Д. Антонович «Історія укр. мистецтва»; проф. В. Щербаківський «Залізна доба на Україні. Сармати, Ґоти та Гуни»; лек. Ф. Стешенко «Музична естетична аналіза «Музики до Кобзаря» М. Лисенка»; проф. С. Смаль-Стоцький «Українська мова і її говори», «Хиби укр. літературної мови»; проф. О. Колесса «Історія апокрифичної літератури на Україні і в инших слов'янських землях».

На правничому факультеті: проф. А. Яковлів «Історія судового устрою і судівництва на Україні»; проф. А. Андрієвський «Історія Українського права. Право зобов'язань»; доц. О. Гайманівський «Історія державного права Київської доби»; проф. К. Лоський «Адміністративне право Радянської України».

Крим цих викладів по українознавству, оголошено й загальні університетські курси по предметам: психології, всесвітній історії, античній історії, класичній філології, хемії, хемичній термодинаміці, ґеології, соціяльній ґігієні, евгеніці, римському праву, церковному праву, цівільному праву й процесу, карному праву й процесу, по правам: торговельному, політичному, адміністративному, фінансовому, міжнародньому, політичній економії, кооперації, статистиці, судовій медицині. Оґолошено курси мов: латинської (для студентів з реальною матурою), англійської, французької, чеської. Х.

Лист до Редакції

Маємо за шану просити не відмовити помістити на сторінках «Тризубу» наступне:

Вояки б. армії УНР, що перебувають в м. Ліоні, зібрашися в день 5. жовтня с. р. в помешканню клубу для відсвяткування Свята св. Покрови, вітають славетне вояцтво, недолею розкидане по цілому світі, з цим святом і бажають, щоби цей день засвідчив ще раз нашу відданість святим ідеалам в боротьбі за нашу батьківщину під проводом Уряду УНР і об'єднав всіх під цю дорогоцінну історично-військову Святиню, заповідану нам нашими предками-запорожцями.

Слава Україні і Славетному Вояцтву!

Від імени вояків, що перебувають в м. Ліоні:

полк. Чміль(—)поручн. Гуля(—)

6. X. 1930 р. м. Ліон.

ЗМІСТ

— Париж, неділя, 12 жовтня 1930 року — ст. 1. — * * * — ст. 2. Давній. Літературні спостереження. XVIII. «Червоний шлях» 1929 року — ст. 3. — А. Яковлів. «Українська Загальна Енциклопедія. Книга Знання» — ст. 7. — Гр. Кущенко. Листи з Чехословаччини. VIII. — ст. 10. — О. Шульгин. В обороні нашої чести і національного імени. 2. Чергове завдання — ст. 13. — Дмитро Геродот. З України — ст. 17. Observator. З міжнароднього життя ст. 22 — З широкого світу — ст. 26. — Хроніка: З Великої України — ст. 28. — З життя укр. еміґрації: у Франції — ст. 29. — В Чехії — ст. 30.

УКРАЇНЦІ

ВСІ ВНОСЬТЕ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОДАТОК

— 10 Американських центів —

мінімум, постановленний 1-ою конференцією Української Еміґрації в Празі 25 червня 1929 року.

Зібрані суми підуть виключно на національну пропаґанду за кордоном, на видання книжок, брошюр і закликів чужими мовами.

Треба, щоб чужинці знали справжню Україну, а не ту, що їм малюють наші вороги. Не для того билася українська еміґрація мечем, щоб здатися перед ворожою брехнею на папері. Хай кожен свідомий українець завчасно виконає свій національний обов'язок і дасть зброю в руки проводу орґанізованої еміґрації. Чим більше наші вороги будуть переможені за кордоном, тим меншою буде боротьба з ними на самій Україні, тим менше жертв упаде на святій землі.

Українці! Не ждіть чуда. Творіть його самі своїми руками.

Хто жертвує всім, той має все! Хто кидає крихту, в того є й віри й завзяття на крихту.

Будьте великими, як ідея батьківщини ваша, будьте щедрими, як та земля, що вас породила.

Не спиняйтеся перед малою, такою необхідною, жертвою, як національний податок.

Вносьте всі національний податок!

Він потрібний для роботи, яку крім еміґрації ніхто не зробить, яку може і повинна роботи лише своїми руками ціла українська еміґрація за кордоном.

ВНОСЬТЕ ЩО-НАЙМЕНШЕ 10 ЦЕНТІВ РІЧНО,

щоб зменшити час перебування свого за кордоном, щоб уникнути зайвої крови в будуччині, щоб послабити кайдани на живім тілі України в сучасному, щоб побачити Україну вільною й незалежною. Ви, що не шкодували крови й здоров'я, не пожалуйте й вашого достатку.

Не ждіть, поки вас покличуть жертвувати.

Жертвуйте так, як це робили і будуть робити найкращі сини України.

ВНОСЬТЕ ВСІ, ЯК ОДИН, НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОДАТОК.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris(V)
Tél. Danton 80-03.
Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.
Редагує—Комітет. **Адміністратор: Ів. Косенко.**
Le Gérant: M-me Perdrizet.

Imp. de Navarre, 5, rue des Gobelins. Paris XIII.

BIBLIOTHÈQUE UKRAINIENNE SIMON PETLIURA

Число 39 (247) рік вид. VI. 15 жовтня 1930 р. Ціна 2 фр. (Prix 2fr.)

Париж, середа, 15 жовтня 1930 року

Рівно п'ять років тому назад вийшло в Парижі число перше нашого журналу.

П'ять років, здається, взагалі не такий вже великий час, але, як на наші еміґрантські умови, то цей термін справді не аби який. Скільки труднощів і перешкод треба було перемогти, щоби це перше число вийшло, а скільки їх було потім, особливо матеріяльних, щоби продовжувати і не переривати раз розпочате діло.

П'ять років видання нашого тижневика пройшло. За цей час одійшли у вічний спочинок багато з тих, хто близько до серця мав і саму ідею нашого журналу, і справу його видання, і хто приклав багато своїх сил, як до справи його появи, так і до співробітництва в ньому. І в це п'ятиліття, в першу чергу, редакція з шанобою згадує світлу пам'ять ініціатора, фундатора і першого співробітника —Пана Головного Отамана Симона Петлюри. Одійшли од нас також і О. Саліковський, П. Чижевський, Є. Чикаленко та інші. Так само втратила редакція і молодших співробітників та помішників, як сотн. М. Гончаров, Оксен Біднов, Борис Чорний. І в день п'ятиліття «Тризуба» редакція його схиляє низько чоло перед їхньою пам'яттю.

На протязі всього цього часу наш журнал був і є виразником національно-державної ідеї нашої, оборонцем самостійности України, і він ні на йоту не одступив з цього ідеологичного шляху. Наш тижневик був, є і буде виразником і оборонцем традицій державности української — ідеалів Української Народньої Республіки. І п'ять років його існування говорять самі за себе, вони говорять, що позиції його були правильні, а гасла його — життєві. Із завдоволенням редакція може констатувати, що наш журнал за цей час у великій мірі сприяв об'єднанню і зв'язку розкиданих по всіх закутках земної

кулі наших земляків, налагодженню громадсько-політичного життя нашої еміграції на ґрунті цієї ідеї державности.

Хоч часом думки і тези, висловлені в нашому журналі, зустрічали і зустрічають критику та невдоволення в певних колах української еміграції, проте редакція вірить твердо і непохитно, що шляхом проказаний веде до перемоги у боротьбі за незалежність нашої батьківщини.

Во ім'я цього ідеалу самостійности і визволення України, в боротьбі за нього, редакція провела п'ять років і буде продовжувати далі свою працю для нього.

Редакція вірить і палко, бажає щоби наступну подібну дату визначну, наші співробітники і читальники, а з ними і наше громадянство, зустрічало не на чужині, а на Україні, визволеній і ні від кого незалежній.

П'ять років існування „Тризуба"

П'ять років тому, 15 жовтня 1925 року у Парижі з'явився перший часопис українською мовою у Франції, вийшло перше число нашого журналу, що «виступив під знаком Тризуба і з розумінням того, що логіка розвитку національного руху на Україні веде до повторення подій 1918-1919 р. р. (див. ч. І «Тризуба»).

Ініціятива цього видання належала блаж. пам'яти Головному Отаманові С. Петлюрі, разом з покійним П. Чижевським та проф. В. Прокоповичем. Ще під час їхнього спільного перебування в 1924 році у Женеві обговорювали вони способи заснування такого журналу, його завдання, гасла, програм.

Пройшло не так багато часу, щоб наші читальники забули за яких обставин виникла і зреалізувалася ця ідея. Всі мусять пам'ятати оскільки була власними руками українців принижена ідея української державности, оскільки підупали державницькі стремління, оскільки запанувала сліпота фракціонерства, політичної отаманії серед української еміграції, оскільки взагалі був паралізований український рух і заведений в ідейні і практичні сутінки всіма, кому це було не ліньки і хто по капризу долі мав до цього якусь змогу. Тим більшу дань пошани треба віддати покійним і живим, що страха ради відповідальности невдачі, не полишили ідею лише ідеєю, а й перетворили її в дійсність, дали змогу українським державникам мати зброю для дальшої боротьби як за набуті вже і понехтувані цінности, так і за ті вимріяні поколіннями, що лишаються і досі, невтілені ними ідеями, відомими масі, але не сконкретизованими нею, не оплеканими настільки, щоб вбачати в їх переведенню вищу необхідність. Подяка їм всім тим, хто спричинився і ділом і порадою до заснування «Тризуба».

Єдине слово, яке найбільше може схарактеризувати стан еміграції нашої і взагалі стан укр. руху в 1924-25 роках це — маразм. Однак «Тризуб» вийшов, він взяв на себз свій тяжкий обов'язок, він не побоявся ні менту, ні обставин, ні деморалізації. Він вийшов, бо того хотів Головний Отаман С. Петлюра, того хотіли всі, хто був з ним до кінця. Не можна було, щоб українська державна ідея лишалася беззахисною, щоб замісць правдивого голосу національної еміграції було чутно фальшиві фальцети демагогів і пройдисвітів, щоб замісць проповіди, було чутно лише вигуки невідповідальних руїників і хворих властолюбців.

Ще не так багато часу уплило, щоб в мемуарний спосіб писати про всі деталі повстання « Тризуба», про ролю в цьому повстанню чи недавно померлих чи ще живих, про всі ті обставини, за яких він з'явився. Ми не торкатимемося цього хоч би з мотивів об'єктивности, яка потрібує більшої віддаленности від події.

Гляньмо на те, що піддається вже об'єктивізації. Час сам по собі є найліпшим об'єктивізатором, проте не один час завинив у тому що «Тризуб» для національної української еміграції набув певної цінности. До цього спричинилися не так може люде, як більш за все ті ідеї, які він розвивав, повторював і оскільки його було сили робив очевидними.

Ми не беремося в цій короткій статті перечислювати всього того, що можна було б записати в ідейний актив «Тризуба» як колективної творчости державно-думаючої частини української еміграції. Для цього ліпше перечитати томи самого журналу за 5 років. Вони говорять самі за себе. Як би не ставитися до ідей, що х проводив і проводить «Тризуб», всякий безсторонній українець мусить визнати, що наш журнал, як об'єктивне явище в життю української еміграції, зайняв певне визначне місце. Для цього варто лише переглянути українську і чужу пресу, всі ті передруки, які містилися в найріжноманітніших виданнях з «Тризуба», взяти на увагу те, що він є не в одній великій европейській бібліотеці, що його читають культурні і політичні діячі не лише свої, а й чужі і то не лише близькі до України, а й далекі.

Нарешті є ще і те, що майже не відомо ширшій публиці. Це листування видання. Воно є чи не найінтереснішим елементом оцінування при спробі встановити об'єктивну вартість першого українського видання у Франції.

Нещире «самоунічіженіє паче гордости»... Зовсім не в цій площині хочемо ми відмітити п'ятиріччя появи «Тризуба». Окремі люде проходять, ідеї лишаються... В них вся суть, в них вся правда і в їхньому справдженню все виправдання.

* * *

Редакція «Тризуба» на початку міститься в одній кімнатці на вулиці Gobelins в ч. 19 в робітничому готелі, хоч підготовча робота до видання тижневика переводилася заздалегідь, але треба було вже в самім процесі видання здобути і співробітників і представників і розповсюдження і зв'язки з найменшими і найдальшими гуртками

по цілому світі розкиданої української еміграції. Розуміється, що при тих силах і засобах, якими розпоряджало видавництво, все це мусіло робитися не відразу, а дуже поважно. Хоч з окрема що-до співробітництва, то, треба сказати, «Тризубу» пощастило. Першим кадром співробітників «Тризуба» була такі видатні сили, як пок. Гол.Отаман С. Петлюра, пок. О. Саліковський, проф. О. Лотоцький, М. Славінський, В. Садовський, д-р М. Левицький, ґен. В. Сальський, д-р В. Королів, пок. Єв. Чикаленко та інші, що співробітничають і репрезентують «Тризуб», як Д. Геродот в Румунії, ґен. В. Сікевич в Канаді, д-р Слодецький в Чехах і т. д.

Щоб показати оскільки важким був початок видання, варто згадати лише один приклад: в Парижі не знайшлося українського шрифту і де-який час довелося редакції калічити українську ортоґрафію. Крім матеріально-організаційних утруднень не бракувало «Тризубові» і инших. На перших же кроках своїх зустрівся він і з пасивністю нашого громадянства і активним поборюванням певних ґруп українського громадянства, що в своїх вузько-егоїстичних стремліннях не гербували ніякими способами, щоб заглушити голос «Тризуба», його заклики.

Падали на «Тризуб» і тяжкі вдари, зазнав він за ці роки гірких утрат. Найболючіше відбилася на ньому смерть Головного Отамана С. Петлюри, що був його ініціятором і блискучішим співробітником.

Але всі ці перепони і перешкоди не похитнули «Тризуба», а навпаки закріпили його становище як органу державно-думаючої національно-витриманої української еміґрації.

Коло його читальників, співробітників, прихильників і однодумців збільшується. «Тризуб» читають в самих віддалених кутках не лише Европи, а й Америки, Азії і Африки, всюди де є українці. Читають його під страхом розстрілу і на Україні.

При все ж порівнюючи невеликому тиражі можна сказати без перебільшення, що його читає не менше 25 тисяч українців. Крім журналу, якого за 5 років вийшло 246 чисел (до 8.000 друкованих сторінок) видавництво по мірі змоги своєї випускало і инші друки. Так в 1926 році було видано франц. мовою студентське число «Тризуба», в 1927 році випущено під час процесу з приводу вбивства Головн. Отамана С. Петлюри, десятеро чисел «Процесового Бюлетеню». В 1929 р. видано малюнки для дітей «Рідне Військо» (виконано худ. Перфецьким). Кількома виданнями випускалося портрети С. Петлюри, Шевченка і инші. Нарешті поступили до друку збірки поезій поета Є. Маланюка і до складання французько-українського словника, складеного Н. Королевою.

Не можна не відзначити і книгарської акції «Тризуба» у Франції, що особливо в роках 1926 28 у великій мірі спричинилася до задоволення книжкового голоду укр. еміґрації у Франції і у сусідніх країнах.

Своїм ґазетним фондом і передаванням рецензійних книжок «Тризуб» чи мало поповнив і поповнює бібліотеку С. Петлюри у Парижі. Чимало задовольняв і задовольняє «Тризуб» і прохань чужоземних наукових установ відносно книжок про Україну чужими мовами.

Був і є «Тризуб», оскільки міг і може, загальним порадником еміґрантів в їх приватніх ріжних справах. Таку акцію виявляють видавництва і в нормальних умовах, а тим більше є вона необхідною в наших еміґрантських.

* * *

На «Тризуб» було, як водиться, багато всякої критики. Але навіть недобросовісні вороги не могли обвинуватити за те, що було висловлено і написано в ньому, бо «Тризуб» на перше місце ставив відповідальність за слова, ідеї і лозунґи, і повагу до свободи творчого слова, яке в період загостреної національної боротьби, тим більше вийшовшої на міжнародню арену, мусить бути особливо обережним і холодно розважливим.

В певності, що ми трималися правдивої лінії поведінки, що ми по мірі наших сил дійсно вказували шлях до здійснення українських державницьких ідеалів і захищали правдиві загально українські інтереси, віддаємо шану тим нашим співробітникам, що відійшли у вічність вірними «Тризубові», як символові української державности, між ними Головний Отаман С. Петлюра, О. Саліковський і Євґ. Чикаленко та засилаємо нашим вірним прихильникам-читальникам подяку за ту моральну підтримку, яку вони дають нам в нашій роботі — проповіді шукання нашої національної сили в єдності, вірності законній народній українській владі і рішучої боротьби з окупантами Української Народньої Республіки.

І. Затишанський

Відгомін сов. педаґоґичної преси на процес СВУ.

Процес СВУ дав багатий матеріял для совітської педаґоґичної преси на Україні — «Шлях Освіти», «Радянська Освіта» та ин., щоб ще раз освітлити перед учительством сов. України всі «злочинні» діла, т. зв. шкільної ґрупи в СВУ.

Перед в зграї «педаґогів», що виступила на сторінках педаґоґичної преси із з'ясованням «злочинств» та кваліфікацією «злочинців», веде ніхто инший, як голова суду в процесі СВУ — А. Приходько (заступник нар. ком. освіти), якому допомагають ріжні «молодці» з НКО і навіть сам ком. нар. освіти М. Скрипник.

Хоч і мало приємности знайомитися зо всією цією писаниною людей, що втратили в своїх виступах проти безборонних «злочинців» всяке почуття людської гідности, всеж гадаю, не буде зайвим проаналізувати цей матеріял щоб придивитися, якими засобами користується сов. влада вкупі з яничарами в боротьбі з кращими представниками українського народу.

Насамперед постараюся звести до купи всі ті «злочинства», які приписують новоявлені прокурори членам шкільної ґрупи СВУ, при чому матеріялом мені для цього служать такі статті: А. Приходька — «СВУ на шкільному фронті» («Шл. Осв.» ч. 5-6 1930 р.), О. Попотівського — «Інтернаціональне виховання в школі за реконструктив-

ної доби» («Шл. Осв.» ч. 5-6 1930 р.), М. Скрипника — «Основні проблеми соціяльного виховання в реконструктивній добі» (там же) та Ю. Горбенка — «Політична й технична дитяча книжка» («Шл. Осв.» ч. 4 1930 р.).

Вже з цього переліку матеріялу видно, що акти обвинувачення «злочинців» з шкільної ґрупи СВУ можна знайти не тільки в статтях, спеціяльно присвячених цій темі, але й в статтях, назви яких, здавалося б, нічого спільного не мають з цією темою.

Всю сукупність «злочинств» на підставі вказаного тут матеріялу, можна подати в такій схемі:

1. Члени СВУ категорично відкидають завдання сучасної школи на сов. Україні — «виховувати комуністично настроєних дітей, бо таке завдання, на думку СВУ, звужує загально-людський педагогічний ідеал».

Однак ні А. Приходько, слова якого тут наведено, ні будь хто з його «підручних» не знайшли потрібним докладно з'ясувати на сторінках педагогічної преси одне з головних педагогічних питань, а саме про те, чи справді завдання сучасної школи на сов. Україні покриває собою загально-людський педагогічний ідеал, який ще в 1923 р. одверто сформував В. Дурдуківський, один з головних діячів шкільної ґрупи СВУ, так: «виховувати гармонійно розвинену людину, виховати по змозі всі сили й здібності дитини (фізичні, розумові, соціяльні, естетичні*).

2. «Члени СВУ висловлюються проти класової школи, а в дійсності одстоюють класову школу, тільки не пролєтарську».

Хто слідкував за перебігом процесу СВУ по звідомленнях в часописах, той добре пам'ятає хоч би із свідчень В. Дурдуківського, що школи, де учителювали члени СВУ, охоче приймали дітей зо всіх класів населення. Про ці свідчить і згадана стаття п. Дурдуківського, де читаємо, що в 1922-3 шк. році в 1-ій трудовій школі, управителем якої він був, діти за соціяльним становищем поділялися так: 35 відс. трудової інтеліґенції, 29 відс. — робітників, 28 відс. — селян і 8 відс. — ремісників і купців **).

3. «В. Дурдуківський додержувався того погляду, що державна школа дуже часто грає ролю консервативного чинника, не дає змоги широко розгорнутися індивідуальній педагогічній творчості. Щоб не було занападу державної школи, повинні існувати приватні школи» (А. Приходько). А. Приходько вбачає в цьому погляді В. Дурдуківського повне недовірря до «совітської» школи. «Невже є на світі школа, — так пише він у своїй статті, — де б стільки простору і широти було віддано, як це є в радянській школі, для індивідуальної творчости педагога? Певно можна сказати, що ширших творчих можливостей, ніж це є на радянській землі, жадна країна в світі для педагога не дає».

Про цей«простір і широту» краще всього може свідчити доля тих педагогів, яких було притягнуто до процесу СВУ. І знову приходиться

*) Див. статтю В. Дурдуківського — «Наша школа» в збірникові «З практики трудової школи» ч. І. Київ. 1923 р. ст. 8.

**) там же ст. 7.

висловити здивування, чому А. Приходько та його «підручні» обходять мовчанкою питання про те, оскільки має під собою ґрунт сучасна педагогічна наука, коли вона відкидає, як шкідливий, принціп монополізації в освітній справі.

4. «Школа Дурдуківського в значній мірі мала риси чисто словесного формального навчання» (М. Скрипник).

Чи слід доводити тут, що своє твердження М. Скрипник висосав з пальця? Ось що пише В. Дурдуківський в згаданій своїй статті: «Раз назавжди одкинувши старий, пасивний, вербальний (словесний) метод, наша школа в своїй роботі вживає ріжних сучасних нових методів, що сприяють оживленню праці, пробудженню дитячої самодіяльности, виявленню їхньої творчости. Широко практикуються в нас екскурсії (в музеї, в історичні місцевості, на заводи, підприємства, в ріжні державні установи, в природу і т. д. майже по всіх предметах); ще більше, ще частіше звертаємося ми до ілюстративного методу в ріжних його формах і видах (реферати, доклади, власні оповідання і вірші, інсценіровка, драматизація, літературний і історичний суд, мапи, діаґрами, криві, вимірювання, моделі, ліпка, малюнки і т. д. — в усіх предметах од найконкретніших до найабстрактніших); знаходять собі місце в нашій роботі також і инші методи (лабораторний, трудовий в тісному розумінню цього слова, ґенетичний), коли трапляється відповідний для їх вживання матеріял і умови» (там, же стор. 8-9).

Що ці слова не є «самореклама» про це свідчать статті окремих педагогів, з трудової школи, на чолі якої стояв В. Дурдуківський, що вміщено в двох томах збірника «З практики трудової школи», а ще більше факти, як наділення цій школи з боку НКО — назви «зразкової», а потім определення її до установ ВУАН. І ця школа справді була на висоті що-до педагогічних методів, бо тільки її найчастіше демонструвавла сов. влада перед чужинцями, що знайомилися з шкільною справою на сов. Україні.

Цікаво, що один з педагогів-прокурорів, а саме Д. Скуратівський — підтверджує, що школа В. Дурдуківського зовсім не була школою словесного навчання: «Треба сказати, що як контр-революціонер В. Дурдуківський досить віддано, досить правильно (з боку педагогічного) поставив педпроцес, — він не схотів, щоб діти лише слухали або заучували, так вони можуть швидко забути. Це може стати нудним заняттям, він уміло орґанізував націоналістичне шовіністичне виховання».

5. Члени СВУ «у своїй звірячій люті і ненависті до комуністично настроєних пролєтарських дітей доходять до думки про нечувані в історії педагогики «методичні» засоби впливу на це дитинство — душити піонерів їхніми ж таки червоними краватками та пришпилювати записки на трупиках з погрозами, що те саме буде і усім піонерам. Далі вже йти, здається, нікуди» (О. Полів).

Справді, далі вже нікуди йти в брехні та підлості. Про моральне обличчя всіх цих «педагогів» може свідчити такий витяг з статті Д. Скуратовського: «особливо характерно, що до виявлення та викриття

всієї організації СВУ діти не видали ворогів радянської влади, не видали ворогів комуністичного виховання». І це є «педагоги», що насаджують серед дітей шпигунство і донос!..

6. Нарешті, педагоги-прокурори висовують ще один «злочин» з боку членів шкільної групи СВУ — вже цілком політичного характеру: «вони намагалися поневолити Україну, повернути її під ярмо капіталістів та поміщиків, — поневолити її соціяльно та водночас і національно» (О. Попів). «Організація (себ-то СВУ) завданням якої було поневолення України» (Ю. Горбенко). Той же «злочин», лише в иншій редакцій формулює і А. Приходько.

Як-що УНР'івська концепція, якої додержувалися члени СВУ, дійсно зв'язується з поневоленням України, то обвинувачення членів СВУ в цьому «злочині» справді є переконуючим...

Як бачить читач,я скрізь додержувався при формуловці «злочинів» точної редакції актів обвинувачення, яким надано форму «педагогічних» статтів, лише дозволив собі оминути в тексті ті епітети, якими увесь час наділюють «злочинців» автори-прокурори. А яких тільки епітетів не знаходимо тут: «контр-революціонери-шкідники», «малахії від фашизму і клерикалізму», «диканські Пестальоцці й Коменські» ,«недобитки УНР'івських загонів», «поборники поневолення бідняків і селян» — це все з лексикону А. Приходька, — «неуки», «пси світового капіталізму», — з лексикону О. Попова, і т. д. Але цього мало. Прокурори-педагоги не гидують копнути своїм копитом «лежачого» ворога. Досить навести для ілюстрації хоч би такий витяг з статті А. Приходька: «Ці диканські Пестальоцці і Коменські, хутерянські Наполеони і Бісмарки стали, як дрібні злодії, навколюшки перед судом і каючися, про все докладно розповідаючи, одверто, визнаючи нікчемність і заплутаність своїх концепцій, змагань».

Насмілюються таврувати каяття нещасних жертв большевицького терору ті, хто протягом всього часу большевицького панування на Україні плазує перед своїм паном — окупантом України!

Прокурори-педагоги намагалися в своїх статтях дати загальну оцінку тої «шкоди», яку заподіяла група СВУ. Але дивна річ, прокурори якось не зговорилися на цьому пункті. Так,А. Приходько визнає, що «роля й питома вага шкільної групи в СВУ була дуже велика», тоді як О. Попів визнає наслідки праці цієї групи «мізерними»: «дві три покалічені школи, що їх не важно буде вилікувати радянському педагогові, ватажкові комсомольцеві та загонові ЮП (юних піонерів-С. С.); десяток півтора натхнених ідеями СВУ книжок, що їх довелось передати до утильсировини; стільки ж «педагогічних» ідейок та теорійок, що подекуди встигли отруїти де-які незначні відсталі групи українського учительства... ось майже і усе, що встигли накоїти шкідники в педагогічній галузі». На мій погляд, роля шкільної групи СВУ дійсно була дуже велика, — в цьому А. Приходько не помиляється, але він свідомо перекручує п р и ч и н и великої питомої ваги шкільної групи СВУ, які полягали в тому, що ця група стояла на охороні педагогічних інтересів школи, не вносила політики до школи, ґрунтовно студіювала педагогічні питання та подавала висновки своєї теоретичної и практичної роботи до відома українського учительства. В цьому відношенню особливо цінними є праці, що вийшли з рамени Науково-Педагогичного Товариства в Київі *) — «Записки Н.-П. Т-ва», т. І, К. 1929 р. та Науково-Педагогичної комісії при ВУАН яка випустила в цьому році І-ий том своїх «Праць».

Нехай де-хто з членів шкільної групи СВУ покаявся перед большевицьким багнетом, але ж окупанти України добро знають, що ідеї не поборюються багнетом, а тому не може бути місця для зневірря в остатечну перемогу тих педагогичних ідей, виразником яких була на сов. Україні шкільна група СВУ.

Ст. Сірополко

Memento**)

Після, близько, десяти років перебування нашого на еміграції, в умовинах розпорошення та матеріяльних злиднів, загубивши всякі історичні документи, не можемо нині наганяти того, що за два з лишком роки сидіння в таборах прогаяли, — не можемо займатись ані збіркою та систематизуванням дотичних збройної боротьби нашої документів, ані студіюванням та опрацюванням, бодай тільки з військового боку, історії тієї боротьби. При найкращих навіть бажаннях не можемо нині навіть і марити про те, щоби на сучасний книжковий ринок докинути й «свої два гроші», в вигляді солідншої військової чи військово-історичної праці. За те можемо, мусимо навіть, доки ще не пізно, підготувати хоч будь-який ґрунт для цього на майбутнє, чи то для себе самих, на випадок, коли обставини в бік ліпшого зміняться, чи то для наступників наших.

З-проміж тисяч по світі розкиданої нашої військової еміграції, з-проміж отих живих свідків і активних учасників недавньої збройної боротьби українського народу, ще й на сьогодні зберігається богатющий скарб історичний, який для культури української, для майбутніх поколінь може мати далекосягле значіння. Кожен з нас, бувших вояків українських, нині політичних емігрантів, ще й досі носить в пам'яті своїй бодай найголовніші з подій, що в часі перебування його в тій чи иншій, чи-то б. українізованій, чи українській військовій формації відбувалися. Майже кожен з нас побував за час служби в українському війську, у кількох, а то й кількanайцяти ріжних формаціях, пам'ятає їх назви і, хоч більше-менше, — час свого в них перебування, пам'ятає прізвища бодай командного їх складу, визначніші епізоди з життя тих формацій — бої, походи і т. п.; пам'ятає і перебіг процесу «українізації» б. російських формацій, що в часі революції 1917 р. внутрі б. Росії та на її фронтах відбувався.

*) Зі звіту Н.-П. Т-ва за 1925 і 1926 р. р. видно, що на 1 січня 1927 р. воно налічувало 173 члени. Див. «Звіт» К. 1927 р. 16 ст.

**) Див. «Тризуб» ч. 36 (244).

Колиб ще й сьогодні відповідно зафіксувати бодай те, що кожен з нас ще пам'ятає, зафіксоване зібрати та до кращих часів зберігти, був би це неоцінний архив збірної пам'яти нашої, невичерпальне джерело для майбутніх істориків українських, для істориків військових зосібна.

Щоб яскравіше уявити собі, якою пусткою новітня наша військова історія світить, досить згадати, що не маємо досі не тільки якихось наукових праць чи публікацій про нашу недавню мілітарну боротьбу, про наше військо, а не маємо навіть відповідно опрацьованої історії бодай однієї якої-будь окремої формації військової, бодай однієї з формацій-піонерів. Про цікавий під кожним оглядом період так званої «українізації», про ту прелюдію, тло війська українського, на якому воно повставало, маємо теж не більше. Вже й нині з повним переконанням твердити можна, що навіть самих назв усіх формацій, що на протязі 1917-1920 р. р. до складу війська українського належали, ані на підставі літератури нашої, ані на підставі документів, з яких користати можемо,*)виявити ніхто не в стані. І це тепер, коли, напевно, більшість б. вояків усіх колишніх наших формацій ще жива!

Відзискати-ж зі скарбу історичного те, що вже й на сьогодні ми з тих чи инших причин стратили ми не тільки для поколінь, а, навіть, й для себе, відзискати бодай частину його, забезпечити для нащадків від нищення часу те, що досі ще в пам'яті носимо, може лише збірна воля наша, воля всієї української еміґрації військової взагалі, воля кожного еміґранта, б. українського вояка (і не тільки вояка) зокрема.

Щож конкретно для цього відзискання та забезпечення в умовинах нинішніх робити маємо? На жаль, многотисячна політична еміґрація українська не спромоглася досі ані на утворення спеціяльної інституції для студіювання та ширшої пропаганди серед чужих і свого народів недавньої минувшини нашої, ані на покликання до такої праці бодай окремих авторитетних осіб, які б роботою еміґрації в згаданім напрямі могли згори покерувати. Центральні-ж еміґрантські органи наші, перевантажені працею над біжучими, більш важливими і пильними справами, через нечисленність свого персонального складу, річ зрозуміла, не могли та й не можуть займатися справами історичними, справами хоч би й недавнього минулого. Не мали вони, та, певно й не мають, — бо досі до відома еміґрації їх ніким і ніде не подавано, — рівнож своїх планів в тій справі. Отже, немає об'єктивних підстав сподіватися, що хтось, до цього покликаний, подасть плани ті і в майбутньому. Мусимо, доки не зовсім ще стратили час, робити самі, робити не очікуючи на плани зверху, робити, як розуміємо та як уміємо, в надії, що як і щоб не зробили ми для справи рятування історичного

*) Як відомо, катастрофа нашої армії в кінці листопаду р. 1919 була мотивою і для тієї незначної решти колосальної ваги історичних документів за р. р. 1917, 1918 і 1919, які після численних відступів та евакуацій ще на той час при штабах та інституціях залишалися.

скарбу народу нашого, робота та намарне не піде — прийдуть час і люде і вона використана буде якнайкраще. Хто знає, може це станеться навіть ще тут, на еміґрації.

Однак, і в цій своїй безплановій ніби роботі працювати мусимо стосовано до якогось, бодай і не ідеального та жадними авторитетами не апробованого, та все-ж таки плану. План такий, хоч і не авторитетний і не ідеальний, але що випливає з щирих інтенцій дорогій для кожного з нас справі минувшини прислужитися, насмілююсь подати в надії, що переведена стосовно до нього праця в висліді своєму задовольнить бодай найістотніші вимоги історика нашої доби, історика-ж військового особливо.

План.

(взір ч. I.)

Українізовані формації б. російського війська.

(Під українізованими формаціями увесь час безпосередньої і виключної підлеглости їх російському командуванню належить розуміти ті, укомплєктовані виключно або переважно елєментом етнично українським, формації революційної доби 1917 р., які повстали а) з відповідних тактичних дотогочасних російських єднань, що шляхом революційним проголосили самі національну свою відрубність, пізніше командуванням російським лєґалізовану формулою «українізований», «українізірованная», б) з окремих вояків і складових частин ріжних дотогочасних російських формацій, що в спосіб революційний від днів своїх відсепарувалися та в одну «українізовану», пізніше згаданим командуванням також лєґалізовану, формацію получилися і в) були зукраїнізовані на заходи тих чи инших українських революційних орґанів самим російським командуванням).

А.

1. Назва російської формації («рота», «батарея», «баталіон», «дівізіон», «полк», «бронепоєзд», «автоброневік», «бриґада», «дівізія», «корпус»», «в. округ», «штаб», «управленіє», «учіліще», «армія», «фронт»), в якій безпосереднє перед її українізацією в повному складі, чи лише поодиноких складових її частин, служив. (Назву ту, яко титул, написати більшими літерами вгорі і підкреслити).
2. В якому характері в складі згаданої формації перебував в тім часі («солдат рядовой», «отдєльонний», «взводний», «ротний», і. т. д. командір), ступінь, ранґа, імення, по батькові та прізвище.

3. Місце розташування в згаданім часі формації: пункти постою складових її частин, штабу і т. п.
4. Тодішній чисельний і бойовий склад формації: людей, коней; стан озброєння: гармат, рушниць, аеропланів, панц. авт, шабель, набоїв і. т. д.
5. Стан інтендантського, грошевого та санітарного заосмотрення формацій.
6. Стан формації під оглядом національним: відсоток, хоча-ж би приблизний, розподілу по національності — солдат, підстаршин, старшини.
7. Морально-бойовий стан формації безпосереднє перед її українізацією: дисципліна, політичні настрої, взаємостосунки між командним і солдатським складом, виборчі органи та їх вплив в частині і т. п.

Б.

8. Назва з у к р а ї н і з о в а н а згаданої формації або її відсепарованих складових частин. (Назву написати більшими літерами під лінією титулу, вгорі аркуша).
9. Де саме і к о л и (по можливості точна дата) та за чиєю ініціятивою переводжено українізацію формації: на організовану вимогу самого складу її, на вимогу українських революційних організацій (яких саме) чи наказом з гори.
10. Докладний перебіг українізації формації: духові і техничні безпосередні її керманичі, б) формальні і техничні труднощі, в) відношення оточення, г) українські центральні військово-революційні органи (Всеукраїн. Рада Військ. Депут., Військовий Генер. Комітет, Окружні, Армійські, Фронтові Ради, Військові Комісари і т. п.) та їх роля в справі українізації формації д) чужинні революційні організації, їх відношення та впливи, є) взаємостосунки між старшиною, підстаршиною та козацтвом, ж) заворушення та збройні виступи внутрі формації, з) перебрання від попереднього командування зброї, грошей а иншого майна: спосіб поділу станніх, і т. п., іт. п.
11. Прізвища першого командного складу з українізованої формації, з зазначенням посад.
12. Чи був і який виборчий орган в зукраїнізований формації, його компетенція та фактична роля в житті частини; пр з ища його членів.
13. Дата закінчення українізації формації, чисельний, бойовий склад, та стан збройового, інтендантського та санітарного забезпечення її після того безпосереднє.
14. Дух формації: рівень національно і політичної свід мости старшин, підстаршини і ко яків; стан дисциплини, духове і лужбове життя формації (лекції, чи відбувалась і як муштра і т. п.) та роля в нім командного складу і виборчих органів.

15. Джерела попо нення (комплектування) формації: людьми, кіньми та джерела грошевого, ін енданг ького та иншого постачання.
16. Зовнішнє відріжнення формації від російських і инших зукраїнізованих формацій (по можливості нарисувати і додати відзнаки з д кладним описом їх).
17. Моа формації: а) у внутрішнім житті козац ва, під таршини, старшини; б) при навчанню (команди, татути і т. п.) і в) в діловодстві.
18. Бойові та инші завдання, що покладалися на формацію російським командуванням: докладно описати перебіг маршів, боїв і т. п. маючи на увазі: а) місцевіс ь, б) дату, в) склад своїх і ворожих сил, г) перебіг бою манєври і т п , д) вислід бою і страти свої та ворожі трофеї, є) окремі характеристичні моменти боїв, ж) лицарські вчинки окремих вояків —їхні прізвища, з) прізвища, забитих, та ранених, іт. п. і т. п... (Пожаданим було б, оскільки в пам'яті те зберіглося, додати, накресливши, мапку того чи иншого цікавого бою)
19. Чи виконувала формація, підлягаючи формально командуванню російському, які будь завдання і тогочасних органів українських, яких та які саме
20. Зазначити по можливості усі зміни в персональному складі старшини формації, аж до часу виходу її з підлеглости командуванню росій ькому чи розформуванння.
21. Коли саме виступив автор зі складу формації.
22. Коли саме і в який спосіб формація вийшла з підлеглости російському командуванню: розформована була, сама розійшлась або відійшла до підлеглости українському командуванню; в останньому випадку — коли, як, та до складу якого єднання українського увійшла.

Підпис (читкий).

(Дата і місце складення відомостей).

(Взір ч. 2)

У к р а ї н с ь к і в і й с ь к о в і формації

(Під українськими військовими формаціями належить розуміти, опріч формацій з Галичини: 1) формації 1917 року, що революційно повстали з окремих у к р а ї н с ь к о ї н а р о д н о с т и б. вояків ріжних р о с і й с ь к и х формацій, посереднє виконували окремі російського командування завдання, підлягаючи б е з п о с е р е д н є і в и к л ю ч н о органами тодішньої в л а д и у к р а ї н с ь к о ї: Українському Військовому Ґенеральному Комітетові або Ґенеральному Секретаріятові Військових Справ УНР

2. Ті з категорії б. українізованих формацій, які, вийшовши з підлеглости командуванню російському у всіх відношеннях і виключно підлягали тогочасній владі українській, і

3. Всі інші формації на Україні і по-за її межами, з дозволу органів влади Українсько Народньо їРеспубліки повсталі, та командуванню українському безпосереднє підлеглі,)

1. Назва формації (частини, штабу, управління), до якої на українську військову службу вступив (вперше, або перейшов з иншої української військової формації). Точну і повну назву ту, яко титул, більшими літерами написати зверху аркуша.
2. Коли саме (точна дата), де і в якому характері (старшиною, підстаршиною чи козаком) вступив; як що брав участь в організації формації від самого початку її повстання, то описати перебіг її: а) революційно, чи з наказу і чийого, зав'язалася, б) де, коли, як і з якого елемента укомплектовувался, в) як озброювалася і харчувалася, г) безпосередні духові і техничні перші її керманичі, д) труднощі формальні і техничні, е) роля українських військово-революційних або партійних організацій (Центральна Рада, Всеукр. Рада військових депутатів, Український Військ. Генеральн. Комітет, Округові, Армійські, Фронтові Ради та Комісари і т. п.).
3. Хто стояв тоді на чолі формації і складових її частин чи відділів; ймення і прізвища решти старшинського складу формації
4. Побудова формації (її структура організаційна). Накреслити хоч би олівцем та додати схемку її.
5. Градація (поділ) старшини, підстаршини і козаків того часу на ранги, ступіні і посади.
6. Зовнішні відзнаки старшини, підстаршини і козака формації нарисувати, хоч би олівцем та додати опис на окремому аркуші.
7. Чисельний і бойовий склад формації (кількість старшини, підстаршини, козаків, коней лінійових і т. д.), в якому ви її застали або після закінчення формування її.
8. Стан збройового заосмотрення формації (кількість і якість гармат, літаків, панцерних автомобілів, метачів мін, кулеметів, рушниць, шабель, списів, набоїв і т. д.) та стан його придатности.
9. Стан продовольчого і речевого забезпечення (харч, одяг, взуття): чи вистарчало, в якій мірі та в який спосіб постачалося (інтендатури чи реквізувалося і в який (формальний) спосіб реквізіцію переводилося).
10. З якого елементу, під оглядом: військово-фаховим, моральним, національно-політичним і попередньому своєму соціяльному положенню (до військової служби) працююча інтеліґенція (мійська, сільська, робітники, селяне) формація складалася та звідки (губернія) він переважно походив.
11. Дух формації: які прагнення і настрої помічалися тоді серед старшинського, підстаршинського і козачого складу формації, та їх причини; відношення формації до справи української державности; відношення старшини, підстаршини і козаків до службових обов'язків, стан дисципліни і т. д.
12. З яких статутів користала формація для свого навчання (чужинних, українських).
13. Мова формації: старшини, підстаршини і козацтва (службова і по-за-службова: українська, російська).
14. Відношення формації до населення і населення до неї.
15. Чи заходили в житті формації які-будь ексцеси чи взагалі події деструктивного характеру (за час вашого в ній перебування): коли, де, які саме, та їх причини і наслідки.
16. Чи заходили в формації,коли і які саме зміни організаційного характеру за вашого часу (переформування, сполучення з иншою, зміна назви і т. п.).
17. Які завдання бойові чи инші на формацію за вашого часу покладалися, ким та коли саме.
18. Бойові дії формації за вашого часу (по можливості докладно описати перебіг маршів, боїв і т. д., пам'ятаючи про: а) завдання б) час і місце бою, в) свої і ворожі сили, г) манєври, д) процес бою, е) окремі характеристичні його моменти: вдачі, помилки, лицарськість окремих вояків і т. п. (про лицарські чини пожаданим є подати окремим додатком навіть у формі белетристичній), ж) висліди бою, з) страти свої та ворожі, ї) здобич (трофеї), і) список забитих та ранених: старшини, підстаршини і козаків, зазначити звідки походять і т. д. і т. д. Накреслити хоч би олівцем і додати мапку боїв).
19. Коли залишили службу в формації (по можності точну дату).
20. Як-що до складу формації спочатку її формування не належали, то що ви знаєте про її формування (дата , місце її повстання та прізвище першого командира чи начальника).

(читкий підпис)

(дата і місце складення відомостей)

Передбачені повищим планом моменти як з життя українізованих, так і українських формацій,більшости яких не могла оминути увага кожного б. вояка, що в тих формаціях коротший чи довший час перебував, дозволяють авторам спогадів не лише на лаконичне, так би мовити, анкетне, а й на як найширше так під оглядом змісту, як розміру та літературних форм їх освітлення; дозволяють на переказання не тільки голих чисел, дат та фактів, а й найтонших психологичних нюансів, що з тодішніх спостережень та переживань авторів випливають.

Не тяжко уявити собі, якої колосальної історичної ваги відомости ще й нині зібрати б кожна, коли б багатотисячна еміґрація українська стосовно бодай до повищого плану їх склала. Зібраний дорогоцінний історичний матеріял той, відповідно до назв формацій систематизований, навіть без опрацювання жадного, сам собою, преці-

каву становив би історію українського війська в цілому і кожної або майже кожної його складової частини зокрема.

Зафіксувати згадані відомості на письмі та бодай індивідуально до слушного часу їх переховати, — значить виконати наш п е р ш и й е м і г р а н т с ь к и й о б о в ' я з о к так в стосунку до минувшини, як до майбутности свого народу.

І, пам'ятаючи, що поневолений на рідній, не своїй землі нарід наш про історію свою не тільки не може дбати реально, а не може навіть про неї вільно думати, й обов'язок той виконаємо.

Виконаймо-ж, і то як найскоріше, бо невблаганий час, що немилосердно стирає з кожним роком, з кожним місяцем, з днем кожним з нашої пам'яти події минулого, промовив вже давно своє грізне m e m e n t o .

Ольховський.

З життя и політики.

— З м і н а к у р с у с о в і т с ь к о ї н а ц і о н а л ь н о ї п о л і т и к и . — У к р а ї н і з а ц і я , я к т а к т и ч н и й х і д і ї д о т е п е р е ш н і н е в д а ч і . — Л і к в і д а ц і я д о т е п е р і ш н ь о ї у к р а ї н с ь к о ї п о л і т и к и с о в і т і в . — Т е п е р і ш н і у м о в и р о з в и т к у у к р а ї н с ь к о ї к у л ь т у р и .

Одно з найбільш немодних питань під теперішню хвилю в совітській пресі, — це питання про українізацію, про українську культурну роботу, про права і компетенцію уряду УССР. Надо всім комплєком справ, що складають українську проблєму, наче перейдено до порядку денного з того часу, як процесом СВУ було демонстровано ті блискучі засоби розв'язання української справи, які віднайдено совітською владою. Після довгої низки дифірамбів урядових письменників, що писалися під час процесу і після нього, на адресу совітської влади, яка так блискуче «розв'язала» українську справу, писання на українські теми відразу стало немодним. Лише вряди годи можна стрінути в останній час в совітській пресі коротенькі замітки, з яких виявляється, що в справі українізації, в справі задоволення культурно- національних потреб українського населення існує різкий і виразний поворот до гіршого, що русотяпський курс на практиці рішуче і повно бере гору. Рівночасно в европейській пресі появилися звістки, що московський центр підготовлює проєкт реорганізації державної структури СССР в напрямі знищення федеративних республік і сотворення повної централізації в державному управлінню.

Вся ця ситуація примушує звернути увагу на ті нові моменти, які з'явилися в совітській політиці що-до Україні, примушує дати оцінку тих відносин в українській справі, які тепер починають складатися.

* * *

Скільки би не підкреслювали совітські письменники ті досягнення, які здобула українська культура за совітських часів, лишається проте незаперечуваним фактом, що позиція влади що-до української справи весь час була лише позицією тактичного характеру; всі декларації і декламації з приводу допомоги розвиткові української культури, з приводу знищення національного гніту на Україні робилися і виголошувалися в силу примусу, в силу необхідности опанувати становище на Україні для будови соціялізму, для творення інтернаціональної пролєтарської культури.

Цей політичний характер совітських позицій в українській справі є

нерозривно зв'язаний з її загальними поглядами комуністів на національну проблєму, які зафіксовані ще резолюціями VIII і X з'їздів російської комуністичної партії. Вже тоді, коли були висунені гасла федеративного об'єднання держав, орґанізованих по совітському типу і права націй на відділення, було підкреслено, що федеративне об'єднання держав партія виставляє, як одну з переходових форм на шляху до повної єдности; вже тоді була дана така трактовка «права на відділення», при якій воно обернулося в порожню беззмістовну фразу; в питанню про те, хто є носієм волі нації до відділення — говорить резолюція VIII з'їзду — РКП стоїть на історично-класовому погляді, рахуючися з тим, на якому ступіні її історичного розвитку стоїть дана нація: на шляху од середнєвіччя до буржуазної демократії або від буржуазної до совітської чи пролєтарської демократії. Є очевидним що всі західнє-европейські нації, що більш сконсолідовані, і розвинені нації совітського союзу, як українці, грузини то-що, згідно з комуністичною доктриною стоять на шляху од буржуазної демократії до пролєтарської; з другого боку не підлягає сумніву, що для цих націй носієм волі нації буде для комуністів уважатися «класово-свідомий», «революційний» «пролєтарський» елємент, який репрезентується комуністичною партією, що буде стояти не за відділення, а тісніше з'єднання з совітським союзом при всяких умовах. При цих обставинах декларованє право на відділення не буде перешкоджати боротися з кожною спробою відділення, бо, мовляв, це гасло висовується контр-революційними елєментами, які не репрезентують націю. Яскравий централістичний напрям національної політики комуністичної партії ще виразніше підкреслюється прийнятими X з'їздом тезами по національному питанню Сталіна, які, як один з арґументів на користь федерації, висовують необхідність допомоги нехлібним совітським республікам з боку хлібних.

Коли при цьому виразному централістичному підході до національної справи совітська влада в періоді XII партійного з'їзду пішла на певні уступки українській національній стихії диктувалося це визнання в той час необхідністю стати на шлях «змички» з селянством, яке ту українську стихію репрезентувало. Були ці уступки не зреченням од давнього централізму, а лише тактичним ходом, так само, як була ним так розрекламована в свій час змичка з селянством.

З де-яким одхиленням, і перебоями «український» курс совітської влади на Україні тягнувся аж до теперішнього антиселянського колективізаторського етапу совітської політики. Вже і раніше було багато даних, які промовляли за необхідність покінчення політики загравання з українством, багато даних, які вказували на те, що «український» курс дає комуністичній партії більше мінусів, ніж плюсів.

Можна припустити, що, ставши на шлях здійснення «українського» курсу комуністична партія не дооцінила сили і значіння українського руху. На комуністичному Олімпі (між иншим на VIII з'їзді партії «сам» Ленін глибокодумно висловив сумнів, чи українська мова має глибші коріння в народіх масах) очевидно уважали, що весь досовітський культурний дорібок українського руху є такий нікчемний, що за допомогою українізації опанувати його — річ проста і нескладна; отже між українізацією чи чувашизацією ріжниці значної нема; за допомогою «українського» курсу можна підпорядкувати український рух під совітський диктат і сотворити з совітської України центр тяжіння для всіх инших частин української нації. Ці надії і сподіванки в дуже великій степени завели. Ті комуністи, які були приставлені до творення української «пролєтарської» культури мусіли констатувати, що на Україні доводиться мати діло з давньою і виробленою культурною традицією. Ця традиція мала таке глибоке коріння в масах, таке значне поширення, що самі виконавці совітських українізаційних планів раз у раз підпадали її шкідливим впливам і допускалися всяких злочинних ухилень; що-до привернення на совітський шлях старих українських культурних працівників, то для цього вже од давніших часів довелося вживати методів, які знайшли своє завершення в процесі СВУ. Ще гірші результати дала надія привернути

за допомогою українізації симпатії до теперішніх господарів УССР серед українського населення по-за совітськими кордонами. Само собою, українізаційні спроби совітських чинників викликали по-за межами УССР великий інтерес і зацікавлення, але вони мали дуже мало спільного з симпатіями до теперішніх володарів совітської України; навпаки що далі, то все більше широкі маси населення українських земель по-за совітськими кордонами об'єднувалися коло гасел українських національних партій і курс большевицьких і большевизуючих краєвих чинників явно став йти на пониження. Таким чином вже від давнішого часу стало виявлятися, що-до українізації з мірилом чувашізації підходити не слід.

Але останній теперішній етап совітської політики мусів поставити руба питання про доцільність дальшої спекуляції на українство. Колись українізаційний курс був декоративний, як один з засобів на змичку з селянством. Сталіним тепер оголошено замісць змички з селянством війну селянству. Де при таких умовах тактична доцільність українізаційного курсу? В центрі уваги тепер стоїть п'ятилітка, яку ініціятори сподіваються здійснити шляхом найдалі йдучої централізації всіх сил і засобів в руках найближчого сталінського оточення. Де при цих обставинах місце для розвитку, а то навіть і для існування яких-будь автономних чи відокремлених установ УССР? Чи не слід при цих умовах здійснити постанову VIII з'їзду і признати, що федерація,ця переходова форма до повного об єднання, вже являється перейденим етапом?

Ми не знаємо, чи є вірною звістка закордонної преси, про яку ми згадували вище і яка мусіла б означати ліквідацію УССР. Але мусимо сказати, що,перебіраючи в пам'яті події останнього року,можна прийти лише до того висновку, що підготовка такого проєкту була б лише логічним розвитком і продовженням того, що відбувалося досі.

Ліквідація переводиться тихо, мовчки, при заявах, що все лишається по старому. Обмежено до мінімума українську наукову роботу розгромом Академії Наук, який переведено її реорганізацією, чисткою і інсценізуванням процесу СВУ. Літературну творчість зведено лише до «праці» сталінських підголосків шляхом чистки і реорганізації літературних об'єднань і товариств. Як не слабо була переведена українізація у високій школі на Україні, од неї тепер, в зв'язку з повною реорганізацією постановки високої освіти на Україні й передачи її майже в цілому до рук загально союзних органів, лишилася одна згадка. В обсягу загального й господарського управління централізація досягла свойого максімума. Скасовано український комісаріят земельних справ. Цілу низку промислових підприємств усунено з обсягу компетенції уряду УССР і передано загально-союзним органам. Та й нащо властиво приводити окремі факти в обсягу поширення централізації, коли перед нами з часів XVI з'їзду стоїть таке основне явище, як переведення довгої низки державних законів і розпоряджень на цілому просторі совітського союзу звичайнісенькими постановами Політбюро ЦК ВКПб. Нищиться в своїй основі той правопорядок, який встановлено конституціями СССР і УССР, компетенція вищих і рішаючих совітських установ урізується і одбирається, на цілому просторі совітського союзу самодержавно і безвідповідально вирішує всі справи сам Сталін. Чому при цих обставинах не фіксувати законодавчими нормами вже фактично існуючого безправ'я, не ліквідувати УССР, не визнати, що члени «українського совіту народніх комісарів»з більшою користю для соціялістичної батьківщини зможуть виконувати не свої теперішні обов'язки, а обов'язки, скажемо, членів райвиконкомів в якій ь московській дірі. Це буде тим більше доцільним для країни, що саме тепер в зв'язку з ліквідацією округ й примусовим приділенням совітських працівників на роботу в райони серед них панує загальне дезертирство і їхати на села нікому.

Повторюємо: коли відомості про намічену ліквідацію совітських автономій і федерацій і не відповідають дійсності, являються вони логічним продовженням і розвитком тих подій, і фактів, які відбуваються на Україні зараз.

* * *

Ми характеризували ті формально-правні обставини, які створилися тепер для реалізації культурних і політичних українських домагань. Не треба поруч з цим забувати про ту фактичну обстановку, яка існує тепер для розвитку нації. Колєктивізацією підривається існування і нищиться та соціяльна ґрупа, яка була і є основою нації. Чим далі йде розвал в країні совітів, тим все більш яскравою і реальною стає загроза навали дикої голодної півночи на Україну, північних людей на Україну посилають московські можновладці так само, як колись московські царі, для «кормленія» і керування вже тепер десятками тисяч. Хто підрахує скільки росіян приплинуло за ці місяці на Україну в числі 25.000 мобілізованих для переведення колєктивізації, в числі десятків тисяч робітників, набраних для Дніпрельстану, харьківського Тракторбуду, кам'яновугільного Донбасу. Адже всі вони, що приходять з півночі, приходять в якості упривилейованої верстви, приходять не тільки, щоб годуватися, але також, щоб командувати і керувати. Вони здійснюють своє керування, все далі ширять на Україні анархію і розвал, сотворюють обставини, які в високій мірі утруднюють розвиток нації і її культури. А поруч з цим вселенням на Україну московських орд відбувається примусова депортація сотень тисяч українського населення на північ, в Соловки, на примусові лісові роботи. Під шумок п'ятилітки переводиться зміна відносин національних ґруп на Україні на користь Москви.

Важкі часи переживає Україна. Ще одне тяжке ліхоліття судилося перебути українській нації. Бо історія приділила так, що шлях до національної волі і власної державности ніколи не бував встеленим рожами; завжди він вкритий тернами і камінням.

В. С.

Лист з Одеси. *)

Як і треба було сподіватися, «нашій» владі на Україні легше було провести засівкампанію, ніж зреалізувати урожай. «Товариш урожай», хоч і не виправдив тих великих надій, які на нього покладалися, але тим часом, при нормальному стані річей, його вистарчило-би не тільки для задоволення конечних потреб населення України, але можна було-би де-що взяти й для експорту. Ще в осени минулого року, під час переведення добровільно-примусової колєктивізації, пристрасті так роспалилися, що можна було сподіватися найдальше йдучих «несподіванок». Відчуваючи непевність своїх позицій, большевики заздалегідь, ще до початку жнив, почали переводити мобілізацію своїх сил для найбільш повної реалізації урожаю на Україні. Для допомоги місцевій владі та місцевим орґанізаціям при переведенню жнив та при виконанню хлібних заготівель були орґанізовані спеціяльні «ударні робітничі бригади». Це ще більше загострило той антаґонізм, який існує тут між містом та селом, і сприяло витворенню загального невдоволення існуючим станом річей. Перед початком жнив наша преса знову підняла лемент про «кулацьку небезпеку» та про «активність клясового ворога». Для боротьби з куркулем знову закликалося все свідоме населення». Після «ліквідації куркуля, як класи», після фактичної руйнації більш-менш міцного індивідуального господарства та після физичного винищення тих, хто не хотів йти до колєктиву, було дивно читати про куркульську небезпеку. Але — тут справа не в куркулі, а у власницькій ідеології, якої не викоріниш на Україні ні декретами Сталіна, ні надзвичайними заходами ҐПУ. Це наше начальство дуже добре знає й через те в самий енерґійний спосіб, при допомозі надзвичайних засобів, приступило до реалізації урожаю, бо від цього в де-якій мірі залежить термін їхнього хазяйнування по українських селах. Фактичний стан річей більш поважний, ніж хотілось-би большеви-

*) Лист датований кінцем серпня с. р.

кам та ніж пише тутешня совітська преса. З бригадних ударників багато, зустрінувши особливо гаряче прийняття на селі, не вернулося зовсім до міста, чимало повернулося покаліченних, а ще-більше «випробованих комуністів» повиходило з партії, або як у нас кажуть «ганебно здезертували». Не зважаючи на суворий терор — село знову захвилювалося і так само як під час знаменитої колєктивізації, всілякими засобами реаґує на чергову «хлібо-заготовчу» кампанію. Про дрібне шкідництво не доводиться навіть говорити. Антисовітський рух поступово починає набірати масовий характер. Спостерігається свідоме залишення хліба на полі, підпалюється хліб складений в скирти, не кажучи вже про нищення робітників та партійців, що стоять на чолі ріжних совхозів та колхозів. Влада-ж, крім физичного примусу, скерованого проти впертих «хахлів», що не бажають добровільно йти до соціялізму, намагається викачати хліб шляхом задоволення селянських потреб в ріжному крамові, який доставлено до тутешніх кооперативів. Крам видається не за гроші, яких тут майже не беруть, а лише в обмін на хліб. Коротше кажучи, щоби забезпечити себе хлібом, владою вжито всіх заходів до самих гострих включно. Але очікуваних наслідків все одно не буде.

А тим часом становище міста з кожним днем погіршується. Крім ярини та хліба нічого в кооперативах не продається. В громадських їдальнях м'ясних страв давно вже не існує і всі ми стаємо «переконаними» вегетаріянцями. В літню пору, коли єсть і ярина й овочі, ще сяк-так можна миритися з цілковитим браком мяса, риби та товщів, але що їстиме «пролєтаріят-переможець» в зимі — тяжко навіть уявити. Коли на базарі випадково й з'являються де-які харчові продукти, то ціни на них такі високі, що купувати їх мають змогу лише «відповідальні робітники» та партійний апарат. Так масло коштує 5-6 карбованців фунт, хліб на базарі у приватників 40 копійок фунт чорного і 70 копійок фунт білого. Мило цілком зникло. Часом з під поли можна дістати шматок кепського мила для білизни, але й за нього треба дати 4-5 карбованців. Пайки цукру поступово зменшуються, а по селах його взагалі не має. Надій на новий цукор не має, бо буряки загинули, цукроварні стоять. Отже до всіх тутешніх «радощів» треба очікувати ще й цукрової голодівки.

На ґрунті браку харчових продуктів та несправедливого і несистематичного роспреділення їх, навіть серед того населення, яке орґанізовано в кооперативи, — спостерігаються окремі виступи, так звані «бабячі бунти», яких в останній час було в одній Одесі — чотирі. В липні місяці на ґрунті браку харчів було заворушення на джутовій фабриці в Одесі. Занепокоєна влада напружила всі сили для підвозу на фабрику бракуючих харчових припасів і це внесло певне заспокоєння. В кооперативах уже стали стереотипними відповіді: «немає й не буде». Всюди стоять хвости, без черги й довгого чекання в жадному кооперативі нічого не дістанеш.

Не зважаючи на такий тяжкий економичний стан, все населення «палає» бажанням допомогти владі, бо відома позичка «п'ятилітка в чотирі роки» уже «добровільно» — примусово росписана й роспреділена серед «працюючих». Як про виразний зразок довірря з боку населення до влади, а до певної міри й в доказ міцности самої влади, слід сказати про цілковите зникнення з обігу дрібних срібних грошей.

Не зважаючи на розстріл та масові обшуки, навіть в совітських кооперативах пропонують брати на круглі числа: на карбованець три, п'ять, бо решти звичайно в скарбниці не буває.

Наша влада тримається в силу інерції та терору. Досить одного поважного заворушення, щоби почалося стихійне повстання не тільки на селах, але й по містах.

Зараз тяжко вам навіть сказати, хто, крім керуючої головки, задоволений існуючою владою, бо розгордіяш залишає далеко позаду всі так звані «здобутки» й переведення в життя анекдотичної п'ятирічки.

Звичайно большевики обвинувачують усіх, крім себе в тому, що країну доведено до її нинішнього стану. Як і раніше, переводиться нищення

всієї інтеліґенції, яку обвинувачуть у всіх смертних гріхах, вюключно до саботажу та шкідництва, а українська інтеліґенція крім того ще пере буває й на особливому обрахункові за її «сепаратизм» та за орієнтацію на «гнилий захід», замість передової Москви.

Не зважаючи на виключно тяжкий стан свідомого українського елементу, національна і антибольшевицька робота дає свої наслідки і влада починає губити рівновагу, відчуваючи, що вже наближається кінець окупаційному пануванню на Україні.

Остання ставка Сталіна на реалізацію врожаю, а, між тим, все говорить за те, що зреалізувати його йому не пощастить.

З цього приводу у нас тут пущено в оборот дуже популярний жарт, а саме:

«Який самий короткий анекдот?..
— П'ятирічка!
— Чому мають перевести п'ятирічку в чотирі роки?..
— Та тому, що п'ятий рік — вихідний».
Здається, що вихідний рік не за горами.
Отже до скорого побачення.

І. Яковенко.

Одеса,
31 серпня 1930 року.

Людські документи.

10 років минуло як ми на еміґрації, живемо в культурних умовах західньо-европейських країн, звикли до демократичної свободи, захисту правового порядку, пошани до людської особистости і. т. п. благ «буржуазного» світу. Ми не уявляємо, не розуміємо, не відчуваємо —в повних розмірах, до самого кінця того, що твориться там, по ту сторону «добра і зла», в країні необмежених можливостей, що називається Совдепією.

Листи рідних і близьких з України відкривають перед нами оту заслону, що стоїть між нами і нашою батьківщиною. Але в більшості ці листи —такі коротенькі, так вони обминають всі загрозливі місця, намагаються бути такими «безобідними», що по них можна лише судити про ту безодню придавленности, той небувалий гніт, що тяжить над всіма «щасливими» підданцями соціялістичних республік.

Але ось до моїх рук попала пачка листів, писаних «з того боку». Ці листи зовсім другого характеру. Пише молодий селянин до свого брата, який перебуває на еміґрації. Писані ці листи в першій половині цього року. Вони яскраво малюють весь жах, що твориться тепер на українському селі. Автор їх — як це видно із листів — не має вже чого боятися, бо не має вже чого втрачати. Його листи просякнуті відчаєм і якоюсь, о дивує,— знаючи характер листів з України, — сміливостю. В них — в цих листах, — які він пише досить — на большевицькі умови знову таки — часто, він відводить свою душу, знаходить заспокоєння від страхіття совітських буднів.

Цікаві конверти, що в них прислані ці листи. На них турботливий совурядовець ставить величезні штамповані написи: «Зломімо куркульський опір — зміцнимо колгоспбудівництво». «Виконаємо зооветмінімум — поліпшимо скотарство». Як не гармонують ці «ударні» надписи з змістом листів, просякнутих однією думкою — кудись втікти — світ за очі — як далі від цих «будівництв», «мінімумів» і т. п. !

Коментарів до цих листів не треба. Вони свідчать самі за себе; я їх і привожу — так, як вони нап исані, — додержуючися того стилю, орфографії, не міняючи в них н і ч о г о .

«...ти пишеш що із ріднею мало пириписуєшся і низнаєш на твою думку чи вони листів ниодержують чи настрашені, так і є шо настрашені, ваня навіть мені застиригав аби я не писав, но я на це низвертаю уваги, я тепер такий обіжений шо остався яко благ яко наг,хліба що у мені а одежі шо

на мені, а хліб ітo несвій тільки той шо люди дадуть, а мама моя старенька і вдодаток ще сліпа день і ніч плачи просить на себе смерті; і я тепер кожний день без плачу ниобходюсь, от зараз приближаєця пасха а у нас нічого нима, ні їсти ні удягнутись, все забрали... ни знав як дальше буде, но жити тут нидумаю, я читав в газетах шо багато наших людей перейшло до вас і шо якоби для них там у вас гарний прием, коли це правда то будь добренький напиши мені... Мені тепер дні такі здаюця довгі як роки, у нас тепер кожний день новин так багато шо і в голові ни поміщаєця...» (19 квітня 1930 р.).

...«...я жию в сучасний мент дуже кепсько і жити тут далі недумаю, а чому то я думаю дорогенький що ти сам повинен знати, новин у нас кожний день нові і дуже цікаві і гарні (?) (знак запитання мій Є. Ґ.)... а чому хліб дорогий на місті житне борошно коштує 8 кар. 16 кіло а все ярове те шо сіяли 5 кар. за 16 кіло а грошей нима де брати от у цьому велика біда...» (30 квітня)

«...напиши мені... як у вас протикає життя і яка ціна на хліб і иньші продукти і чиє у вас білий хліб і сахар і почому коштує кіло і чиє у вас робота і чи можна заробити і прожити і чи є у вас досить (! С. Ґ.) мануфактури і одягу і взуття і яка ціна на все це?..» (4 травня 1930 р.).

«...мені тут тяжко пережити єден день, я нипевний за своє життя і дальніше істнування, я далі ниможу жити тут і єдного дня, ти пишеш шо я можу те шо є позбутися (коли б переїхав за кордон — примітка Є. Ґ.)... я уже нимаю чого позбуватися, бо у мене все заграбоване, земля, будівлі. взагалі все господарство, майно рухове і нерухове і я вигнаний із свого господарства і маю тільки господарства одежи шо на мені хліюба шо у мені... я хочу за якуб то нибуло ціну звіце вийти, мені рішати вже нима чого я рішив вже давно ізвіце виіхати но лише моє господарство трохи мене тримало, але я бачив шо тут добра нибуде, а коли я зараз ограбленій і висланій із свого господарства і моє господарство зруйновано і я нипевний за своє життя і істнування жію по заячій, розумій це і ходю із хати вхату щоб хто дав кусок хліба, із села в село... тут жити недають, висилають в Сібір і рострілюють без розбору і ше богато иньших знущань так що не можна навіть описати; ти дорогенький пишеш шо вам все відомо шо тут робиця, но я бачу шо вам все не відомо. Я гадаю шо перед вами роспинаюця шо тут все гаразд но тут все нигаразд і далеко ше до того, тут все стоїть на краю гибелі, Украіну граблять аж пірья летить і панщена московська вповні і шерокі мірі, люде стогнуть в ярмі московським, но ім так і треба ни слухали людей то нехай тепер свєй шкури слухають, Москва хоче всенький хліб нового урожаю забрати і вивезти а людей залишити на голодну смерть, шо тут зараз робиця то ничувано навіть в історії людського життя воно то були часи коли люди виходили із звірячого стану, а тепер звірі культурні но незовсім, роблять таке опустошення і ізнущання над людьми, тепер розумій як хоч жити тут я і єдного дня далі не можу... остаточно я решив вже все і збираюсь в дорогу в Польшу нилегально перейти кордон нихай буде там найгірше но так нибуде як тут бо з давніх часів до нас колітура приходила із заходу і тепер там люди культурніші і розумніші і там на заході так не може бути як тут... я закордоном буду робити яку хоч роботу аби прожити на світі» (10 червня 1930 р.).

«...я гадаю шо ти нипирибуваючи в такому оточенню як я весь час перебував і перебуваю то тобі те все шо я писав напевно здаєця якоюсь ілюзією і гадаєця шо тут легковажно можно добитися якогось права, я вже рвався на всі сторони і нічого ни вийшло з цего і нивиходтить і ниможе вийти... Коли ще літо нетреба теплого одягу і взуття, ще і харчів бо скріз по городах є цибуля і инші городні овочі, приходиця ходити просити... Пиши мені шо може бути мені гіршого в Польші як тут е і те шо я в належній час пережив в союзі ССР» (17. VI. 1930 р.).

«...уяви собі добре шо тут за життя бо я бачу шо ти того всего неуявляеш шо тут зараз є. Тут зараз величезна криза, жирів нияких нима, мяса нима, пара чобіт коштує 100 карбованців в той час коли хліб в людей забрали по 92 копійки пуд і все инше забрали і забирають зараз, свиней, худобу, вівці, кури, королі і взагалі шо є... відправляюся в Польшу, гірше не буде як тут є, нихай я посидю в Польші в допрі то я знаю шо там розумні люди і розбируця чи я винен чи невинен, і знаю шо нибуду в Сібіру так як другі — пишуть шо багато вже погинуло з голоду». (без дати)

«... от я 14 травня получив від єдного знаємого із висилки із Сібіру із Томска лист то він пише шо там ще морози і лежить сніг, їх там тремають в єдному лагері 6000 тисяч (мабуть помилка — 6 тисяч Є. Ґ.) навіть із малими дітьми під доглядом Г. П. У. і в город непускають і дуже скудно годують, дают в сутки 3/4 фунта хліба чашку супу рідкого без нічого, 2 стакани окропу без сахару, а в городі там хліба нима щоб купити, сахару 400 грам там 2 кар. 80 коп., сала 400 грам 6 кар. іх пряники стоять 400 грам 1 кар., отаке життя на висилці, но не луче і тут вдома теж все дорого та ще в додаток то все забрали і с хатів повиганяли но раніше в нас які були гроші то повимагали на ріжні податки та на облігації і тепер крім того всего ше нема й грошей щоб було за що купити йсти, і так хто шо із людей дасть то те тілько і маємо, та ше хотят мене вислати в Сібір на висилку то так хоть гинь із голоду хоть вишлють в Сібір то там згинеш із голоду і холоду, бо цей же самий мені пише шо є серед висильних багато хворих но іх теж нивипускають додому і не дають ніякої помочі, іх прямо вивозят в Сібір на загибиль на голодну смерть...читав що коли підсохне і поправлецця дороги то великий наплив буде людей через границю в Польшу і шо папа римский і приставники других держав дали роспорядження щоб усіх людей приймати і давати їм приют і харчі, то після цего як було написано в газетах в нас зачали дуже арештовувати і висилати». (без дати).

Є. Ґ.

З міжнароднього життя.

— Фінансова допомога на випадок війни.— Совітський кидальний торг.

Свого часу фінляндська делеґація в Женеві зробила внесок, аби всі держави, члени Ліґи Націй, які підписали відомий пакт про не-напад, зобов'язалися між собою фінансово допомагати, — кожна по своїй силі, — тій державі, що на неї хтось нападе збройно чи загрожуватиме нападом. Пропозиція та викликала живий відгук в заінтересованих політичних колах, а на останній сесії Ліґи Націй дійшла свого кінця. 27 держав дали на неї свою згоду і їх делеґації поставили на відповідному протоколі свої підписи. Усі вони разом зобов'язалися допомогою на суму в 50.700.000 золотих франків, себ-то на 700.000 більше за те, скільки потрібно було, — згідно попередній умові — аби згода стала дійсною.

Цей факт принціпово дуже важливий, але сам собою дрібний, бо сучасні війни надто дорогі, аби якась пів-сотня мілійонів франків, хоч би й золотих, мала рішаюче значіння, — ще раз вказав на те, що не настав ще час замирення в Европі, а може й на цілому світі. Для того досить лише подивитися, хто підписав зазначену згоду, або ліпше — хто не підписав її.

Підписали, як вказано вище, 27 держав; з них — 22 европейських і лише 5 по-заокеанських. Ці останні такі: Болівія, Куба, Австралія, Персія та Абісінія.

Явна річ, що по-за Европою договір про фінансову допомогу непопулярний. Бо ж перше за все під ним немає підпису всіх (крім малої Болівії та пів васальної Куби) латинських американських республік, на чолі з найбільшою серед них — Бразилією. Відсутність цих підписів, правда, може ще можна пояснити тим, що над тими державами як раз в цей час знялася знагла революційна буря й їм не до того. Але скажемо, з Японії, єдиній великій державі по-за Европою, все тихо і спокійно, а в тім її підпису під пактом немас. Не хоче зобов'язуватися ця держава, бо мабуть

таки бачить вона щось таке на Далекому Сході, що не дозволяє їй кохатися надто у пацифістичних мріях.

П'ять европейських держав так само не поставили свого підпису під пактом фінансової допомоги. Вони такі: Німеччина, Італія, Угорщина, Люксембург та Швейцарія.

Перепустимо Люксембург. Цій маленькій державі тяжко йти в ногу з своїма сусідами. За час великої війни, наприклад, вона боронила свій нейтралітет у той спосіб, що сама Люксембурзька ґерцоґиня виїхала проти німецького війська і поставила свій автомобіль у поперек мосту, через який мали переходити німецькі вояки, порушуючи люксембурзькі кордони. Німці обійшли той автомобіль, — тим справа і скінчилася.

Проминемо також Швейцарію. Ця держава мала правні підстави одмовитися од підпису, про що вона й зробила відповідну заяву. Швейцарія — спокон віку держава нейтральна; нейтралітет її ґарантовано всіма бувшими і сучасними великими і меншими европейськими державами, і не випадає наче б їй підписувати згоду, яка в разі війни примусить її нейтралітет порушити.

Чому не підписали останні держави?

Угорщина причини не вказує, але вона ясна й бе, того, бо про неї говорить вся її політика, яка спрямована на відтворення колишньої угорської сили, а це без війни з тими чи иншими сусідами мабуть таки не можливо.

Італія дала своє пояснення. Італійська делеґація вказала, що вона на те не має інструкцій од свого уряду. Для дипломатичної одписки цього може й досить, але ширша політична опінія безперечно тим не задовольниться, шукаючи глибших причин, що мабуть можна знайти приблизно в тій самій площині, в якій перебувають і причини угорські.

Призирливо і погордливо дала свої пояснення делеґація німецька: «Німецький уряд, вказала вона, працює зараз над фінансовим оздоровленням країни і не має часу спинятися над таким другорядним питанням». Це теж можна назвати дипломатичною одпискою, але дипломатія ця трохи иншої якости, ніж італійська.

Треба однак зауважити, що Німеччина не самотня в цьому відношенню що-до пакта фінансової допомоги. Її думку поділяє і анґлійська політична опінія, хоч британський уряд і дав свого підпису під тим пактом. Анґлійська преса всіх напрямків ставиться до нового пакту скептично, ба навіть — саркастично. Так «Morning Post» пише:

> Ще раз Анґлія зобов'язується платити за чужі розбиті горшки і ризикує тим, що буде її втягнуто до війни, якої вона не потрібує. Серед підписаних — Албанія, Австрія, Персія то-що, — країни, що як раз в золоті не купаються, і Анґлія має платити те, чого не доплатять инші...

«Daily Telegraph» наче продовжує думки попередньої ґазети:

> Договір, крім Анґлії, підписали; Франція, Югославія, Польща та де-які дрібні держави, а не підписали: Японія, Італія та Німеччина. З цього вже одного можна утворити уяву, кому він був потрібний, а кому ні. Можна також зробити і другий висновок, а саме про те, яку нікчемну вигоду придбала наша держава од того договору, коли б вона сама стала предметом якогось збройного нападу. Цього одного було б досить, щоб його не підписувати.

Так говорять опозиційні орґани. Але навіть орґану рядової анґлійської партії «Daily Herald», хоч і боронить урядову позицію, та робить це в такий спосіб, що ця оборона може ще гірша за напади, бо втішає:

> Тому що треба було мати однодушне рішення Ліґи Націй, необхідна була на то й згода Великої Британії Але ж подібна згода матиме значіння лише після того, як її ухвалить парламент, бо в ній справа йде про фінансове зобов'язання. Крім того, договір, як і всі пакти, що стосуються до міжнародньої безпеки, має ввійти в силу лише тоді, коли Ліґа Націй прийме постанову про обмеження озброєння.

Себ-то инакше кажучи, нема чого непокоїтися, бо все оте одкладається ad calendas graecas. Так у цій малій справі, як в дзеркалі, відбилася так звана солідарність Европи та її змагання до замиреного стану.

* * *

Ставилася за час останньої сесії Ліґи Націй і справа про совітський кидальний торг, инакше — dumping. Прикрито, правда, бо імени СССР у Женеві не названо, але говорилося взагалі про те, що робити, аби боротися з такого роду методами, які, коли їх поставлено в державному маштабі, можуть дезорґанізувати европейські і навіть світові ринки, та вже и дезорґанізовують.

Про совітський д е м п і н ґ свого часу було говорено на цьому місці. Коли єсть якесь питання, яке справді спільне для всіх европейських держав, так як раз отой кидальний большевицький торг, підступні методи якого не минають нікого і загрожують однаково всім. Але й що-до нього — не знайшлося солідарної думки, не кажучи вже про чин, у европейських урядів.

Італія, як відомо, недавно склала з совітами договір, спрямований не проти демпінґу, а як раз на те, щоб використати спекулятивні большевицькі заходи на свою потребу, доставивши італійській індустрії сировину по нечувано дешевих цінах, запропонованих Москвою.

Того самого методу, — хоч і без договору, як здається, зараз тримається й британський уряд Мак-Дональда. Бо ж як надумав він передати совітам всі державні замовлення на лісові матеріяли, потрібні для анґлійської армії і флоти, аби зменшити в той спосіб видатки британської скарбниці.

Про Німеччину нема чого й казати. Вона з ріжних причин, в тому числі і мілітарних та політичних — не тільки не виступає проти совітського демпінґу, але , як відомо, ще недавно збільшила на сотні мілійонів свої кредити державним комерсантам СССР. Тепер же в Лізі Націй Німеччина просто взяла Москву під свою охорону, бо поставила себе поруч з СССР, виказуючи на те, що, мовляв, Німеччина час од часу також користується методами кидального торгу. Принаймні німецький делеґат у Женеві барон Рейнбабен офіціяльно проголосив:

> Визнаємо, що до певної міри дехто грішив методами демпінґу. І не слід забувати, що особливе становище Німеччини та тяжкі фінансові тягарі, що припали на її долю після війни, примушували її імперський уряд також братися иноді до методів кидального торгу.

Замість одного підсудного на лаві обжалованих таким чином опинилося двоє, а того другого Ліґа Націй судити не хотіла і не могла. Обмірковання демпінґу на тому й стало.

Спеціяльну позицію що-до большевицького торгу займають Сполучені Штати Північної Америки. Ще літом здавалося, що ця держава, не очікуючи инших, стала на шлях одвертої й нещадної боротьби з большевицькими методами. Принаймні тоді було накладено амбарґо на два кораблі, що привезли до Америки лісовий матеріял, а їхало їх туди ще по-за тридцять. За прикладом Штатів наче б то збіралися те саме зробити і инші більші і менші держави, але приклад той розсипався пилом, бо президент Гувер, це европеєць серед американців, своєю владою, як переказували в пресі, під тиском могутніх економично спекулянтів, — зняв заборону з совітського краму і припустив його до американських ринків.

Та справа не сщухла. Большевицькою торговельною і иншою чинністю в Сполучених Штатах зайнялася спеціяльна парламентська комісія, яка, обслідувавши діяльність московської торговельної делеґації в Штатах, прийшла до висновку, що заснована та делеґація не стільки для торгу, скільки для підступної аґітації й пропаґанди. Фактів і матеріялів для того знайдено комісією більше, ніж треба і як подає американська преса,

на Гувера вони зробили таке враження, що він круто змінив свої погляди на совітський демпінґ, ставши в ряди чинних його противників. Практичних наслідків тої зміни треба ще почекати, але теоретично вона вже виявлена американським президентом в одній із офіційних його промов, де він у різкий спосіб виступив проти большевицької теорії і практики, вказавши на те, що «сліпий матеріялізм не може служити базою людського суспільства».

Одночасно з Америкою, але не теоретично, а практично і незалежно від неї, виступила проти совітського демпінґу Франція. Французький уряд не став чекати, поки буде дезорґанізовано його внутрішні ринки, а виступив превентивною його охороною. На основі докладу міністрів торговлі та хліборобства рада міністрів винесла постанову пристосувати до певної частини совітського краму, — як раз до тої, яку Москва кидає до Франції, — так звану систему ліценцій. З цього часу СССР-івські хліб, м'ясо, яйця, дерево, льон, цукор, желатин і т. и. можуть бути припущені до Франції лише на основі дозволу, що може бути даний і не даний, відповідними французькими міністерствами кожного разу і на кожну довезену партію краму з окрема.

Большевики в своїй пресі стали криком кричати, що Франція проголосила СССР економичну війну. Французький міністр торговлі Фляйден наперед їм одповів на те:

> Це не єсть економична війна проти СССР. Це — контроль. Просто держава буде контролювати совітський імпорт до Франції, так само, як совіти контролюють цілий свій зовнішній торг.

Французький міністр має рацію, але він не договорив того, що коли б инші держави взялися до таких самих заходів, як Франція, то це було б для СССР справжньою економичною блокадою, бо економично задохлися б совіти в кордонах своїх остаточно. Того поки що не сталося.

Observator.

†

В суботу 11 жовтня с. р. о 5 год. пополудні у Варшаві після довгої і тяжкої недуги упокоїлася навіки

Нимфодора Методієвна

Лотоцька,

про що з великим сумом сповіщаємо земляків

Хроніка.

З Великої України

— Державний Жидівський театр в Харькові відкрив сезон 1 жовтня («Ком.» ч. 265. з 25. IX).

— Відкриття нової протисовітської орґанізації. ҐПУ викрило на Україні нову «шкідницьку» орґанізацію, яка переводила саботаж в ріжних господарських орґанізаціях на Україні. ҐПУ перевело цілий ряд арештовань («Пр. Пр.» ч. 221 з 25. IX).

— Новий закон про військову службу. Постановою ЦК'а СССР з 13 серпня запроваджено новий закон про обов'язкову військову службу. Цим законом запроваджується військово-виробнича служба в мирний час для рядового складу, яка складається з 1) дворічної безперервної служби в промислових підприємствах з притягненням за час цієї служби до військового навчання на підприємстві на термін, який встановлюється військовим комісаром і 2) трьохрічної довготермінової відпустки, під час якої військових виробників притягається до навчальних зборів у промислових підприємствах на загальний речінець не більший, як три місяці.

В запасі військові виробники перебувають до 50 років. На призові їх оглядають за окремим зниженим роскладом хвороб і вони не користаються пільгами родинно-маєткового стану.

Заробітню платню дістають військові виробники нарівні з иншими робітниками тої ж кваліфікації. Для студентів вищих шкіл та техникумів запроваджується особливий рід дійсної військової служби — «вище по-за військове готування». Воно складається з теоретичного курсу військової справи протягом від 430 до 580 год., що його проходять у данім навчальним закладі, та навчальних зборів від 3 до 4 місяців, що їх відбувають в частинах червоної армії. В окремих школах військовий комісар може теоретичну підготовку скоротити до 330 годин, а навчальний збор до півтора місяця.

До тилового рушення за новим законом можна зарахувати осіб не тільки позбавлених виборчих прав, але й засуджених за державний злочин до поразки в правах, коли військовий комісар визнає це за бажане в кожному окремому випадку, що торкається також засланих і висланих у судово-адміністративному порядку і вичищених з посади за I категорією.

Закон передбачає також приймання жінок у мирний час у добровільному порядку, а у військовий час у порядку обов'язковому для виконання спеціяльної служби («Пр. Пр.» ч. 222 з 26. IX).

— Знову «самооподаткування». Совнаркомом видано новий закон про «самооподаткування» селян для задоволення своїх громадських потреб («Пр. Пр.» ч. 207 з 9. IX).

— На Україну будуть присилатися московські інженери. Намічені Наркомос'ом України плани прийому студентів до вищих шкіл на Україні зменшено московським центральним урядом у великій мірі. Так, Наркомос УССР запроєктував прийняти 55.000 студентів. Совнарком УССР зменшив цю цифру до 44.615 чол., а московський Госплан урізав її аж до 29.200 чол. Цю цифру було підвищено до 33.500 тільки після упертої боротьби представників сов. України. Скорочення кад-

рів, вихованих на Україні, Москва переводить за наміром підсилити технічні кадри на Україні особами московського походження і закінчившими московські школи («Изв.» ч. 244 з 4.IX).

— Припинення робіт на будовах. Совнарком УССР в наслідок браку грошевих засобів видав розпорядження про скорочення видатків, яке по окремих установах чи підприємствах досягає навіть 40 відс. Усі будівлі, які признано другорядного значіння, також припинено з-за браку коштів і потрібних матеріялів. До розряду другорядніх будівель зараховано і житлові будинки, робота на яких припиняється з І грудня аж до наступного будівного сезону. Зостановлено також всі поточні ремонти будинків («Пр. Пр.» ч. 222 з 26. IX).

— Прикріплення робітників до заводів. Останніми часами сов. влада відбирає від робітників «самороспис-ку», що вони не покинуть заводів, де зараз працюють, до кінця т. зв. п'ятилітки («Пр. Пр.» ч. 225 з 30. IX).

— Маневри червоної армії. На Україні відбулися маневри червоної армії, які закінчено 27 вересня («Пр. Пр.» ч. 225 з 30.IX).

— Хліб озаготівлі більшевики не можуть перевести з причини нездачи хліба селянами. Є такі села на Київщині, напр., які виконали план хлібозаготівель тільки на 4,1 відс. (село Пухівка) на 5,1 відс. (село Княжичі) і т. д. («Пр. Пр.» ч. 225 з 30. IX).

— Опір селян хлібозаготівлям. — Селяне виказують опір совітським хлібозаготівлям по всіх місцях України. Так, в Христинівському районі річний план хлібозаготівель виконано лише на 27,3 відс.

— В Очаківському районі річний план хлібозаготівель виконано лише на 23 відс. Є такі села, що за місяць вересень виконали тільки половину завдання. По де-яких селах району селяне не хотять молотити свій хліб.

— В Новоґеорґієвському районі є такі села, які не здали нічого. Мовчанівська сільрада на вимогу району реквізувати хліб у «куркулів» відповіла, що «куркулів у селі немає» («Ком.» ч. 262 з 22. IX).

— Занепад Донецького басейну. — Видобуток вугілля в Донецькому басейні за місяць вересень зменшився навіть проти серпня. За 20 днів вересня було виконано тільки 42,5 відс. місячного завдання («Ком.» ч. 263 з 23. IX).

— Юнаків Харьківської школи червоних старшин відправлено під час їхньої відпустки працювати в копальнях Донецького басейну.

— В Маріуполі мобілізовано 450 комсомольців для постійної роботи в копальнях.

— З Валок відправлено 20 комсомольців «на вугільний фронт» («Ком.» ч. 26 2 з 22. IX).

— Сезон почався, а цукроварні стоять. Цукрова кампанія почалася, а тимчасом 11 цукроварень на Україні не мають буряків. Буряки лежать на плантаціях і їх не можуть довезти до цукроварень з-за браку транспортових засобів та поганого стану доріг. Ті ж з цукроварень, які є «найліпше» забезпечені буряками, як Анан'ївська, напр., мають буряків усього на три дні («Пр. Пр.» ч. 216 з 19. IX).

— Совітське господарювання. В Голяківській артілі Христинівського району — «Спільна праця» дванадцять гектарів засівали 2 тижні. В тій же артілі багато хліба згнило в покосах («Ком.» ч. 262 з 22. IX).

— Ударний місячник сплаву лісу на Дніпрі замість запроектованої передачи до сплаву 363.000 куб. метрів дерева дав лише 46.885 куб. метрів тоб-то 12,9 відс. («Пр. Пр.» ч. 219 з 23. IX).

— Совітський телеґраф і пошта. Важлива телеґрама з Харькова до Кам'янця йшла два дні. Подібні випадки бувають досить часто. Село Кисерівка за 15 верст від Кам'янця одержує кам'янецьку ґазету на десятий день. Ґазети з Н'ю-Йорку приходять до Кам'янця на 16-ий день («Ком.» ч. 249).

З життя укр. еміґрації.

У Франції.

— З життя Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі. За місяць вересень Бібліотека дістала дарунки книгами та иншими предметами й матеріялами від таких осіб та установ:

1) Вел. Коваль — 1 книга, 2) п. П. Книш-Слобожанський — 7 книг, 1 фото, та печатки й кілька документів з Союзу Українців, що служили в франц. колоніяльних військах. 3) А. Чехівський — 1 фото. 4) Волод. Леонтович — І кн. 5) М. Галаґан — І кн. 6) Панна Галина Яковлева — 24 книги. 7) Проф. А. Яковлів — 13 книг та 12 чисел журналів. 8) Українського Університету в Празі — 11 книг. 9) від п. Є. С. Вирового 24 аркуші укр. поштових марок (тих, що не були в обігу, продаж яких йде на користь Бібліотеки.

Всім жертводавцям Рада Б-ки висловлює свою щиру подяку.

За вересень Бібліотеку відвідало 88 осіб.

За місяць вересень надійшли такі пожертви: І) п. Григорій Гаврилишин (Париж) — 50 фр. 2) На підп. лист ч. 258 збірка полк. Харотиненка в Калішу — 10 злотих, 3) Українська Станиця в Калішу — збірка по підп. листах Укр. Центр. Комітету в Польщі чч. 2215/72 і 73 — 13 злот. 4) Полк. Труба з Польщі надіслав збірку від осіб: П. Труба — 10 зл., М. Євтушенко — 10 зл., І. Лазаренко — 5 зл., М. Каштелянчик — 2 зл. І. Бойко — 2 зл., Є. Пустовойт — 10 злот. 5) Від Представника Б-ки В. Андрієвського з Білгороду 120 динар — збірка на лист ч. 306, переведена б. Секретарем Союзу Укр. Орґанізацій в Югославії. 6) Від п. Невідомого — 50 доларів. 7) Від Редакції «Тризуба» невиплачений гонорар пок. Соловчукові — 140 фр.. 8) від п. Костюченка (переслані п. Липовецьким) — 10 злотих. 9) від п. Олексієва — 10 фр. 10) від п. інж. Плюща — 71.25 фр. 11) від Т. Письменка — 5 фр. 12) від представника П. Черкаського (Омекур) на підп. листи чч. 1 і 2-250 фр. 13) через п. Представника Б-ки в Польщі п. Краснопільського — 250 злотих — збірка, переведена відділами УЦК в Польщі. 14) від п. І. Войценка з Smoky Laky Alta в Канаді збірка на підп. лист ч. 43 — 6.50 доларів. 15) від п. Представника Б-ки в Чернівцях Д. Антончука 500 леїв від п. проф. Онищука 100 л., Іл. Сухарика — 100 лей, Вас. Тащука — 100 л., Костя Никировича — 100 л. та NN — 100 леїв. 16) пані Мілоцька — 10 фр. 17) від Представника Б-ки в Ковлю п. Калюжного на підп. листи чч. 241,-42 і 43 — злотих 78.57. 18) Через УЦК від шп.: Макаревича — 8 зл., полк. О. Мазюкевича — 4 зл. 19) від полк. Філоновича в Чехії на підп. лист ч. 37 — 101 Кч.

Всього по день 30 вересня надійшло пожертв 13.453 фр.

Всім жертводавцям та особам і орґанізаціям, що додали зусиль до збірання пожертв Рада Бібліотеки висловлює своє щире признання та глибоку подяку.

— В Головній Еміґраційній Раді. 9. X відбулося засідання Президії Головної Еміґраційної Ради. Продовжено було обміркування питання про скликання конференції Головної Ради, заслухано додаткові інформації відносно прохання Головної Ради до Царьгородського патріарха, обмірковано де-які питання видавничі і ухвалено ріжні асиґнування.

— По Союзу Укр. Еміґр. Орґанізацій у Франції. 6 жовтня відбулося чергове засідання Ґенеральної Ради Союзу. Прийнято до відома перевибори Ради Громади в Ґреноблі з п. Рогатюком на чолі. Вирішено з приведенням до порядку рухомої бібліотеки Союзу ч. І, вислати її в розпорядження вище згаданої Ґренобльської Громади. З приємністю констатовано допомогу, яку виявляє

Ліонська Громада своїй сусідці в Греноблі і присутність Голови Ліонської Громади п. Горбатенка на загальних зборах тої Громади.

В церковній справі, з огляду на винайдення засобів на утримання пан отця у Франції,вирішено звернутися до намічених кандидатів з пропозицією прибути до Франції і обняти душпастирство української еміґрації у Франції.

З инших справ слід відмітити справу видання орґану Союзу, в якій, по докладі п. М. Ковальського, Ґенеральна Рада постановила вжити заходів що-до фінансових способів її реалізування.

— Оден-ле-Тіш. 21 вересня с. р. Українська Громада відбула піврічні загальні збори членів Громади. За скінченням піврічного терміну уповноважень прийнята демісія Управи Громади та ревізійної комісії і обібрано нові. У склад нової Управи нової Управи обібрано: головою — п. Нікітіна Івана, заступником — Спендовського Ілька,членом Управи — п. Жураківського Івана. Членами ревізійної комісії обібрано пп. Сидоренка Хому, Бідлєра Сергія і Іванюту Опанаса.

Перед демісією Управи Громади п. Нікітіним було зроблено загальним зборам доклад про працю Управи за минуле піврічя. В першу чергу підкреслено було в докладі техничні труднощі в праці через розбіжність вільного часу для громадської праці у членів Управи. Не зважаючи на ці труднощі все ж таки Управа Громади, дякуючи дружній і енерґійній праці членів як Управи так і членів Громади, драматичного гуртка і хору спромоглася влаштувати — Шевченківське свято, академію пам'яти С. Петлюри, дві вечірки і виставу— бал. Приступаючи до праці перед Управою було першим завданням за всяку ціну поставити на належну височінь їдальню Громади, яка знаходилася на передовні повного занепаду. За недовгий час це питання вдалося налагодити і сьогодня справа їдальні стоїть на належній височині.

Не менш трудним і складним питанням перед Управою виникло питання з помешканням. Відведене перше дирекцією «Societé des Terres Rouge» тимчасове помешкання для клубу Громади, на вимогу дирекції було потрібно звільнити, а разом з тим і здобути друге. Після заходів Управи дирекція «des Terres Rouges» відвела инше помешкання із 3-х кімнат, пивниці, города й хліва. Тепер питання з помешканням є ліквідованим на довгий час і єсть можливість поширити господарства Громади, тоб-то обробляти власними силами свій город, мати своїх свиней. Двоє свиней вже куплено, а з городом це справа майбутньої весни. Закінчуючи на цьому свій доклад п. Нікітін підкреслив, що в справі постановки і налагодження їдальні, а також влаштуванню нового помешкання приклав багато праці й енерґії п. Зубенко. Після докладу п. Нікітіна п.Зубенко зробив доповідь у справах працсекретаріяту Громади та зачитав грошевий звіт Управи Громади.

— 28 вересня с. р. Українська Громада на запрошення брала участь у святі посвячення прапора Словенського співочого Товариства в Оден-ле-Тіші.

Листи до Редакції

Высокодостойний Пане Редакторе,

Не відмовте в ласці вмістити на сторінках Вашого хвального часопису наступне:

Нижчепідписані, що нині замешкують по-за межами Української Станиці при м. Каліші, а рівнож були в своїм часі, коли в Станиці мешкали, наочними свідками зустрічі й прийняття Пана Головного Отамана Андрія Лівицького під час його приїзду до Станиці в літі р. 1926, присднують і свій голос до спростування неправди в спогадах Крушинського, друкованих в ґазеті «Український Голос».

Разом з цим почуваємося в обов'язку засвідчити нашу безмірну відданість Нашому Вождеві Панові Головному Отаманові.

«10» жовтня 1930 р.

В. Кущ (—) ґен.-штабу ґен.-хорунжий.

В. Змієнко (—) ґен. шт. ґен.-хор.

П. Шандрук (—) ґен.-хор.

Высоконоважаний Пане Редакторе.

В цілях вияснення правди, просимо надруковати в поважному Вашому орґані нижчеподане.

В ґазеті «Український Голос» вже від довшого часу містить свої замітки-спогади Ф. Крушинський.

Нижчепідписані ґенерали командного складу б. Армії Української Народньої Республіки, уважають за свій обов'язок спростувати неправду, яку дозволив собі Ф. Крушинський відносно особи Головного Отамана Армії УНР Андрія Лівицького.

1-ше. Неправдою є, як то пише в ч. 35 (573) «Українського Голосу» Ф. Крушинський, що: «Андрію Миколаєвичу ходило... про встановлення своєї влади між військом тоб-то в таборі».

Натомість правдою є, що теперішній Головний Отаман Військ УНР Андрій Миколаєвич Лівицький обняв високе становище Головного Отамана Військ УНР по Небіжчикові С. Петлюрі на підставі закону, а тому у війську не могло виникнути й думки про визнання, або невизнання законного заступника Головного Отамана.

2-ге. Неправдою є,як то пише в ч. 36 (574) «Українського Голосу» Ф. Крушинський, що: «весною 1927 року приїхали вони вдвох... до Каліша на інспекцію табору»...

Натомість правдою є, що Пан Головний Отаман прибув до Української Станиці при м. Каліші в літі 1926 року.

3-е. Неправдою є, що: «промову А. Лівицького більшість зустрінула понурою мовчанкою»...

Натомість правдою є, що усі без винятку мешканці Калішського осередку гаряче і від щирого серця вітали законного Заступника Головного Отамана Армій Укр. Нар. Республіки Андрія Лівицького.

Вищий командний склад усі ґенерали й полковники, прилюдно на майдані, в урочистій зустрічі відчитали Панові Головному Отаманові Андрієві Лівицькому адресу привітання, в котрій містилися гарячі почуття пошани до особи Головного Отамана й щирі побажання здоровля й успіху в тяжкій відповідальній праці за державність українську.

В станичній козацькій церкві св. Покрови було відправлено урочистий молебен; увечері українські орґанізації, що перебувають в Укр. Станиці, м. Каліші та його околицях запросили Пана Головного Отамана до себе на вечерю.

Головний Отаман Андрій Лівицький, зворушений такою сердечною щирою зустріччю, дякував в теплих словах вояцтво, та еміґрацію, за щире сердечне прийняття.

При цій нагоді вважаємо потрібним ствердити, що військо УНР завжди з почуттям безмірної відданности,високо шанує особу свого Головного Отамана.

6 жовтня 1930 р.
Українська Станиця
при м. Каліші.

Ґенерали: Єрошевич (—), Дядюша(—),Загродський(—),Базільський (—), Вовк (—), Шепель (—), Пузіцький (—),Козьма (—), Яшніченко (—), Білєвич (—).

ЗМІСТ

— Середа, 15 жовтня 1930 року — ст. 1. — І. Затаншанський. П'ять років існування «Тризуба» — ст. 2. — Ст. Сірополко. Відгомін сов. педаґоґичної преси на процес СВУ — ст. 5. — Ольховський. Memento (закінчення) — ст. 9. В. С. З життя й політики — ст. 16. — І. Яковенко Лист з Одеси — ст. 19. Є. Г. Людські документи — ст. 21 — Observator З міжнароднього життя — ст. 23. — Хроніка. З Великої України — ст. 27. — З життя укр. еміґрації: У Франції — ст. 29 —.

25 жовтня с. р. в салі Musée Sociale

(5, rue Las Cases, métro Solferino)

відбудеться доклад

п. І. ГОНЧАРЕНКА

на тему

„Основи Державности“

Початок 8 30 веч.

Вхід вільний. На покриття видатків — **2 фр.**

В суботу 25-го жовтня в м. Pont de Cherny (Isère) місцеве

Українське мистецьке товариство

влаштовує вперше виставу концерт-баль в помешканню театру «Орфей»

Програм: «Назар Стодоля», концерт укр. націон. хору, укр. нац. балет і баль до ранку.

Початок о год. 8 30 веч. Сполучення з Ліону: трамвай ч. 16 та потяг з Gare de l'Est — depart о годині 18 40.

Режисер — Різників Адміністратор — Кравченко.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris(V)

Tél. Danton 30-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.

Редагує —Комітет. Адміністратор : Ів. Косенко.

Le Gérant : M-me Perdrizet.

Imp. de Navarre, 5, rue des Gobelins, Paris XIII.

Число 40 (248) рік вид. VI. 26 жовтня 1930 р. Ціна 2 фр. (Prix 2fr.)

Париж, неділя, 26 жовтня 1930 року

Совіти продовжують невпинно свою кидальну торговлю, так званий dumping. Взявши цю систему, большевики мають на меті вбити заразом кількох зайців.

По-перше, очевидною метою, як відомо, цієї системи — це є внесення дезорганізації й безладдя в торгове життя, як міжнароднє, так і внутрішнє тої країни, де примінюють вони dumping, збиття устатених цін на біржі, утруднення конкуренції то-що. Цим вони вже де-чого досягли, як в Европі, так і на континенті Америки.

По-друге, що їм, налевне, найважніше, це потреба роздобути за всяку ціну готівку-валюту, яка їм необхідна не тільки на продовження агітації на свою користь за кордоном, але й для свого внутрішнього життя, для затамування тої кризи, що де-далі загострюється, та на потреби свого божевільного плану — п'ятилітки. В цьому напрямі большевики доходять до того, що, як подає одна фінансова англійська газета, вони через своїх представників за кордоном купують крам в кредит і тут же його продають за готівку, хоч би і по нижчим цінам, ніж самі купили. Подаючи ці факти французька «Agence Economique et Financière» зазначає, що подібних операцій ніколи ні одна цивілізована держава не робила. Видно, що справді готівка большевикам потрібна до зарізу.

А по-третє, в dumping'у є ще одна риса — це своєрідна большевицька агітація, мовляв, вони хотять показати европейським і по-за европейським робітничим масам, наскільки у них, у совітів, продукція

дешевша, ніж в капіталістичних країнах. В цьому небезпека для внутрішнього спокою заінтересованих країн безперечно есть.

Одначе такий стан річей не міг не звернути увагу ріжних держав, на території яких большевики практикували свій dumping. Одні стали проти нього боротися, як Сполучені Штати, Франція, Бельгія, Угорщина та почали вживати відповідних заходів, другі ж, як Німеччина, Італія, а почасти і Велика Британія, стараються скористати з цієї совітської торговлі для своїх цілей.

Найбільш рішучою виявила себе в боротьбі проти dumping'у маленька Швейцарія, що не хоче купувати за безцінь совітський хліб, вкрадений у голодного населення. Ця нотка звучала в політичній опінії і в Сполучених Штатах, і в Голандії, і в Англії, і у Франції, але гуманітарна сторона такої думки не могла перемогти матеріяльних вигод з совітського dumping'а.

А одначе в цій думці скільки трагічного змісту, особливо для поневоленого совітами українського населення. Тому то і звертаємо ми увагу на совітський dumping, що од нього в першу чергу терпить населення, яке продукує під примусом все те, що вивозиться совітами за кордон і що йому самому бракує. А отримані горші від проданого за безцінь хліба, цукру та инших споживчих продуктів та товарів йдуть на потреби дальшої окупації України, дальшого її визиску, дальшого її поневолення. І справді, після розгрому українського селянства, який завзялися докінчити совіти за останні часи, та після примусової мобілізації робітників і селян, навіть, на шахти й заводи, — праця як робітника, так і селянина не може инакше звatися, як працею раба. І становище українського населення під совітами де-далі все гіршає.

Як не старанно ховають совіти жахливий стан у себе, особливо на Україні, де примара голоду проступає вже виразніше, як не намагаються окупанти не пропустити за кордон вістки про це, одначе в европейській пресі все частіше з'являються відомості про ті чи инші події на ґрунті страшної продовольчої кризи. Недавно відбулися великі заколоти в Донецькому басейні, про які писалося за кордоном. А оце недавно лондонські часописи умістили повідомлення про те, що п'ятьдесят донецьких шахтарів, яких большевики намірялися нагородити орденом Леніна за їхню ретельну працю що-до реалізації п'ятилітки, одмовилися од цього ордену. Вони мотивували це тим, що їм, в тяжких умовах праці, виснаженим од голоду і холоду, не до орденів, і що така нагорода може бути тільки образою в той час, як совіти вивозять за кордон всі запаси сировини й продуктів. Це вже заговорили ті, що «прикріпили» себе до шахт во ім'я здійснення п'ятилітки.

Чи ж надовго вистарчить окупантам, щоби продовжувати систему dumping'у вивозячи хліб, цукор та инший крам, вириваючи його з рота голодного українського населення? Чи довго ще терпітиме український народ знущання над собою? Чи довго ще буде він дозволяти робити над собою експерименти подібного роду?

Хочемо, щоб відповідь ця була дуже скорою, бо в ній врятування української нації, од неї залежить її існування.

«На Заході не все гаразд»

Коли Марія Ерік Ремарк випустив свою відому тепер на увесь світ книжку «На Заході нічого нового», то тоді справді титул цієї книжки, хоч він стосувався кінця великої війни, був правдивим і для часу виходу книжки.

Але з того часу, коли французькі війська опустили Рейнські провінції і коли на останніх німецьких виборах мала несподіваний і нечуваний успіх група Гітлера, то цей титул вже губить своє значіння. Міняються обставини, — а зо зміною їх одкриваються ті перспективи, які так старанно ховалися протягом років. Атмосфера стала зразу напруженою, і здається густі хмари покривають горизонт. Знов встає із минулого примара війни.

Здавалося б дивним таке твердження сьогодня, після ріжноманітних спроб залагодити існуючі проблеми пекучі мирним шляхом, говорити одверто про можливість, ба навіть неминучість війни. Тим більше, що багато зусиль всіх держав, в тому числі і Німеччини, було направлено до недавнього, як раз до зближення і налагодження мирного життя в Европі.

Проте, справді, в дійсності так не є. І очевидно, що кожному українцеві, який уявляє собі сьогодняшню політичну і економичну структуру Европи зо всіма її дражливими проблемами, не буде не цікавим звернути увагу на факт, що справді — «На Заході не все гаразд», бо в зв'язку з цим набуває серьозної ваги твердження, що і «На Сході не все гаразд». Скажемо більше, кожен українець повинен бути дуже чутливим до всіх можливостей, які можуть чи мають намір змінити політичну карту Европи, бо при цій зміні, це зрозуміло кожному українському патріотові, п о в и н е н з'явитися новий для міжнароднього життя чинник — це наша батьківщина. Звичайно, сьогодня ще рано ставити прогноз на майбутнє про характер і зміст цих можливих, змін але ніколи не вадить їх передбачити, особливо, коли вони йдуть нам на користь, ніколи не шкодить бути до них готовими.

Останніми часами вияснилася політична структура Европи приблизно в спосіб, який постараємося определити побіжно, в

кількох словах. Европа розбилася на два активних табори, інтереси яких протирічать одні другим. В одному з таборів опинилися Франція, Чехія, Бельгія, Югославія, Польща й Румунія, — старі й нові союзники, — в другому Німеччина, Совіти, а з ними Італія. До останнього табору треба додати ще Угорщину й Болгарію, які не є задоволені із свого теперішнього становища. Але найбільше уваги привертає Німеччина, бо фактично вона веде перед в цьому другому блоку, бо фактично вона ставить під загрозу існуючий лад в Европі. Нею зараз зайнята й на ню звернено найбільшу увагу у Франції, їй присвячується багато місця в пресі і в літературі.

* * *

В «Revue des Deux Mondes» за 15 жовтня с. р. надруковано статтю «Німецька проблема», автор якої підписався псевдонімом ***. Це не перший раз, що автор цієї нової статті, бере слово і звертає увагу французької опінії на Німеччину, на її розвиток, її бажання реваншу, а разом з тим на непідготованість Франції. *) Як в своїй книжці «Покійна французька армія», так і тепер автор статті в «Revue des Deux Mondes» доводить, що Німеччина, досягши колосальних успіхів що до зміцнення своїх військових сил, одночасно скріпляючи себе і в середині, уявляє з себе серьозну загрозу для миру в Европі, особливо на Сході її, і що інтенції німців в цьому напрямі висловлено за останні часи навіть видатними німецькими діячами.

Цікаві дані, що автор наводить про Німеччину. Але їх так багато, що обмежимося лише виборкою самих характерних із них.

Німеччина має тепер згідно з переписом 1925 року — 62.410.619 чол. населення. Це, після того, як вона загубила на війні до 3-х мілійонів вбитими і без вісти пропавшими, як вона втратила значні частини, найбільш густо населені, своєї території, свої колонії, переживши революцію і большевизм. А перед війною вона сягала тільки до 60 мілійонів, посідаючи значно більшу територію. Отже вона перегнала цифру довоєнну. Дивного в тому може нема нічого, бо прирост населення в Німеччині щороку обраховується в 341.000 чол.

Що-до її внутрішнього становища то так само вона пішла вперед в порівнянню із своїм довоєнним становищем.

---

*) У 1929 році цей автор ***, який являється авторитетним знавцем військових справ, випустив книжку під назвою «Покійна французька армія» («Feue l'Armée Française». Paris. Ed. Fayard et C-ie, ст. 252, ціна 12 фр.). В цій праці автор жорстоко розкритикував становище французької армії в порівнянню з відродженою німецькою. Він суворо поставився до французького законодавства, а з окрема до однорічного строку служби, до ідей та принципів її обучення і підготовки, та виніс дуже песимістичні висновки що-до бойової готовности і спроможности французької армії. Враження од цієї книжки було дуже велике. На неї зареагувала публіка на опінія. І навіть почалися розмови про збільшення терміну військової служби з одного року до 18 місяців. Вийшла навіть книжка «Французька армія буде жити», в який кільки авторів старалися, як не спростувати тези і висновки автора «Покійної французької армії», то принаймні розвіяти

«Так, в 1913 році німецька торговля виносила (імпорт і експорт) 20 міліярдів 860 мілійонів, а вже в 1929 році ця цифра досягла суми в 26 міліярдів 916 мілійонів. З початком 1929 року комерційний баланс Німеччини є позитивним, а в травні 1930 року він дає плюсу 266 міліонів. В кінці липня сього року вклади в ощадних касах досягали суми в 10 міліярдів 100 мілійонів, маючи на міліярд більше ніж в грудні м. р.».

Крім цього самі німці вираховують в 7 або 8 міліярдів марок вкладених німцями в чужоземних банках за кордоном, щоби уникнути оподаткування.

З другого боку, заява канцлера Брюнінга говорить:

« В дійсності, політично і економично, Німеччина, в своєму загальному балансі, має безперечну перевагу над иншими країнами. По-перше, ми є країною, у якої хліборобство стоїть дуже сильно, і в той час, ми є країною, що спочиває головним чином на активності нашої індустрії».

Розвиваючи свою індустрію, що прогресує видимим темпом, звернула Німеччина увагу на відрождения своєї торгової флоти, яка майже досягає довоєнного тонажу.

Але найбільше уваги надає автор статті військовій справі в Німеччині. Ця частина статті остільки цікава, що ми можемо тільки рекомендувати познайомитися з нею безпосереднє, з тими всіма поданими в ній деталями тої колосальної праці, яку перевела Німеччина на протязі останніх років в цій площині.

Згідно з Версальським трактатом Німеччина не має права мати більше, як 100.000 а саме : 4.000 старшин та 96.000 козаків. Ця армія згрупована в 7 дивізій піхотних по 3 полки в кожній та 3 дивізії кінноти по 6 полків в кожній; старшини мають служити мінімум 25 років, а козаки набираються по принципу добровільности на 12 років служби. Як відомо, німецька армія не має права посідати ні танків, ні тяжкої артилерії, ні авіяції.

Але Німеччина обійшла ці обмеження на неї накладені, ріжними способами переорганізації, передчасного виходу в резерв, реформації командного складу та самого командування. Міністерство Рейхсверу, яке є ні чим иншим, як головним довоєнним генеральним штабом, зараз розбито на дві частини «Truppen-Amt» і «Waffen-Amt». «Truppen-Amt» це генеральний штаб питань тактики і стратегії, що займається організацією, навчанням Рейхсверу, вивченням чужоземних армій, а «Waffen-Amt» має завданням займатися техничною стороною, а спеціяльно озброєнням, стрільбою, азіяцією, хемією, автомобілізмом то-що; останній керує науковою і навчальною стороною, і так само тримає зв'язок з приватніми підприємствами, державними школами, що займаються винаходами, дослідами в області хемії, механіки, фізики та з заводами, що працюють на національну оборону. Все це зведено і централізовано в справді німецький спосіб.

Підбор старшинського складу є дуже суворий. Він набирається із кол бувших військових, де демократичний дух не панував. Звернено велику увагу на освіту кандидата, на проходження ним певного ста-

жу, як в складі армії, так і в школі. Так в 1929 році на 1600 прохань прийнято тільки 196. Так самої що-до козаків. Провадиться сувора селекція, досить вказати, що в 1929 році на 9.732 вакантних місця в Рейхсвері з'явилося 120.000 добровільних кандидатів. Тут так само, як і в стосунку до старшин, кожний кандидат, родина якого належить до соціял-демократії або до республіканських об'єднань, не матиме шансу пройти і тому просто не ставить свою кандитатуру.

Що ж до можливостей німецької сучасної армії, то автор каже, що

> «зваживши старанно все, Рейхсвер може збільшитися при мобілізації в цьому році 1930, 80.000 резервистами, що вже служили в ньому. Так що кількість Рейхсверу виноситиме, 180.000 чол. Можна припустити, що «Schutzpolizei» (поліція) що має 150.000 люду, може дати тільки 50.000, з яких 40.000 звиклих до життя в касарнях і вишколених, як справжні козаки-професіонали, а також 10.000 спеціялістів, як радіотелеґрафистів, телеґрафистів, автомобілістів то-що»...
>
> «... Німеччина може мати в таких умовах масу в 230.000 вояків-професіоналів».

Коли додати до цього, що така армія може вібрати в себе мінімум 100.000 людей, які можуть, в рямцях випробованих і вишколених професіоналів, грати ролю шоферів, кур'єрів, погоничів, санітарів, кухарів то-що, яких кадри дадуть завжди товариства бувших комбатантів, та що Рейхсвер буде забезпечений всіма бойовими знаряддями найновіщої техніки, то безперечно вона, ця армія, є силою.

В той час, коли французький бюджет асиґнує на потреби армії тільки 359 мілійонів, Німеччина дає Рейхсверові 471.340.770 фр.

Згідно з новими тенденціями в Німеччині ведеться кампанія до того, щоби 12-тилітній термін служби замінити 6-тилітнім, а також збільшити кількість Рейхсверу до 200.000, лишаючи принціп професіоналізму і спеціяльного підбору, як старшин, так і козаків. Коли би ці проєкті здійснилися, то в момент мобілізації Німеччина посідала б 800.000 вояків (не рахуючи вже поліції) прекрасно озброєної і дисціплінованої армії, злютованої єдиною думкою і бажанням реваншу об'єднаною єдиною ідеєю перемогти.

Що ж хотять німці, до чого вони прагнуть? Автор так определяє ті питання, що хвилюють німців:

> «польське питання і Anschluss, Епен і Мальмеді, знищення військових зобов'язань, накладених на Рейнські провінції, справа колоніяльних мандатів, питання меншостей, брехни про вину німців у відповідальності за війну, за злочини у війні, «дань» себ-то план Юнґа. До цих всіх вимог, на яких всі однодушно годяться, де-які долучають відняття Альзасу і Лотарингії».

Але із всіх цих питань одно питання найглибше дошкуляє німцям, це питання «Сходу». Тут, як каже автор, Німеччина мріє не тільки забрати те, що загубила: коридор Ґданський, Познань і Верхню Силезію, але її стремління йдуть далі. Вона мріє по-за підбиту нею і поволану Польщу про Балтійські держави, і

> «ще далі, як що Росія розпадеться, то ще є Україна із своєю хлібною чудесною землею, ця Україна, де ґенерал Ґренер, бувши начальником запілля, старанно вирахував всі багатства її під час окупації в 1918 році».

Існування ж Польщі, яка є загрозою для німців і перешкодою на шляху експанзії їхньої на схід, — безперечно мусить муляти німцям і знищення її явиться першим завданням німецької офензиви. І у підготовці до цього завдання, німці мають дуже тісний і таємний зв'язок з совітами. І тут автор дає багато ілюстрацій про таємну співпрацю німців з большевиками, особливо військову, і закінчує цей розділ так:

> «В дійсності, головний німецький ґенеральний штаб старається підготувати російську армію у передбаченню конфлікту з Польщею, він її використовує для обучення своїх же кадрів, для обучення володіти тими родами зброї, які німцям є заборонені».

Далі торкається автор Польщі, ситуацію якої він вважає загрожено ю. На його думку, коли Франція посідала Рейнські провінції, то напад на Польщу з боку німців був проблєматичний, бо при найкращих умовах тяжко було б німцям воювати на два фронти. Але коли Рейнські провінції звільнені, то питання Польщі стає гострішим, бо самі німці вважають, що

> «Франція забула Садову, і що Франція буде так обезсилена, і справді дурна, що не зрозуміє, що польська поразка—це прелюдія її власної поразки».

Додає ще автор про посилення дипломатичної праці Німеччини, що вже в стосунках з Італією має успіх, а з иншими державами на дорозі до них, і кінчає свою статтю словами: «Quo vadis, Germania».

* * *

Ось в коротких рисах зміст статті, якою рекомендуємо зацікавитися, бо помимо темпераментного характеру і гарного стилю, вона подає безліч цікавих даних, які варто знати для правдивого уявлення сучасного стану в Европі, а з окрема що-до стану німців та їхнього зв'язку з большевиками.

Так уявляє собі автор сучасну ситуацію в Европі, на основі неоспоримих даних. Але коли ми візьмемо ці ж дані і проаналізуємо їх з нашого, українського боку, то само собою напрошується инша теза, а саме, що «На Сході не все гаразд». Про цю тезу ми говорили давно і говоримо сьогодня, виходячи з зовсім инших, ближчих нам передпосилок, виходячи із становища совітів, стану на нашій батьківщині, зросту національної свідомости і відпорности нашої нації, з необхідности повстання української держави. І коли тези і дані автора статті доповнюють наші тези і творять таким чином замкнене коло, то мимоволі приходять на думку пророчі слова блаженної пам'яти Симона Петлюри, що на Україні сучасний стан в совокупності всіх разом взятих передумов «веде до повторення військових подій 1918-1920 рр.»

Сказати сьогодня, коли будуть логічні наслідки сучасного стану, трудно, але ми, українці, до такої розв'язки повинні бути готові і то з а з д а л е г і д ь, готові, бо коли май бутня буря пройде над на-шими головами, і майбутнє розрішення конфліктів нас не зачепить в силу нашої незорганізованости й непідготованости, то ми зробимо злочин перед пам'яттю наших героїв і перед нашою батьківщиною.

М. Ковальський

Нова система народньої освіти на сов. Україні.

До недавна сов. Україна мала відмінну систему народньої осві-ти від системи сов. Росії. Українська система в порівнянні з російсь-кою характеризувалася професіоналізмом. Справді, після спільної обом системам основи — трудової 7-ми річної школи — в українській системі йшла професійна школа з 3-х річним курсом, тоді, як в росій-ській школі надбудовою над 7-ми річкою була загально-освітня школа з 2-х або 3-х річним курсом. Крім того, українська система в числі високих шкіл знала лише техникуми та інститути (університети були зліквідовано), які випускали техників та інженерів вузької або шир-шої специялізації.

Хоч по суті українська система стояла на нижчому науково-педагогичному рівню, ніж російська, однак існування двох систем народньої освіти про людське око свідчило про незалежність Нар-комосу сов. України від уряду сов. Росії. Але в останній час уряд сов. Росії перестав бавитися грою в «самостійність» республік, що вхо-дять до складу союзу соц. сов. республік, і послідовно перебірає до своїх рук найважніші функції державного життя окремих республік союзу. Як відомо, на сов. Україні вже зліквідовано Наркомзем (на-родній комісаріят земельних справ), а тепер черга за Наркомос'ом. Щоб не викликати зайвих незадоволень з боку українських національ-них кол, які не можуть байдуже ставитися до одвертого верховод-ництва Москви, уряд сов. Росії вирішив дати ініціятиву що-до внесен-ня пропозиції про уніфікацію шкільної системи в цілому союзі нар. комісарові освіти М. Скрипникові, який услужливо і виконав це дору-чення свого «пана».

На всесоюзній партійній нараді, що відбулася в Москві в кінці квітня с. р., М. Скрипник виступив з доповіддю про основні засади єдиної системи народньої освіти, які він і звів до тих засад, що покла-дено було в основу системи сов. Росії. Конечність заведення єдиної системи нар. освіти М. Скрипник обґрунтував тим, що «цього вимагає єдиний план господарської перебудови СССР» *)

На цій же нараді М. Скрипник відпекувався від української системи нар.освіти та звалював вину за неї на своїх попередників.

*) Див. статтю М. Скрипника — «Основні засади єдиної системи нар. освіти СССР». «Шлях Освіти» ч. 5-6, 1930 р.

До речі така єзуїтська політика М. Скрипника не пройшла не-помітною серед де-якої частини діячів нар. освіти на сов. Україні, як про це свідчить сам же М. Скрипник в своїй статті «Підсумки парт-нарад в справах нар. освіти» (надруковано там же), що містить в собі стенографичну доповідь на Всеукраїнській нараді окружних інс-пекторів нар. освіти 9-10 травня с. р.

Цю нараду було скликано для того, щоб поінформувати окружних інспекторів про рішення всесоюзної партійної наради, що-до уніфі-кації системи нар. освіти та обміркування питання про переведення в життя цього рішення.

В цій своїй доповіді М. Скрипник виступив у ролі критика ук-раїнської шкільної системи, що було заведено на сов. Україні його попередниками, та щиро заявив: «Коли придивитися до нашої роботи, до того, над чим ми працювали, то можно сказати — ми не винні, що нас досі ще не вигнали і з комуністичної партії,і з профспілки Робос (робітників освіти. С.С.)... Між нами говорячи, я мушу сказати, що це була велика помилка з боку Наркомосу України, що ми ще років 10 тому не перейменували техникумів у інститути, і що лише тепер нам прийшлося їх переіменувати, звичайно, крім тих, що не придатні бу-ли і що їх прийшлося перейменувати в середню школу. (Голос з місця: «запізнилися»). Підміна політехнізму вузьким професіоналізмом до-сить часто зустрічається і коли розглянути ті програми, що роблять їх на місцях (з місця: «і в центрі»)... Нічого мене шпиняти, скрізь це є, риба воняє з голови; коли були перегиби, то і в Наркомосі був не-вірний, некомуністичний підхід в справах нар. освіти і в методах її».

І от той же М. Скрипник, на доповідь якого так дошкульно реа-гував «голос з місця», себ-то голос найближчих його співробітників на місцях, береться тепер насаджувати на сов. Україні нову систему нар. освіти. Придивимося ближче, які саме зміни потягає за собою ця реформа та який план намічається для здійснення цієї реформи. Перш за все, згідно з новою системою, на сов. Україні мають творитися 10-ти річки при ФЗС (фабрично-заводських семирічках), які таким чи-ном стануть ФЗД (фабрично-заводськими десятирічками). Програм цих 10-тирічок не є одноманітний, — ріжниця в програмі визначачи-меться виробничим оточенням школи: в районі, де є електричні стан-станції, 10-тирічки готуватимуть кандидатів для електротехничних ВУЗ'ів, в районі гірничому — 10-ти річки матимуть відповідне спрямовання у своїй програмі тощо.

Що-до програму 7-мирічок, то зміст його зміняється в бік значного збільшення елементів політехнізму, матеріялістичного, інтернаціонального, антирелігійного та класового виховання. «Особливу вагу приділено в нових програмах питанням антирелігійного та інтернаціонального виховання, розуміючи, що найважливішим чинником для дійсного інтернаціонального виховання буде розвінчання шовіністичної національ-ної політики, як її реалізує тепер пролетаріят в рад. союзі, її вичен-

ня, глибоке усвідомлення, як найкращого знаряддя в боротьбі з проявами в школі шовінізму і антисемітизму». *)

Далі ті техникуми, яких не перероблено в інститути, переходять до категорії середніх шкіл. Техникуми з їх 3-х річним курсом мають випускати середніх техників. До техникумів мають право вступати ті, що скінчили як правило 7-ми річки.

Нарешті інститути — є єдина вища школа, після закінчення якої уді ується звання інженера. Курс інститутів може бути 3-х річний або 4-хрічний. Перші призначаються для підготовки інженерів вузької спеціяльности, другі — для підготовки інженерів-організаторів. План господарської перебудови сов. України, як встановлює підсумок вимог, заявлених ріжними установами сов. України, потрібує підготовки протягом найближчих 4-х років таких кадрів техників та інженерів **).

Галузь нар. господарства.	інженери	техники	економисти
1. Промисловість	21.443 — 36,5%	28.532 — 48,5%	8.849 — 15 %
2. Кустарна пром.	295 — 14,5%	1.454 — 71,7%	280 — 13,8%
3. Будівництво	11.446 — 40,2%	17.000 — 59,8%	- -
4. Транспорт	2.253 — 18 %	8.363 — 66,7%	1.917 — 15,3%
5. Зв'язок	195 — 17,3%	801 — 71 %	131 — 11,7%
6. Апарат розподілу і переробки	548 — 6,5%	888 — 10,5%	7.036 — 83 %
7. Планування і облік	- -	- -	2.310 — 100 %
8. Фінбанк. апарат	- -	- -	2.895 — 100 %

Нема чого доводити тут, що намічений план не в силі буде здійснити Наркомос сов. України. Можна бути певним, що той же М. Скрипник або його наступник через де-який час виступить на чергових партійних чи освітніх нарадах з покаянними промовами та повними глуму над тою системою, яка тепер насаджується на сов. Україні, як що до того часу не урветься терпець українського народу, який нарешті й вижене з України окупаційну владу, а з нею і М. Скрипника, що так спокійненько за чужою указкою переводить новий експеримент над нашою молоддю.

Ст. Сірополко

*) А. Гончар. «Нові програми трудшкіл». «Шлях Освіти» ч. 7-8 з 1930 р.

**) М. Дольників. «Проблєма відтворення кваліфікованих техничних і керівних кадрів для нар. господарства УССР». «Шлях Осв.» ч. 3,1930 р.

Про могилу гетьмана Мазепи.

В ч. 13-му «Тризуба» за біжучий 1930 р., на стор. 28-ій, вміщено замітку про те, що Управа Українського Військового Т-ва у Франції звернулася до полковника Порохівського, представника армії УНР в Румунії, з проханням зробити розвідку що-до місця поховання гетьмана Івана Мазепи в Румунії та зібрати всі відомості про нього, що збереглися по архивах Румунії та на місці. Зазначена замітка вже викликала невеличку статтю п. доктора М. Галина: «Могила гетьмана Мазепи» («Тризуб», ч. 18, стор. 14-15), статтю, в якій шановний автор публікує наслідки своїх розвідок що-до могили нашого бідолашного гетьмана. Оповідання доктора М. Галина зводиться ось до чого. Одна стара жінка, що з молодих літ служить при церкві Св. Георгія в Галаці й має вже 90 літ, показала йому коло церкви місце, де було поховано гетьмана Мазепу, й заявила, що літ 30 перед цим якісь російські матроси, прибувши до Галацу на пароплаві, одкопали в землі домовину Мазепи й повезли з собою. Сам д-р М. Галин, з огляду на те, що жінка-оповідачка занадто стара і плутає події, вносить поправку до її оповідання й заявляє, що це сталося ще в 1877 році, під час російсько-турецької війни, а не 30 літ тому назад. Але ж з-за того, що старий український діяч д-р М. Галин, на жаль, не зазначив, на якій підставі цю подію він пристосовує до 1877 року, твердження його не має переконуючого значіння.

І згадана коротенька замітка в ч. 13-му «Тризуба», і стаття д-ра Галина свідчать про те, що наша еміґрація, як взагалі українське громадянство, дуже цікавляться місцем похорону гетьмана Мазепи, як і взагалі його особою тя діяльністю. Зацікавлення це пояснюється, з одного боку, зневажливим відношенням російського правительства та громадянства до пам'яти нашого гетьмана, а з другого — тим ідеалізуванням його особи, що особливо помічаємо серед українського громадянства з 1917 року. Нема сумніву, що українська еміґрація в Румунії провадитиме розвідку відносно долі могили гетьмана Мазепи та дорогого для кожного українця його праху, збіратиме всі можливі відомості про це. Для полегчення та успішного ведення цих розвідок необхідно пригадати те, що вже давно відомо в історичній літературі відносно могили Мазепи.

В 1884 році на сторінках «Кіевской Старины» славний наш історик В. Б. Антонович помістив дуже цікаву замітку: «Молдавскія свѣдѣнія о мѣстѣ погребенія и могилѣ Мазепы» (No 7, стр. 501-505). Замітку написано на підставі праці; «Fragments, tirés des chroniques Moldaves et Valaques pour servir a l'histoire de Pierre le Grand, Charles XII, Stanislav Leszchynski, Demetre Cantimir et Constantin Brancovan par le major M. Kagalnicean, Jassi. 1845».

Зазначена книга майора Кагальничана містить в собі уривки з молдавських літописів, або правдивіше — мемуарів, що оповідають, про події першої четверти XVIII в., в перекладі на французьку мову. З наведених тут уривків в даному разі особливо цікавим являється

уривок другий, взятий з хроніки Миколая Костина, великого логофета Молдавії (1622-1711 рр.), бо тут знаходимо ось що.

«18 березня 1710 року вмер в Бендерах гетьман Мазепа. Похоронний обряд було отправлено в парахвіяльній церкві села Варниці, коло Бендер, а потім тіло його було одправлено до Ґалацу, де його поховано в монастирі св. Ґеорґія; але ж і в могилі Мазепа, що не знав спокою за життя, не знайшов його. Через кілька місяців після похорону, під час Прутської кампанії, що була за господаря Дмитра Кантемира, турки захопили й розграбували місто Ґалац; сподіваючися знайти в могилі Мазепи великі скарби, вони розрили його могилу і, як оповідають, викинули його кістяк на берег Дунаю. Твердять, що після його смерти в його знайдено в 160 тисяч золотих червінців та поверх того значну кількість срібної монети. З цього 40 тисяч червінців узяв собі Карло XII, инше ж майно досталося його племінникові Войнаровському» (стр. 91-92).

Оці відомості логофета Миколая Костина зацікавили Каґальничана, і він в Ґалаці, на місці могили перевірив їх та зібрав усе, що можливо було, відносно могили Мазепи. Про все це, в примітці до наведеного уривку, на стор. 91-92, Каґальничан розповідає так. «Манастир св. Георґія в Ґалаці — стародавній будинок в прекрасній місцевості на березі Дунаю; самий будинок поставлено ґенуезцями ще раніше того часу, коли виникло молдавське господарство. Гетьмана Мазепу було поховано в ньому на самій середині церкви в склепі, складеному з цегли, а над ним на підлозі церковній було положено надгробну мармурову плиту з написом та гербом Мазепи, в якому між иншими емблемами було вибито й одноголового орла. Правдоподібно, після спустошення Ґалацу турками гробницю Мазепи було поновлено його прихильниками, бо надгробна плита, хоч і розбита, до недавнього ще часу лежала посеред церкви; напис од того, що по ній ходили, помалу стерся, але ж фігуру орла на гербі ще виразно можна було бачити. В 1835 році ґрецькі монахи вже не знали імени похованої в церкві особи; в цьому році вони хотіли поховати посеред церкви померлого тоді бояра, що звався Дмитто Дерекчі-баша. Коли готовили для нього могилу, то наткнулися на зводи Мазепиного склепу та й роскрили його; в середині знайдено череп та (скелет) кістяк гетьмана. Монахи одсунули на бік невідомі їм останки і в тому ж самому склепі положили тіло згаданого бояра. Через кілька літ після того молдавське правительство видало разпорядження, яким заборонялося ховати покійників в середині церковних будинків. Тоді родичі Деренчі-баши розкрили його гробницю, винесли його останки разом з кістками Мазепи та, одправивши панахиду, перенесли їх до нової гробниці, виготованої коло церкви, направо од входу. Тоді ж було знято й стару розбиту надгробну плиту й, як історичний пам'ятник, подаровано Михайлові Гиці, братові бувшого молдавського господаря, що збірав історичний музей. Ймовірно, вона й досі знаходиться в його дворі серед множества инших камінів з написами та скульптуръ, які він (М. Гика) збірав на території всього молдавського князівства».

Тому, що на старій надгробній плиті можна було виразно розібрати орла, то родичі Деренчі-баши, замовивши нову плиту з білого мармуру, звеліли вирізати на ній такуж саму фігуру, на спогад про ту особу, що випадково опинилася в могилі близької до них людини; але ж різьбарь, не дбаючи про ґеральдичну точність, вирізав, замість попереднього, вже д в о г л а в о г о орла (австрійського). Оцю плиту й досі можна бачити направо од входу до церкви. В біжучому році я оглядав її (плиту, в 1845 році), коли їздів в Ґалац, щоб на місці довідатися про останки Мазепи».

Навівши оці відомості з книги Каґальничана, проф. В. Б. Антонович закінчує замітку такими словами:

«Таким чином, завдяки науковому зацікавленню Каґальничана, на місці зібрано відомості про долю Мазепиної гробниці до 1845 р. Не знаємо, яка доля спіткала за минулі сорок років музей Михайла Гици та захованих в ньому плиту; не знаємо й того, чи єсть в церковних книгах манастиря св. Георґія сучасний події запис про похорон Мазепи; але ж, дякуючи точним відомостям, зібраним Каґальничаном, гадаємо, що всякий мандрівник, який цікавиться «південно-руською» старовиною, в Ясах та Ґалаці дуже легко може зібрати ті відомості, яких нам бракує». З цих слів нашого видатного історика бачимо, що він довіряє оповіданню Каґальничана й для його історія могили Мазепи зовсім ясна. Як взяти на увагу те, що відомо нам про Ґалац, то правдивість того, що оповідає Каґальничан, зостається безсумнівною, за винятком тільки того, ніби турки «під час Прутської кампанії», що була за господаря Дмитра Кантемира», себ-то 1711 р., викинули тіло Мазепи з гробниці. Ця звістка сумнівна тому, що Пилип Орлик, говорячи про могилу гетьмана, не згадує про подібну зневажу над останками його. В своєму деннику П. Орлик занотовує, що 10 червня 1722 р. він прибув до Ґалацу й «у вечорі був я у церкві св. Юрія і навідав ґріб небіжчика Мазепи, помолився за його душу і відмовив молебен (очевидно, панахиду!) за усопших, жалуючи, що такий чоловік не міг найти почесного похорону. Вийшовши з церкви, стояли ми короткий час над Дунаєм...» *)

II.

Оповідання старої жінки про те, що колись російські матроси викопали з могили й кудись одвезли кістки Мазепи (про що пише д-р М. Галин в ч. 18 «Тризуба»), ніби продовжує нам історію Мазепиної могили. Але ж довіряти зазначеному оповіданню, мені здається, не можна. Правда, місце другого поховання кісток Мазепи, разом з Дмитром Деренчі-башою, та жінка зазначає згідно з посвідкою Каґальничана: «на подвір'ю церкви, за кілька кроків перед головними дверима церкви». Але ж инші подробиці її оповідання вже викликають непорозуміння. Сумнівним здається присутність на мармуровій дощці-плиті не-румунського напису. Чому при розкопуванню могили матро-

*) «Записки Львів. Наук. Т-ва», т. 123-124, стаття Альфреда Єнсені: «Денник Орлика», стор. 5.

сами, з ціллю зневаги над Мазепою, був присутнім і російський священник? Навіщо російські агенти, переводячи ганебний вчинок зневаги над «измѣнникомъ» Мазепою, брали з собою і священника? До російського священника приставав ще й румунський... Це зовсім не зрозуміло!

Цілком припустимо, що російський уряд радий був знищити все, що тільки нагадувало про неприємного для нього гетьмана; припустимо й те, що він знищив би слід могили Мазепи. Але чому це він робить, як оповідає стара женщина, тридцять літ перед цим, себ-то тільки в кінці XIX сі., коли те саме він міг зробити, під впливом, так би мовити, свіжої пам'яти про Мазепу, ще в XVIII ст.? У XVIII та XIX ст. Росія не один раз воювала з Туреччиною. Ґалац не один раз, під час цих війн, окуповувався російськими військами й бував тимчасово під російською владою. Так, його було окуповано росіянами за часів Катерини аж двічі: в 1770-1774 та 1790-1792 рр.; теж саме було в роках 1805-1812, в рр. 1828-1829, в 1854 р., в 1877-1878 рр. Не треба забувати, що ім'я Мазепи могло бути особливо осоружним Катерині II: вона знищила автономію Гетьманщини, скасувала Запорозьке козацтво; частина запорожців утекла до Туреччини, на Дунаї заснувала нову Січ і в рядах турецької армії билася проти Росії... А про те, не вона знищили сліди Мазепиної могили в Ґалаці, а хтось инший! Виникає ряд запитань, на які не маємо задовольняючої відповіді.

Далі. Коли могилу розкопано в присутності свідків («був румунський піп і люде»), то не вже цього факту не було занотовано в пресі? Невже наші емігранти не могли знати про цей випадок? А між ними були такі, як Хв. К. Вовк, що блукав в околицях Ґалаца, збираючи матеріяли для своєї «Задунайской Сѣчи (по мѣстнымъ воспоминаніямъ и разсказамъ)», що за підписом «Ф. Кондратовичъ» вміщено в «Кіевской Старинѣ» 1883 р., NN 1-4. Був тоді на еміґрації й М. Драгоманов, що публікував всякі факти насильства російського правительства над українцями, видав збірник політичних пісень українського народу й довший час перебував у Болгарії, як професор Софійського університету.

Трудно припустити, щоб із російської сторони од тих, що так чи инакше мали відношення до Ґалацької події, не збереглося ніяких звісток та спогадів про факт розкопки Мазепиної могили. Коли ж для цього приходив спеціяльний російський пароплав, то про те знало багато людей; хтось би так чи инакше, а проговорився, подія не зосталася б таємницею. Пояснювати факт замовчування тим, що соромно говорити про такі ганебні вчинки, не можливо. Ще свіжі в пам'яті нашого громадянства ті безсоромні та ганебні виступи та вчинки, що дозволяли собі представники російського чорносотенства проти «українофілів», «мазепинців», «українських сепаратистів». Хіба вони чого соромилися? Для них факт знищення могили Мазепи давав би тільки нові підстави для глузування з огидливого для них українства. В решті решт таємниця розіялася б, бо подія стала б відома для всіх.

Отакі міркування зовсім не мають ціли заперечувати факт можливого знищення росіянами могили Мазепи. Тут нема нічого неможливого. Але ж необхідно висвітлити подію, підтвердити й обґрунтувати відомості. Справді, де поділася мармурова плита, що лежала на церковному подвір'ю перед церквою, на могилі Деренчі-баши-Мазепи? Очевидно, тут потрібно багато де-чого зробити, щоб висвітлити питання про долю останків Мазепи. Треба переглянути не мало історичних матеріялів та літератури. Трудно сподіватися, щоб були якісь вказівки в церковному архиві. Колись тут був ґрецький манастирь, тепер — парафіяльна румунська церква. Традиція порвалася, документи могли зникнути десь або попасти до якогось невідомого архиву. Каталогічан вказує шлях, яким треба шукати відповіді на цікаве для нас питання. Місцеві хроніки, літописи, мемуари, описи краю, області, Єпархії, міста або парафії можуть дати нам короткі, уривчасті, але безсумнівні вказівки. Румунська Академія Наук видала немало такого рода матеріялів; можливо, що й инші установи та особи видавали такі матеріяли. З ними необхідно знайомитися й шукати в них того, що потрібно. А чи нема в старорумунських ґазетах та журналах історично-статистичних описів Ґалацу та його околиць? А коли й з якого приводу названо Мазепиною улицю, що йде од Георґієвської церкви? Можливо, що деякі цікаві для нас відомості зберігаються в манастирях Нямецькому та Драгомирні, що в XVIII й на початку XIX ст. мали безпосередні й тісні зв'язки з Запорожжям та цілою Україною. Дружні та невпинні розшукування в зазначеному напрямі дадуть нам правдиві та цінні вказівки для висвітлення темного питання в нашому минулому.

В. Поперешній.

Про виховання нашої молоді на еміґрації.

За місяць по всіх кутках земної кулі, куди тільки не занесла недоля нашого політичного еміґранта, будемо святкувати десяту річницю нашого перебування на еміґрації.

Десять літ. За цей період, в часи нормального життя людини, приходить на світ поважний відсоток молодого покоління, що йде на зміну поколінню старшому.

Але життя людини, де б воно не було, на своїй, чи чужій землі — скрізь бере своє і ми бачимо, як тут на чужині підростає молода ґенерація — діти наших політичних еміґрантів. Це є діти, що в більшій своїй масі народилися вже на чужині й своєї батьківщини не знають, але які колись будуть добрими патріотами України та багатьом з них судитиме доля стати визначними діячами української держави вдома чи десь по-за кордоном.

Цим фактом нехтувати не можна й, коли нам дорога ідея визволення нашої батьківщини з під ярма окупантів, та хочемо збільшувати кількісно й якісно ряди нашої національної інтеліґенції, то мусимо прикласти всіх зусиль, аби це молоде покоління не лише знало свою батьківщину, не лише прагнуло туди повернутися, але й пройнялося

ідею її визволення та принесло з собою в свій час на Україні якісь цінності.

А цього з успіхом можна чекати лише тоді, коли ця наша молодь буде відповідно розвивати свої інтелектуальні здібності та виховуватися в дусі наших національних стремлінь.

Оточуючі обставини що-денного життя нашого політичного еміґранта, на чужині, яке переважно проходить в тяжкій боротьбі за існування, примушують кождого з нас рахуватися з дійсністю та робити все те, чого саме життя вимагає. І батьки своєї дитини в першу чергу дивляться в бік практичний та стремлять підготовити її відповідно до майбутньої боротьби за існування. Цьому дивуватися не можна, бо вони bon gré, mal gré мусять так робити оскільки реально дивляться на майбутність своєї дитини.

Але зупинятися лише на цьому не можна, бо коли поодинокі родичі не завжди мають час і змогу думати про відповідне н а ц і о н а л ьн е виховання своєї дитини, то нашим громадським орґанізаціям, що покликані до життя для задоволення всіляких потреб еміґрантів з України, та які у цьому проґрамі діяльности мають культурно-освітні завдання, забувати про це не можна.

Головне ходить про те, аби можна було дати дитині змогу найкраще використати обставини для розвинення своїх інтелектуальних здібностей та допомогти її стати національно свідомою людиною. На практиці ж спостерігаємося, що в цій досить важливій справі не все є гаразд і що навіть освічені батьки дають своїй дитині початки грамоти в мові чужій не в тій, що вдома говорять.

В педаґоґиці зараз вже не існує двох думок, що до значіння рідної мови для загального розвитку дитини і всі культурні народи, як виховання так і початкове навчання дитини переводять лише на тій мові, на якій дитина говорить вдома та яка їй є найбільш зрозумілою.

На превеликий жаль, не кожда українська родина це розуміє та живе ще й досі тим нездоровим російським поглядом, що, мовляв, «дитина інтеліґентних батьків мусить говорити по французьки» і змалку оддають її до тої чи иншої школи, не дивлячись на те, що там дитина в першу чергу мусить всі свої молоді зусилля скеровувати в напрямку поборювання труднощів зрозуміння тої чужої мови і не лише у своїй мові є analьфабетом, а ще й не має змоги відповідно розвивати свої інтелектуальні здібності. І це є великою перешкодою до виховання підростаючого покоління в дусі національному, тим більше, що посилання дітей до української школи (звичайно, там, де вони є) є необов'язковим і несвідомі свого чину де-які батьки змалку оддають своїх дітей до чужої школи і цим сприяють денаціоналізації молодого покоління.

Але з цим нездоровим явищем легко боротися нашим громадським орґанізаціям, бо оскільки поодинокі члени українського суспільства тут на чужині признають себе українцями і може користуються з тих орґанізацій, вся ще розпорядження цих інституцій навіть в таких справах, як виховання для них повинно бути обов'язковим.

Підготовче навчання та виховання дітей в дусі національному

може переводити: для дітей дошкільного віку — у «дитячих садках», а для дітей старших, що вже ходять до чужих нормальних шкіл — курси українознавства з такими головними предметами, як українська релігія, історія і ґеографія. І ці огнища з успіхом можуть орґанізовувати наші громадські орґанізації, бо в громаді завжди знайдуться відповідні педаґогичні сили та й ті невеличкі кошти, що будуть потрібуватися для цієї цили.

Про українські школи тут на еміґрації, взагалі, говорити важко, бо не в кождій державі вихованець української школи знайде примінення своїх інтелектуальних сил; але де це є можливо, скажемо в Польщі та Чехословаччині, там варто їй засновувати по проґраму шкіл місцевих чи навіть нашому проґраму Єдиної Трудової Школи.

Про це виховання нашої молоді на чужині нам слід пам'ятати з тих мотивів, що зараз наша школа на совітській Україні є зруйнована і що коли там і вчать дітей, то в дусі інтернаціональному і при тому навчанню насильно прищеплюють дитині ненависть до національного самостійного життя до своєї Української Народньої Республіки. А події на Україні можуть розвернутися так, що наша національна справа буде потрібувати багато творчих молодих сил, вихованих в дусі національному, в дусі наших стремлінь.

Оксен Ільницький.

Контр-революція в сільському господарстві України.

Не так давно закінчився в Харкові ще один великий судовий процес, суд над контр-революційною шкідницькою орґанізацією в сільському господарстві України, що її, цю орґанізацію, як звичайно, викрили орґани ҐПУ.

Совітські ґазети називають цей процес історичним, а вирок його невблаганим залізним вироком історії, а між тим нагадує ця судова справа відому байку російського байкаря Крилова.

У недбайливого мельника прорвало греблю, вся вода пішла, в розпачі, викликаному катастрофою мельник, побачивши, як його кури п'ють воду з калюжі, що залишалася замісць колишнього великого ставу, крутить їм шиї за це, й ось він знайшов винних у катастрофі, він покарав їх, він почуває себе задоволеним.

Осягнувши влади російські большевики звичайно не могли примиритися з прагненням України до самостійности; залишитися без України, без своєї житниці, Росія звичайно не могла, розпочалася жорстока й нерівна боротьба.

Большевики вміло й вчасно кинули до українського не свідомого селянства — бо робітництво же по містах було або своє російське, або цілковито зросійщене українське — демаґоґичні гасла, і головне гасло це було — уся земля селянству, грабуй великих землевласників. Ці гасла охоче підхопили не свідомі темні численні елементи українського селянства, кинулися здобувати та ділити поміж собою з давніх давен мріяну землю. А утворивши в такий спосіб політичну байдужість українського селянства, большевики скористалися з цього й перемогли. Росія знову заокупувала Україну. Російські окупанти звикли до цього часу не робити ріжниці по-між російським та українським селянством і тому зразу почали нав'язувати й українському селянству російські так звані комітети

бідноти та «комунії», але несподівано зустріли вони в цьому рішучий опір. Цей опір протиставило їм українське село єдиним фронтом, цьому-то опорові й зобов'язаний був Денікин своїм тимчасовим перебуванням на Україні, — й через цей-то опір змінили большевики на де-який час свою земельну політику на Україні, по запровадженню на ній НЕП'у. Вони вже ніби-то не накидали українському селянству жадних форм землекористування, вони обмежилися лише запровадженням землевпорядження та розкуркулювання на селі. Законом про землевпорядження большевики мали на увазі знищити всі старі межі земель, знищити у селянства саме розуміння про землю, як спадщину, що перейшла від діда-прадіда; землевпорядники мусіли обов'язково нарізувати землю не за старими межами, а неодмінно відзначити нові, цілком касуючи старі.

Крім того окупантській владі потрібно було попереду розщепити єдиний фронт на українському селі, а потім уже розпочинати наводити там і «свій» лад.

Винайдено було куркуля, винайдено тому, що в справжніх куркулів, які мали багато з млі, які к плоатували незаможніше селянство, — було так ж одібрано землю, як у по міщиків, і таких куркулів на селі безумовно майже не залишилося. Тепер-же під розуміння куркуля було підведено доброго заможнього хазяїна, що своєю вла ною невсипущою працею придбав собі де-яке «хазяйствечко»; і на село було кинуто знову найдемагогічніше гасло: «розкуркулювайте куркулів», тоб-то — грабуйте всіх кращих господарів!

Село поділилося вже надва фронти, на два табори: «куркулів» та «незаможників». І «незаможники», тоб-то темніші, несвідоміші маси селянства, до яких приєдналося тоді багато суто карного елєменту, почали відбирати «лишки» у куркулів, тоб-то підводити особисті розрахунки з усіма кращими господарнішими та свідомішими одиницями на селі. Але відбирали ці лишки, все-таки керуючися тою суто українською селянською психологією — мати побільше в л а с н о ї землі. І ось єдиний фронт на українському селі зламано: там уже є незаможники, ніби-то природні прихильники большевиків-окупантів, і є колишні куркулі, ображені, пошкоджені, вороги большевиків.

Але життя йде, «НЕП» за перших своїх часів сприяє хліборобству. І хоч поставлено ставку на незаможника, тоб-то на того,, хто має гірше господарство, хто не дбає за нього, але у кожного українського селянина, чи то куркуль, чи то незаможник, чи то мав він власну землю, чи то ніколи не мав її, а лише тинявся по наймах — є єдина мрія: мати побільше власної землі, поратися біля неї від сонця до с нця,дб ти за неї, а своє господарство.

І незабаром на селі повстала нова ґенерація куркулів — попередні незаможники по своїх, порівнюючи невеликих нивах, користуючися з добрих урожаїв, з не дуже суворої земельної політики окупантів, з політики сприяння тоді сільсько-госпо арській щ суто українській кооперації на місцях та вільній торгівлі сільсько-господарськими продуктами, а головне через свою невтомну працю так, як то міють працювати українські селяне, значно підвищали добробут своїх господарств.

Але чим більше працював цей вчорашній незаможник, чим кращим господарем, тоб-то куркулем, ставав він, тим нецікавіші, тим зрозуміло дальші були для нього всі ці заколоти в КНС, суперечки в сільрадах тим менш підтримував він усю ту голоту, що сиділа по цих КНС, ГНВД, сільрадах, ЕСТ то-що, мітинґувала там, піячила і нехтувала працею на землі. І окупанти незабаром побачили, що на українському селі утворюється якесь зачароване коло!

Село повинно дати перш за все хліб та инші продукти сільського господарства, а ті незаможники, що дістали землю, або ніч го на землі не роблять і не дають жадної користи, жадного хліба, або починають хазяйнувати, постачають хліб і ріжні продукти, але гостро у них міняється їхня попередня психологія на иншу, чужу, навіть ворожу для совітської влади.

Добрий хазяїн це вже є ворог для большевиків. Ті, кому потурала влада — незаможні, що не були здатні працювати біля землі, економично не вигідний елємент на селі, були вигідні політично, а ті хто постачав хліб та инші сільсько-господарчі продукти, економично вигідний та корисний елємент були політичні вороги.

Підтримувати перших було безумовно вигідно політично, а є не давало жадних добрих економичних наслідків; підтримувати д угих це б давало позит вні економичні наслідки, сприяло-б добробутові країни, але політично це було не вигідно. Політика взяла гору над економикою і почалася нова земельна політика на окупованій Україні, політика утиску добрих хазяїнів, політика сприяння кепським господарям, лодарям.

Пропорційний, а часом індивідуальний с. г. податок, самообкладання, примусові внески до споживчої кооперації, хлібозаготовлі за лімітними страшенно низькими цінами, ріжні примусові позички: на підвищення врожайности, на підвищення сільського господарства, на підвищення індустріялізації то-що, величезним тягарем полягли і на цих добрих хазяїнів, жадних пільг їм не давали, не давали змоги зміцнюватися та розвиватися ріжним с. г. кооперативним об'єднанням, а навпаки їх перефор мовували, реорґанізовували і цілком нищили. Чим кращий господарь оув на селі, тим гірше ставилася до нього влада, й навпаки, чим він був гірший, тим більше пільг йому надавалося.

Це звелося до політичного утиску куркуля, цього класового ворога пролєтаріяту та незаможнього селянства на Україні.

А найголовніше в цьому було те, що ніде ані в законодавстві, ані в жадних інструкціях, обіжниках, ніде не було точно накреслено розуміння цього куркуля, і під це розуміння підводила місцева влада, кого тільки бажала.

Чи мав дядько спромогу набути собі другу шкапину, чи викохувала господиня другу теличку, чи відгодовували на свята аж дві свині — це все були прикмети куркуля, і з цими куркулями можна було робити все, що лише бажала місцева влада. І дійсно робили!

Призначають, наприклад, такому куркулеві здати 50 пудів хліба, дядько вносить. «А отже він вніс, отже хліб у нього є!» І — призначають йому-ж у друге внести ще 50 пудів. Дядько добросумлінно вживає всіх заходів і вносить ці 50 пудів. Знову пропозиція здати ще 25 пудів. Цього зробити він уже не має змоги, у нього вже не має вільного хліба, він клопочеться, просить, ніщо не помагає. Та й кого-ж просити, кому скаржитися?

І на воротях йому прибивають дощечку з написом, що такий-то мусить здати 40 пудів, — 15 додається за його контр-революційну впертість та небажання своєчасно здати належної кількости хліба.

І цю дощечку повинен дядько особисто стерегти й в день, і в ночі, бо як-що вона згине, він відповідатиме вже як розтрату державного майна, як за розтрату 40 пудів державного хліба!

Дядько не здає цієї кількости хліба, чи то не бажаючи зробити цього та закопуючи й приховуючи де-небудь певну його кількість чи то не маючи попросту змоги (що буває найчастіше).

Тоді все його майно призначають до продажу, щоб покрити ці невнесені від нього 40 пудів, що дорівнюється скажім 40 карбованцям за лімітними встановленими на місці цінами для здачі хліба, й мають стягнути з нього вже не сорок, а сто двадцять карбованців — вартість незданого хліба за вільною ринковою ціною на місці.

Починають продавати все за ринковими цінами, але на користь цього самого куркуля, на покриття його боргу йде лише місцева лімітна ціна. Скажім, коня продано за 200 карбонавців, а на покриття вартости недовнесеного хліба залічують лише лімітну ціну коня 50 карбонавців, а решта залишається на користь місцевої влади.

Уже навіть за цими лімітними цінами покрита вартість недозданого хліба, але не дивлячись на це, продовжують продавати все, й птицю, й будівлі, й всяке приладдя, й інвентар, залишаючи лише де-який потрібний одяг та харчі.

Усе продано, вчорашнього хазяїна цілком зруйновано.

Правда, він може діс ати на руки певну невеличку суму грошей, що залишилося по покритті належної з нього вартости недозданого хліба, але це лише з лімітних цін проданого майна, вся ріжниця по-між лімітними та ринковими цінами залишилася на користь владі. Що-ж може він зробити з цими грішами?

І вчорашні господарі сьогодня справжні старці.

А що робиться по селах під час такого продажу свідчить те, що навіть аґрономічні техники комсомольці уникали бути на селі, минали села, аби не бачити цих щоденних траґедій, аби не чути цього розпачливого лементу нещасного жіноцтва та дітвори.

Таке-то коїлося по селах Київщини та Білоцерківщини та й по инших округах, починаючи з 1927 року.

Але-ж це ще не все; матеріяльні збитки метрополії покрито, але-ж треба покарати й ту контр-революцію, яку виявив цей тубілець з колонії, не вносячи хліба, бодай його-б і не було у нього.

І з кого-ж складаються невідомі пасажири тих таємничих потягів, що від часу до часу рухають з Правобережжя, з Київа Московсько-Києво-Воронізькою залізницею, що першу зупинку мають вночі на ст. Конотоп, що стоять там далеко від самої станції, що мають ґрати по всіх вікнах, що мають озброєну варту навіть на дахах ваґонів і що потім рушають кудись на північ?

А їхня родина?

Кого-ж цікавить доля жебраків?

Ну, збільшиться на де-кільки кількість могилок на сільському цвинтарі, збільшиться кількість безпритульних дітей у найближчому місці..., статистики-ж цього ніхто не провадить.

За ламання де-яких обов'язкових постанов призначалося з селян грошеве стягання в де-кільки карбованців за постановою суду, але що-до куркуля судові надавалося право за це саме зламання конфіскувати все його майно.

Ну, а що-ж далі?

Землю по куркулеві передавалося черговому незаможникові, цей незаможник не бажає вже, а може й не вміє поліпшувати свого господарства, ходити біля нього, й господарство підупадає.

Та не тільки незаможники, ті, що не вміють, не можуть, не бажають працювати; кожний добрий господарь, бачучи, що коїться на коло, поміркує й вирішить, що йому економично не вигідно, не корисно підвищувати рівень свого господарства, бо всі лишки його примусять його віддати за безцінь, за такими низькими цінами, що безумовно не окуплять його фізичної праці, витраченої на те, щоб їх виробити. Крім того, за ці лишки, за їхній еквівалент, навіть і зменшений, він не має змоги дістати нічого йому потрібного, бо цього йому потрібного не має в крамниці споживчої кооперації на селі, та й не тільки на селі, але й по великих містах зникають такі річі як цвяхи, нитки, голки, не кажучи вже за мануфактуру. Це-ж не анекдот, що питанням як роздобути одному колєктивові лише одного пуда цвяхів турбувалися мало не всі київські установи, майже аж до Окружкому.

І кінець кінцем дядько вирішує, що йому слід виробляти лише те, що безпосереднє потрібно його родині, аби якось там животіти. Він на прикладі своїх сусідів добре усвідомлений, що навіть як йому пощастило б де-що потаїти, закопати де-кільки десятків пудів пшениці або де-кільки пудів сала, то що-ж має він потім з цим заподіяти?

Не кажучи вже за власних добровільних та доморобних аґентів розшуку на селі, зразу-ж до нього причепляються на базарі справжні аґенти влади з запитаннями, де взяв, чому не продавав і т. д.

І за де-кільки таких пудів можна-ж на завжди зникнути з сільського обрію!

І чимало хліба, чимало сільсько-господарчих продуктів погноїлося

в землі, бо побоялися їхні власники викопувати їх потім. «Як що не,мені, то хай вже й нікому!»— казали вони. У селянства не лише немає стимула підвищувати рівень свого господарства, дбати про якісь там лишки на продаж, у нього є певні мотиви зменшувати своє господарство,скорочувати свою продукцію.

А тут ще приєдналося гасло знищення куркуля «яко класи».

І сільське господарство окупованої України деґрадує, починаючи вже з 1927 року.

Совітська аґрономична та економична література страшенно не любить цього виразу, мовляв, це-ж є панічні настрої правого ухилу, а на самому ділі сільське господарство не тільки, мовляв, не деґрадує, а навпаки підвищується, квітне, буяє.

За п'ятирічним планом протягом чотирьох років, тоб-то вже 1930-1931 господарчого року всі побачуть, що совітська Україна в галузі хліборобства не лише наздожене, але навіть випередить усі капіталістичні країни!

Нехай і так, це-ж усе на папері, а папір, як то кажуть усе винесе. Але-ж факти — а яка це неприємна річ, ці вперті факти! — факти нам доводять, що не дивлячись на те, ніби 1926-27 року сільське господарство України по всіх галузях наздогнало той передвоєнний рівень, коли українського хліба, цукру, м'яса то-що вистачало й для Росії, й для експорту, ще й для самої України залишалося, — тепер твориться щось нечуване, щось небачене за мирних часів на Україні: хліб зникає, вже влітку 1928 року його починають видавати за картками в дуже обмеженій кількості, а в січні 1930 року, наприклад, у Харкові, столиці української совітської соціялістичної республіки, білого хліба зовсім немає. Правда, в їдальнях вам можуть дати «булку», але ця «булка» на кольор майже нічим не ріжниться від звичайного чорного хліба, а на смак то безумовно вже значно гірша.

А по округових містах України і чорний хліб зовсім зникає з вільного ринку, та й вільного ринку не має.

Цукор зникає з обрію, й це на Україні! На Україні, що колись експортувала цукор майже на весь світ,що її цукром колись відгодовували в Анґлії свині, й на цю самісіньку Україну тепер вже і м п о р т у ю т ь цукор з Америки, імпортують якийсь марсільський цукор...

І починаючи з літа 1929 року ані в Харкові, ані в Київі, не кажучи вже за инші міста, цукру немає. М'ясо зникає. Вже в Київі (а по великих містах харчове питання завжди краще стоїть аніж по звичайних округових) далеко не що-дня можна його купити навіть тим, хто має гроші, вже заводять обов'язкові пісні дні, дні, коли заборонено вживати його. Зникає шинка, ковбаси,сало, і в Білій-Церкві, наприклад, цій батьківщині Білоцерківської знаменитої шинки, білоцерківських «окороків», не можна не то що купити, а й знайти шинки...

Зникає молоко, масло, в крамницях Соробкопу тільки для дітей можна купити й то далеко не що-дня пляшку молока, а масло, за масло буквально забули, яке воно на вигляд. Воно так і зветься люксусовий(!) дефіцітний крам. Жирів не має. —

Робітники фізичної праці — це найупривілєйованіша класа—можуть за картками діставати на всю родину лише чверть фунта сала на м і с я ц ь і чверть літра рослинного масла, а робітники розумової праці й того не мають.

Правда, обіцянок було, як завжди за совітської влади, чимало.

Обіцяли замість м'яса постачати рибу й навіть привозили її, але... гнилу, таку, що людність від неї хворіла й що сама влада примушена була заборонити її вживати.

Була надія на консервну промисловість — на консерви, звичайно, вже на вільному ринкові, але й консерви раптом усі зникли...

(далі буде)

Гл. Л.

З міжнароднього життя.

— В Латинських республіках Південної Америки. — У Фінляндії.

Справи про непокої у Південній Америці стали майже перманентною рубрикою на шпальтах світової преси. Наче якась революційна епідемія, настирлива і заразлива, вибухла серед населення так званих латинських республік Нового Світу.

Почалося це приблизно рік тому, коли у Венецуелі військовою силою скинуто було президента республіки ґен. Гомеца, що на протязі скоро двадцяти літ стояв, як диктатор, на чолі цієї держави. Через півроку те саме сталося в Болівії з місцевим президентом Сілесом; через місяць за ним — з перуанським президентом Леґуйя, далі — з арґентинським «другом народу» президентом Ірріґойеном. Повстання та криваві заколоти перекинулися потім до Чілі, Ураґваю, Колумбії, Еквадора і завершилися справжньою громадянською війною між північними та південними штатами найбільшої та найліпше орґанізованої федеративної південно-американської республіки — Бразилії.

Для історії вказаних республік непокої, повстання то-що, — не новина. На протязі свого столітнього незалежного існування вони (крім Бразилії, що була довший час єдиною в Америці монархією) майже неперестанно кипіли в огні внутрішніх громадянських війн. Головною причиною тому були слабість і несталість командних сил у цих молодих державах з неоднородним основним населенням.

Конституції їх були довершені, бо всі вони були точно списані з основних законів великої північно-американської республіки Сполучених Штатів. Але для того, щоб встановити в країні лади і порядок та ще й до того демократичного характеру, мало добрих законів, потрібні ще й відповідні люде й відповідний рівень культури серед найширших верств народніх. А того як раз бракувало латинським республікам Америки.

Населення їх — зайшлі іспанці чи португальці (Бразилія), європейські еміґранти, креоли, метиси ріжньої масти, неґри та ріжноманітного походження індійські тубільні племена, яких численно найбільше. Усі оті елементи, згідно закону, рівні між собою, бо всі повноправні громадяне. Але в дійсності державні та инші впливи належали майже виключно дуже нечисленним командним верствам, що складалися з католицького духовенства, великих земельних власників, військової старшини, урядовців, мійських промисловців та за останні часи — також мійської інтеліґенції.

Найбільша реальна сила належала, як то буває в таких випадках, орґанізованій армії, і тому то серед південно-американських президентів завжди було так багато ґенералів і менше цівільних політиків, бо останнім не так легко здобути впливи й авторитет серед військових. Ті президенти орґанично не могли вміщатися до демократичних і парламентських форм, і всі вони згідно з місцевими умовами, тягли до персональної диктатури. Тому історія латинських республік зводиться майже виключно до біоґрафії їх політичних вождів, candillos, як їх там звуть — військових чи иноді цивільних.

Епоха тих candillos не була однак такою вже неплодною, як воно з боку могло б здаватися. Диктатори у більшості своїй спіралися не на вказані вище командні верстви, а головним чином на метисів, неґрів та індійців; їх зусиллями було зліквідовано рабство, вони змагалися до злиття рас, до піднесення добробуту широких мас населення, до поширення серед них европейської цивілізації. В їх руках армія переставала бути елєментом заколотів, а, обре вивчена, екіпована й оплачена, робилася опорою політичного порядку. Давніші спокійні періоди їх влади спричинялися до розвитку економичних сил країни, а населення за той час виховувалося у громадян, ґідних своєї демократичної конституції.

У цій атмосфері довершених конституцій, заколотів і громадянських війн, повстань і диктатур у Південній Америці (те саме в центрі її та в Мексиці) творилися нові нації, і були вони мовно — іспанські чи португальські (Бразилія), культурно—европейські, але расово та в инших відношеннях — инд.йські. Перед великою війною нації ті більш менш були вже готовим фактом, а за війни майже всі вони вступили до неї, ставши по стороні Антанти. Війська свого до Европи вони не посилали, але їх матеріяльна допомога була величезна, бо країни ті надзвичайно багаті на сировину, що була така потрібна для Европи в часи війни і в роки після неї.

Европа використала латинські республіки, але й вони дуже скористалися з неї, бо економично розцвіли й збогатіли, а одночасно з тим на де-який час впали там і причини до заколотів та непокоїв серед збогаченого населення. Часи ті однак не довго тяглися, бо світова економична криза, що пізніше хмарою наступила на Европу та на Північну Америку, не минула й латинських республік. Відбилася вона тут з особливою силою ще й тому, що економична сили цих країн, так мовити, дуже спеціялізована. Так, Арґентина живе головним чином вивозом свого хліба, Чілі — селітри, Перу — міді, Куба — цукру, Бразилія—кави і т. и. Цілу економичну структуру держави базовано на якомусь одному продукті, і коли ціна на той продукт падає, порушено все і всі бюджети: приватніх осіб, підприємств і робітників, муніціпалітетів, окремих штатів і цілої держави. А тому, що ці народи звикли до призвілля, що не навчилися ще вони обмежувати себе та зберігати засоби на чорні дні, легко собі уявити їх настрої, а також і те, як ці настрої були використані вправленими до змов і повстань нащадким згаданих вище candillos.

Однак у нових умовах з'явилися й нові риси, характерні для останніх латинських революцій у Південній Америці. Як і колись, грає в них ролю момент персональний, але тепер він начеб то зачинає перекриватися моментами вищого порядку, а саме — політичними. У ріжних республіках виявилося це по ріжному, бо стоять вони не на однаковому рівні політичного розвитку. А в тім сліди того помітно скрізь, як то видко, скажемо, на прикладах Перу, Арґентини та Бразилії.

Скинутий перуанський президент Леґуйя був видатною фіґурою серед південно-американських диктаторів. Талановитий адміністратор і добрий фінансист, він значно прислужився своїй батьківщині, бо звів до порядку державні фінанси, зреалізував ґрандіозні публічні праці, що спричинилися до підвищення добробуту серед широких народніх мас; поставив шляхи в бездорожній країні, реорґанізував армію і т. и. У міжнародній площині Леґуйя орієнтувався на Сполучені Штати Північної Америки, використовуючи їх фінансові впливи і дипломатичні можливості.

Але для того, щоб все те здійснювати, Леґуйя примушений був вести державне урядування крутою рукою, розправляючися нещадно з усіма, хто стояв йому на перешкоді. Явна річ, що це не подобалося його противникам. Йому було закинуто, що він оддає Перу на поталу Сполученим Штатам, що підтримує він Вашинґтонське змагання скорити собі цілу Америку методами так званої «політики доларів» і т. д. Економична криза посилила його противників та мабуть таки вони все ж не перемогли б його, коли б він сам не дав їм зброї до рук, зробивши політичну помилку, яка колись не мала б значіння, але сьогодня — вже не на часі.

Згідно з усіма американськими конституціями президент республіки має дуже великі і незалежні од парламенту права, що роблять його фактичним диктатором країни на час його президентури. Але аби з нього не зробився диктатор доживотній, одній і тій самій особі заборонено підряд без перерви ставити свою кандидатуру. Через оту заборону і хотів перескочити Леґуйя перевівши через відданий йому парламент відповідну зміну в основних законах держави. Парламент те зробив, але населення з тим не погодилося і скинуло кандидата в доживотні диктатори.

В Арґентині революція випала трохи инакше. Там скинули «друга народу» президента Ірріґойена, що заслужено й цілком законно займав

свою посаду. Іррігойєн — вславлена людина в своїй батьківщині. Ціле життя своє він боровся проти урядової олігархії, яка панувала в Аргентині, переміг її й спричинився до того, що в державі встановився більш менш демократичний лад в европейському сенсі того слова. На останню президентуру його обрано нечуваною більшістю голосів, і тим майже цілий народ виявив йому свою пошану й довірря. Але Іррігойен застарів. Йому було вже 78 літ; сили його ослабли, і виконувати своїх обов'язків він фізично не міг. А в тім заховалося у його змагання не слухатися нікого, робити все самому, самому все знати, кожну справу виучувати, бо запідозрював він усіх, що вони роблять державне діло пристрасно і несправедливо. З тої причини він викинув зразу майже десять тисяч урядовців і настановив инших, а своїх міністрів трактував, як дітей, не дозволяючи їм навіть нікуди ходити в гості, аби вони не підпали тим чи иншим впливам.

Наслідки були жахливі. Міністром ніхто не хотів бути й на ту посаду йшли самі нездари та люде без персональної гідности. А в кабінеті президента нагромаджувалися з дня на день тисячі більших і менших державних справ, які президент хотів сам вирішувати, але не мав на те сил, ні часу. Люде, що були заінтересовані в тих справах стали підплачувати всіх: кого можна й не можна, лише за те, щоб їх діла не топилися на складі, а лежали зверху. Говорили, що для тієї мети утворено було навіть цілі акціонерні кампанії. Припинився рух цілого життя в державі: адміністраційного, фінансового, економичного то-що. А в тім президент Іррігойєн мав за собою ще чотири законні роки своєї президентури. Натурально, що країна витримати того не могла і повстання примусило Іррігойєна одмовитися од його посади, боронячи в цьому випадку не стільки букву закона, скільки його дух, порушений «другом народу».

Складніші обставини були в Бразилії. Бразилія, як вказано вище, була довший час єдиною монархією в Америці, а республікою стала лише сорок літ тому назад. За останні десятиліття пережила вона великий економичний і політичний зріст; командні верстви тут виявлені виразніще, але орґанізовані вони не в ціло-держaвному маштабі, а по штатах; штати ж ці антаґоністичні що-до своїх інтересів, як і колись у Північній Америці. І цей факт спричинився до того, що на наших очах в Бразилії повстала збройна боротьба півночі з півднем, дуже подібна до тої, яку пережили Сполучені Штати у формі відомої сецесійної війни в 60-тих роках минулого століття.

В історії Бразильської федеративної республіки увесь час відчувалися елементи цієї північно-південної боротьби, але притамована вона була тим, що згідно з неписаним договором на посаду президента вибірали завжди по черзі представника одної й другої сторони — властиво двох більших північних і двох південних штатів, а саме: Ріо-де-Жанейро, Сао-Паоло, Мінс Гераес та Ріо-Грандо-до-Суль. Кожного разу, як порушено було цього неписаного закону, повставали чвари, але на сьогодня вибухли вони вже у формі наче б то справжньої громадянської війни.

Причиною тому був останній президент Вашинґтон Луїс, представник Сао-Паоло, одного з південних штатів, що, дякуючи своїй каві та розвинутій індустрії, має претензії на певні командні позиції в цілій федерації. Вашинґтон Луїс, людина активна й енерґійна, талановитий адміністратор і великий працівник, за час своєї президентури розпочав ряд реформ і практичних справ на користь Бразилії,— а особливо свого штату, — які не мав змоги закінчити на протязі своїх законних чотирьох років. Тому він, не бажаючи віддати своєї праці до чужих рук, виставив на пост президента кандидатуру Хуніо Престеса, одного з своїх приятелів, аби його руками закінчити розпочате діло. Нового президента було обрано відповідно невеликою більшістю, але його противник, представник північних штатів Варґас, зробив заяву, що більшість ту утворено недостойним методом та шляхом урядових репресій. Почалося повстання, яке перетворилося у формальну громадянську війну. В час коли пишуться ці рядки, війни ще не закінчено, хоч, як здається, перемагає Варґас.

* * *

Европейських еміґрантів, що за останнє десятиліття компактними масами вливалися до латинських американських республік, у тих розрухах не видко. Прийняли участь у них, як здається, лише німці, що в Болівії зв'язали свою долю з диктатором Сілесом і на тому програли. Инші сиділи тихо, тримаючи відомий нам з часів революцій «нейтралітет». Українці, що їх найбільше в Аргентині та в Бразилії, сидять тихо, як і инші,— бо ж те, що вони бачать у Південній Америці — игрaшки, порівнюючи з тим, що вони зазнали у себе на батьківщині.

* * *

П'ятого числа поточного місяця відбулися у Фінляндії вибори до парламенту. Значіння їх на цей раз перекинулося далеко за кордони цієї малої держави, а то з такої причини.

Як відомо, літом у цій країні вибух могутній рух проти комуністів взагалі, а спеціяльно проти своїх місцевих большевиків, що за допомогою Москви каламутили до дна фінляндське життя. Заініційований той рух був у малому селі на далекій півночі — в Лапуа, звідки і назва антикомуністів — лапуанці. Лапуанці — селяне пішли орґанізованим походом на Гельсінкі і вимагали там од парламенту прийняття законів, спрямованих на політичне знищення комунізму. До них пристала ціла фінляндська буржуазія, велика й мала, фінська і шведська, до певної міри симпатизували з ними і соціял-демократи. У парламекті утворилася велика більшість для проведення відповідних законів, ґле не двох третинова, яка потрібна для зміни конституції, бо соціял-демократи в останню хвилю одмовилися йти разом з буржуазними партіями.

Довелося парламент роспустити й призначити нові вибори. Наслідком їх було те, що комуністи, які мали в попередньому парламенті 23 мандати, тепер не дістали ні одного місця. За їх рахунок виграли всі буржуазні, головним чином селянські уґрупования, а також і соціял-демократи. Ці останні виграли сім нових мандатів і єсть їх тепер у парламенті 66 на 200, себ та на один голос менше третини всіх депутатів. Буржуазна більшість може тепер перевести відповідні конституційні зміни. Як і які вони будуть, вкаже близька майбутність.

Observator.

Замісць фельєтона.

«Коле паде комуністична влада»

(Діється в м. Микольськ-Усурійську на Приморщині 1930 р.).

Місто Микольськ-Усурійське це повітове, населення з европейців, майже все українські переселенці. Крім того багато живе хинців і корейців. Навколо Микольська роскидані села з виключно українським населенням,і де не де корейським, по долинах. Микольськ є торговельним містом,до селяни купують все для себе, а спродують свої вироби. Так і на цей раз селяне поприїзжали на базар, поспродували що їм Бог послав і покупили, що могли й що було на приватному ринку. Було це на весні 1930 року, коли совітська влада почала провадити комунальні господарства. Селяне до цих замірів віднеслися вороже, але залякані терором ГПУ примушені були слухатися наказів совлади. Так от,як я вже сказав, селяне побазарувавши,посходились на постоялий двір. Сіли за довгий стіл, повиймали торби й начали трапезу тим, що в кого було. Не обійшлося й без «риковки». Часи тяжкі. Налоги, продналоги, соціялізації, націоналізації,

ленінізм, троцкізм, марксізм, індустрія, колхози, імперіалізм, комунізм, кулаки, середняки, незаможні, електрофікація, машінізація і. т. д. Цими словами забивають голови селян. Од цих слів у селян голови, мов горами поробились. Нічого вони не тямлять і ні в чому не можуть розібратися. Знай роби та плати й плати, на кого, для кого не питай бо це «наша робітничо-селянська» влада. Так от коли селянин вип'є, забуде про всі ці «достіженія соввлади» то хоч трохи одишеться. Так і тут, щоб горе легше переносить, випили по чарці, по другій мовчки. Бо «свою робітничу-селянську» владу не сміють селяни та робітники критикувати, а то в ПІУ та на «принудительні работи» як з «буржуазною псіхологією», як «вредного елємента», як бунтаря, що не хоче бути безрічевою скотиною. Ну, коли випили по одній, по другій, то той страх, терором нагнаний, трохи зменшав. Язики розв'язалися, кожний з селян бажав вилити ту накіпь, що в його накипіла за довгі роки.

— Куме Грицьку, звертається один селянин до другого, невжеж оті наші лодарі заберуть всю мою худобу в оту комунію. Доглядав, кохав коненят, коровок, а зараз оддавай тим лодарям що нічого не робили. Та де-ж тут правда, ти роби, а вони будуть їсти—оце так соціялізм, хай він згорить.

— Ну що ти зробиш, говорить кум Грицько, заберуть тай квит, у них сила, у них зброя, а в нас що-горб, на якому везем ту всю інтернаціональну сволоту.

— Так по твойому, не трать куми сили, сідай на дно, чи що?

— Ну а що ти зробиш, така, видно, наша доля.

— Ні, не може бути, щоб ото весь народ так і пішов у ті комуни, це-ж ні що инше як панські економії, це знову настає кріпацтво.

— Так, так, говорить третій селянин, кріпацтво, та ще й яке. Раніш не забажалось одному панові робить, то до другого пішов, а зараз куди ти підеш хіба за границю втечеш. Так вони, вражі сини, все кричать про те що в усьому світу треба зробить комуністичну революцію, звісно, тоді будеш раб, не тільки кріпак. Будеш прикований до одного місця, як наші запорожці на турецьких галєрах.

— Так так, піддакують другі. І, коли вона ота проклята комунія полетить, коли її кінець прийде.

Один по одному селяни приєднувались до незадоволених комуністичною владою і особисто колхозами. Всі бажали швидчого перевороту.

В кутку сидів між селянами молодий хлопець, на якого з селян ніхто не звертав уваги і все слухав, коли селяне вже досить сміливо начали гудити комвладу і виявилося, що вони всі як один бажають її кінця він помалу підвівся з свого місця і рішуче проговорив до всіх селян.

— Я чую, що тут ви всі, дорогі мої односельчане, незадоволені комуністичною владою й бажаєте їй швидкого кінця. Я знаю точно коли впаде комвлада, як бажаєте можу сказати.

Всі глянули на його і всім їм закортіло взнати кінець комвлади. Про себе кожний з селян на заяву хлопця подумав ріжно — один думав, що може цей хлопець знається з «мировим імпіріалізмом», другий подумав, що він знається з «білими бандами», третій подумав, що він знається з партизанами і є їх аґент, словом всі про його подумали по свойому, але кожному хотілося швидче взнати; вони разом почали прохати

— Скажи, скажи, просим.

— Тепер такі часи, що сказати, треба гроші взяти, — сказав хлопець.

— Що ти з глузду зійшов, замітив йому один селянин, з своїх та ще й гроші брати.

— Коли бажаєте почути кінець комвлади, то мусите дать.

— Та скільки.-ж тобі?

— Три карбованці.

— А як збрешеш, тоді що?

— Вас тут багато, чого вам боятися поб'єте-і гроші одберете.

— Тай справді, поміркувавши, селяне сказали, зібрали три карбованці сріблом й дали хлопцеві. Хлопець порахував гроші, положив у кешеню став і стоїть мовчки. Селяни всі притихли, чекають слова хлопця, а він стоїть та все мовчить.

— Та говори-ж, гроші взяв, говорить один селянин.

— То що взяв, хочете, щоб я вам за три карбованці сказав таку приємну для вас річ, прибавте ще два карбованці, то тоді скажу.

— А де ж твоє слово, ти ж обіцав сказати.

— Мало тепер хто що обіцає, а по свойому робить, прибавте ще два карбованці, то тоді скажу.

— Ти ж говорив, що тобі можна побить морду й гроші одібрать

— Це ваше діло, що ви зі мною зробити, а за три карбованці говорити нічого не буду, прибавте ще два, то скажу.

Селяне починають хвилюватись, один з них встає, підходить до хлопця й сердито питає:

— Так не будеш говорити, й ти, молокосос-обманщик, так на-ж тобі, з усієї сили вдарив його в пику, хлопець впав, другий селянин підскочив і з кешені гроші забрав.

— Отак йому й треба, — говорить селянин, отаке молоде, а так вже хоче брехнею зароблять гроші, ні не на тих ти хлопче нарвався. Чується сміх. Хлопець поволі піднімається й говорить:

— Отепер я скажу, слухайте!

— Коли ви селяне, те зробите з комуністами і з їх владою, що зробили зараз зі мною, тоді не буде ні їх влади, ні колхозів. Ну що сказав і одгадав коли паде комвлада.

— Так, одгадав вражий син, промовили селяне.

— Виходить що я виграв наш спір, то давайте моїх три карбованці.

Селяне, поміркувавши, оддали три карбованці хлопцю.

(Записано зі слів одного селянина українця, який втік з СССР до Китаю. 1930 р. і. м. Харбин).

В крамниці.

Захожу в одну з книжних крамниць м. Харбина. Господарь цієї крамниці є емігрант. В крамниці стоїть де-кільки чоловік і йде між ними спір. Один з їх доказує, що в СССР гарно живється, про досягнення соввлади багато говорить і т. ин. Другі йому доказують противне. Стоїть так дядько в кутку, попихкує люлькою та слухає. Потім звертається до того, що нахвалює СССР і комуністів і говорить:

— Послухай, чоловіче добрий, коли я тобі дам зараз п'ять карбованців, ти мене назвеш батьком?

— А чево-ж давай деньги, что мнє тяжело назвать.

— А хіба я тобі батько?

— Нет не батько.

— Ну так ото-ж. — получаеш, той хвалиш. L.

З широкого світу.

— В листопаді румунська ескадра має прибути до Мальти.

— До італійського парламенту внесено законопроєкт про заборону італійським дипломатам дружитися з чужинками.

— В Теріоках у Фінляндії помер відомий артист-маляр Рєпін, одними з знаменитих картин якого є картини «Запорожці відповідають турецькому султанові», «Гетьман»». Незакінченою зосталася картина теж з українським сюжетом «Гопак» — з життя запорозького табору.

— В квітні 1931 р. в Анґлії буде переведено загальний перепис населення.

— Італійський уряд виробив план значного збільшення і покращання Риму.

— Кількість іспанської армії на 1931 рік фіксовано в 90.000 чол.

— Сербський уряд звільнив з в'язниці був. міністра і лідера демократичної партії Прібішевича, що свого часу разом з хрватським лідером Радичем противився централізаторським заходам сербської бюрократії.

— Опубліковано інтерв'ю митрополита Шептицького з кореспондентом «Експреса Поранного» в справі подій в Галичині.

— Союзи шотландських хліботорговців і хліборобів вирішили не допускати вивантаження совітського хліба в портах Шотландії.

— Коло міста Бове у Франції загинув великий англійський дирижабль Р 101, що мав летіти до Індії і Австралії. Загинуло 50 душ в тім числі англійський міністр повітряної флоти.

— Після революцій в Чілі і Аргентині дійшла черга і до Бразилії. Революційний рух захопив половину штатів Бразилії. Федеральний уряд оповістив усю країну на військовому стані. Революційне військо має тимчасом успіх, але уряд зарядив загальну мобілізацію і сподівається повстання подавити.

— По Іспанії пройшла хвиля робітничих страйків.

— Демісіонував румунський кабінет міністрів Маніу.

— Офіційно сповіщено про шлюб болгарського короля Бориса з італійською принцессю Джіованною. В супереч болгарській конституції король Борис підписав зобов'язання виховувати всіх дітей від цього шлюбу в католицькій вірі.

— На виборах до польського сенату виставив свою кандидатуру маршал Пілсудський.

— Президент французької республіки відбув офіційну візиту до Марокo.

— На коронацію абісінського царя Тафарі до столиці Етіопії Адіс-Абеби прибувають численні делєґації чужоземних урядів. Новий царь має носити ім'я Гайле Феласіє перший.

— Італійська фашистівська преса дуже широко коментувала сучасні події в Галичині.

— В Атенах зачінчилася конференція балканських держав.

— З 1 січня 1931 року в Китаю заводиться метрична система міри й ваги

— До Італії прибула большевицька морська місія, що має вистудіювати італійську морську техніку.

— З січня 1931 року в Лондоні відкривається виставка перської мистецтва, на якій будуть виставлені славнозвісні драгоцінності перського корони.

— Після з'єднання манджурського диктатора з Нанкинським урядом повстання північних ґенералів остаточно ліквідовано.

— Новий румунський кабінет міністрів сформовано на чолі з Міронеску, в який увійшло більшість міністрів кабінету Маніу.

— Іспанський уряд заявив офіційно про свою незломну волю поновити парламентарний режим і незабаром перевести вибори.

Хроніка.

З Великої України.

— ВУАН прийняла резолюцію протесту проти останніх подій в Галичині («Пр. Пр.» ч. 232 з 9. X).

— Олена Пчілка, відома українська письменниця, мати Лесі Українки і сестра Михайла Драгоманова, померла на Україні 4 жовтня на 82 році життя («Пр. Пр.» ч. 229 з 5. X).

— Міжнародній конкурс проєктів пам'ятника Шевчеков. В жовтні місяці с. р. одкривається в Харькові виставка проєктів пам'ятника Шевченкові. На виставці буде до 100 проєктів. Багато з них надійшло з-за кордону, особливо з Німеччини («Пр. Пр.» ч. 228 з 4. X).

— Увічнення пам'яти М. Коцюбинського. На увічнення пам'яти М. Коцюбинського колеґія наркомосу РСФСР ухвалила видати російською мовою вибрані твори письменника. («Ком.» ч. 269 з 29. IX).

— Осіння сівба. На 1 жовтня Україна виконала 55, 6% плану осінньої сівби. Колеґія Наркомзему сов. України відзначає послаблення темпу сівби і констатує велике відставання в цілому ряді колгоспів («Пр. Пр.» ч. 229 з 5. X).

— Буряки не викопано. З копанням буряків для цукроварень совітські господарства своєчасно не впоралися. Є такі совхози, де не виконано ще буряків понад 1000 гект. На копання буряків посилають большевики навіть студентів, щоб як небудь скоріше цю роботу закінчити. Так, студенти Харківського інституту політосвіти в кількості 393 чол. три дні працювали на буряках на Первухівському комбінаті.

В Білозерському радгоспі на Конотопщині копати буряки поставлено 150 студентів залізничного конотопського технікума («Ком.» ч. 269 з 29. IX).

— Є навіть і такі райони на Україні, де копати буряки ще взагалі не починали, як напр., в районі Хмілівському та Ново-Архангельському.

Робота на цукроварнях цим дуже затримується. До 20-го вересня працювало на Україні тільки 39 цукроварень замісць передбачених 82, з яких 22 треба було пустити за планом ще 5 вересня і 60 до 15 вересня («Ком». ч. 284 з 24. IX).

— На 1 жовтня викопано було тільки 30,3% буряків («Ком.» ч. 274 з 4. X).

— До села Городецького копати буряки надіслано металістів з м. Гумані в кількості 153 чол. До села Кочубіївки копати буряки було надіслано друкарів («Пр. Пр.» ч. 230 з 7. X).

— Епідемії розростаються знову на Україні. Надзвичайна комісія по боротьбі з епідеміями оголосила Київ у загрозливому стані що-до захорувань на черевний тиф і на скарлатину. Крім тифу і скарлатини в Київі лютує ще ґріп, на який протягом перших 3-х тижнів вересня захворувало 9.000 осіб.

Було оголошено місячник чистоти, але цей місячник не придбав уваги з боку совітських орґанізацій («Пр. Пр.» ч. 228 з 4. X).

— За останній тиждень міся-

ця вересня в Київі захворіло на тиф черевний — 73 чол., на паратиф — 8, на тиф висипний — 3, скарлатину — 163 та на обклад і круп — 40 («Пр. Пр.» ч. 232 з 9. X).

— Провал загального навчання. Оголошене большевиками загальне навчання з самого початку зустріло непереборимі перепони: немає учителів, немає шкільних приміщень, підручниками окремі райони забезпечено тільки на 25-30, рідко на 50%.

Завдяки всім цим причинам по селах залишається по-за школою багато дітей віком 8-9 років («Ком.» ч. 268 і 272 з 28. IX і 3. X).

— Розправа з комуністами. В селі Дмитрівці Бердянського району селянин Яровий наніс 12 ножових ран хлібозаготовникові комуністові Черкасову. При арештуванню Ярового, він поранив ножем уповноваженого ЦК КПбУ Нікітіна («Пр. Пр.» ч. 232 з 3. X).

Газетні звістки

— Занепокоєння в червоній армії. «Daily Mail» довідується, що відношення армії, селян і робітників дуже турбує правлячі кола Москви і породжує боязкість повстання цієї зіми.

Кореспондент цього часопису заявляє, що він мав в руках копію секретного обіжника Сталіна, адресованого своїм прибічникам в совітах і закордоном і важливість якого означається надписко на ньому «знищити, прочитавши». В цьому документі ніби говориться про опозиційний рух в колах червоної армії, який росте і що до нього належить більша частина командного складу. Багато з них одверто себе виявили сторонниками Ворошилова проти Сталіна. Ця військова конспірація замаскована чисто формальним погодженням, але за цим погодженням ніби криється бажання скинути сучасний лад у совітів («L'Intransigeant» з 18 жовтня).

З життя укр. емиграції.

У Франції.

— Від'їхала з Парижу родина пок. Головного Отамана Симона Петлюри 19-го жовтня. На двірці від'їзжаючих вітала делеґація Т-ва б. Вояків Армії УНР. у Франції.

— Ліон. 12 жовтня відбулися загальні збори Громади. Управа Громади за скінченням річниця подала до демісії, яку прийнято загальними зборами. Обрано до нової Управи Громади: на голову п. Лівартовського, на скарбника п. Паламарчука та на секретаря інж. Савкевича. До ревізійної комісії обрано п.п. Тарана, Горбатенка, Ярмолу, зап. членом п. Бойко.

В Чехії

— В Українськім Історично-Філолоґичнім Товаристві відбулися у вівторк, дня 14 жовтня 1930 року о 14 ч. в помешканні Mala poslucharna Praha V, Brehova 5. доклади дійсних членів: 1. Гнатишака, М. Л. — «Причинки до формально-естетичного розбору творчости Ст. Руданського». 2. Феденка, П. В. — «М. Драгоманів і П. Ж. Прудон».

В Польщі

— З життя корпорації «Запорожжа» у Варшаві. Корпорація «Запорожжа» у Варшаві розпочала новий академичний рік, влаштовуючи 11 жовтня б. р. чайний вечір для своїх членів. Голова корпорації п. І. Липовецький, відкриваючи це перше зібрання в цьому році, звернувся до присутніх з промовою в якій торкнувся праці корпорації в минулому і висловив надію, що не менше інтенсивною буде вона і в біжучому академичному році. На пропозицію Голови Управи присутні вшанували вставанням пам'ять бл. пам'яти Н. Лотоцької.

Вечірка була присвячена листопадовому повстанню 1921 року на Україні і пам'яті героїв, загинувших у Базарі. Їм були присвячені як короткий реферат п. В. Івановича, так і жваві дискусії, які слідували після реферату.

— Загальні збори членів Українського клубу у Варшаві. 12 жовтня б. р. в помешканню УЦК відбулися річні загальні збори членів Українського клубу у Варшаві, які відкрив Голова Правління клубу п. д-р Т. Олесіюк. До президії зборів увійшли ґен. В. Сальський (голова), М. Ковальський (заступник) і Липовецький (секретарь). Наради зборів проходили в рямцях такого порядку денного: справоздання Управи клубу та доповідь Ревізійної Комісії, дискусії над звітами, прийняття нових членів, вибори нової Управи і Ревізійної Комісії та справи біжучі. Перед тим, як розпочати наради, збори на пропозицію голови президії вшанували вставанням пам'ять члена клубу бл. пам. пані Н. Лотоцької.

Діяльність клубу в минулому році була освітлена в докладі голови правління д-ра Т. Олесіюка. Рівно ж в цьому році одною з головніших перешкод в діяльності та розвитку клубу був брак відповідного власного помешкання, який зрештою гостро відчувають і інші українські орґанізації у Варшаві, знаходячи гостинний притулок в помешканню УЦК. Оскільки до цього часу в діяльності клубу переважало гасло — «власними силами до власної хати», остільки тепер після кількорічних спроб реалізації цього гасла, правління клубу прийшло до висновку, що справу здобуття відповідного помешкання належить оперти на спільних зусиллях всіх українських орґанізацій у Варшаві. Маючи на увазі товариське зближення українського громадянства у Варшаві, Управа клубу влаштувала вечірки з літературно-музичним програмом, яких в минулому році відбулося три, а окрім них — спільну зустріч Нового Року та спільні розговини на Великдень. Малу кількість вечірок належить пояснити тим, що Управа цілком свідомо утримувалася від влаштування розваг в часі, поки тягнувся в Харькові процес проти учасників СВУ. Інформаціям широких шарів громадянства про сучасне положення на Великій Україні та про процес у Харькові було присвячено 2 збори членів клубу, на яких з відповідними рефератами виступали д-р М. Ковалевський, та В. Краснопільський. Помимо своєї безпосередньої праці клуб відкликався на потреби та події загально-українського життя, з надзвичайною увагою поставився він до орґанізації у Варшаві школи для українських дітей, реаґував на події на Великій Україні, беручи разом з иншими українськими орґанізаціями м. Варшави участь в протестаційних зборах проти терору на Україні та приходив з грошевою допомогою низці українських установ. На сьогодня клуб налічує 184 члени, які складаються переважно з українських еміґрантів, перебуваючих у Варшаві. Українці неміґранти, помимо їх значної чисельности, не виявляють особливого нахилу жити у Варшаві орґанізованим громадським життям, хоч український клуб нормально функціонуючий міг би в його орґанізації відограти не малу ролю. Після докладу скарбника правління п. С. Лукасевичевої та секретаря Ревізійної Комісії П. Мегика, та прийнявши до складу нових 19 членів — збори висловили подяку Управі клубу з а її працю і приступили до виборів нової Управи і Ревізійної Комісії. В склад Управи клубу увійшли: В. Завадська, ґен. П. Шандрук, інж. А. Кмета, С. Іванович, І. Липовецький, С. Лукасевичева та інж. Танцюра. Кандидати до управи — П. Мегик, інж. В. Яновський і Я. Фартушний. До Ревізійної Комісії обрано: ґен. В. Змієнка, п. Іножарського та С. Кірічка. На цих же загальних зборах було ви-

ключено з складу членів клубу п. п. Коломийця й Косача.

В біжучих справах голова УЦК М. Ковальський звернувся до присутніх з закликом до присутніх складати грошеві внески на підсилення фондів Головної Еміґраційної Ради і слід тут підкреслити, що присутні на зборах члени клубу щиро відгукнулися на заклик голови УЦК.

— Збори української еміґрації у Варшаві. 12 жовтня б. р. відбулися спеціяльні збори української еміґрації у Варшаві, метою яких було внесення присутніми грошевого внеску на пропаґандовий фонд Головної Еміґраційної Ради. У відозві, яку розіслала Головна Управа УЦК, запрошуючи українську еміґрацію на згадані збори, після відповідних інформацій про діяльність, потреби та завдання Головної Еміґраційної Ради, між иншим, писалося:

«одним з найбільших завдань української еміґрації є пропаґанда за кордоном української ідеї, в той час, коли закований в кайдани неволі український нарід не може сказати вільного слова в свій захист, не може вільно виявити перед світом свою дійсну волю до незалежного існування. Це вільне слово українського народу за нього мусить сказати перед світом українська еміґрація, вона мусить проводити найбільш енерґійно національну пропаґанду.

Хай же не тільки українська еміґрація в цілому буде на висоті своїх завдань, хай не буде ні одного українського еміґранта, який би був чужий цій великій меті — створення власними руками відродження рідного народу до вільного державного існування».

І треба ствердити, що українська еміґрація йде за голосом цієї відозви і свого обов'язку, далеко перевищаючи в своїй жертовності той мінімальний розмір грошевого внеску, який встановила Головна Еміґраційна Рада. А ця жертовність най буде як матеріяльною, так ще більше моральною підтримкою Головній Еміґраційній Раді в її нелегкій праці для українського народу.

В Югославії

— Вечір пам'яти І. Котляревського. При переповненому гостями та членами помешканню Громади у Білгороді відбувся 4 жовтня вечір, присвячений пам'яті І. Котляревського. Перша частина цього вечора складалася з реферату п. О. Зіверта про «Батька української літератури», якого присутні вислухали з пильною увагою; декламацій з «Енеїди», які дуже гарно виконав полк. Нога та співу з «Наталки Полтавки», що виконала пані А. Бабушкина під акомпанімент на бандурі п. Чорного. Друга частина вечора складалася з ріжних точок у виконанню котрих взяли участь бандурист п. Чорний, п. Волошин та п. Андрієвський. Дуже великі симпатії слухачів дістав п. Вололиш, який є справжній містець у декламуванню байок.

Зміст.

— Париж, неділя, 26 жовтня 1930 року — ст. 1. М. Ковальський. «На Заході не все гаразд» — ст. 3. — Ст. Сірополко. Нова система народньої освіти на сов. Україні — ст. 8. — В. Поперешній. — Про могилу гетьмана Мазепи — ст. 11. — Оксен Ільницький. Про виховання нашої молоді на еміґрації — ст. 15. — Гл. Л. Контрреволюція в сільському господарстві України — ст. 17. — Observator. З міжнароднього життя — ст. 22. — Замісць фельєтона — ст. 25. — З широкого світу — ст. 27. — Хроніка: З Великої України — ст. 29. — Газетні звістки — ст. 30. — З життя укр. еміґрації: У Франції — ст. 30. — В Чехії — ст. 30 — В Польщі — ст. 30 — В Югославії — ст. 32.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris(V)
Tél. Danton 30-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.
Адміністратор: Іл. Косенко.
Репагує — Комітет.

Число 41 (249) рік вид. VI. 2 листопаду 1930 р. Ціна 2 фр. (Prix 2fr

Париж, неділя, 2 листопаду 1930 року

Розгром Української Академії Наук у Київі після процесу «Спілки Визволення України» став вже очевидним фактом. Для завершення його совітська влада закінчила формальністю в формі т. зв. «чистки» Академії.

«Чистка» ця тривала більше, як рік, і лише тепер в совітській пресі з'являються звістки про наслідки цієї «чистки». Ми думаємо пізніше вернутися до цього питання детальніше, але сьогодня скористуємося тільки з тих перших звісток про наслідки формального закінчення розгрому Української Академії Наук, а з ним і української науки.

На докладі про наслідки «чистки» Новаловський, член ЦКК КПбУ, голова комісії, заявив, що до процесу СВУ «перший відділ ВУАН — історико-філолоґичний, став осередком контр-революційної роботи певної ґрупи наукових робітників. В цей час в ВУАН працював ввесь актив «СВУ» і тоді Академія Наук являла собою самостійну державу. Тут мріяли про утворення УНР». («Пр. Пр.» ч. 235 з 12. X. 1930).

З другого боку надійшли звістки, що Наркомос УССР скасував катедру укр. історії при УАН і цілий її відділ історії, яким керував проф. М. Грушевський, ніби то за те, що «слухачі виховувалися в дусі ненависти до Росії». Так само припинено видавання академичного органа «Україна».

Цих коротких даних цілком досить для того, щоб зрозуміти, для чого було сотворено процес «СВУ», для чого було утворено спеціяльну комісію на чолі з призначеним владою членом Центральної Контрольної Комісії КПбУ, для чого було й переведено цю саму «чистку».

Большевикам було потрібно, головним чином, дві речі. По-перше, знищити Академію Наук, як джерело української національної роботи в розумінню розвинення незалежницької державної ідеології, вбити, навіть, пам'ять тих носіїв української державної ідеї, які, не беручи участь в активному політичному життю країни, готували ідейний ґрунт для відродження незалежної держави української. Цього вони хотіли досягти ін сценізуванням процесу «СВУ». Чи большевицька влада досягла того, чого хотіла, — то покаже близька майбутність. В кожному разі удар, намічений владою, не досяг належних наслідків, про що признавалася в той час сама окупантська влада.

По-друге, большевики вели увесь час з початків своєї окупації боротьбу в напрямі приборкання Академії Наук до своїх рук, в напрямі створення з неї огнища пропаґанди чужих українському народові і його психології ідей, створення своєрідного центру, який би своїм науковим авторитетом допомагав би їм у прищепленню комуністичного світогляду, під пануванням якого криється поневолення і безмежна експлоатація України. Вони хотіли створити з Академії Наук своєрідний «культурно-освітній орган», що був би під стислим контролем влади, і ні в якому разі не уявляв би з себе «самостійної держави», по виразу Новаловського. Звичайно, про наукову вартість такого органу не приходиться говорити.

В цьому напрямі після останньої «чистки» большевики безперечно досягли, хоч не вповні, але видимих результатів. Під ріжними претекстами вони познімали з роботи в Академії наукових робітників. Одного зняли за те, що той не знав «яке велике значіння в історії большевизму має другий з'їзд РСДРП», другого за те, що «ніякої користи нашій соціялістичній науці не зможе принести», третього за те, що в бібліотеці Академії схоронювалися «бібліотеки де-яких білоемігрантів» і т. д. З другого боку понаставляно своїх доглядачів пильнувати чистоту «наукової соціялістичної думки» і не дозволяти ніяких «буржуазних» ухилів в науковій роботі.

Відношення ж до науки, як такої, большевики виявили прекрасно на процесі «СВУ», там же вони виявили і те, що вони хотять від Академії Наук.

Така політика совітської влади в стосунку до української науки і її центра Української Академії Наук, примушує проти волі звернути нашу увагу на цінність і вагу наших еміґрантських наукових і науково-дослідчих установ. Бо ж ми не повинні забувати, що, не дивлячися на нашу обмеженість матеріяльну, на ріжні еміґрантські обставини, не сприяючі часом умови, — ми все ж знаходимося поза межами большевицького примусу, перебуваємо там, де можлива в і л ь н а наукова думка, в і л ь н а наукова праця. І тут встає перед нами — і в цій площині — святий обов'язок перед поневоленою і зв'язаною у всіх її проявах батьківщиною.

До цієї думки, гадаємо, ще вернемося також пізніше.

Розмова з Заступником Голови Директорії, Головним Отаманом А. Лівицьким.

Головний Отаман А. Лівицький мав у Відні 15. X. розмову з кореспондентом АТЕ, яку знаходимо у Варшавських газетах. Подаючи нижче цю розмову, яка провадилася по українськи, мусимо зазначити, що в українському оригіналі стояло всюди «Галичина»; термінологію польського тексту («Malopolska») треба однести цілковито на рахунок кореспондента АТЕ.

— Як оцінює пан Президент політичне становище на совітській Україні?

— Останні розпорядження совітського уряду, що мають намірром одійняти од совітської України рештки навіть тої ілюзорної автономії (як напр., скасування автономного комісаріяту хліборобства, українських трестів і організацій промислових та господарчих, а так само скасування ґенерального секретаріяту КПбУ), яку вона мала на підставі союзної конституції, ідуть в парі з страшним нищенням добробуту широких селянських мас. Український народ з розпачем бореться проти брутального насильства совітської влади, яка кривавим терором намагається позбавити український народ землі, позбавляючи його всяких засобів до існування. Треба ствердити, що політичне напруження на Україні стає що-раз більше небезпечнішим для червоної Москви, а нечувані репресії викликають серед доведеного до одчаю населення відруки самооборони, які виявляються в масових вбивствах представників совітської влади.

В такий спосіб українська справа в совітах прибрала надзвичайно гострі форми, про які не може промовчати навіть совітська преса, хоч сама лишається під гострим політичним контролєм. На тлі визвольного все зростаючого руху на Україні, совіти виявляють що-раз більше занепокоєння з приводу небезпеки, що загрожує совітському устроєві з боку України. Незалежність України є рівнозначною рішучому ударові червоній Москві. Недавній процес 45 визначних українських діячів, членів т. зв. СВУ викликав таке сильне обурення у всіх верствах українського населення як на совітській Україні, так по-за межами її, що під впливом того обурення в українськім

суспільстві набрали сили ворожі течії проти совітської влади, яка в уяві кождого українця є насамперед російською владою окупаційною, якої панування наближається до кінця.

— Чи гадає Президент думає, що сучасна ситуація на Україні совітській має якийсь зв'язок з акцією саботажу в Галичині?

— Власне для того, щоби одвернути увагу роздратованих настроїв на Україні совітській од розпачливої ситуації в самім краю, совітський уряд вдається до випробованого способу викликання заколотів серед населення українського в державах сусідніх, а насамперед в Польщі.

Оче идно акція саботажу в Галичині була ділом неодповідальних одиниць, які використали комуністичну пропаганду в цілі загострення стосунків між населенням українським та польським. Загострення те безперечно лежить в інтересах чергової Москви і широко закроєної акції III-го Інтернаціоналу, який використовує народні терття по всіх країнах, яко чинник, що сприяє революції комуністичній. Через те і преса совітська не хоче сього задоволення з приводу останніх подій в Галичині, сподіваючися, що викличуть вони таке роз'ятрення стосунків між національностями в Галичині, що акція комуністична буде значно полегшена.

Маю враження, що певна частина польської преси дала совітським газетам матеріял до безпідставного обвинувачення Польщі у ніби то підготуванню війни з совітами, що спричинилося до збільшення роскладової діяльности серед українського населення. Вкажу тут хоч би на широку діяльність бувшого совітського консулу у Львові Лапчинського, який старався прищепити совітофільську орієнтацію в українському суспільстві.

— Яке на думку пана Президента враження викликала акція саботажу в українському суспільстві?

— Суспільство українське, як в Польщі, так і на еміграції зайняло виразне і однолитне становище в негативній оцінці акції саботажу, яка принесла великі шкоди моральні і матеріяльні, насамперед українському населенню. Гадаю, що після оголошення декларації трьох найбільш впливових українських політичних партій, які поборюють акцію саботажу, не може бути сумніву що-до становища найважніших груп суспільства українського в тій справі. Так само заяви митрополита Шептицького є доводом, що широкі верстви народу українського плямують акцію саботажу, яка, повторюю, є справою неодповідальних одиниць, використаних ворожими силами, працюючими на шкоду самій людності українській.

Гадаю, що мирна співпраця населення українського і польського есть наеобхідною умовою господарчого, культурного і політичного розвитку обох народів. Маю глибоку надію, що державно-творчий інстинкт польського народу, а також політична дозрілість українського суспільства, як і добра воля, так і розуміння своїх власних інтересів з обох сторін спричиняться до справедливого укладу взаємних стосунків.

Проблема української державности і російське видавництво «Єдінство» в Празі.

I.

Останніми часами російська еміграція ріжних політичних відтінків виявляє особливий інтерес до українського питання. Ведеться жвава полеміка на сторінках преси ріжних політичних напрямків. Займаються виразні позиції що-до української проблеми на засіданнях виконавчих орґанів II Інтернаціоналу. Закладаються спеціяльні видавництва для роскриття нібито правдивої природи української проблеми. Читаються доклади та лекції на цю тему в народніх університетах чи в спеціяльно орґанізованих для цього сходинах. Одним словом мобілізуються всі сили і можливості, щоби довести всім і кожному безпідставність змагань української нації до самостійного державно-політичного існування.

Уже один цей жвавий інтерес до української проблеми з боку найріжноманітніших кол російської еміґрації примушує зайняти до цієї акції відповідну позицію та зробити спробу виявити її правдиву природу. Крім того, на ґрунті відношення до української проблеми виясняється і роля російської еміґрації, як складового чинника, в боротьбі за здійснення того великого ідеалу, який повстав перед культурним світом в процесі ліквідації останньої світової війни.

Найцікавішим в усій цій акції є те, що поруч з цілковитим одкиданням самої назви «Україна», «український», «українець» *) можна почути голоси, які мають на увазі «тех русских и тех украинцев, которые еще не потеряли надежды на возможность сговориться друг с другом и которые не думают, что то, что их разединяет, есть исключительно результат злой воли, нежеланія понять противника, взглянуть с его, противника, точки зрѣнія» **)

Звичайно, не можна припустити, щоби прихильники «сговора» мали на меті самий лише «сговор», як процес розмови... Безперечно за цим криється і стремління знайти спільну мову на ґрунті спільної праці над упорядкованням державно-політичної спадщини по большевиках.

Без цієї практичної мети всі спроби «сговора» мали б суто академичний інтерес і безперечно не викликали б того зацікавлення українською проблемою, про яке ми говорили вище.

Таким чином, не говорячи про це ясно, прихильники сговора мають на увазі практичну роботу в напрямку здійснення того великого ідеалу, який ми формулюємо як: забезпечення тривалого миру і дружнього співжиття народів земної кулі.

Коли це так, тоді набірає великого значіння і та площина, в якій ставиться під дискусію та чи инша проблема.

В якій же площині ставить українську проблему російська еміґрація?

Трудно говорити про якусь одноманітність позицій ріжнородних політичних ґруп російської еміґрації. Але здається нам, що найхарактернішу відповідь на це запитання (на якій з тими чи иншими оговорками мабудь погодяться усі політичні відтінки російської еміґрації) знаходимо ми в передмові до зазначеної нами вище брошури кн. А. Волконського, який пише: «мы живем в годы, когда рѣшается вопрос о сохраненіи цѣлости или о распаденіи русскаго народа», коли «современная сепаратистская демагогія вооружена для «воспитанія» мас в желательном ей направленіи небывалыми возможностями и никакими средствами не брезгует.

*) Кн. А. М. Волконский. Имя Руси в домонгольскую пору. Прага. 1929. В-во «Єдінство».

**) Проф. Б. М. Бицилли. Проблема русско-украинских отношеній в свѣтѣ исторіи. Прага. 1930. в-во «Єдінство».

Если ей не противодѣйствовать, она способна в одно-два поколѣнія вытравить из сознанія западных и южных частей русскаго народа всякое воспоминаніе о принадлежности к русскому племени».

Ми, українці, виходимо з зовсім иншого заложення, а саме, що ми живемо в часи, коли вирішується питання продальшій розвиток форм і змісту людської культури і цівілізації, що до цього часу базувалася на засадах свободи, рівности й братерства та верховної цінности людини, як носія цих великих засад.

Для схоронення людської культури і можливости дальнішого її розвитку на вищезазначених засадах, необхідно перевести мобілізацію всіх сил та створити ентузіястично настросний фронт в боротьбі проти етичного занепаду, свавілля та політичної деспотії, які несуть на зміну теперішній культурі большевики і їм подібні деспотичні володарі.

Найкраще досягти цього можна реалізацією гасла самовизначеня народів, моральна вартість якого ще не захитана і до сього часу. В цьому є запорука оздоровлення цілого світа і ми — українці — щасливі тим, що наші національні змагання ідуть по лініі загально людських інтересів.

Уже з цього підходу виявляється колосальна і принціпова ріжниця в розумінню т. зв. української проблєми нами, українцями, з одного боку, і росіянами — з другого.

В той час, як для нас вона є складовою частиною світової проблєми — мирного співжиття народів земної кулі — для росіян вона є справою «цілости чи роспаду русскаго народа»...

В той час, коли ми висовуємо цю проблєму як логичний висновок з великої засади верховної цінности особи людини, як ознаку дальнішого розвитку людства по шляху поступу — росіяне висовують її як справу, що творить складову частину проблєми національної стабільности «русскаго народа».

Для обстоювання своїх позицій росіяне звичайно ставили весь спір в площину історичну. На підставі історичних арґументів намагалися вони довести, що не було, нема і бути не може ніякого самостійного українського народу і що всякі розмови про українську націю — це лише витівки ріжних політичних чинників, в інтересі яких лежало бодай і створити таку націю, аби лише держати свого політичного супротивника під загрозою внутрішніх неспокоїв, які безперечно ослаблювали би його державно-політичне значіння і ролю в міжнародньому змаганню за панування над світом.

В цій площині ведуть свою полємику і троє з авторів зазначеного нами видавництва, а саме: Кн. А. Волконський, проф. Лаппо та проф. Мякотін.

Ми не будемо спинятися над докладним розбором їх арґументації вже через те, що вона не задовольняє навіть самих росіян, доказом чого може служити таке місце з брошури четвертого з авторів зазначеного проф. Бицілли, який пише: «так называемые историческіе аргументы, т. е. аргументы от даных историческаго прошлаго, сами по себѣ не имѣют и не могут (підкреслення пр. Бицілли) имѣть рѣшительно никакой силы и никакого значенія в примѣненіи к историческому настоящему или историческому будущему» *)

Свою статтю присвячуємо ми розбору арґументів проф. Бицілли, який настільки рішучо пориває з заялозеною методою поборення української проблєми арґументами од історії, що навіть самих видавців його праці примушує попередити його брошурку такими словами: «Очерк проф. П. М. Бицілли требует от читателя умѣнія внимательно и спокойно слѣдить за доводами автора, умѣнія понять, что автор оставляет привычныя при спорах с «украинцами» передовыя позиціи для того, чтобы тѣм разительнѣе вскрыть великій грѣх «украинцев» (не малороссов, с которыми и спорить то не о чем, а именно «украинцев», или — еще точнѣе — «украинизаторов»), тот грѣх, который коренится в насильственности проводимой ими «украинизаціи». [1])

*) Стор. 6.

2.

В якій же площині веде своє поборювання української проблєми проф. Бицілли?

Він переносить її з площини історичної в площину психичну.

«Сущность историческаго процеса, который мы формировали (вище) — пише проф. Бицілли — как процес формированія коллєктивных индивидуумов может быть, слѣдовательно, формулирована в терминах метафизики, а именно, как процес психическій по преимуществу, как еволюція непротяженной субстанціи, — хотя этот процес и протекает в рамках пространства — предиката субстанціи протяженной». [2])

Отже історичний процес є формуванням колєктивних індивідуумів.

Що ж дає право на те, що би ту або иншу націю зарахувати до такого колєктивного індивідуума?

Проф. Бицілли на це відповідає так: «основной признак колективного индивидуума — единство его непротяженной, мыслящей субстанціи».

Отже, коли та або инша нація доведе, що душа її не вмерла і виявить це в національній свідомости та волі до національного життя, значить вона є колєктивний індивідуум, що має право на самостійне національно-державне існування. Коли ж ні, тоді нема чого і говорити про це.

Виходячи з цієї засади проф. Бицілли, напр., виправдує національно-державне існування Польщі, яка «в теченіи ста лѣт с того момента, как Косцюшко воскликнул Finis Poloniae! продолжала жить пока были живы поляки». [3]) А ось по відношенню до українців цього, на думку проф. Бицілли, сказати не можна. Українська нація, на думку проф. Бицілли, як колєктивний індивідуум вже умерла. Її немає поміж живими, а тому, коли мова заходить про незалежне державне існування України, то справа іде «не об обереганіи національного бытія украинскаго народа, а о возстановленіи этого бытія, о подлинном воскрешеніи из мертвых». [4]) Українці «желают — по крайней мѣрѣ, поскольку дѣло касается русской Малороссіи — создать новый народ, новую націю, по образцу націи нѣкода существовавшей или нѣт, — это особый вопрос, но во всяком случаѣ нынѣ не существующей», а тому і «Петлюра и Скоропадскій дѣлали не тоже самое, что сдѣлал Пилсудскій» [5]).

Але не зважаючи на це автор шляхом аналізу історичного процесу, який переживали инші народи (ірландці, румуни, литовці, естонці, грузини) приходить до висновку, що «Украинскую націю создать можна.» [6]) Його тільки незадовольняє метод, яким хотять користуватися українці в процесі утворення нової української нації. Правда, автор згірдливо називає українських національних діячів не українцями, а «украінізаторами» (підкр. моє М. Л.), бажаючи самою назвою

1) Ibid. стор. 4.
2) тамже. ст. 12.
3) тамже стор. II.
4) там-же стор. 13.
5) Прим. автора: Тут ми вважаємо необхідним одразу вказати на недопустиме утотожнення роботи Петлюри і Скоропадського. Перший стояв виключно на ґрунті державної самостійности України, в той час, як останній в самому розгарі боротьби формально проголосив федерацію з Росією.
6) там же стор. 19.

підкреслити стремління «принудить свой народ національно возродиться». Цей метод автор вважає непридатним і, посилаючись на приклад церкви, яка вже відмовилася вживати його по відношенню до своїх вірних, тим самим радить одкинути його і в практиці «творення нової нації».

Вдумуєшся в цю концепцію проф. Біцілі і не можеш не дивуватися з її глибокої внутрішньої суперечности.

І справді, не можна не погодитись з проф. Біцілі в тому, що Петлюра і Пілсудський робили не одне і теж. Але чи можна історикові, особливо при тому розумінню ним історичного процесу, яке ми бачимо у проф. Біцілли порівнюзати поміж собою явища, які лише випадково збіглися в просторі і часі, а тим більше чи можна висновок з цього порівнання приймати за доказ стремління Петлюри національно відродити український народ по методу примусу?

Робити це — значить робити непростиму логічну помилку.

Розуміючи історичний процес так, як його розуміє проф. Біцілі — роботу Петлюри треба порівнюзати не до роботи Пілсудського, а до тої роботи, яку в свій час провадив Косцюшко. Це єдино вірне порівнання, коли провадити паралелі між процесом визвольної боротьби польської і української нації. І коли робота Косцюшки в цілому, не зважаючи на його песімістичний висновок «Finis Poloniae», в процесі визвольної боротьби польської нації трактується, як вияв її свідомости і волі до національно-державного життя, то тим з більшим правом заслуговує на таку трактовку робота Петлюри, що трагічно загинув, залишившись вірним жовто-блакитним прапорам, на яких кров'ю тисяч синів української нації було виразно написано: «Самостійна Україна»!

Друга недопустима суперечність в концепції Біцілі, коли виходити з його розуміння історичного процесу, полягає в тому, що оцінюючи український народ, як націю, він вважає її за «во всяком случаѣ нынѣ не существующую... которой уже нѣт в живых».

Помилка шановного професора полягає в тому, що він забуває про два стани, в якому може перебувати чи то фізичний, чи, по аналогії, і колективний індивідуум. Крім фізичної смерти є ще стан летаргії, який вимагає спеціяльного знання для того, щоби помилково не зарахувати летаргіка за мертвого. Цього знання проф. Біцілі не має або не хоче мати. А між іншим стан української нації, в якому вона опинилася після 263 літнього перебування на ролі орґанічної частини «єдінаво русскаво народа» не можна инакше назвати, як станом летаргії.

Але і в цьому стані українська нація спромоглася на виділення із себе цілої низки національних діячів, муравлинна праця яких знайшла свій вираз в пламенній музі Тараса Шевченка, що виразно сформулював національний ідеал українського народу, оформленням якого в практичному житті прийняли на себе його нащадки, що в останній час виділили із себе Симона Петлюру.

Але цього проф. Біцілі не хоче знати чи, краще мовити, признати за факт «еволюції непротяженной субстанції»... Тоді треба йому сказати про те, чого він не може знати, але як чутлива і об'єктивна людина, може цілком вільно уявити і правдиво зрозуміти та оцінити.

Най він уявить собі почуття і душевну настроєність людини, істота якої всіма фібрами своєї душі відчуває священний трепет, блукаючи в початку XX віку на полі бою під Берестечком... почуття людини, що в побожному ентузіязмі впивається губами в шрами на черепах учасників цього бою, що недбало заховані у примітивній гробниці в трьохбанній церкві, збудованій на місці бою... почуття людини, що виходить з цієї церкви з непохитним переконанням продовжувати роботу невідомих лицарів, що склали свої буйні голови в боротьбі за визволення народу українського посполитого...

Най доповнить собі цю картину шановний професор, уявою почуття людини, очі якої палають глибокою ненавистю, коли вона, на початку XX століття, блукає на місці осідку зруйнованої наказом тогочасної

верховної влади (єдінаво русскаго народа) Запорожської Січі, як своєрідної форми державно-політичного устрою, створеної ґеніем народу українського...

Уявивши собі все це, при умові, що історичний процес треба розуміти як «процес психологическій по преимуществу», не можна не одмовитися од трактовки українського колєктивного індивідуума як «личности, которой уже нѣт в живых»...

При цій умові Ви, пане професоре, не зможете не відчути, як барва встиду заливає Ваше обличчя, коли Ви вживаєте для означення діячів українського визвольного руху згірдливої назви: «українізатори», особливо, коли порахуєте число тих українізаторів, які в останній боротьбі за своє визволення, що спонтанно вибухла після майже трьохвікового перебування під «ласковою опікою Москви», наложили і досі накладають головою за те, щоб перестати бути «орґаничною» частиною «єдінаво русскаво народа».

Мертві нації на це не здібні, а живі ніколи не пішли б на таке самознищення за пустопорожнє і видумане сепарастичними демаґоґами слова «Україна» та її «незалежна державна самостійність».

Цим почасти ми вскрили і третю суперечність в концепції проф. Біцілі, яка приводить його до помилкового висновку про українську націю як «личность, которой нѣт в живых». Робить він це на тій підставі, що українська нація в процесі свого історичного розвитку, на його думку, не виділивши своїх Данте і Петрарків, що «создали італьянскую націю» чи старозавітних пророків, що створили націю жидівську, одразу виділяє з себе Гарибальдів і Кавурів, що оформили італьйську націю з тою лише ріжницею, що українські Кавури хотять сформити неіснуючу і не створену ще націю.

Суперечність цієї позиції и концепції проф. Біцілі полягає в тому, що він переоцінює значіння Петрарків в історичному процесі творення колєктивних індивідуумів — націй. Ми не одкидаємо цього значіння, але даємо йому справідливішу оцінку. Петрарки, Данти, Шекспіри, Масарики не падають з неба. Загально людська цінність їх і роля їх, як творців націй, тільки тоді набірають свого значіння, коли вони виростають зі свого національного оточення. Народження їх також не відбувається що-дня. Проходить довгий процес підготовчої праці цілої низки поколінь для того, щоб на зміну Гуса з'явився Масарик, але через те, що між Масариком і Гусом лежить ціле півтисячоліття — не значить, що чеська нація в часи Богуслава Бальбіна (1621-1688) або Йосипа Добровського (1753-1829) була мертвою...«которой не было в живых».

Спроможність виявити свою життєздатність для чеської нації була в прямій залежності од цілої низки державно-політичних обставин, в яких перебувала чеська нація в той час.

Процес боротьби за право на спроможність виявити свою життєздатність для ріжних націй — ріжний і не мусить обов'язково совпадати в просторі і часі. Це є закон історичного процесу в правдивому його розумінню і цьому законові не може не підлягати процес визвольної боротьби і нації української.

І українська нація в процесі своєї визвольної боротьби має своїх Смотрицьких, своїх Острожських, Іванів Вишенських, Петрів Могил, своїх Сірків, Хмільницьких, Дорошенків, Полуботків, Залізняків і цілу плеяду инших осіб, що чином своїм доводили «еволюцію непротяженной субстанції», а значить і перебування на-живу душі українського народа. Коли можливості для маніфестації життя української нації в добу перебування її на ролі «орґаничної» частини «єдінаво русскаво народа» звелися до нуля, коли залунало переможне «не было, нѣт и не будет» (1876), тоді вже українська нація мала за собою Котляревського, Шевченка, а національна робота біжучого дня творилася руками Антоновича, Драгоманова, Чубинського, Житецького, Нечуя-Левицького, Панаса Мирного,

Миколи Лисенка і завершується працею проф. Михайла Грушевського, що на українському ґрунті виконує ролю Фр. Палацького... Може вони не Петрарки і не Данти, але ці останні не забаряться з'явитися на так дбайливо і старано розробленому ґрунті, що виявляє собою правдиву картину історичного процесу визволення, а не створення української нації.

Отже і нам не бракує імен. Може вони не відповідно оцінюються нашими ворогами, але то нас не обходить. Ми самі певні того, що історичний процес розвитку української нації іде цілком нормально, хоч може і не так прискореним темпом, як то відповідало би чисельній кількості української нації. Але за те і ті труднощі, які вона переборює в процесі свого розвитку без порівнання складніші і важчі, ніж то було в процесі розвитку инших слов'янських народів.

Але і по за цим є щось таке, що творить специфичну властивість культурної цінности української нації. Коли ми приглянемось до процесу її історичного розвитку, то ми не зможемо не помітити, що в суто національних проявах суспільного життя українського народу завжди колосальну ролю відогравав сам народ. Так було і за часів боротьби проти унії, і за часів української революції доби Богдана Хмельницького і нарешті в останню революцію 1917 року. Висовуючи з поміж себе маси героїв, нація українська якось не виділяла їх поміж инших своїх членів. Вони залишалися на ролях отого «невідомого вояка», символ якого лише в останню добу відповідно конкретизовано в культі «могили невідомого воя ка».

Який прекрасний він по своїй етичній природі!

Який величний він у своїй простоті!

В ореолі слави цього скромного «невідомого» до решти роспускається слава великих полководців, геніяльних політиків, невмирущих творців нації... Нічого того не було б — коли б не було оцієї скромної могили невідомого. Але реальний вияв набрала ця проста істина лише в останній час, коли не можна вже було в дносити славу «невідомого» виключно на рахунок тих, хто тільки в більшій чи меншій степені був знаряддям для вияву його національного єства.

Вдумаймось в історію українського народу і ми побачимо, що, починаючи з давніх давен в безперервній боротьбі з дикими ордами, які сунули зі Сходу на Захід, він, як той невідомий вояк, боронив Західню Европу, забезпечуючи їй можливість культурного розвитку та національно-державної стабілізації.

Починаючи з XIII ст. український народ перебірає на себе боротьбу з кримськими татарами і турками, захищаючи в такий спосіб московську і польську держави од турецької експанзії на північ та почасти здержуючи туж експанзію на захід.

І тепер український народ виносить на собі тягар боротьби з червоною інквізицією серьозно в'яжучи свободу її чину, скерованого на заміну найжорстокішою деспотією найкращих ідеалів людства, що знаходять своє виявлення в демократії.

Долі схотілося так, щоби ця прекрасна служба української нації на користь цілого людства узурпувалася иншими націями, а сам український народ залившися на ролях «невідомого вояка», з тою тільки ріжницею, що для нього не створено культа «могили»... Бо не про таку ж могилу говорить чи думає і п. Біцціллі, коли зараховує українську націю до тих, «которой нѣт уже в живых».

Правда, сам український народ створив для себе цей культ. По цілій Україні розсипсані сотні могил невідомих борців. В них разом з кістками своїх героїв переховав український народ і правдиву істоту свого національного «Я». Не дурно ж могила у степу стала найулюбленішим сюжетом одного з найдорогоцінніших скарбів української культури — української народньої пісні:

Але минули вже ті часи, коли про славу української нації

могила у полі
з вітром говорила.

Устами соток тисяч своїх вірних синів вона говорить уже зі своїми сусідами, а мілійонами сердець мертвих, живих і ненароджених дітей своїх стукає у браму, за якою заховалися всі ті, що до цього часу окрадали її найріжнороднішими способами...

Чи не переконує це Вас, шановний пане професоре, в тому, що українська нація жива?!?...

Щоб закінчити з суперечностями проф. Біцціллі в тій частині її, яка доводить, що українська нація є «личность, которой нѣт в живых», вкажемо ще на таке місце в ній. Проф. Біцціллі пише: «они (украинизаторы) желают, по крайней мѣрѣ, поскольку дѣло касается русской Малороссіи — создать новый народ»... Ну, а як же обстоїть справа з тим українським народом, що до «русской Малороссіи» не належить?

Чому ж не дати відповіді на це запитання? Невже лише з ввічливости до тих, що за всяку ціну змагаються до того, щоби з певної частини «єдінаво русскаво народа» скласти «орґаничну» етноґрафичну частину «чисельно і політично пануючого (слов'янського) племени» — говорячи словами кн. Волконського.

Такої ввічливости од проф. Біцціллі, судячи по загальній позиції його в питаннях, що торкаються українсько-московських стосунків, яку він зайняв у свїй брошурці, — сподіватися не доводиться.

Просто в цьому місці він не доводить своєї думки до лоґичного кінця.

Попробуємо це зробити ми.

Раз український народ є орґаничною частиною, «єдінаво русскаво народа,» то він таким має залишитися всюди, де і при яких обставинах він не знаходився б. Отже до «єдінаво русскаво народа» не можуть не належати і галицькі українці і еміґранти з Галичини в Канаді та инших частинах світа. Що до Галичини, то на цій позиції твердо стояв і відповідну лінію послідовно переводив д-р Дудикевич в спільці з не менш відомим Вергуном. Але що ж з того вийшло? Представники «єдінаво русскаво народа» з Галичини зійшлися з «орґаничною» частиною того ж народа з «русской Малороссіи» і, не зважаючи на історичну арґументацію кн. Волконських, істориків Лаппо та Мякотіних, а очевидно з якихось инших (очевидно психолоґичного порядку) міркувань, проголошують злуку «західньої і східньої українських республік в одну соборну Українську Народню Республіку».

Така «аномалія» може повстати лише з тої цілком природньої причини, що і «галичане» і «русскіе малоросіяне» ніколи не були орґаничною частиною «єдінаво русскаво народа». Просто ці дві частини єдиного народу українського перебували в ріжних державно-політичних концепціях. Чисельно і політично пануюча більшість в цих державно-політичних концепціях на протязі довгих віків намагалися асимілювати ці частини українського народу. Але це їй не вдалося.

Процес історичного розвитку української наці свідчить про те, що живчик українського життя переносився до середовища тої частини роздертого українського народу, для якої політичні умови існування складалися сприятливіше.

В XVI ст. живчик цей був перенесений на вільні степи війська запорожського. А з другої половини XVII ст. він б'є то на теренах «русской Малороссіи», то на теренах Східньої Малопольщі»...

Після знаменитого «не было, нѣт и не будет» свідоміші і енерґійніші українці з «русской Малороссіи» (в 1880-х роках) ще в більшій степені, ані ж в роках 60-х, переносять свою роботу в Галичину. В наслідок цієї роботи «в Галицкой Руси в XIX вѣкѣ мѣстный язык — по компетентному признанню самого проф. Біцціллі — развился до степени языка школы, литературы и науки» — з'явилися Франки, Стефаники, Гнатюки, «Просвіти» «Наукові т-ва», кооперативні орґанізації і т. п. А галицьке населен-

ня руками і ногами відбивається від чести стати «орґаничною» частиною «єдінаво русскаво народа».

Але описане явище з залізною необхідністю випливає з закон / розвитку колективного індивідуума. Закон цей полягає в тому, що до стану летаргії, який межує з фізичною смертю може бути доведена навіть ціла нація, але коли забренить могутній голос одного свідомого сина нації, він стає голосом пророка, під впливом якого без всякого примусу, а навіть з переборенням найжорстокіших перешкод (з боку пануючого), як то ми бачимо на прикладі Ірландії, з ентузіязмом повстають навіть кості мерців, щоб натягнути на себе живе тіло відродженої нації, не вдаючись в психолоґічний аналіз того, чи це є «подлинное воскрешение из мертвых» чи тільки перехід нації од анабетичного до кінетичного стану, який то перехід стає реальним фактом, з яким не можуть не рахуватися найнеймовірніші Томи.

(Далі буде). **М. Литвицький.**

Конференція в Данціґу.

— Комісія східня. — Галицькі справи. — Загальні враження.

13-15 жовтня в Данціґу відбулася чергова конференція Унії Т-в для Ліґи Націй. Властиво відбулася вона не в самому місті Данціґу, але на території тої маленької держави, що від Версальського трактату має назву «Вільне місто Данціґ». І от за 17 кілометрів на захід від самого міста Данціґ знаходиться друге місто «Держави» — Цоппот. Коли Данціґ більш теоретично лежить над морем, насправді ж до моря треба ще їхати з пів години річкою, то Цоппот стоїть дійсно над морем. Тут величезний пісчаний пляж, казіно з рулеткою, чудесний парк, досить високий, як для цієї загально дуже низької місцевости, берег, властиво низенькі гори, вкриті лісом. І парк,і ліс мають всі кольори осени — жовті, червонуваті і подекуди ще жовто-зелені. Трохи бліде північне море пасує до цих осінніх, тонів, а сонце бере реванш за доцове літо і в половині жовтня, над північним Балтійським морем члени конференції почували себе так, наче б то попали до Італії.

В жовтні що року відбуває Унія т-в для Ліґи Націй засідання своєї Ради і постійних комісій. На конференції обмірковується ціла низка життєвих для самої Ліґи Націй питань. Чималу звичайно, увагу звертають і на таке злободневне питання, як проєкт европейської конфедерації. Обірається спеціяльна комісія; при її обранню відбулися досить довгі дебати, в яких взяли участь українські делеґати.

Українське Т-во делеґувало до Данціґу професорів О. Шульгина і Р. Смаль-Стоцького. Питання, яке найбільш цікавило українських делеґатів, це утворення комісії Сходу Европи. Читачі «Тризуба» пригадують собі історію цієї справи: ще в лютому ц. р. в Брюселі п. Шульгин порушив це питання в імені українського товариства, виголосивши довшу промову. Багато ріжних делеґатів підтримало тоді цю ініціятиву. Тоді ж було утворено на вимогу українського делеґата спеціяльну комісію, що мала питання розробити. Отже ця комісія зібралася в червні в Женеві під головуванням п. Джаніні, італійського делеґата і при участі чотирьох инших, серед яких був і п. Шульгин. Комісія ця визнала українську ініціятиву за дуже влучну і вирішила запропонувати Раді Унії дійсно створити постійну комісію Сходу. Українському делеґатові доручено було скласти рапорт в імени цієї тимчасової комісії, який і був надрукований в бюлетені Унії. Таким чином на підставі

цього рапорту на засіданню в Цоппоті голова Унії п. Лімбурґ запропонував обрати постійну комісію і то в такому складі: проф. Шульгин (Україна), п. Джаніні (Італія), п. Кунц (Австрія), п. Ліпацевич (Польща), п. Краціун (Румунія) проф. Прудомо (Франція), п. Нейман (Данціґ) і п. Рюїсен — ґенеральний секретарь Унії. Комісія була обрана на Раді одноголосно. Цікаво відмітити, що анґлійці і німці до складу комісії не ввійшли, але останні одрядили все ж туди, як бачимо, п. Неймана, що очевидно має там бути їх porte-parole. Вже після кінця конференції ця комісія зібралася. На пропозицію п. Шульгина головою комісії було обрано п. Джаніні, делеґата Італії, уповноваженого міністра і директора інститута Східньої Европи в Римі. Самого ж п. Шульгина обрали докладчиком цієї комісії. Останній тут же намітив проґрам роботи комісії, який і був ухвалений.

На ближчій сесії Унії в Брюселі в лютому 1931 року комісія має відбути своє перше чергове засідання, на якому мають бути відчитані три реферати: один — головою комісії про совітську конституцію і два від українського товариства про економичні відносини на Сході і про політичну революційну літературу в совітах. Таким чином українська делеґація осягла вповні того, чого жадала; комісія створена і розпочала вже працю. Не виключено, що труди її будуть друкуватися. Вона має пропонувати відповідні резолюції в східніх справах для вищих орґанів Унії.

* * *

Друге питання, що повстало на конференції і що не могло не хвилювати українську делеґацію — це були події в Галичині. Як виявилося, турбували вони не одних українців і до останніх, як і до польської делеґації зверталися з запитаннями ріжні делеґати, як,напр., анґлійський та инші. Пані Бакер ван Боссе, делеґатка Голандії, заступниця голови комісії меншостей, повідомила українську делеґацію, що вона має порушити справи галицькі на засіданню комісії меншостей. Дійсно, 15. X під час загальних дебатів пані Бакер взяла слово і звернулася до польської делеґації з запитом чи правдиві ґазетні відомості про дуже гострі і масові репресії, направлені проти української людности в східній Галичині. Так само пані Бакер звернулася з запитом і до італійської делеґації в справі відомого інциденту в Трієсті. Тоді до слова зголосився проф. Шульгин. Коли дійшла до нього черга, то ним виголошено було таку промову, що її вислухала з великою увагою вся комісія, де зібралася тоді майже вся конференція:

«Пане Голово, високоповажні пані і панове,

Я мав ще в Брюселю нагоду заявити в цій самій комісії, що наше українське Товариство для Ліґи Націй репрезентує тут велику Україну, репрезентує нашу державність. Ми не маємо мандату від українських меншостей їх тут репрезентувати. Через це я не буду входити в деталі питання поставленого тут панею Бакер. Але доля наших земляків, під яким би небом не жили вони, нам болить і я мушу гаряче подякувати пані Бакер, що порушила цю дуже болюну для нас справу.

В цьому питанню я підкреслюю три моменти. По-перше, мушу з жалем визнати, що в Галичині були дійсно акти терору і саботажу. Але це були вчинки людей не відвічальних, до яких домішувалися і люде злочинні. Всі партії галицькі, голова церкви Митрополит Шептицький, а нині наступник С. Петлюри президент А. Лівицький, всі осудили акти терору й саботажу.

По-друге, порушене панею Баккер питання торкається репресій з боку польської влади супроти української людности. Це питання звернуто панею Бакер до польської делє-

ґації. Ходить про те чи не були перебільшені ці міри проти терору. Чи правдивими є сумні звістки ґазетні про них? На це дасть свою відповідь польська делеґація і ми маємо довір'я, що делеґати польського товариства для Ліґи Націй переняті тими ж гуманітарними почуттями, що і вся Унія.

Третій і найголовніший момент, на який я тут звертаю увагу, полягає в тому, що коли ці події, що нас так засмучують і хвилюють, могли мати місце в Галичині, то очевидно вони могли з'явитися на ґрунті дуже нездорової атмосфери, яка створилася там між українською і польською стороною. І ми від душі побажаємо тут присутній польській делеґації сприяти як найскоршому розрішенню цього болючого питання.

Нашу Унію, її представників в Женеві приймав Голова Асамблеї п. Тітулеску. Я мав честь бути в цій делеґації і мені запам'яталися слова п. Тітулеску, сказані у відповідь на промову нашого шановного голови, лорда Дікенсона. Державний муж Румунії сказав саме, що розрішення справи меншостей лежить не стільки в інтересах самої меншости, скільки в інтересах держави, в якій вона живе. Справді, нащо мати злих підданих, коли можна їх зробити добрими і вірними громадянами. Для цього тільки треба дати їм те задоволення, якого вони бажають.

Як українець, я щиро бажаю, щоб національні потреби української людности, що живе в Польщі, були б задоволені, але я не є ворог польської державности, я їй щиро бажаю повного розцвіту і сили і для того я так само дуже хочу, щоб польська держава бажання української меншости задовольнила, як найскор ше».

Після ґарячої промови проф. Шульгина, з місця підіймається головою польської делеґації, проф. Дембінський, що був колись головою Унії, а тепер є почесним її членом. Він заявляє і до пані Бакер і до пана Шульгина,що польська делеґація розслідує справу і на слідуючій сесії дасть свою відповідь. Але і зараз п. Дембінський може де-що сказати. Він властиво не бере на себе одповідальности за політику свого уряду, але мусить визнати, що атмосфера в Галичині з огляду на терор і саботаж створилася небезпечна. На сумлінню уряду лежить охорона спокою. В який же саме спосіб цей спокій встановлює уряд, польська делеґація скаже після свого власного розсліду. Звертаючися на кінці знову до п. Шульгина, п. Дембінський заявляє, що українській справі він співчуває, що про старі помилки він знає і що «великого українського народу» ніхто знищити не зможе.

Ці дві промови справили велике вражіння на членів конференції і були об'єктом дискусії поміж делеґатами, які відчули поважність справи і траґічність її.

Ще треба відмітити третю справу, у якій українська делеґація теж інтервеніювала. Річ в тому, що Товариство німців з Чехословаччини порушило питання т. зв. апатридів, себ-то людей, що опинилися без батьківщини, в дальшім випадку про тих, що після розділу монархії австро-угорської загубили державну приналежність... Це питання повстало ще раніше, але в первісній формуліровці зустріло ріжні заперечення. Тепер принаймні зацікавлені держави порозумілися на резолюції, яка зводиться до того, що прохається Раду Ліґи Націй скликати конференцію відповідних держав і розрішувати питання про державну приналежність в сумнівних випадках при допомозі мішаного трибуналу. На минулій сесії, говорилося ще про те, щоб в сумнівних випадках видавалися паспорти Ліґи Націй по аналогії з Нансеновськими. Отже, в зв'язку з цим проф.

Шульгин заявив, що пропозицію що-до апатридів українська делеґація підпірає цілковито, підкреслюючи, що є певна кількість українців, що походять з одної з частин австро-угорської монархії і які з ріжних причин не можуть отримати громадянства одної з нових держав, ставши таким чином еміґрантами. Далі п. Шульгин згадав і про боротьбу, яку нам доводиться вести за права еміґрантів з Великої України.

* * *

Що-до загальних вражінь, то саме місце конференції робило її дуже цікавою. Де-які делеґати чи вірніше президії ріжних комісій трохи скаржилися, що за багато прийнять і розваг і що ніколи просто працювати. Але більшість думала инакше, бо ці «розваги» не були зовсім загубленим часом, і люде, що над'їхали з усіх кінців світу, чи в усякому разі з цілої Европи могли тут де-чому навчитися. Певно не без політичної мети запросив Данціґ Унію засідати на цей раз над берегами Балтійського моря.

З Женеви делеґатів не раз возили до самого міста Данціґа. Прегарне, треба сказати, місце з типовою архитектурою північніх німецьких міст, що нагадала голові Унії, голандцю Лімбурґу, його власну батьківщину. Цілі вулиці зберегли старовинний характер, з високими вузькими будинками з відповідними фронтонами. Данціґці де-тільки можна підкреслюють німецький характер міста, але члени польської делеґації цілком природно звертають увагу на ріжні пам'ятки трьохсотлітньої залежности Данціґу від польських королів. Дійсно білі орли то там, то тут позоставалися на старовинних будинках, чимало яких збудовано самими королями Польщі. Делеґати увесь час знаходилися між двох таборів: данціґського і польського. Перших було дуже багато. На ріжних прийняттях за кожним окремим столиком ввічливі господарі не тільки частували гостей, але говорили і про свої біди, скаржилися то на Ліґу Націй, то на Польщу. Сам голова п. Сам (відомий в Женеві як самий високий чоловік в Лізі Націй, дійсно справжній північний колос) на прийнятю в урочистій старовинній залі, яка своїми малюнками, барел'ефами з дерева, надзвичайно великою пічкою звертала загальну увагу, навіть п. Сам дозволив собі в офіційній промові трохи покритикувати Ліґу Націй.

Данціґці показували делеґатам свій порт і возили на пароплавчику по устю Вісли і по морю. Польська делеґація так само запросила всю конференцію поїхати до Ґдині. Ця подорож справила велике вражіння на делеґатів.

Ґдиня лежить на захід від Данціґу і від Цоппоту, вже на теренах Польщі — на північному кінцю польського коридору. Делеґати приїхали на автобусах і побачили зовсім новеньке ще не до кінця добудоване місто, де тепер, мешкає 40.000 люду. Трудно повірити, що 8 років перед тим тут було маленьке рибальське село. Ще більше було здивования делеґатів, коли вони побачили самий порт. Об'їхали вони його на пароплаві. Величезні дамби на багато сот метрів відділюють порт від моря. На входах стоять вже маяки. Порт поділено на кільки частин, які глибоко заходять в берег. Велика кількість будов колосальні модерні крани, які піднімають у гору цілі товарові ваґони з вуґіллям і як дитячі возики висипають їх до пароплаву. Десь в окремому кутку видно військові величезні пароплави. Данціґський порт порівнюючи до цього здається вже майже відсталим, стародавнім.

Звичайно, з приводу цих вражінь багато було ріжних мірькувань. Одні, прислухаючися до німців і данціґців, питають на що Польщі тепер Данціґ, коли є Ґдиня. Другі висловлюють побоювання, що Ґдиня заб'є Данціґ і данціґчане це тільки підтверджують.

Треті ж вважають, що Польща ще замалий порт збудувала, що їй потрібно і далі поширювати його.

Дискретна полеміка, яка велася між полякми і данціґчанами була тільки частиною більшої полеміки між Німеччиною і Польщею, полеміки навколо Версаля. Німці доводили, як і завжди, що коридор пере-

різав їх живе тіло на дві частини. Поляки доводили, що населення коридору є слов'янське, польське і що Польща таки потрібує виходу до моря, не кажучи вже про її історичні права...

Дві тези, два світи зійшлися на цьому малому терені землі. Чужинці прислухалися і що найбільше їх вразило, здається, так це та непереможна переконаність поляків, що це їх земля, їх назавжди. Годиня з її портом це надзвичайно яскраво доводить. Але таке ж переконання у німців, що це тільки тимчасова комбінація, що все це буде змінено і то на їх користь.

Всі делеґати відчували одно, що тут на цій півночі багато горючого матеріялу і пристрасті в цій країні, де й море замерзає, можуть бути дужчими ніж під гарячим сонцем самих Балкан.

Данціґ. Л. Г.

Закон про обов'язкове державне страхування у Франції.

Першого липня с. р. було введено у Франції частину закону про обов'язкове державне страхування працівників, саме ту частину, яка відносилася до обов'язків, як застрахованих працівників, так і господарів, що на паритетних основах з працівниками беруть фінансово участь в згаданому страхуванню. Для робітників повища частина закону була мало цікава, бо майже за всі постанови відповідає роботодавець. Робітник лише пасивно вносить свої внески.

Тепер, з 1 жовтня введено в життя другу частину закону про права застрахованих в разі вагітности і хвороби. Ця частина закону є крайне цікавою для всіх застрахованих, а тім більше для чужинців. Постанови її є дуже складними, а тому належиться, з окрема українським еміґрантам у Франції, дуже і дуже пильно слідкувати за тим, що треба робити, щоб дійти свого права.

В цій короткій замітці ми спробуємо вказати головніше, що торкається формальностей і вигод на випадок материнства і хвороби.

Перші формальності, які треба виконати, щоб одержувати страховку, чи користуватися взагалі страховими правами є такі:

I. Застрахований чи його представник мусять з їхньою іматрикуляційною карткою вдатися до їхньої страхової каси. В страховій касі йому на руки видається чи «лист материнства» чи «лист на випадок хвороби»; разом з цими листами дається спеціяльна листівка, про значіння якої буде говорено нижче.

2. Застрахований (чи застрахована) вдається до акушерки чи лікаря по своєму вибору і дає йому «листок на випадок хвороби» чи «материнства» до консультації.

3. Через 48 годин після першого побачення з лікарем чи в разі материнства через 48 годин після породів, застрахований мусить післати до своєї каси чи сертифікат про родини чи «спеціяльну листівку на випадок хвороби», про яку говорилося вище.

4. Акушерка чи лікарь видають застрахованому рецепти (ордонанс) на всі необхідні ліки; застрахований мусить подавати ці рецепти до аптеки, розписуючися на них в одержанню ліків.

5. Застрахований не може противитися контролі страхової каси і синдикату лікарів; він мусить точно виконувати всі приписи страхової каси.

6. Щоб одержувати все, що належиться за хворобу, застрахований мусить звертатися до страхової каси.

Платіжі за лікування застрахованому переводиться касою в такий спосіб:

Застрахований (а) платить сам лікареві чи акушерці чи аптеці так, як би він не був застрахований і вже потім страхова каса все йому повертає в слідуючий спосіб:

I. За лікування 85% по I-ій і 2-ій категоріях і 80% по 3-ій, 4-ій і 5-ій.

При цьому треба взяти на увагу, що ці відсотки вираховуються не з цифри видатків по хворобі, яку подає застрахований, а по тарифу, виробленому касою; в дійсності ці відсотки будуть завжди меншими, бо тарифи лікарів значно вищі за тарифи страхової каси. За аптекарські видатки застрахований одержує 85% реальної вартости медикаментів.

2. Під час перерви роботи чи з причин материнства чи, з причин хвороби застрахований одержує грошеві винагороди, височінь яких залежить від категорії, до якої він належить (від 3 до 18 фр. денно). Треба ще зауважити, що ці винагороди для хворих, напр., починаються не з I-го дня, а лише з 6-го чи з 4-го як-що застрахований має 3 дітей, на яких, між иншим, коли вони мають менше 16 років, видаються допомоги по 1 фр. денно.

Такі є в загальних рисах вигоди закону про державне страхування працівників у Франції.

Ще раз підкреслюємо, що цей закон є складним взагалі, а тим більше для чужинців, які не знають французької мови і при всьому бажанню не можуть розбіратися в законі і у всіх тих численних декретах, які з'явилися вже і які ще з'являться для пояснення приписів закону. Невиконання необхідних його приписів може тягти за собою втрату для еміґрантів значних сум, а тому варто, щоб українські робітники у Франції дбали про себе самі, а також через свої орґанізації (Громади, Союз, Місію УНР).

По суті, хоч закон і дуже складний, але, виконуючи мінімально його приписи, все ж таки можна завжди так вести справу, що принаймні головні вигоди закону не будуть втеряні. Ці елєментарні правила, на наш погляд, такі:

1. кожний мусить слідкувати за тим, щоб він дійсно був застрахований по тій категорії, по якій належиться.

2. В разі хвороби негайно заявляти до каси і через 48 годин після першого медичного констатування повідомляти про це в належний спосіб свою страхову касу.

Оскільки вказані формальності виконано, остільки є вже формальна ґарантія права користування привилеями закону.

По-за цією радою, не покладаючися дуже на наших людей, що певне перші часи самі багато чого пропустили б, ми б думали, що слід би було, щоб громадські орґанізації звернули як найбільшу увагу на справу помочі укр. робітникам у Франції в цьому відношенню систематичними порадами і повсякчасними вказівками і інформаціями. Чим далі, тим більш відносно тексту закону буде виникати всяких питань, тлумачень і пояснень поширюючого і, навпаки, звужуючого характеру. Вже зараз, між иншим, ставиться кільки інтересних питань, які вимагають пояснень закону. Де-хто, напр. певний, що навіть зуби можна лікувати за рахунок страхування, инші ж сумніваються. Буде і ще багато всяких казусів, яких вирішення корисно буде знати українським застрахованим у Франції.

Громадянин.

З життя й політики.

Десята річниця. — Чи є ми політичною еміграцією? — Наші темпи. — Події в Східній Галичині і совітська преса.

На листопад місяць припадає десята річниця нашого перебування на еміграції. Події на Україні десять років тому викинули останню велику хвилю еміграції, яка склала головні і найбільш численні наші емігрантські кадри. Для тих, що опинилися на еміграції раніше, листопад 1920 року, був тим переломовим етапом, який остаточно визначив, що перебування на вигнанні є справою затяжною і довгою.

Маємо отже ювилейну річницю і йдучи за традицією ли могли б написати з приводу цих роковин ювилейну статтю, зайнятися підбиванням наших десятилітніх підрахунків і складенням гороскопів відносно наших перспектив. Думаємо про то, що теперішній саме час, як найменше надається до питання статтів такого традиційного ювилейного стилю — ще не є закінчена історія еміграції, ще не вичерпана її роля; підбивати отже підрахунки, складати реєстр емігрантських витрат і здобутків заранo. А з другого боку і невиразність сучасної ситуації як в Европі, так і на Україні мало сприяє укладенню гороскопів майбутнього.

Більш доцільним при цих умовах спинити увагу читачів в цю річницю на певних актуальних питаннях нашого сучасного емігрантського життя, тих питаннях, які стоять на черзі перед нашим емігрантським загалом і вимагають свойого розв'язання.

* * *

З тих питань, які висовують спостереження над нашим емігрантським життям останніх років, у першу чергу слід спинитися над дуже характеристичним з'явищем, яке особливо яскраво позначається власне в останні роки. З'явищем, яке ставить під сумнів, чи маємо ми, весь наш емігрантський загал,— носити те ім'я, яке ми собі присвоюємо, — української політичної еміграції. Річ у тім, що весь час нашого перебування на еміграції, а особливо останні роки, були ми, як на політичну еміграцію, занадто політично пасивні. Йде тут мова про наш загал, про нашого пересічного емігранта з його, так би мовити, принциповою безпартійністю, з його так часто дуже поверховою орієнтацією в тому, що діється в Европі й на Україні. Про того пересічного емігранта, для якого цілий зміст того політичного життя, яке точиться на еміграції, втілюється не в боротьбу певних політичних світоглядів, певної політичної тактики, а лише в персональну боротьбу окремих людей. Чи являється нормальним далі той факт, який так часто ми можемо спостерігати довкола себе — факт одходу од політичної роботи до національної аполітичної праці цілої низки наших раніше політично активних людей?

На ґрунті цієї пошести аполітизму, який шириться серед нашої політичної еміграції, спостерігаємо ми в нашому житті цілу низку з'явищ, які не можна трактувати як тільки негативні. Політична робота як на ві, так і в середині провадиться небагатьома десятками все тих самих людей. В орґанізаціях політичного характеру, тим паче в орґанізаціях стисло партійних, об'єднується лише незначна меншість еміграції. Робота політичних орґанізацій провадиться в мінімальних розмірах, а спеціяльно та ідеолоґічна праця в обсягу пристосування певних політичних гасел, певної політичної тактики до сучасних змінених українських обставин, яка передовсім лежить на еміграції. Наші політичні орґанізації часто густо зводять свою роботу лише до переховування і консервації партійних святощів, вивезених з України. Для політичної роботи на зовнішньому форумі емігрантська маса постачає лише мінімальні грошеві засоби, при так частих серед емігрантського загалу скаргах і нарікáннях, що у нас політична робота провадиться в незначних розмірах, зрозуміти не хотять, що для ведення цієї роботи у першу чергу потрібні гроші і що дати ці гроші є передовсім обов'язок самої української еміграції.

Останні два роки принесли надзвичайні ускладнення і напруження в політичній ситуації на Україні— мусіли б вони у високій степені збільшити інтенсивність політичної роботи еміграції. Чи збільшилася вона, ця інтенсивність, в тій мірі, в якій це відповідає тому ґрандіозному завданню, яке стоїть перед нами, як частиною української нації — відбудові української держави?

Думаємо ми, що з цього становища мусів би зробити емігрантський загал, пересічний український емігрант не ті висновки, які часто можна спостерігати-. Не треба шукати винних десь на боці, не треба говорити, що винен хтось инший, хто мусів би роботи, а не робить. Треба дбати про піднесення рівня політичної освіти і політичної свідомости нашого широкого загалу, самих себе. Треба пам'ятати, що час, коли можна було задовольнятися одними загальними формулами, минув. Треба пам'ятати, що зріст нашої політичної активности і орґанізованости є тісно і нерозривно зв'язаний з піднесенням рівня політичної освіти і свідомости широких емігрантських мас.

* * *

Звертає на себе увагу при спостереженнях над нашим емігрантським життям справа — висловлюючися модним тепер большевицьким терміном — темпів нашої емігрантської роботи.

Минає тепер період концентрації значніших ґруп коло високих шкіл, своїх і чужих. За останні роки з високих шкіл вийшли сотки, коли не тисячі молодшої інтеліґенції, яка перебуваючи у великих культурних осередках мусіла набратися й тих знаннів і того досвіду, який потрібний не тільки для фахової, але і для громадської праці. Для певної ґрупи нашої молодшої інтеліґенції закінчення високих шкіл принесло, правда, не поліпшення, а погіршення їхнього матеріяльного стану, але є серед нашої молодшої інтеліґенції цілком досить людей, які встигли завойювати собі цілком певне матеріяльне становище. Здавалося цей приплив нової кваліфікованої інтеліґенції мусів би збільшити темп і інтенсивність нашого емігрантського життя. Фактично стрічаємося ми з иншим явищем. Темп нашого життя в наших емігрантських осередках, які були сконцентровані коло високих шкіл, понизився, та це і являється природним і неминучим, оскільки сконцентровані коло них значніші ґрупи нашої еміґрації розпорошилися по ріжних державах і по ріжних місцевостях. Але зовсім неприродно і незрозуміло, що так мало позначається в нашому загальному емігрантському життю появлення цих соток, коли не тисяч, нашої молодшої кваліфікованої інтеліґенції, що з'явлення її в результаті не дало загального піднесення темпу нашого еміграційного життя. Про громадську і національну роботу нашої нової молодшої інтеліґенції ми чуємо і знаємо аж надто мало — це є робота небагатьох одиниць, а маємо ми її багато соток, коли не тисячі.

Звичайно для пояснення і виправдання можна послатися на так звані об'єктивні і незалежні обставини. Розуміється, вони існують і цілком відкидати їх не можна. Але думаємо, що великою помилкою було б складати вину тільки на них. Думаємо, що молодша наша нова інтеліґенція, яка до речі сказати у величезній своїй більшості змогла одержати освіту тільки завдяки збірним зусил'ям цілої емігрантської суспільности, мусіла б помірkувати над тим, чи виконує вона так, як слід, ті зобов'язання, які на ній лежать.

* * *

Може де-кому наші уваги з приводу певних фактів сучасного еміґрантського життя видадуться занадто гострими; може де-хто рішить, що, спиняючи увагу на тому, що нам видається неґативним в нашому сучасному житті, ми робимо зле, бо «пригашаємо еміґрантський дух».

Закид що-до пригашення еміґрантських настроїв, як що би він був би зроблений, ми думаємо можна вільно обійти мовчки. Не велику ціну мала б еміґрація, коли б активність і бадьорість її настроїв можна було б задержати лише всякими переможними гімнами, коли перемоги ще немає, свідомим обминанням того, що в нашому житті є неґативним. Ми про нашу еміґрацію кращої думки.

Ширше треба спинитися на різкості наших уваг, як що вона тільки є. Думаємо, що критерій для оцінки нашого еміґрантського життя може бути подвійний. Можна ту оцінку переводити, беручи, як критерій, ті людські і матеріяльні можливості, якими ми розпоряджаємо. Але можна так само підходити до цієї оцінки, маючи на увазі ті завдання, які стоять перед еміґрацією, як репрезентаткою нації, що бореться за своє національне і політичне визволення. Для того, щоби ми добре розв'язали це основне наше завдання, треба максимального напруження наших сил і енергії. Тут потрібний постійний самоконтроль і постійна самокритика. Тут потрібна постійна перевірка зробленого. Тут не можна заспокоюватися твердженням, що ми зробили і робимо те, що є в наших силах. Бо та справа, во і'мя якої ми перебуваємо закордоном, ще не є вірішена — на нашій землі панує чужа влада.

* * *

Мали ми на увазі обмежити наш огляд лише справами еміґрантськими, проте мусимо змінити наш початковий план і подати матеріял в такій актуальній справі, як події в Східній Галичині. Матеріял торкається того, як використовує сумні галицькі події той tertius gaudens, про якого згадував «Тризуб» в своїй вступній статті, присвяченій галицьким подіям. В ч. 279 «Комуніста» з 9. X знаходимо кільки резолюцій протесту проти репресій в Східній Галичині під заголовком: «Трудящі Україні протестують проти нечуваного терору польських фашистів на Західній Україні і їх прибічників — українських націонал-фашистів». В ч. 278 «Комуніста» з 8. X під заголовком «Українська буржуазія вихваляє погромників» знаходимо телеґраму з Варшави, яка повідомляє, що консервативний український «Час» виступає з хвалебним гімном на адресу уряду за проведення втихомирюзальчої кампанії на Західній Україні. Газета, очевидно перемішала львівський «Новий Час» з краківським «Czas'ом». Але чи зроблено це навмисне, чи в наслідок неосвідомлености редакції — це питання лишається одвертим. В тому ж числі «Комуніста» уміщено довшу статтю під заголовком «Ґраф Шептицький». Про характер і зміст цієї статті дають поняття такі з неї цитати: «Вимолюють милостині для української буржуазії та куркульства, що дріжать за свою експлоататорську шкіру, трясеться за свої маєтки та хутори, обіцяв ґраф-митрополіт від цілого контр-революційного західнього фронту як найщедрішу допомогу польській дефензиві в боротьбі проти комунізму». «У дефензивно-провокаторській роботі українського контр-революційного табору завжди велике місце посідала та посідає уніятська церква та її шеф — князь цієї церкви — польський ґраф та львівський митрополит Андрій Шептицький». В ч. 280 з 10 X того ж таки «Комуніста» знаходимо вступну статтю під заголовком «Проти фашистського погрому на Західній Україні». В цій читаємо, що в наслідок переговорів з польським урядом «український фашистський та соціял-фашистский табор, до того ще й об'єднаний у спільному блоці в готуванню виборів сейму став ще сумлінніше на допомогу польській окупаційній владі запроваджувати «лад і спокій» на землях Західньої України. Польський та український фашизм погодилися на платформі спільної боротьби проти комунізму». Стаття закінчується закликом до боротьби за повалення диктатури Пілсудського і з ним разом за розгром українського фашизму та соціял-фашизму.

Цитована нами вступна стаття зазначає, що «по всій вільній радянській землі йде гомін обурення проти кривавого терору на землях Західньої України». Мусимо сказати, що оскільки цей «гомін обурення» втілюється в формі конкретних резолюцій, то такі резолюції ми знаходимо лише в двох останніх числах «Комуніста» з 9 і 10 жовтня, які ми одержали, при чому багато з них зредаґовано більш, ніж невдало. В резолюції протесту робітників Київської Ленкузні міститься заява про те, що «ми ще більш напружуємо сили, щоб виконати промфінплан». Зв'язок між Східньою Галичиною й промфінпланом все таки досить далекий! В резолюції робітників Харьківського паровозного заводу міститься протест проти білого терору в Румунії, Естонії і Польщі, при чому про Східню Галичину нема ані одного слова згадки: говориться просто «про жорстоку розправу польських фашистів над революційними селянами і робітниками» невідомої національности (всі ці резолюції з ч. 279 «Ком» з 9. X). Протест робітників заводку «Серп і Молот» згадує про смертний засуд в Білі-Підляській і знов таки обминає цілком Східню Галичину.

В результаті грамотно укладені з додержанням розуміється неминучої комуністичної фразеології протести президії ВУАН і українського центрального бюро секції наукових працівників. А всіх протестів досі опубліковано сім! Досягнення, як бачимо на полі ознайомлення совітських кол з українською політграмотою незначні.

Реґістрацією цих фактів ми обмежимося. Для коментарів прийде час пізніше.

В. С.

З міжнароднього життя.

— Становище в Німеччині. — Роля німецьких соціял-демократів. — Передишка.

Після німецьких виборів до рейхстаґу, на яких мали загрозливий для держави успіх самі екстремісти лівого й особливо правого крила, на цьомі місці було дано характеристику настроїв німецького народу та тої політичної кризи, що її переживає зараз німецька держава.

Перше враження від того було таке, наче Німеччина стоїть перед неодвратною внутрішньою анархією, а Европа — перед новою страшною війною. Враження те, правда, трохи схолоділе, але зоставалося увесь час на протязі більше місяця, себ-то аж до першого засідання нового ґерманського парламенту і на протязі цілої першої його короткої сесії, що скінчилася тими днями. Розсудливі вотуми значної більшости рейхстаґу подекуди зменшили европейську і світову нервовість, але не можна вказати навіть і зараз, що занепокоєння, викликані виборною перемогою німецьких гакенкрейцерів та комуністів, уляглося й одійшло до минулого. Тож німецький парламент, підтримавши певні пропозиції уряду, нічого, або майже нічого не змінив у становищі, а лише, так мовити, дав передишку собі, країні і Европі.

Справа перейшла в такий спосіб. Як відомо, німецький уряд розпустив попередній парламент, розійшовшися з ним на економичному ґрунті. Треба було винайти фінансові джерела, з яких можна б було поповнити спорожнілу державну скарбницю, перекрити майже міліярдовий дефіцит поточного року й забезпечити покриття такого ж дефіциту, що його сподіваються в Німеччині і на майбутній рік. Рейхстаґ одкинув усі відповідні пропозиції, предкладені урядом, але одночасно не поставив на їх місце ніяких своїх. Нічого не залишалося, як перевести необхідні заходи по-за

парламентським порядком (часовими декретами президента), й шукати щастя в новому парламенті, розпустивши старий його склад.

Вибори випали для уряду нещасливо, — і то подвійно нещасливо. Уряд д-ра Брюнінґа спірався у попередньому парламенті на партії середнього характеру, виключно буржуазні, і розпускаючи рейхстаґ, канцлер сподівався досягти не тільки вказаної вище, так мовити, економичної мети, але й посилити свою опору на рахунок, з одного боку, правих націоналістів, з другого — і це особливо його вабило — соціял-демократів. Сталося не так, як ждалося. Інтерес на виборах із фінансової площини перекинувся до площини головним чином зовнішньої політики, до чого в значній мірі спричинився сам уряд, і в наслідок того всі обрахунки канцлера Брюнінґа було розбито. Він не дістав не тільки більшости для переведення своїх фінансових законопроектів, але взагалі не дістав якої будь парламентської більшости, що з певністю могла б підтримати його.

Позиція уряду стала катастрофичною. Перед д-ром Брюнінґом була дилєма або спертися на гітлеровців, або йти в Каносу до соціял-демократів, що проти них він уперто боровся і в парламенті і на виборах. Гітлеровці йому, а також і його протекторові-президентові маршалові Гіндербурґові, — були симпатичні і подекуди споріднені, але їх участь в уряді могла зараз же потягти за собою внутрішні заколоти і мабуть таки — зовнішню війну. А в кожному разі вона нищила для Німеччині можлиість роздобути закордоном в позику які-будь гроші, такі потрібні для немічної державної скарбниці. Бож уже самий факт виборної перемоги гітлеровців ліг фінансовим тягарем на німецькі плечі, викликавши одплив кількох міліярдів золотих марок із Німеччини до Франції, Швейцарії та инших політично стабільніших країн. З другого боку, коаліція з соціял-демократами була не можлива вже тому, що вони її не хотіли, а до того проти неї в рішучий спосіб був не хто инший, як сам маршал Гіндербурґ, впливи якого зараз у Німеччині не поширюються хіба що тільки на одних комуністів.

Півтора місяці, що перейшли від виборів до відкриття рейхстаґу, канцлєр Брюнінґ присвятив пересправам з усіма німецькими партіями, аби вияснити становище, — і не добився нічого. Перед новим парламентом виступив він маючи за собою лише зменшені ряди тих самих середніх ґруп політичних, що він їх мав і в попередньому рейхстазі. Справа і зліва була проти нього сполучена опозиція гітлеровців, націоналістів і комуністів. Найбільша ж партія в парламенті, яка могла дати перевагу уряду чи опозиції, — соціял-демократи, — вагалася й нарожувалася. Єдиним козирем уряду перед парламентом був той факт, що за цей час йому пощастило налагодити в американських банках позику в 125 мілійонів доларів, якими грішми можна було продовжувати акцію державної допомоги безробітним німецької республіки.

Коротка сесія нового рейхстаґу перейшла надзвичайно бурхливо. Гітлеровці з'явилися на засідання шиковані у військові шереги, ґдягнені в свою заборонену законом, уніформу, і разом з комуністами увесь час робили скандали й вигукували несотворені речі до своїх противників. Спровоковані соціял-демократи так само иноді не могли втриматися в парламентських рямцях. Внесено було з ріжних боків силу інтерпеляцій до уряду, а також і численні формули недовір'я йому в цілому, і з окрема канцлєрові, військовому міністрові, міністру внутрішніх справ і т. и.

А в тім для д-ра Брюнінґа все обійшлося сприятливо, принаймні, на певний час. Після гомону і ґвалту, після численних, часом ароґантних промов, парламент прийняв закон про вказану вище американську позичку, передав до комісій урядові законопроєкти і одхилив усі внесені формули недовір'я, проголосувавши необхідну для дальшого існування уряду формулу звичайного переходу до чергових справ більшістю 80-ти голосів.

Сталося це з ріжних причин. По-перше, спричинився до того згаданий вище авторитет президента Гінденбурґа, що одверто підтримав кабінет д-ра Брюнінґа й окремих міністрів. Так, на одному з засідань відбулися

сцена, мабуть таки неможлива в якомусь иншому — старшому — парламенті. Справа йшла про довір'я військовому міністрові Ґренерові, — тому самому, що перебував колись у нас на Україні. Шальки наявно перехилялися проти нього, але його врятував д-р Брюнінґ, одверто проголосивши з парламентської трибуни, що він користується цілковитим довір'ям маршала Гінденбурґа, президента німецької республіки.

З другого боку авторитету д-ра Брюнінґа й самого Гінденбурґа не вистарчило б, коли б на користь уряду не кинули компактної маси своїх голосів німецькі соціял-демократи. Цей факт заслуговує всякої уваги і потрібує ближчих пояснень, бо соціял-демократи голосували на цей раз за своїх наявних противників, за представників безкомпромісової буржуазії, — ризикуючи тим, що цей вотум дуже несприятливо відіб'ється на опінії їх власних виборців, даючи в руки комуністів і гітлеровців прекрасний матеріял для аґітації проти них серед населення.

* * *

Напрошується припущення, що з соціял-демократами, як то часто буває за кулісами парлаженту, було переведено певний торг, і вони дістали певні компенсації за свій вотум. Вони їх таки і дістали. Урядові партії допомогли їм перевести на голову рейхстаґу їхнього кандидата Лебе, що виявив себе добрим головою і в попередньому парламенті. Але що така голова рейхстаґу? Репрезентативна особа з дуже малими політичними можливостями. Цього було б дуже мало для торгу, а тим більше, що Лебе сам собою був достойним кандидатом, а соціял-демократи, як найбільша партія, згідно неписаному парламентському звичаю, мали право на те, аби на голову рейхстаґу було обрано їх представника. Переказують також ґазети, що уряд обіцяє соціялістам, що внесені ним фінансові законопроєкти в комісіях будуть подекуди перероблені згідно з домаганням соціял-демократів. Але цього теж дуже замало, аби заплатити соціялістам за згаданий вище вотум, бо певні переробки в тих законах були все одно необхідні, і то як раз такі, яких вимагали соціял-демократи.

Пояснень треба шукати глибше, і европейська преса їх знайшла. Найліпше то висловлено в «Journal de Genève», що му може найкращому в Европі політичному орґані. Впливова і освідомлена ґазета з того приводу пише:

> Найперше треба собі дати звіт, що німецька соціялістична партія перестала бути марксистською, що вона ще менше може бути названа партією заколотів. У своєму ансамблі вона представляє собою верстви кваліфікованих робітників та дрібної буржуазії, які при політичних змінах можуть більше програти, ніж виграти, які мають що охороняти і мало що завойовувати.
>
> Що мають вони охороняти? Привилеї своїх професійних орґанізацій, соціяльне законодавство, найдосконаліше в цілому світі, і особливо — демократичні надбання революції, які вони зберігають, як людина береже очі свої, — бо ж то база і передумова всіх їхніх змагань. Сучасна німецька соціял-демократія має забарвлення більше політичне, ніж соціяльне, більше демократичне, ніж соціялістичне.

Ґазета ставить запитання: що могло б статися у Німеччині, коли б соціялісти спричинилися до повалення сучасного буржуазного уряду? І одповідає:

> Найменшим лихом була б напів диктатура Брюнінґа-Гінденбурґа, без Рейхстаґу. Явна річ, що соціялісти мусіли підтримувати уряд Брюнінґа і в їх інтересах було захована за ним парламентський характер, аби мати можливість впливати на нього. Бо ж відома річ, що зачинаючи диктатуру, не можна знати, до чого вона дійде в своїй еволюції та як з

нею покінчити. Що ж до других можливостей: фашистського перевороту, комуністичних заколотів, то вони були б катастрофичні і для Німеччини, і для верств, на яких спирається соціял-демократія, бо було б ті верстви неминуче втягнено до громадської війни.

Німецька соціял-демократія, після великої війни вже по-друге, в перший раз за часів революції, дала доказ того, що вони розсудливі політики і що вони справжні патріоти, які вміють в інтересах батьківщини одмовлятися від вабливої позиції принципової чистоти риз і неуступности. Дали разом з тим вони і доказ тому, що німецька республіка і демократія покоїться на солідніших, ніж можна було сподіватися, підвалинах, і що задумана німецька диктатура знайде в країні не лише прихильників, але й свідомих і орґанізованих противників.

Німецькі соціял-демократи не обмежилися лише вотумом в Рейхстазі, а й фактично стали готуватися до боротьби з можливою небезпекою, що загрожує зараз цілій Німеччині. Використовуючи своє могутнє становище в найбільшій з німецьких республік — в Прусії, вони дбають про те, щоб орґанізувати сили цієї держави для боротьби з можливими вибухами й заколотами. Перший крок для того вже зроблений. На місце невиразного досьогодняшнього міністра внутрішніх справ поставлено там знову соціял-демократа Северинга, що виявив був уже свою залізну руку, борючися з комуністами та гакенкрейцерами.

Потреби часу виявили, що це лише в таких старих і міцних демократичних країнах, як скажемо, Франція, соціялісти можуть собі дозволити гратися в чисті принципи та в мрії про «вакації законности» (vacances de légalité). Перед Німеччиною стоять інші завдання, і насамперед встановити в країні справжню демократію, а в цій справі соціялістичні мрії лише заважають.

В инших країнах ця роля припадає нормально буржуазним партіям радикально-демократичного порядку. В Німеччині ті напрями заслабі і тамошні соціял-демократи свідомо взяли на себе вказані завдання. Про це яскраво свідчить такий випадок, що стався ще перед виборами до Рейхстаґу. Один із видатних представників буржуазної демократії, людина старшого віку, несподівано вступив до партії соціял-демократії. Коли його запитали як міг він це зробити, і як могли соціял-демократи його прийняти, він одповів: Мені й їм відомо, що я вже не проживу більше, як двадцять літ, а цілий цей час соціял-демократія не матиме иншого завдання, як працювати над консолідацією політичної, а не соціялістичної демократії. — Старий буржуа мав рацію, мають її і німецькі соціял-демократи.

* * *

Чи заведено тим на нівець згадану вище небезпеку, яка загрожує Німеччині, а з нею— цілій Европі? Про це, що найменше, рано ще говорити. Становище, як і було, зостається напруженим. Сили, спрямовані на захованння порядку, правда, орґанізуються, але й їх противники часу дурно не витрачають. Міністерство Брюнінґа, за яким стоїть маршал Гінденбурґ, як було, так і зостається меншістю в парламенті і в країні. Більшости там і там — немає ні одна течія. Вотум соціял-демократів дав, як вказано вище, поки що лише передишку. Кінець її настане 3-го наступного січня, коли знову збереться німецький парламент.

Можна, правда, сподіватися начеб то на те, що, як казав колись Те, німці скоріше приймуть несправедливість, ніж який будь заколот. Але це говорилося про давніх німців, що були привчені до пасивности своїми численними «Богом даними» династіями. Німці сьогодняшні—діти великої імперії, а нині — громадяне республіки, мають уже иншу суспільну психологію.

Observator.

Похорон бл. пам. Нимфодори Лотоцької.

11 жовтня б. р. українське Варшавське громадянство пройняла сумна звістка про смерть бл. пам. Н. Лотоцької.

14 жовтня поховали її на Вольському кладовищі, побіч церкви в недалекому сусідстві з могилами О. Саліковського і Є. Лукасевича.

Похорон попереджала урочиста служба Божа, яку з кількома п. — отцями відправив спеціяльно прибувший до Варшави архимандрит Полікарп. Овинуту в національний прапор труну з останками небіжчиці, вкривали численні квіти і вінки від родини приятелів та українських орґанізацій. Місцева українська колонія на чолі з її чільними представниками, численно з'явилася відпровадити небіжчицю на місце останнього спочинку.

Тихо опускали її в могилу, ніхто не промовляв над її домовиною, лише серця стискалися від жалю і сльози рясно росили розриту свіжу могилу.

І над цією свіжою могилою, віддаючи їй ще одно глибоко патріотичне серце переповнене любов'ю до України, ціла українська еміґрація схиляє засмучені чола і промовляє:

Пером Тобі чужа земля і вічна Тобі пам'ять.

З широкого світу.

— 16. X. в Локарно в присутності чужоземних представників відсвятковано п'ятиріччя відомого договору, підписаного в 1925 році.

— Бувший наслідник престолу, король і потім знов наслідник Михайло румунський, якому сповнилося 9 років, определений до військової ґімназії.

— Угорщина видала декрет направлений проти совітського демпінґа.

— Польський уряд роз'яснив, що арештовані депутати сейму мають право брати участь у парламентських виборах.

— 11 жовтня совітський уряд видав закон про примусову працю. Разом з тим скасовано всякі допомоги безробітним.

— В день відкриття німецького парламенту німецькі націоналісти ґрупи Гітлера в Берліні вчинили погром жидівських крамниць. Лише після довгих зусиль поліції вдалося встановити порядок.

— За політичні демонстрації студентів закрито Барселонський університет.

— Китайська поліція арештувала в Ґонґ-Конзі італійський пароплав «Гільда», що віз 800 фунтів героїну для продажу героїноманам Небесної Імперії.

— Орґан польської соціялістичної партії «Роботнік» спростовує дійсність атентату на маршала Пілсудського.

— Бельґійський уряд заявив про готовність вжити енерґійних заходів проти большевицького демпінґа.

— Совітський уряд має видати сміхотворну медаль за ледарство, яку будуть примусово носити робітники, які не виявили належної роботоздатности.

— Канадійський уряд заборонив довіз до Канади совітського вугілля і заявив про готовність вжити заходів проти совітського демпінґа.

Од редакції.

Національним установам, Громадам, прихильникам, співробітникам, читальникам «Тризуба» і всім землякам, що привітали журнал в день його п'ятиліття, складаємо щиру подяку.

Хроніка.

З Великої України.

— «Чистку» ВУАН закінчено. В Академії Наук відбулися загальні збори співробітників ВУАН, на яких виступив з доповіддю «про наслідки чистки апарату ВУАН», голова спеціяльної комісії, яка чистку переводила. Зазначив докладчик перед усім, що ходило комісії головне про чистку наукових робітників, членів Академії, бо до 1929 року Українська Академія Наук, особливо І її відділ — історико-філолоґічний — була «осередком контр-революційної роботи», що мріяв про утворення Української Народньої Республіки.

Багато «ненормальностей» комісія виявила в бібліотеці Академії — «керівниця бібліотеки першого відділу Антонович запровадила систему самовласти. Бібліотека опинилася в непевному стані. Тут, навіть, схоронено було бібліотеки де-яких білоемігрантів, що втікли за кордон, про що ніхто не знав. Серед книжок була погромна література».

Підчас «чистки» комісія зняла в Академії з роботи 25 чоловік. «Серед них 14, що ніякої наукової кваліфікації і наукових праць не мають. Ось наприклад Буда, що вивчає історію, а про те, яке велике значіння в історії більшевизму має другий з'їзд РСДРП, про історію революційного руху і класової боротьби він нічого не знає».

«Де-кільки осіб знято за абсолютну політичну неписьменність, серед них Шульгину, завідувачку етнолоґічного музею ім. Вовка, знято завідувача господарством Фанстля, Галагана — колишнього соціяліста-федералі-

ста, як нездатного керувати технічною роботою. Двох осіб знято за те, що вони одержували гроші за фіктивні посади, знято також з роботи керівницю бібліотеки першого відділу Антонович».

З докладу голови Комісії по чистці слідує, що після чистки «загалом апарат ВУАН радянський і прагне взяти найактивнішу участь разом з пролетаріятом в будівництві соціялізму» («Пр. Пр.» ч. 235 з 12. X).

— Українська совітська енциклопедія. Постановлено видати українську совітську енциклопедію обсягом на 50 томів. Скласти цю енциклопедію припускається за 8 літ («Ком.» ч. 228 з 11. X).

— Реорґанізація судових установ на сов. Україні. ВУЦВК видав декрет про реорґанізацію місцевих судових установ на Україні. Окружні суди ліквідовано, а замість них засновано 9 міжрайонних судів, з окрема — Київський. Міжрайонні суди виконуватимуть функції колишніх окружних судів, між иншим київський міжрайонний суд обслуговуватиме 5 колишніх округ: Київську, Білоцерківську, Чернігівську, Шевченківську і 18 районів Гуманської («Пр. Пр.» ч. 233 з 10. X).

— Українсько-ґрузинське зближення. До репертуарів ґрузинського театрів на Кавказі включено українську оперу «Тарас Бульба», а по українських театрах будуть виставляти ґрузинську оперу «Абесолом і Етери». Крім того орґанізовується в Тифлісі український симфоничний концерт («Ком». ч. 228 з 11. X.).

— Голод насовується. Через брак хліба, який вивозиться большевиками з України за кордон, цієї зими картопля на Україні має служити головним продовольчим продуктом. Тому для самого тільки Києва треба було б заготовити 4.600.000 пудів картоплі. Але досі довезено тільки невеличку частину картоплі до місця споживання через брак транспорту. Отже з наступленням холодів картоплі, яка залишається в полі і на яку покладається стільки надій, загрожує цілковита гибель. Голод цієї зими зарисовується все ясніше («Пр. Пр.» ч. 234 з 11. X).

— Брак транспортових засобів. Через брак транспортових засобів в Києві орґанізовано надзвичайну транспортову трійку, яка надалі буде розпоряджати всіма автомобілями Києва й призначати їх на роботу. Кожна машина мусить надалі працювати 20 годин на добу, міняючи за цей час два шофери. Всі автомобілі оголошено цією трійкою за мобілізовані, крім машин, які належать червоній армії, ҐПУ та міліції («Пр. Пр.» ч. 236 з 14. X).

— Якість совітської продукції. За минулий господарський рік якість продукції совітської промисловости, особливо легкої, значно погіршилася ніж року передминулого. Збитки від поганої якости виробів становлять сотки мілійонів карбов. »(«Пр. Пр.» ч. 236 з 14. X).

— Немає приміщень для вищих шкіл. — Для новозаснованого в Харькові Інституту аспірантури Наркомзему при Академії с.-г. наук ім. Леніна уже три місяці як продовжується набір 270 аспірантів, а відкритися цей інститут ніяк не може, бо для нього не відведено ще ані однієї кімнати.

— В Зінов'євському в будові Педаґоґичного техникума працюють на зміну 4 навчальні заклади і кільки курсів. Приміщення завжди зайняте й його не можна навіть як слід провітрити, що дуже негативно відбивається на стані здоров'я студентів («Ком» ч. 228 з 11. X).

— Брак паперу. При редакції ґазети «Комуніст» в Харькові утворено «Всеукраїнський штаб походу за папером». Метою цієї інституції є посилення зібрання макулатури (паперові покидьки), яка служить сировиною для паперових фабрик. За планом, для української паперової промисловости треба 25.000 тон макулатури, якої українські друкарні можуть дати 7.000 тон («Ком». ч. 227 з 10. X).

З життя укр. еміґрації.

У Франції.

— П'ятиліття «Тризуба». В середу 15 жовтня о 3-ій годині вдень співробітники «Тризуба» зібралися на могилі С. Петлюри віддати шану св. пам'яті фундаторові журналу. На надгробок було покладено китицю квітів.

— З нагоди п'ятиліття існування «Тризуба» редакція і адміністрація отримала численні привітання од прихильників і читачів журналу.

— По Союзові Укр. Еміґр. Орґанізацій у Франції. 25. X відбулося чергове засідання Генеральної Ради Союзу. По докладу секретаріяту прийнято до відома повідомлення про Громади в Ліоні, Ґреноблі, Труа і Дамарі, заслухано доклад Голови М. Шумицького про його перебування разом з ґен. О. Удовиченко в Оденле-Тіші. Наприкінці обговорено церковну справу і винесено щодо її налагодження кільки важливих постанов.

— Шалет. 28 вересня с. р. в Громаді відбулися чергові загальні збори. На зборах вшановано пам'ять померлого ґрафа М. Тишкевича. Прийнято до складу Громади кільки нових членів. Головним чином збори займалися двома пекучими справами: виписка священника до Франції і розширення громадського будинку для збільшення театру і прибудування їдальні. В біжучих спра-

вах Голова Управи поінформував збори про працю Управи в минулому і на майбутнє намічену, що апробовано зборами.

— В суботу 4 жовтня б. р. Мистецьким Товариством в театрі Громади поставлено було драму на 4 дії Ванченка-Писанецького «Катерина» (мужичка) під режисурою п. М. Шульги з співами хору під орудою п. Ковгана.

У виставі брали участь: пані Карнаухова в ролі Софії Іванівни Валоцької, п. Г. Маслюк — Олекси, п. Іщук — Семена Когута, пані Л. Горяча — Палажки, його жінки, пані Омельченко — Катерини, їх дочки, пані Бухтіянова — Брусвічки, п. М. Шульга — Яші, її сина, п. Бушило — Сисоя, діда, пані Чистосердова — Дуні і п. Нетреба — Гершка, корчмара.

Що-до вистави, то коротко скажемо, що вона пройшла гладко, ролі відповідно розподілені і виконавці їх дали повні типи по п'єсі. Не можна виділяти кого небуть з виконавців, бо на сцені ми бачили, так мовити, старих аматорів, що вже пройшли не аби яку школу і в кожній ролі виявляють себе і свої здібності все більше і більше. Варто одмітити появу на сцені нової аматорки пані Бухтіянової з сильним голосом і доброю дикцією, видержана гра якої подає великі надії.

— Мистецьке Товариство готується до постановки п'єси «Брехня» Винниченка, яку проєктується виставити 6-го грудня с. р. в театрі Громади.

В Чехії

В Українському Історично-Філологічному Товаристві в Празі.

21 жовтня 1930 р. відбулися доклади дійсних членів: І. Феденка, П. В. — «М. Драгоманів і П. Ж. Прудон». 2. Щербаківського, В. М. — Міжнародній Конґрес народнього мистецтва в Бельгії».

В Китаю

— Українське життя в Китаю (з листа). В Китаю живе до 15 тисяч людей українського походження; з них 60% в Манджурії з Харбіном; 20% — в Шанхаї, решта в розсіянні по великих містах, як у Пекині, Тян-Дзіні, Ханькоу, Чифу, Мукдені, Дайрені, Циндао і т. д. Розуміється, свідомої інтеліґенції з усієї кількости не багато. Через це, а почасти і через бовнішні обставини рух не набрав досі поважного значіння. Тривожне становище в середині Китаю, пильне стеження москалів усіх кольорів за українською акцією, певні неприхильні випадки серед самого українського громадянства, все це затримує розвиток українського руху в Китаю. Відчувається брак не лише людей, а й літератури, зокрема для пропаґанди між чужинцями. Тут всі чужинці говорять лише по анґлійськи. Українці й досі не спромоглися видати ні однієї брошури цією мовою. Не дивно, що чужинці, особливо анґлійці, в Китаю, коли чують слово Україна, то ототожнюють його з словом Уруґвай.

Зміст.

— Париж, неділя, 2 листопаду 1930 року — ст. 1. — Розмова з Заступником Голови Директорії, Головним Отаманом А. Лівицьким — ст. 3. — М. Литвицький. Проблєма української державности і російське видавництво «Єдінство» в Празі — ст. 5. — Л. Г. Конференція в Данціґу — ст. 12. — Громадянин. Закон про обов'язкове державне страхування у Франції — ст. 16. — В. С. З життя й політики — ст. 18. — Observator. З міжнароднього життя — ст. 21. — Похорон бл. п. Нимфодори Лотоцької — ст. 25. — З широкого світу — ст. 25. — Хроніка: З Великої України — ст. 26. — З життя укр. еміґрації: У Франції — ст. 27. — В Чехії — ст. 28. — В Китаю — ст. 28.

Відозва.

До панів професорів і бувших слухачів Укр. Господарської Академії в Подєбрадах.

Сенат У. Г. А. в Подєбрадах (Чехословаччина) утворив Комісію по впорядкуванню могил студентів і персоналу Академії. На цвинтарі в Подєбрадах спочивають 9 студентів із ріжних країн нашої батьківщини, між ними заслужені під час визвольної боротьби України. Академія сама не має потрібних засобів для удержання цих могил та й инших, котрі находяться по-за Подєбрадами.

Комісія звертається проте до всіх, які були колись зв'язані з Академією, щоби добровільними датками піддержати цю акцію пошани для наших померших.

Датки слати на адресу: Hipolit Hajdowskyj, Podebrady Lazne. Hotel Central CSR.

Звіт з акції комісії буде поміщений в українських часописах. Инші часописи просимо о передрук цієї відозви.

Комісія по впорядкуванню могил студентів і персоналу У. Г. А. в Подєбрадах.

Осип Безпалко (—) Голова

С Сімяник (—) Секретарь

— «За державність» —

Воєнно-історичні збірники Українського Воєнно-Історичного Товариства

під редакцією б. професора воєнних наук Академії Ґенерального Штабу в Петербурзі, ґенерал-полковника Миколи ЮНАКОВА, ґенерального Штабу ґенерал-хорунжого Всеволода ЗМІЄНКА, полковника Михайла САДОВСЬКОГО й підполковника Варфоломія ЄВТИМОВИЧА.

Вже складається й в половині листопада вийде з друку збірник II, який принесе на своїх звиж 200 сторінках (на доброму папері) такі праці:

Ґен-пор. М. Омельянович-Павленко — Зимовий похід ч. II.

Ґен. Штабу, ґен.-хор. М. Безручко — Січові Стрільці в боротьбі за Державність.

Ґен.-хор. А. Пузицький — Бої Сірих за Коростень.
Сотн. О. Шпілінський — Армія в перспективі історії нації.
Підпол. М. Ященко — Що то було?
Лейтенант флоти С. Шрамченко — Підняття українського прапору в Черноморській флоті.
Підполк. М. Янчевський — Із спогадів: І. Урочище Фундул-Молдава-Кімполунґ і II. Борисоглібськ-Одеса.
Микола Бойко — 4 жовтня року 1919.
Підпол. М. Стечишин — Щиборнський військовий цвинтар.
Доктор П. Сулятицький — Ґенерал П. Н. Врангель. Записки ч. II.

«Белое Дело».

Збірник «За Державність», опріч основного матеріялу містить багато схем, планів, фотографій і инших ілюстрацій до свого тексту.

Збірник «За Державність» виходить в оригінальній окладинці, роботи бл. п. славного українського артиста-маляра, професора Петра Холодного.

Ціна примірника для тих, що замовляють зараз, виносить в Польщі і в инших країнах тільки 6 злотих з пересилкою, в Америці — 1 доляр.

Ціна після виходу у світ буде значно підвищена.

Збірники «За Державність» — це славна історія наша, писана кров'ю війська українського.

Адреса для замовлень: Варшава, Подвалє 16 м. 15. Полковник М. Садовський.

Український Клуб в Женеві має намір улаштувати в кінці листопаду виставку українських виробів з продажом. Для цього потрібні будуть килими (невеликі), ріжні народні ткані і плетені вироби, як от пояси і т. д.; вишивки в народньому дусі для: блузок, дитячих суконок, подушок, дамських торбинок, обруси (невеликі), серветки, хусточки іт. д.; дерев'яні вироби: скриньки, тарелі, ножі для паперу, ложки і т. д.

Звертаючись до ріжних українських організацій, Український Клуб в Женезі прохає повідомити, хто може прислати такі річі на продаж і свої умови.

Свій чистий прибуток Український Клуб має намір повернути на дальші ріжні українські маніфестації, які так потрібні в Женеві, а крім того 25% чистого свого прибутку дає для розпорядження «Інтернаціонального Союзу допомоги дітям» для повернення на потреби дітей українських еміґрантів.

З огляду на добродійну і патріотичну мету вистави Український Клуб, крім річей присланих на продаж, приймає також пожертви річами.

За управу Клубу: Е. Бачинський 3, rue de la Confédération, Genève. Г. Чикаленко Келлер. 35 Chemin de Miremont. Genève.

Вийшла з друку й продається дуже цінна й цікава для української еміґрації, що бажала б виїхати до Америки, книжка А. Коршнівського, під назвою «БРАЗИЛІЯ» з мапою, ілюстраціями й ріжними необхідними для виїзжаючих відомостями.

Ціна 1 злотий з пересилкою.

Набувати у М. Садовського, Варшава, Подвалє 16, пом. 15.

Українським дітям - Рідне Військо

Великий аркуш бристольського картону **в фарбах** що представляє піхоту, кінноту, гармати то-що — армії УНР з 1920 р.

Постатті козаків до витинання

робота маляра-баталіста **Л. Перфецького**

Видання — «Тризуба». Найкращий подарунок нашим дітям.
Добра розвага — малим, дорослим — гарна оздоба до хати.
Ціна аркушу — 2 фр. (пересилка у Франції — 15 с. за кордон — 30 с.).
При гуртовім замовленню значна книжка. Замовляти в адміністрації «Тризуба» 42, rue Denfert-Rochereau, Paris 5-e.

Незабаром вийде книжка поезій

Є. МАЛАНЮКА

„Земля й Залізо"

Ціна 10 фр.

Замовляти в книгарні «Тризуб», 42, rue Denfert-Rochereau, Paris (V)

Єдина адреса Редакції й Адміністрації «ТРИЗУБА»

42, Rue Denfert-Rochereau, Paris 5-e.

Для поштових переказів у Франції зостається по старому: «Le Trident». Chèque postal 898. 50. Paris

КАЛЄНДАРЬ «ДНІПРО»
на 1931 рік

Вийшов і продається в книгарні «Тризуб». Ціна у Франції — 12 ф. — з пересилкою.

Книгарня Українського Центрального Комітету в Польщі

продає по нормальним книгарським цінам твори всіх українських і світових письменників і поетів,

портрети українських письменників і національних діячів, листівки з життя українського народу, його побуту, історії, культури.

національні відзнаки,

канцелярське приладдя.

Замовлення шліть на адресу: Warzawa. Podwale 16, m. 15.

„ШЛЯХОМ НЕЗАЛЕЖНОСТИ"

Орган Головної Управи Українського Центрального Комітету в Польщі, що з року 1929 виходить замість «Вістей УЦК».

Основним завданням ставить освітлення з погляду ідеологічного та популяризацію нашої державної традиції, до створена була на батьківщині українським народом в боротьбі за державну незалежність, а також розгляд важливіших питань державного будівництва на Україні.

Містить в собі статті політичного, економичного й культурно-освітнього змісту та відомості з еміґрантського життя.

Ціна ч. 1-го — 1 зл., а ч. 2-го — 3 зл.

Адреса редакції: Warszawa. Podwale 16, m. 16, m. 15.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris(V)
Tél. Danton 80-03.
Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.

Редагує — Комітет. **Адміністратор: Іл. Косенко.**
Le Gérant: M-me Perdrizet.

Imp. de Navarre, 5, rue des Gobelins. Paris XIII.

Число 42 (250) рік вид. VI. 9 листопаду 1930 р. Ціна 2 фр. (Prix 2 fr)

Париж, неділя 9 листопаду 1930 р.

Сумні події в Галичині тяжко вразили і нашу еміґрацію. Вони і досі її хвилюють. Ми не раз вже зазначали наші позиції що-до становища українців, які є громадянами инших держав. Озвався свого часу «Тризуб» і на сумні події в Галичині, зазначивши своє становище.*)

Вважаємо за потрібне з цього ж приводу звернутися із словом до нашої еміґрації. До всіх земляків, на чужині сущих, наше слово: дбаймо за всіх покривджених, але не забуваймо що наше основне завдання боротьба за свою державність.

Дійсно, ріжні демагоги, що завжди сталили зуби проти УНР, що завжди старалися звести всю широку закордонну політику останньої до одного слова: «полонофіли», наче зраділи останнім подіям. З задоволенням питають вони: — «що ж і тепер уряд УНР зостанеться з Польщею?» І де хто з несміливих наших людей (на жаль і такі бувають) захвилювались, захитались і почали запитувати, що ж далі буде.

Відповідь наша ясна: — далі буде продовжуватись боротьба за нашу державність. Далі будемо ми, як і досі, уперто шукати порозуміння у всіх західних держав, які тільки здібні зрозуміти шкідливість відновлення великої і неділимої Росії. Наші ближчі сусіди, Польща, Румунія, вже тим нам важливі, що вони безпосередне межують з совітською Україною, і що їх інтереси зв'язані з інтересами самостійної Української Народньої Республіки. Розходження з ними — в свій час фатально, як і в 1919 році, відбилося б на нашій боротьбі за державність.

*) Див. «Тризуб» ч. 38 (246).